MONICA HESSE

Fata cu palton albastru

young art

MONICA HESSE

FATA CU PALTON ALBASTRU

Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu
Titlul original: *Girl in the Blue Coat,* 2016

Youngart, 2018

Versiune ebook: v1.0, martie 2019

MONICA HESSE este o autoare şi o jurnalistă americană. Pe lângă bestsellerul internațional *Fata cu palton albastru* a mai publicat romanul *American Fire*, o poveste stranie inspirată dintr-un caz real, despre un cuplu de piromani. Hesse lucrează pentru *Washington Post*, unde a acoperit subiecte ca nunți regale, campanii politice, spectacole cu câini, cine oficiale la Casa Albă şi diverse alte evenimente care au fost un soi de amestec al celor de mai sus. A câştigat un premiu pentru jurnalism narativ oferit de Society for Feature Journalism şi a fost finalistă a Premiilor Livingston şi James Beard. Autoarea locuieşte în Maryland alături de soțul ei şi de câinele lor extrem de inteligent.

Pentru sora mea Paige
şi sora ei Piper

Cu mult înainte de moartea lui Bas, am avut o aşa-zisă ceartă pe tema cine era de vină că el se îndrăgostise de mine? E vina ta, mi-a zis el. Pentru că eşti drăgălaşă. I-am spus că se înşală. Că era un semn de indolență dacă mă învinovățea pe mine că s-a îndrăgostit. Ba chiar de iresponsabilitate.

Conversația asta mi-o amintesc de-a fir a păr. Eram în camera de zi a părinților lui şi ascultam postul de radio la noul aparat al familiei, iar eu îl chestionam în legătură cu un examen de geometrie pe care niciunul dintre noi nu-l considera important. Solista americană Judy Garland interpreta melodia *You Made Me Love You.* De la asta a pornit conversația. Bas a zis că eu îl făcusem să mă iubească. Eu l-am luat peste picior, fiindcă nu voiam să ştie cum îmi bubuia inima auzindu-l că foloseşte cuvintele „tu" şi „iubesc" în aceeaşi propoziție.

Apoi mi-a spus că tot din vina mea voia să mă sărute. Eu i-am replicat că dacă îl lăsam s-o facă, era vina lui. Apoi fratele lui mai mare a intrat în cameră şi a zis că amândoi eram vinovați de faptul că, auzindu-ne, îi venea să vomite.

Abia mai târziu în seara aceea, întorcându-mă pe jos acasă – pe vremea când puteam merge pe jos acasă fără să-mi fac griji că mă va opri o patrulă, că voi încălca interdicția de circulație sau că voi fi arestată mi-am dat seama că nu i-am răspuns la declarație. Îmi dăduse pentru prima oară de înțeles că mă iubeşte, iar eu uitasem să-i zic că şi eu.

Ar fi trebuit s-o fac. De-aş fi ştiut ce avea să urmeze şi ce-aveam să aflu despre iubire şi război, aş fi avut grijă să i-o spun imediat.

Asta da, era vina mea.

IANUARIE 1943

UNU

Marți

— Alo, scumpete! Ce-ai acolo? Ceva pentru mine?

Mă opresc, pentru că soldatul are un chip tânăr şi frumos, pentru că în tonul vocii are o scânteie de umor şi pentru că pot să bag mâna-n foc că m-ar face să râd într-o după-amiază la cinema.

Mint.

Mă opresc fiindcă soldatul ar putea fi un contact util, fiindcă ar putea să-mi facă rost de lucruri pe care nu le mai putem obține, pentru că sertarele servantei lui sunt probabil pline cu şiruri întregi de batoane de ciocolată şi cu şosete care n-au vârfurile găurite.

Nici asta nu-i adevărat.

Însă uneori ignor adevărul adevărat, pentru că e mai uşor să pretind că iau deciziile din motive raționale. E mai uşor să mă prefac că am de ales.

Mă opresc pentru că uniforma lui e verde. Asta-i unicul motiv. Pentru că uniforma lui e verde şi asta înseamnă că n-am încotro.

— Cam multe pachete pentru o fată aşa drăguță.

Olandeza lui are un uşor accent, dar mă surprinde că vorbeşte atât de fluent. Unii din Poliția Verde nu ştiu deloc limba şi se enervează când noi nu vorbim nemțeşte cursiv, ca şi cum ar fi trebuit să ne pregătim toată viața pentru ziua când ne-au invadat.

Opresc bicicleta, dar nu cobor de pe şa.

— Cred că am fix câte pachete pot să am.

— Ce e în ele?

Se apleacă peste ghidon şi-şi trece uşor mâna peste coşul legat în față.

— Nu-i aşa că ți-ar plăcea să vezi? Nu-i aşa că ți-ar plăcea să-mi desfaci toate pachetele?

Chicotesc şi-mi plec genele, ca să nu-şi dea seama cât de mult am exersat replica asta. Aşa cum stau, rochia mi s-a ridicat deasupra genunchilor, iar soldatul observă. E o rochie bleumarin, deja mai strâmtă decât s-ar cădea să fie, cu tivul destrămat şi veche de câțiva ani – de dinainte de război. Îmi mişc uşor greutatea, ca poala să urce şi mai sus, până la jumătatea coapsei cu piele de găină.

Această interacțiune ar fi mai neplăcută dacă el ar fi mai bătrân, dac-ar avea riduri, dac-ar avea dinți pătați ori o burtă revărsată. Ar fi mai neplăcută, dar tot aşa aş flirta cu el. Am făcut-o de nenumărate ori.

Se apleacă mai mult înspre mine. În spatele lui, Herengracht este nămolos şi pute a peşte. I-aş putea da un brânci în canal şi-aş putea ajunge la jumătatea drumului spre casă pe rabla mea de bicicletă second-hand, înainte ca el să iasă din apă. Îmi place să mă joc aşa în gând cu orice polițai verde care mă opreşte. Cum să te pedepsesc, cât de departe ajung până mă prinzi?

— Asta-i o carte pe care i-o duc mamei acasă. Arăt cu degetul primul pachet, ambalat în hârtie. Iar aici sunt cartofii pentru cină. Ăsta-i puloverul pe care l-am ridicat de la remaiat.

— *Hoe heet je?* mă descoase el.

Vrea să-mi afle numele şi întreabă firesc, neprotocolar, aşa cum un băiat sigur pe el ar intra în vorbă la o petrecere cu o fată cu dinții proeminenți, ceea ce e un lucru bun, pentru că-mi convine să se intereseze mai mult de mine decât de pachetele din coşul meu.

— Hanneke Bakker.

Aş minți, dar nu are niciun rost, acum că toți suntem obligați să avem o carte de identitate la noi.

— Dar pe tine cum te cheamă, soldat?

El îşi umflă pieptul când îi spun „soldat”. Cei tineri încă îşi iubesc la nebunie uniformele. Când se mişcă, surprind o sclipire de aur în jurul gâtului.

— Şi în medalion ce ai? îl întreb.

Zâmbetul i se şterge şi mâna îi alunecă la pandantivul atârnat chiar sub guler. Medalionul de aur, în formă de inimă, probabil conține fotografia unei fete rumene în obraji, care, acolo în Berlin, i-a promis că-i va rămâne fidelă. Întrebarea e riscantă, dar totul se va termina cu bine dacă am dreptate.

— O poză a mamei tale? Sigur te iubeşte mult dacă ți-a dăruit un lănțişor atât de frumos.

Se îmbujorează în timp ce-şi ascunde lănțugul sub gulerul apretat.

— E poza surorii tale? îl presez eu. A cățeluşului tău?

Trebuie să menții un echilibru delicat, să recurgi la proporția perfectă de naivitate. Vorbele trebuie să aibă suficientă inocență ca să nu-l înfurie, dar şi să fie destul de tăioase ca să prefere să scape de mine decât să mă țină acolo şi să mă interogheze despre ce duc în coş.

— Nu te-am mai văzut până acum, îi spun. Eşti zilnic la post pe strada asta?

— N-am timp de fetişcane prostuțe ca tine. Du-te acasă, Hanneke.

Când mă îndepărtez pedalând, ghidonul meu tremură imperceptibil. În principiu, i-am spus adevărul despre pachete. Primele trei conțin într-adevăr o carte, un pulover şi câțiva cartofi. Dar sub cartofi sunt cârnați în valoare de patru cupoane, cumpărați pe cartela unui om mort, mai jos sunt un ruj şi loțiuni, achiziționate pe cartela altui mort, iar sub ele țigări şi alcool, luate cu banii pe care domnul Kreuk, şeful meu, mi i-a dat anume pentru asta. Nimic nu-mi aparține.

Mai toată lumea ar spune că lucrez pe piața neagră, în schimbul subteran, ilicit, de bunuri. Eu prefer să mă consider o găsitoare. Găsesc diverse. Găsesc suplimente de cartofi, carne şi untură. La început găseam şi zahăr şi ciocolată, dar cu astea a mers mai greu în ultimul timp şi le obțin doar din când în când. Găsesc ceai. Găsesc şuncă. Bogătanii din Amsterdam rămân durdulii datorită mie. Găsesc lucrurile de care am fost obligați să ne lipsim – asta dacă nu ştim unde să le căutăm.

La ultima întrebare pe care i-am pus-o soldatului – dacă noul lui post este pe strada asta – aş fi vrut să primesc un răspuns. Pentru că, dacă de-acum va fi santinela acestui colț, va trebui să iau în considerare fie să mă arăt prietenoasă, fie să-mi schimb traseul.

Prima livrare în dimineața asta este la domnişoara Akkerman, care locuieşte cu bunicii ei într-o clădire veche de jos, de lângă muzee. Pentru domnişoara Akkerman sunt loțiunile şi rujul. Săptămâna trecută a fost parfumul. Nu mai cunosc multe femei pentru care lucrurile astea să conteze în continuare atât de mult, dar ea speră, mi-a mărturisit odată, ca iubitul ei s-o ceară de nevastă înaintea zilei ei de naştere, iar oamenii cheltuiesc parale bune din motive şi mai stranii.

Ea îmi deschide uşa având părul ud, prins în agrafe. Mai mult ca sigur, are o întâlnire cu Theo diseară.

— Hanneke! Intră până-mi caut portmoneul.

Întotdeauna găseşte un pretext ca să mă invite în casă.

Presupun că se plictiseşte aici în timpul zilei, singură cu bunicii, care vorbesc prea tare şi miros a varză.

În casă e penumbră şi aer stătut. Bunicul domnişoarei Akkerman stă la măsuța de luat micul dejun – pot să-l văd prin uşa deschisă de la bucătărie.

— Cine-i la uşă? strigă el.

— E o livrare, bunicule, îi răspunde domnişoara Akkerman peste umăr.

— Cine?

— E pentru mine.

Se întoarce înapoi spre mine şi coboară vocea.

— Hanneke, trebuie neapărat să m-ajuți. Theo vine la noi diseară să-i întrebe pe bunici dacă mă lasă să mă mut în apartamentul lui. Trebuie să mă hotărăsc cu ce să mă îmbrac. Stai pe loc, să-ți arăt opțiunile.

Nu mă pot gândi la nicio rochie care i-ar face pe bunici să aprobe plecarea ei la iubit înainte de căsătorie, chiar dacă ştiu că n-ar fi prima oară când războiul ăsta face nişte oameni tineri să respingă tradițiile.

Când domnişoara Akkerman se întoarce în foaier, mă prefac că analizez cele două rochii aduse de ea, dar de fapt trag cu ochiul la ceasornicul de pe perete. N-am timp de socializare. După ce-i spun s-o poarte pe cea gri, o îndemn să ia pachetele pe care le țin în mână de când am ajuns:

— Astea-s pentru tine. Vrei să verifici dacă totul e în regulă?

— Sunt sigură că e bine. Stai la o cafea?

Nu-mi bat capul să întreb dacă e vorba de cafea adevărată. Unicul mod în care ar putea avea cafea adevărată este dacă i-aş fi adus-o eu, dar eu nu i-am adus, aşa că dacă zice că are, înseamnă că are de fapt ghindă sau vreascuri măcinate. Erzaț.

Totodată, nu rămân din acelaşi motiv pentru care nu accept repetata ofertă a domnişoarei Akkerman de a-i spune Irene. Nu vreau să confunde relația asta a noastră cu una de prietenie. Pentru că nu vreau să creadă că dacă într-o zi nu poate plăti, nu contează.

— Nu pot. Mai am de livrat ceva înainte de prânz.

— Eşti sigură? Poți mânca aici – tocmai mă duceam să pregătesc mâncarea – şi apoi ne-am putea gândi cum să-mi aranjez părul pentru diseară.

Stranie relație am eu cu clienții! Ei cred că suntem camarazi. Cred că suntem legați de secretul că întreprindem ceva ilegal împreună.

— Întotdeauna iau masa acasă, cu părinții, zic eu.

— Fireşte, Hanneke, spune ea stânjenită că a insistat prea mult. Atunci, pe curând.

Afară e înnorat şi mohorât, iarnă de Amsterdam, în timp ce merg cu bicicleta pe străzile noastre înguste şi aleatorii. Amsterdam a fost construit pe canale. Olanda, țara, este numai şes, chiar sub nivelul oceanului, iar fermierii care au rânit la ea cu secole în urmă au construit o rețea elaborată de canale, ca să nu se înece oamenii în Marea Nordului. Un bătrân profesor de istorie de-al meu obişnuia să ilustreze

această frântură din trecutul nostru cu zicala populară: „Dumnezeu a creat Lumea, dar olandezii au creat Țările de Jos.” O rostea cu mândrie, dar pentru mine fraza era şi un avertisment: „Nu te baza pe cineva să vină să te salveze. Suntem absolut singuri aici, jos.”

La şaptezeci şi cinci de kilometri spre sud, la începutul ocupației, acum doi ani şi jumătate, avioanele germane au bombardat Rotterdamul, ucigând nouă sute de civili şi distrugând o mare parte din arhitectura oraşului. După încă două zile, infanteria germană a intrat în Amsterdam. Acum trebuie să le suportăm prezența, dar am reuşit să ne păstrăm clădirile. O tranzacție neavantajoasă. În zilele astea, toate tranzacțiile sunt neavantajoase, mai puțin în cazul în care, asemeni mie, te pricepi să ajungi adesea de partea profitabilă a afacerii.

Următoarea mea clientă, doamna Janssen, locuieşte la o scurtă distanță de mers cu bicicleta, într-o casă mare, albastră în care-a trăit pe vremuri cu soțul şi cei trei fii, până când unul dintre fii s-a mutat la Londra, altul a ajuns în America şi al treilea, mezinul familiei, a ajuns pe linia frontului olandez, unde au fost omorâți două mii de soldați de-ai noştri atunci când au încercat, în van, să apere granițele, iar țara a fost învinsă în numai cinci zile. Nu mai vorbim prea mult despre Jan.

Mă întreb, totuşi, dacă se afla în preajma lui Bas în timpul invaziei.

Acum mă întreb asta mai tot timpul, încercând să refac în gând ultimele minute de viață ale băiatului pe care l-am iubit. Era cu Bas, ori Bas a murit singur?

Soțul doamnei Janssen a dispărut luna trecută, exact înainte ca ea să-mi devină clientă, şi n-am întrebat niciodată mai mult despre asta. Poate că lucra ilegal pentru Rezistență, sau doar a fost surprins în locul greşit la momentul nepotrivit, sau poate că nu e mort deloc şi-şi bea ceaiul de după-amiază cu fiul său din Anglia, dar nu-i treaba mea, oricum ar sta lucrurile. Doamnei Janssen i-am furnizat doar

câteva lucruşoare. L-am cunoscut puţin şi pe fiul ei, Jan. A fost un copil-surpriză, născut cu două decenii după fraţii săi, când soţii Janssen erau deja gârboviţi şi cărunţi. Jan era un băiat simpatic.

Astăzi, aici, decid că se prea poate ca Jan să fi fost lângă Bas când nemţii ne-au luat cu asalt ţara. Astăzi, aici, voi crede că Bas n-a murit singur E un gând mai optimist decât îmi permit în mod normal.

Doamna Janssen mă aşteaptă în uşă, ceea ce mă enervează, pentru că, dac-ai fi un soldat german cu misiunea de a observa lucruri suspecte, ce-ai crede despre o bătrânică care aşteaptă o fată ciudată pe bicicletă?

— Bună dimineaţa, doamnă Janssen. Nu trebuia să staţi aici, afară, pentru mine. Ce mai faceţi?

— Bine! strigă ea de parcă ar da o replică dintr-o piesă, atingându-şi nervos buclele albe scăpate din coc.

Părul ei e întotdeauna strâns în coc, iar ochelarii îi alunecă întruna pe nas; hainele ei mă fac mereu să mă gândesc la o draperie sau la o sofa.

— Nu intri?

— N-am găsit atâţia cârnaţi câţi aţi fi vrut, dar am câţiva, îi spun după ce mi-am legat bicicleta şi uşa a fost închisă în spatele nostru.

Se mişcă încet; acum umblă cu baston şi rar mai iese din casă. Mi-a spus că foloseşte bastonul de la moartea lui Jan. Nu ştiu dacă are vreo suferinţă fizică sau pur şi simplu a frânt-o jalea, făcând-o să şchiopăteze.

Înăuntru, camera din faţă pare mai spaţioasă decât în mod normal şi-mi ia un moment ca să mă dumiresc de ce. De obicei, între vitrina cu porţelanuri şi fotoliu există un *opklapbed*, un pat micuţ care arată ca un corp de bibliotecă, dar care poate fi rabatat şi întins când vine un oaspete. Presupun că l-a făurit domnul Janssen, căci el a făcut toate mobilele din casa lor. Eu şi mama obişnuiam să trecem prin faţa atelierului lui de mobilă şi să admirăm obiectele aranjate din vitrină, dar niciodată nu ne-am permis să cumpărăm

ceva. Nu-mi dau seama unde a dispărut *opklapbed*-ul. Dacă doamna Janssen l-a vândut atât de repede după dispariția soțului, înseamnă că e deja strâmtorată, dar nu-mi voi permite să fac din asta o problemă a mea, decât în cazul în care nu mă poate plăti.

— Cafea, Hanneke?

În fața mea, doamna Janssen dispare în bucătărie, aşa că o urmez. Am de gând să-i refuz oferta, dar ea a pregătit deja două ceşti şi farfurioare scumpe de porțelan albastru cu alb, celebrul stil din oraşul Delft. Masa e solidă, din lemn de arțar.

— Am aici cârnații, dacă doriți să...

— Mai târziu, mă întrerupe ea. Mai târziu. Întâi ne bem cafeaua, cu un *stroopwafel*, şi tăifăsuim.

Lângă ea se află o cutie de tablă prăfuită, cu miros de pământ. Boabe de cafea adevărată. Mă întreb de câtă vreme le păstrează. Şi vafele, de altfel. Oamenii nu-şi folosesc rațiile de faină pentru produse de patiserie fanteziste; le folosesc pentru pâine. Mai mult, nu le folosesc pentru a hrăni tinerele furnizoare de pe piața neagră, dar iat-o pe doamna Janssen turnându-mi cafea într-o ceaşcă de porțelan şi punând deasupra un *stroopwafel*, în aşa fel încât cele două vafe se înmoaie la abur şi siropul zaharisit dinăuntru se prelinge pe margini.

— Stai jos, Hanneke.

— Nu mi-e foame, mint eu, dar stomacul mă dă de gol cu un ghiorăit.

Îmi este foame, dar nu ştiu de ce devin agitată în fața acestor *stroopwafel*, în fața insistenței doamnei Janssen de a mă face să stau jos, în fața ineditului întregii situații. Oare a sunat la Poliția Verde şi le-a promis să le predea o lucrătoare de pe piața neagră? O femeie suficient de disperată ca să vândă *opklapbed*-ul soțului s-ar preta la un astfel de lucru.

— Măcar un minut?

— Regret, dar mai am multe curse de făcut azi.

Ea se uită lung la masa ei elegant aşternută.

— Băiatul meu cel mai mic. Jan. Erau preferatele lui. Îl aşteptam cu ele când venea de la şcoală. Ai fost prietenă cu el?

Îmi zâmbeşte cu speranță.

Suspin. Nu e periculoasă – doar singură. Îi e dor de fiul ei şi vrea să-i dea unei fete de aceeaşi vârstă cu el gustarea lui de după ore. Dar asta e împotriva tuturor regulilor mele şi tonul rugător al vocii ei mă face să mă simt prost, însă afară e frig, cafeaua e adevărată şi, în ciuda a ce i-am spus doamnei Janssen despre milioanele mele de treburi, de fapt mai am o oră până când părinții mă aşteaptă cu prânzul. Pun pe masă pachetul cu cârnați, îmi netezesc părul şi mă străduiesc să-mi amintesc cum se comportă un oaspete politicos într-o vizită de curtoazie. Cândva, ştiam cum se face. Mama lui Bas îmi turna ciocolată fierbinte în bucătărie, în timp ce Bas şi cu mine învățam, şi apoi găsea pretexte ca să tot intre peste noi şi să se asigure că nu ne sărutăm.

— N-am mai mâncat de mult *stroopwafel*, zic eu în cele din urmă, punându-mi la treabă abilitățile ruginite de a face conversație. Favoritele mele erau *banketstaaf.*

— Cu cremă de migdale?

— Mmm-îhâmm.

Cafeaua doamnei Janssen e fierbinte şi tare, un anestezic liniştitor. Îmi arde esofagul, dar continui s-o lipăi, şi nici măcar nu-mi dau seama cât am băut până nu pun ceaşca jos pe farfurioară şi constat că e pe jumătate goală. Doamna Janssen o umple imediat până sus.

— O cafea foarte bună, zic eu.

— Am nevoie de ajutorul tău.

Ah.

Aşadar, scopul cafelei devine limpede. Îmi oferă ceva, acum vrea o favoare. Păcat că nu şi-a dat seama că nu e nevoie să mă răsfețe. Lucrez pentru bani, nu pentru amabilitate.

— Vreau să mă ajuți să găsesc ceva, zice ea.

— De ce aveți nevoie? Mai multă carne? Petrol de lampă?

— Am nevoie de tine ca să găsesc o persoană.

Ceaşca încremeneşte la jumătatea drumului spre gură şi timp de o secundă nu-mi amintesc dacă urma să beau din ea sau s-o pun jos.

— Am nevoie de tine ca să găsesc o persoană, repetă ea, văzând că nu răspund.

— Nu înțeleg.

— Pe cineva care înseamnă mult pentru mine.

Se uită peste umărul meu şi-i urmăresc direcția privirii până în punctul unde ochii ei se fixează pe un portret de grup al familiei, atârnat lângă uşa de la cămară.

— Doamnă Janssen.

Încerc să găsesc cel mai potrivit şi politicos mod de a-i răspunde. „Soțul dumneavoastră nu mai e", ar trebui să-i spun. „Fiul dumneavoastră e mort. Ceilalți băieți nu se mai întorc." Nu pot căuta fantome. Nu există cartele pentru înlocuirea unui fiu decedat.

— Doamnă Janssen. Eu nu găsesc oameni. Eu găsesc lucruri. Mâncare. Îmbrăcăminte.

— Aş vrea să găseşti...

— O persoană. Mi-ați spus. Dar dacă vreți să găsiți o persoană, trebuie să anunțați poliția. Ăştia sunt căutătorii de care aveți nevoie.

— Tu, spune aplecându-se peste masă. Nu poliția. De tine am nevoie. N-am pe cine altcineva să rog.

În depărtare bate clopotul de la Westerkierk: unsprezece şi jumătate. Ar trebui să plec acum.

— Trebuie să plec.

Împing scaunul, îndepărtându-l de masă.

— Mama o fi pregătit masa. Plătiți acum cârnații, sau să-i spun domnului Kreuk să-i treacă la datorie?

Se ridică şi ea, dar în loc să mă conducă spre uşă, mă prinde de mână.

— Hai să vezi, Hanneke. Te rog. Doar uită-te înainte de a pleca.

Pentru că nici măcar eu n-am devenit atât de nesimțitoare încât să-mi smulg mâna din strânsoarea unei femei bătrâne,

o urmez spre uşa cămării, mă opresc şi mă uit conştiincioasă la fotografia băieţilor ei de pe perete. Stau toţi trei aliniaţi, cu urechi mari, asemănătoare şi gâturi noduroase. Dar doamna Janssen nu se opreşte în faţa portretului. Deschide cu o mişcare bruscă uşa cămării.

— Pe aici.

Îmi face semn s-o urmez.

Verdorie. La naiba, e mai zăludă decât credeam. Acum vom sta aici în beznă, înghesuite amândouă între borcanele cu murături, ca să luăm legătura cu fiul ei mort. Probabil îi păstrează aici şi hainele, împăturite cu biluţe de naftalină.

Înăuntru e ca în orice cămară: o încăpere îngustă, cu un perete plin de mirodenii şi conserve, nu chiar atât de plin pe cât ar fi fost înainte de război.

— Îmi pare rău, doamnă Janssen, dar nu ştiu…

— Stai.

Întinde mâna spre raftul cu mirodenii şi trage un zăvor mic pe care nu-l observasem.

— Ce faceţi?

— O clipă.

Se joacă puţin cu zăvorul. Brusc, întreg ansamblul de rafturi se deschide în afară, dând la iveală un spaţiu întunecos în spatele cămării, lung şi îngust, dar suficient de mare ca să intri în el, prea întunecat ca să vezi ceva.

— Ce-i asta? şoptesc eu.

— Hendrik l-a construit pentru mine, răspunde ea. Când erau băieţii mici debaraua asta era ineficientă – adâncă şi teşită aşa că l-am rugat să închidă o parte ca să fie cămară, iar în cealaltă parte să avem o magazie.

Ochii mi se acomodează cu penumbra. Stăm în picioare într-un spaţiu de sub scări. Tavanul se lasă tot mai jos, până când, în spate, se mai înalţă doar la câţiva zeci de centimetri deasupra duşumelei. În faţă, pe o policioară la nivelul ochilor, sunt o lumânare pe jumătate consumată, un pieptene şi o revistă de film al cărei titlu mi-e familiar. Cea mai mare parte a micii încăperi e ocupată de *opklapbed*-ul lipsă al doamnei

Janssen, desfăcut ca şi când ar aştepta un oaspete. Pe el zac o plapumă matlasată cu un model cu stele şi o singură pernă. Geamuri nu sunt. Când uşa secretă e închisă, sub ea nu cred că se vede decât o dungă subțire de lumină.

— Vezi? spune ea şi mă ia din nou de mână. Uite de ce nu pot apela la poliție. Poliția nu poate găsi pe cineva care se presupune că nu există.

— Persoana lipsă.

— Persoana lipsă este o fată evreică, explică doamna Janssen. Trebuie s-o găseşti până n-o dibuiesc naziştii.

DOI

Doamna Janssen încă mai aşteaptă răspunsul meu, stând în picioare în spaţiul acela întunecat, unde aerul e stătut şi miroase vag a cartofi vechi.

— Hanneke?

— Aţi ascuns pe cineva?

Abia pot scoate vorbele pe gură, în timp ce ea zăvorăşte la loc stelajul secret, închide uşa cămării şi mă conduce înapoi la masă. Nu ştiu dacă sunt mai mult şocată sau speriată. Ştiu că se întâmplă aşa ceva, că unii evrei care dispar sunt înghesuiţi precum aşternuturile de pat de iarnă în subsolurile altor oameni, în loc să ajungă în lagăre de muncă. Dar e o chestiune prea primejdioasă şi ca s-o recunoşti cu voce tare.

Doamna Janssen răspunde la întrebare dând din cap:

— Am ascuns.

— Aici înăuntru? Aţi ascuns pe cineva aici înăuntru? Cât timp?

— Oare de unde să încep?

Ia şerveţelul şi-l răsuceşte între degete.

Eu prefer să nu înceapă deloc. Acum zece minute mă temusem că doamna Janssen chemase pe cineva să mă aresteze; acum îmi dau seama că ea este cea care ar putea fi arestată. Adăpostirea persoanelor se pedepseşte cu închisoarea: o celulă rece şi jilavă la Scheveningen, unde am auzit că oamenii dispar luni de zile fără a fi audiaţi măcar. Pedeapsa pentru cel ascuns – pentru *onderduiker* – este deportarea imediată.

— S-o lăsăm baltă, zic eu repede. Lăsaţi-o baltă. Nu vreau să aud nimic. Plec şi gata.

— De ce nu mai stai jos? mă imploră ea. Toată dimineaţa te-am aşteptat, spune şi ridică în aer cafetiera. Mai vrei? Poţi bea cât pofteşti. Doar să iei loc. Dacă nu mă ajuţi, va trebui să caut pe altcineva.

Acum am sentimente contradictorii stând aşa în picioare, în mijlocul bucătăriei. Nu vreau să mă las mituită de cafeaua ei. Dar parcă am prins rădăcini acolo. N-ar trebui să plec, nu fără să aflu mai multe despre povestea asta. Dacă încearcă să găsească pe altcineva, doamna Janssen se va pune în primejdie şi mă va pune şi pe mine.

— Povestiți-mi ce s-a întâmplat, spun în cele din urmă.

— Partenerul de afaceri al soțului meu, începe doamna Janssen, vorbele ieşindu-i ca un torent din gură. Partenerul de afaceri al soțului meu a fost un om cumsecade. Domnul Roodveldt. David. A lucrat zece ani cu Hendrik. Era însurat cu Rose, o femeie nemaipomenit de timidă – era peltică şi asta o făcea să se ruşineze dar care ştia să croşeteze lucruri minunate. Aveau două fete. Pe Lea, care abia împlinise doisprezece ani şi era răsfățata familiei, şi o fiică mai mare, de cincisprezece ani, independentă, mereu plecată cu prietenele. Mirjam.

Parcă se îneacă rostind ultimul nume şi înghite în sec înainte de a continua:

— Cei doi Roodveldt erau evrei. Nu prea tradiționalişti, şi la început s-ar fi zis că asta era în favoarea lor. N-a contat, bineînțeles. David l-a asigurat pe Hendrik că nu vor păți nimic. Cunoşteau o femeie de la țară care avea să-i adăpostească. Dar planul a eşuat când femeia s-a speriat prea tare, iar în iulie, după *razzia* cea mare, când au fost ridicați atât de mulți evrei, David a venit la Hendrik şi i-a spus că el şi familia lui aveau nevoie de ajutor, ca să se ascundă undeva.

— Iar Hendrik i-a adus aici? întreb eu.

— Nu. N-a vrut să mă pună în pericol. I-a dus la atelierul de mobilă. A construit pentru ei o cameră secretă în spatele unui fals perete din magazin. Eu n-am ştiut.

— N-ați ştiut?

Nu mi-i pot imagina pe părinții mei păstrând un astfel de secret unul fată de celălalt.

— Ştiam că Hendrik petrece mai mult timp în atelier. Credeam că munceşte mai mult, fiindcă David nu mai era acolo să-l ajute. Credeam că familia Roodveldt plecase la casa conspirativă de la țară. Habar n-aveam că se aflau cu toții chiar acolo, în ascunzătoare.

— Şi când v-a înştiințat?

— Nu m-a înştiințat niciodată. Luna trecută eram singură acasă, când am auzit un ciocănit în uşă. O bătaie insistentă – era după ora când mai puteai să circuli pe stradă. M-am gândit că Hendrik îşi uitase cheia acasă, dar când am deschis uşa am dat de o fată, o fată palidă, îmbrăcată cu un palton albastru. Tare mai crescuse. N-o mai văzusem de câțiva ani, şi dacă nu s-ar fi prezentat, n-aş fi recunoscut-o. Ea mi-a spus că soțul meu îi ascunsese, dar avea acum nevoie de un nou adăpost sigur. Mi-a spus că toți ceilalți muriseră.

— Mirjam Roodveldt.

Doamna Janssen încuviințează din cap.

— Dârdâia, atât de îngrozită era. Mi-a spus că naziştii veniseră în seara aceea la fabrică şi se duseseră ață la atelierul de tâmplărie. Cineva îl trădase pe Hendrik, un angajat ori un client. Hendrik a refuzat să le arate ascunzătoarea. S-a prefăcut că habar n-are despre ce vorbesc. Pentru că n-a vrut să coopereze, agenții l-au amenințat. David a auzit. A sărit în ajutorul lui. Dar naziştii aveau arme.

Îşi trage răsuflarea.

— Când au contenit focurile de armă, Hendrik era mort, la fel David, Rose şi Lea. Doar Mirjam a reuşit să scape.

Trebuie să fi fost un haos total. Am auzit de oameni azvârliți în închisori, duşi într-un loc de unde nu s-au mai întors. Dar *patru persoane*, inclusiv o femeie şi-o copiliță, ucise cu sânge rece?

— Mirjam cum a scăpat? întreb. Pe toți ceilalți i-au împuşcat. Cum a reuşit o tânără să scape de naziştii înarmați?

— Prin baie. Atelierul are o toaletă în față. Membrii familiei Roodveldt o foloseau după ce se termina programul cu

clienții. Când au venit naziştii, Mirjam tocmai intrase la baie ca să se pregătească de culcare şi, auzind împuşcăturile, a fugit afară prin uşa din față, până la locul cel mai sigur care i-a venit în minte. Locuința mea. Asta a fost acum trei săptămâni. Am ascuns-o până aseară.

— Ce s-a întâmplat aseară?

Doamna Janssen bagă mâna în buzunarul jerseului, de unde scoate o bucățică de hârtie împăturită.

— Mi-am notat totul, ca să-ți dau o cronologie exactă.

Urmăreşte primul rând cu degetul:

— Era aici ieri la ora prânzului, când i-am dus nişte pâine şi un exemplar din *Het Parool.* Îi plăcea să citească ştirile din ilegalitate, iară şi iară, memorând până şi anunțurile de mică publicitate.

— Sunteți sigură că era la amiază?

— Tocmai auzisem clopotul de la Westerkerk şi oamenii de pe stradă ieşiseră în pauza de prânz.

Se uită din nou la hârtie, ca să vadă unde a rămas.

— Era încă aici la patru şi-un sfert, fiindcă m-am dus s-o previn că Christoffel, băiatul pe care-l trimit cu diverse comisioane, va veni să lase ceva, aşa că va trebui să păstreze liniştea. Tot aici era şi la cinci jumate, când m-am dus s-o întreb dacă vrea să mănânce de seară; mi-a spus că o doare capul şi c-o să se întindă puțin. Imediat după aceea, vecina mea, doamna Veenstra, m-a rugat să trec pe la ea. Fiul ei, Koos, nu venise acasă şi era îngrijorată. După ce am stat cu ea vreo oră, l-am văzut pe Koos urcând strada. Rămăsese fără o roată la bicicletă, aşa că venise pe jos douăzeci şi cinci de kilometri. M-am dus acasă şi am strigat-o pe Mirjam, să văd dacă se simte mai bine. N-a răspuns. Am presupus că adormise. Ceva mai târziu am deschis uşa, să văd dacă pot să-i duc ceva.

— Şi dispăruse?

— Fără urmă. Patul era gol. Paltonul – nicăieri. Pantofii, la fel. Se făcuse nevăzută.

— Cât era atunci ceasul?

— În jur de zece. După începutul interdicției de circulație. Cândva între cinci şi jumătate, când Mirjam îmi spusese că vrea să se întindă, şi ora zece, fata a dispărut şi n-am nicio explicație.

Terminându-şi relatarea, doamna Janssen împătureşte la loc hârtia şi dă să o pună în buzunar, înainte de-a se răzgândi şi a mi-o întinde mie. Lângă arzătoarele maşinii de gătit sunt chibrituri. Iau unul, îl scapăr de cutie şi las însemnările de detectiv ale doamnei Janssen scrise cu creionul să ardă, prefăcându-se în sulf şi cenuşă.

— Ce faci? întreabă ea.

— Ce faceți dumneavoastră, păstrând dovezi scrise că ați ascuns ilegal o fată?

Ea se freacă pe frunte.

— Nu m-am gândit la asta. Nu cunosc regulile. De-asta am nevoie de ajutorul tău, Hanneke.

În fundal, clopotul de la Westerkerk bate din nou. A mai trecut un sfert de oră. Mai devreme am folosit trecerea timpului doar drept pretext pentru a mă cărăbăni, dar acum se face cu adevărat târziu. Îmi încrucişez brațele pe piept.

— Ați fost în vizită la vecină timp de-o oră. Nu e posibil ca Mirjam să fi ieşit din casă atunci?

— Doamna Veenstra locuieşte chiar vizavi. Am stat pe treptele casei ei, cu fața la casa mea; ieri n-a fost prea frig. Mirjam n-ar fi putut ieşi pe uşa din față fără s-o văd.

— Aveți o uşă şi-n spate?

N-ar trebui să-i dau apă la moară punându-i astfel de întrebări dacă nu intenționez s-o ajut. Dar situația pe care mi-a descris-o este stranie şi incredibilă şi nu pot scăpa de senzația că greşeşte ea undeva.

— Uşa din dos nu se închide bine – asta de ani de zile. Eram foarte supărată pe Hendrik: un fabricant de mobilă să nu-şi facă timp să repare propria uşă! În cele din urmă, anul trecut m-am săturat să-l tot rog şi am montat eu însămi un zăvor. Când am văzut că Mirjam lipseşte, am verificat. Uşa

era închisă. N-avea cum să iasă pe uşa din dos şi să tragă zăvorul dinăuntru.

— O fereastră?

Sună improbabil, chiar când rostesc cuvintele. Cartierul ăsta e bogat, genul de loc în care oamenii ar observa o fată cățărându-se afară pe un geam.

— Nicio fereastră. Nu pricepi? N-avea cum să iasă. Şi nici de ce. Era ultimul adăpost sigur pentru ea. Dar e imposibil să fi fost descoperită. Dac-ar fi venit după ea, naziştii m-ar fi luat şi pe mine.

O explicație rațională trebuie să existe. Probabil că doamna Janssen s-a întors spre doamna Veenstra pentru câteva minute şi n-a văzut-o pe fată plecând. Sau poate nu a stabilit corect cronologia şi Mirjam a dispărut când doamna Janssen a ațipit puțin.

De fapt, explicația nu contează. Nu pot s-o ajut, oricât de tristă ar fi povestea ei. E prea periculos. Supraviețuirea are prioritate. Asta-i deviza mea de război. După Bas, ar putea fi chiar deviza vieții mele. Mai întâi supraviețuirea, apoi numai şi numai supraviețuirea. Am fost o persoană lipsită de griji şi uite unde-am ajuns. Transport bunuri de pe piața neagră, dar numai ca să-mi hrănesc familia şi pe mine. Flirtez cu soldații germani, dar numai fiindcă astfel îmi salvez viața. Să caut o fată dispărută nu-mi serveşte la nimic.

Din bucătărie, aud uşa din față deschizându-se cu un scârțâit şi apoi o voce bărbătească tânără strigând „Alo?” Mai de departe, lătratul unui câine. Cine să fie? Gestapoul? NSB-ul? Urâm Gestapoul şi Poliția Verde, dar cel mai nesuferit ne este Nationaal-Socialistische Beweging[1]. Naziştii olandezi, trădători ai propriului popor.

Ochii doamnei Janssen se fac tot mai mari, până când recunoaşte vocea:

— Christoffel, sunt în bucătărie! strigă ea. Am uitat că trece pe aici azi, îmi şopteşte. Bea-ți cafeaua. Poartă-te normal.

Christoffel, băiatul care se ocupă de comisioane, are păr blond cârlionțat, ochi mari albaştri şi tenul delicat al unuia

care a început de curând să se bărbierească.

— Doamnă Janssen? spune el frământându-şi pălăria în mâini, stânjenit că ne-a întrerupt. Am venit pentru *opklapbed?* Nu la ora asta ați spus?

— Ba da, sigur.

Dă să se ridice, dar Christoffel îi face semn cu mâna să rămână pe loc.

— Mă descurc singur. Am un căruț şi un prieten aşteaptă afară să m-ajute.

Indică fereastra cu bărbia, unde un flăcău înalt şi solid ne face cu mâna din stradă.

Când Christoffel dispare cu prietenul şi căruțul, doamna Janssen îmi vede expresia alarmată şi mă linişteşte.

— Nu-i patul ăla. Nu al lui Mirjam. Îl ia pe cel din biroul lui Hendrik. Foarte rar mai intru în încăperea aia. L-am rugat pe Christoffel să găsească un cumpărător, iar banii aveam de gând să-i folosesc ca s-o ajut pe Mirjam.

— Şi acum?

— Acum am să-i folosesc ca să te plătesc pe tine fiindcă m-ajuți s-o găsesc pe Mirjam.

Clatin din cap împotrivindu-mă, dar ea mi-o taie:

— Trebuie s-o găseşti, Hanneke. Pe fiii mei mai mari… s-ar putea să nu-i mai văd niciodată. Cel mic e mort, soțul meu a murit încercând să apere familia lui Mirjam, familia ei a murit încercând să-l protejeze pe el. Nu mai am pe nimeni acum; nici ea nu mai are. Mirjam şi cu mine trebuie să fim ca o familie. Nu mă lăsa s-o pierd. Te rog.

Scap de răspuns grație roților scârțâitoare ale căruțului lui Christoffel, pe care el şi prietenul lui au legat cu frânghii celălalt *opklapbed* al doamnei Janssen. E mai ornat decât cel din cămară, lemnul e neted şi lăcuit şi miroase încă slab a ulei de lămâie pentru mobilă.

— Plec, doamnă Janssen, anunță băiatul.

— Stai, îi spun eu. Doamnă Janssen, poate că nu e nevoie să vindeți acum patul. Aşteptați încă o zi şi mai gândiți-vă.

În felul ăsta încerc să-i spun că nu voi putea accepta propunerea ei.

— Ba nu, îl vând acum, zice ea ferm. Sunt nevoită. Christoffel, cât îți datorez pentru transport?

— Nimic, doamnă Janssen. O fac cu plăcere.

— Insist.

Întinde mâna după poşeta de pe masă şi începe să numere bănuții dintr-un săculeț pentru mărunțiş.

— O, Doamne! Crezusem că am…

— Nu e nevoie, insistă Christoffel.

Băiatul roşeşte din nou şi se uită la mine derutat, implorând ajutor.

— Doamnă Janssen, zic eu cu blândețe. Christoffel mai are şi alte livrări. De ce nu-l lăsăm să plece?

Ea conteneşte să mai scormonească în săculeț şi îl închide ruşinată. După ce Christoffel pleacă, se afundă înapoi în scaun. Arată bătrână şi obosită.

— O să mă ajuți? mă întreabă.

Sorb restul de cafea rece. La ce rezultat crede ea că pot ajunge? Nici n-aş şti de unde să încep. Chiar dacă Mirjam a reuşit să scape, cât de departe poate ajunge o fată de cincisprezece ani, cu o *Jodenster* galbenă cusută pe haine? N-am nevoie să iau banii doamnei Janssen ca să ştiu ce i se va întâmpla unei fete ca Mirjam, dacă nu i s-a întâmplat deja: va fi prinsă şi trimisă într-un lagăr de muncă din Germania sau Polonia, de unde nimeni nu s-a întors vreodată. Dar, în primul rând, cum a ieşit din casă?

„Trebuie să existe o explicație rațională”, îmi mai spun o dată. Oamenii nu dispar aşa, în neant.

Dar, de fapt, nu-i adevărat. În timpul ocupației, oamenii dispar în neant în fiecare zi. Sute de oameni, luați din casele lor.

Cum crede ea c-aş putea găsi unul singur?

TREI

Când ajung acasă, buzele mamei formează o linie strânsă, subțire.

— Ai întârziat, mă interceptează ea la uşă.

Cu siguranță m-a pândit de la fereastră.

— E douăşpe şi-un sfert.

— Douăşpe şi nouăşpe.

— Cinci minute, mama?

Apartamentul nostru miroase a păstârnac şi cârnați prăjiți, din cei aduşi de mine ieri. E un spațiu mic: doar camera de zi, bucătăria, baia şi două dormitoare mititele, toate la etajul unu al unei clădiri cu cinci niveluri. Confortabil.

Papa citeşte o carte în fotoliul său, folosind un dispozitiv meşterit de el care îi ține cartea deschisă în timp ce dă paginile cu brațul lui bun, stângul. Brațul drept, atrofiat, îi e ascuns în poală.

— Hannie.

Îmi spune pe numele meu de alint, când mă aplec să-l sărut.

Accidentul s-a întâmplat înainte de-a mă naşte, în timpul Marelui Război. El trăia pe partea din Flandra a gardului electric construit pentru a separa Belgia ocupată de Olanda. Mama locuia în partea olandeză. El a vrut să sară gardul, ca s-o impresioneze. O mai făcuse o dată. N-am crezut partea asta a poveştii când mi-a spus-o prima dată, dar mai apoi mi-a arătat o carte: oamenii reuşiseră să treacă peste Sârma Morții prin tot felul de metode idiot de ingenioase, folosind scări lungi sau căptuşindu-şi hainele cu porțelanuri ca să atenueze şocul. De data asta, când a încercat să treacă, a atins cu pantoful sârma şi a căzut la pământ; aşa a emigrat tata în Olanda.

Jumătatea dreaptă a corpului, de jos de la picior şi până sus la mijlocul obrazului, îi este paralizată de-atunci, aşa că

vorbeşte încet şi căznit. Când eram mică, asta mă ruşina, dar acum aproape că nici nu mai observ.

Papa mă trage blând mai aproape, ca să-mi şoptească la ureche:

— Mama e speriată pentru c-au venit să-l caute pe domnul Bierman. Fii drăguț cu ea.

Domnul Bierman ține aprozarul de vizavi. De câteva luni, evreii n-au dreptul să fie proprietari, dar soția lui e creştină şi el a trecut totul pe numele ei. N-au copii, doar o pisică albă languroasă pe nume Snow.

— Cine a venit? întreb. Gunoaiele de la NSB?

Papa îşi duce un deget la buze şi apoi arată spre tavan. Şşşt. Vecinul de sus e membru al NSB. Nevasta lui obişnuia să-mi împletească părul şi-mi cocea prăjiturele cu mirodenii de Sinterklaas[2]. În spatele meu, mama zăngăne din tava cu prânzul, punând mâncarea pe măsuța joasă, aşa că-l sărut pe papa şi pe celălalt obraz şi trec la locul meu.

— De ce-ai întârziat, Hannie? întreabă mama.

— Ca să vă-nvăț să nu intrați în panică atunci când trec doar *patru minute* peste ora la care vin de obicei.

— Dar tu nu întârzii niciodată.

„Nici nu mi s-a cerut niciodată să găsesc o fată dispărută”, îmi spun eu în gând. Fără să vreau, îmi vine iar în minte imaginea doamnei Janssen, îngrijorată din cauza cămării goale.

Mama îmi pune în farfurie o lingură de păstârnac. Mâncăm mai bine decât o mulțime de oameni. Dacă papa şi mama ar ieşi mai des din casă, probabil ar începe să se întrebe cu ce anume mă ocup de aduc acasă aşa multă mâncare.

— Nimic grav.

Cârnatul piperat îmi aprinde gura.

— M-a oprit un soldat german.

Asta, bineînțeles, este adevărat. Nu pomenesc însă că s-a întâmplat dimineața devreme, înainte de a afla despre Mirjam.

— Sper că nu l-ai provocat, îmi zice tăios mama.

Nu sunt singurul membru al familiei pe care războiul l-a schimbat. Ea obişnuia să dea ore de pian în apartamentul nostru, de unde muzica lui Chopin plutea afară pe fereastră. Acum nimeni nu mai are bani pentru muzică sau pentru traducerile cu care se ocupa papa.

— Vorbea olandeza, zic eu, un fel de a răspunde fără să răspund. O vorbea fluent.

Papa mârâie:

— L-am îngrăşat după ultimul război, ca acum să se întoarcă şi să ne flămânzească.

Germania a fost atât de săracă după Marele Război, încât nenumărate familii şi-au trimis copiii în Olanda, ca să crească puternici cu laptele şi brânza noastră. Fără noi, ar fi pierit. Acum unii dintre băieţii aceia au crescut şi s-au întors.

— Când trebuie să fii înapoi la muncă? mă întreabă mama.

— Mai am douăzeci de minute.

Oficial, lucrez ca secretară la o firmă de pompe funebre. Nu e serviciul ideal, dar alte opţiuni n-am avut. Nimeni n-a vrut să angajeze o tânără lipsită de experienţă şi care nu ştia să dactilografieze. Nici domnul Kreuk nu m-ar fi angajat, dar lui nu i-am dat de ales. Deja fusesem refuzată la şapte alte prăvălii, când am văzut în vitrină anunţul ANGAJĂM AJUTOR şi-am refuzat să plec până nu m-a angajat.

Domnul Kreuk este un om bun. Mă plăteşte corect. Tot el mi-a oferit şi cealaltă slujbă, cea secretă, prin care câştig chiar mai mult.

În Olanda, şi probabil în toată Europa, nemţii au introdus cartele de raţii şi cupoane pentru mâncare, îmbrăcăminte, petrol lampant, cauciuc. Ziarele îţi spun că ai voie să cumperi: cinci sute de grame de zahăr, doi litri de lapte, două kilograme de cartofi. Aici intervine domnul Kreuk. Domnul Kreuk foloseşte cartelele morţilor pentru a face provizii de alimente, pe care le vinde la suprapreţ. Cel puţin aşa îmi închipui eu că funcţionează afacerea. Nu pun întrebări. Tot ce ştiu sigur este că acum câteva luni domnul Kreuk a venit la

mine cu un tenculeț de cartele şi m-a întrebat dacă vreau să fac nişte cumpărături.

Prima oară mi-a fost teribil de frică, dar şi mai tare mă temeam că-mi pot pierde slujba; după un timp am devenit bună la asta, şi după şi mai mult timp am început chiar să simt că fac ceva nobil. Întrucât naziştii erau cei care ne obligaseră să folosim cartele, dacă îmi băteam joc de sistemul lor, îmi băteam joc şi de ei. Şuncă scumpă: unica răzbunare la care am putut recurge împotriva celor ce l-au ucis pe Bas, dar mă agăț şi de această mică satisfacție.

Ce facem noi este ilegal, teoretic vorbind. Putem fi acuzați că profităm de pe urma războiului. Dar domnul Kreuk nu este bogat, iar eu de bună seamă nu sunt. Mie mi se pare că ce încercăm de fapt să facem este să reorganizăm un sistem total lipsit de sens, într-o țară care a ajuns să nu aibă nici ea absolut nicio noimă.

— *Hannie!*

Evident, mama a tot încercat să-mi capteze atenția.

— Te-am întrebat ce i-ai spus celui de la Poliția Verde.

Încă e fixată pe subiectul ăsta? Dacă ar şti câți soldați întâlnesc eu săptămânal!

— I-am spus să se care dracului din țara noastră şi să nu se mai întoarcă. I-am sugerat să facă lucruri urâte cu bulbii de lalele.

Îngrozită, ea îşi acoperă gura.

— Hannie!

Eu oftez.

— Am făcut ceea ce fac întotdeauna. Am scăpat cât de repede am putut.

Dar mama nu mai e atentă la mine.

— Johan.

Vocea i se transformă într-o şoaptă şi îl prinde pe papa de brațul sănătos.

— Johan, s-au întors. Ascultă!

Aud şi eu strigăte peste drum şi dau fuga la fereastră ca să mă uit pe după perdea.

— Hannie! mă avertizează mama, dar văzând că nu mă întorc la masă, renunță.

Trei ofițeri NSB în uniformele lor negre ca gândacii bat în uşa celor doi Bierman, ordonându-i domnului Bierman să iasă afară.

Deschide nevasta lui, cu mâinile tremurându-i atât de tare, încât se vede şi de la distanță.

— Soțul dumneavoastră trebuia să se prezinte pentru deportare săptămâna trecută, anunță ofițerul care pare cel mai vârstnic.

Strădupa noastră e îngustă, iar el nu vorbeşte încet. Aproape tot ce spune se aude.

— Nu... nu-i aici, răspunde doamna Bierman. Nu ştiu unde e. Nu l-am văzut de câteva zile.

— Doamnă Bierman!

— Jur. Nu l-am văzut. Am venit acasă de la cumpărături şi nu era. L-am căutat eu însămi în toată casa.

— Dați-vă la o parte, îi ordonă el, şi când ea n-o face, trece pe lângă ea îmbrâncind-o.

Mama s-a postat în spatele meu. Mă prinde de braț, atât de strâns, încât îi simt unghiile prin pulover. „Te rog, fă ca domnul Bierman să fi plecat", îmi doresc eu. „Te rog să fi fugit în timp ce doamna Bierman era la cumpărături."

Mama îşi mişcă buzele, îngânând o rugăciune, cred, deşi nu ne mai rugăm de mult. Ofițerii reapar în cadrul uşii, de data asta trăgând după ei încă o persoană. Este domnul Bierman, căruia îi curge sânge din nas şi are ochiul drept umflat şi lovit.

— Veşti bune, doamnă Bierman, anunță ofițerul. Până la urmă l-am găsit pe soțul dumitale.

— Lotte! strigă domnul Bierman, împins către un camion care-l aşteaptă.

— Pieter, spune ea.

— Ar trebui să vă iau şi pe dumneavoastră, să-i țineți de urât, se oferă ofițerul. Dar m-aş simți groaznic pedepsind o bună creştină, prea proastă ca să ştie unde-i e bărbatul.

Stă mai mult cu spatele la mine, aşa că nu-i văd fața, dar aud sarcasmul din glasul lui.

— Lotte, nu-i nimic, strigă domnul Bierman din camion. O să mă-ntorc acasă curând.

Nici acum ea nu plânge. Nu face nimic, doar priveşte şi clatină din cap, ca şi cum ar zice: „Nu. Nu, n-ai să te întorci acasă curând."

Camionul porneşte, iar doamna Bierman rămâne în pragul casei. E indiscret din partea mea să o urmăresc, dar nu-mi pot lua ochii de la ea. Şi doamna Bierman îmi făcea daruri de Sinterklaas. Iar când îi vizitam prăvălia, mă lăsa să gust din căpşuni, chiar dacă nu cumpăram.

Mama mă dezlipeşte de fereastră, apucându-mă de pulover şi trăgându-mă spre masă.

— Termină de mâncat, zice ea sec. Nu-i treaba noastră; nu putem face nimic.

Mă trag de sub mâna ei, gata să protestez, să-i amintesc de cei doi Bierman şi de căpşunii lor. Dar are dreptate. Nu pot face nimic ca să repar ceea ce s-a întâmplat adineauri.

Terminăm de mâncat într-o tăcere aproape perfectă. Mama încearcă de câteva ori să inițieze o conversație, dar eşuează. Mâncarea nu are gust de mâncare. Când nu mai pot înghiți, mă scuz, pretextând că am ceva de făcut înainte de-a mă întoarce la serviciu.

— Să nu întârzii iar. Ai un serviciu bun, îmi reaminteşte mama.

Îi e dragă slujba mea. Ştie că leafa asta este singura din familie.

— Nu vrei să-nceapă domnul Kreuk să se întrebe dacă a luat o decizie bună angajându-te.

— N-o să înceapă.

Vreau un minut departe de părinți şi de muncă – un minut în care să închid restul lumii afară. În camera mea, trag jaluzelele şi deschid sertarul de jos al biroului, pipăind în spate până găsesc ce vreau: un jurnal decolorat primit de ziua mea, la nouă ani. Timp de o săptămână am scris în el

silitoare, descriind prietenii care-mi plăceau şi profesorii care erau răi cu mine. Apoi l-am abandonat timp de cinci ani şi nu l-am reluat decât atunci când l-am cunoscut pe Bas, transformându-l într-un album de amintiri.

Iată fotografia şcolară pe care mi-a dăruit-o, cerându-mi pe cel mai firesc ton una de-a mea în schimb. Iată bilețelul strecurat printre cărți, prin care îmi spunea că puloverul meu verde mi se asortează la culoarea ochilor. A semnat B. Atunci mi-am dat seama întâia oară că preferă să i se spună Bas, nu Sebastiaan. O poreclă extrasă din mijlocul numelui, cum se întâmplă în cazul multor băieți olandezi, nu de la început.

Iată un cotor de bilet de la primul film pe care l-am văzut împreună, cel la care am rugat-o pe prietena mea cea mai bună, Elsbeth, să mă însoțească, în caz că rămân fără cuvinte în preajma lui Bas. Acest memento este de două ori dureros, fiindcă n-o mai am nici pe Elsbeth, dispărută în alt chip.

Iată şi cotorul de bilet de la cel de-al doilea film.

Iată şi şervețelul de hârtie cu care mi-am şters rujul în seara când m-a sărutat.

Iată şervețelul cu care mi-am şters lacrimile în seara când mi-a spus că se va înrola voluntar după ce va împlini şaptesprezece ani. Iată bucla de păr pe care mi-a dăruit-o în ajunul plecării, la petrecerea de rămas-bun. I-am dat şi eu ceva: un medalion cu poza mea. Aşa am putut ghici cum procedează fetele germane. Ce proastă eram pe-atunci!

Închid iute caietul, împingându-l în fundul sertarului şi acoperindu-l cu haine. Mă gândesc la Bas. Şi, involuntar, îmi vine în minte şi Mirjam Roodveldt. Mă supăr pe mine că-mi irosesc timpul gândindu-mă la fata asta dispărută din cămară, despre care nu ştiu nimic şi care nu-mi poate aduce decât necazuri.

Numai că ştiu totuşi un lucru despre ea; revista de film de pe polița din cămară: sunt aproape sigură că fotografia la care era deschisă era o scenă din *Vrăjitorul din 0z* un film despre o fetiță surprinsă de o tornadă, care se trezeşte într-o țară de basm. Am vrut foarte tare să-l văd, dar când a izbucnit

războiul, nu venise încă în Olanda. Aşa că n-am văzut *Vrăjitorul din Oz,* dar acum mă gândesc la cum cânta Judy Garland în salonul lui Bas în timp ce pe sofa Bas îmi făcea declarații de dragoste şi cum am râs şi-am râs şi-am învățat pe de rost textul cântecului ei.

Bas s-ar fi învoit s-o ajute pe doamna Janssen. Sunt sigură, n-am nicio îndoială. Bas ar fi spus că asta era şansa noastră de a face ceva adevărat şi important. Bas ar fi vorbit despre asta ca despre o aventură. Bas ar fi zis: „Evident, şi tu vei decide s-o ajuți; fata pe care o iubesc ar fi total de acord cu tot ce spun”, fiindcă Bas n-ar şti ce fel de fată sunt eu acum.

Iar eu, în schimb, ce-aş răspunde? Aş protesta: „Crezi că aş fi de acord cu orice spui? Ce plin de sine mai eşti!” Ori: „Părinții se bazează pe mine să-i țin în viață. A o ajuta pe doamna Janssen înseamnă a pune în pericol întreaga familie.” Sau aş zice: „Lucrurile s-au schimbat acum, Bas. Nu înțelegi.”

Aş da orice să-i pot spune ceva. Orice.

Nu mai sunt cea care ar fi căutat-o pe fata aia. Un asemenea gest e sentimental; eu am simț practic. Un asemenea gest se bazează pe speranță; eu nu mai sper. Lumea a înnebunit; nu pot s-o schimb.

Dar atunci de ce mă gândesc la Mirjam Roodveldt?

De ce ştiu că după-amiază, dacă nu reuşesc să mă conving să n-o fac, mă voi duce din nou la doamna Janssen?

PATRU

Lucruri care s-au schimbat în țara mea în ultimii doi ani: totul şi nimic.

Când mă urc pe bicicletă după prânz, vânzătorul familiei Bierman vinde legume unei cliente, ca şi cum proprietarul prăvăliei n-ar fi fost urcat într-un camion şi dus de-acolo, ca şi cum lumea doamnei Bierman n-ar fi fost răsturnată cu susul în jos.

Când ajung la serviciu, domnul Kreuk îmi dă de făcut o treabă adevărată, o sarcină pe care chiar o presupune slujba mea. Mâine avem o înmormântare şi am de scris un ferpar pentru ziar şi de rezolvat problema florilor. Dar la unu şi jumătate, domnul Kreuk vine la biroul meu şi-mi arată ciorna anunțului: am scris greşit adresa bisericii.

— Nu eşti în apele tale?

Domnul Kreuk este un omuleț rubicond, cu ochelari rotunzi care-l fac să semene cu o țestoasă.

— De obicei nu faci greşeli.

Clipeşte şi se uită lung la pantofii lui. Ne cunoaştem de aproape un an, dar e atât de stingherit. Uneori îmi spun că are ocupația asta pentru că se simte mai bine în compania morților decât a celor vii.

— Îmi pare rău. Cred că sunt puțin distrată.

El nu pune sare pe rană:

— Ce-ar fi să scriu eu anunțul şi să mă ocup de flori? Pentru tine am câteva curse în după-amiaza asta: la măcelar şi apoi la doamna de Vries.

Face o grimasă pronunțând numele şi acum înțeleg de ce mi-a trecut cu vederea greşeala din text. Îmi cere în schimb să tratez eu cu doamna de Vries.

— Mulțumesc, zic şi-mi înhaț paltonul până nu se răzgândeşte.

De doamna de Vries mă voi ocupa mai târziu. Mai întâi mă duc la doamna Janssen.

Afară, ceva nou: pe clădirea de peste drum s-a scris *Trăiască Führerul*, cu vopsea albă, încă umedă, şi acum voi vedea lozinca ori de câte ori plec de la serviciu. Oare a scris-o proprietarul prăvăliei, ca să se ştie că-i suporter al naziştilor? Sau e vorba de o bucăţică de propagandă nazistă? Ca de obicei, e greu de spus.

De la începutul ocupaţiei, au avut loc câteva acţiuni de protest: o grevă organizată a muncitorilor, înăbuşită repede, care a lăsat câteva cadavre pe străzi. Papa crede c-ar fi trebuit să fie mai multe. Uşor de spus pentru el, căci picioarele îl împiedică să participe. Mama consideră că naziştii sunt nişte bestii, dar nu i-ar păsa dacă ei ar fi rămas în Germania. Îi vrea afară din ţară şi-atât. După război, oamenii se vor aduna pe la colţuri şi-şi vor aminti de cutezătoarele acte de răzvrătire împotriva naziştilor, dar nimănui n-o să-i placă să-şi aducă aminte că cea mai „grozavă rebeliune” a fost faptul că am purtat câte o garoafă în cinstea familiei regale exilate. Sau poate vor sta pe la colţuri şi vor vorbi nemţeşte, pentru că nemţii vor fi câştigat. Sunt şi din aceia care ar sărbători un astfel de final. Cei care cred în nazişti, sau au decis că e mai înţelept să-i sprijini pe invadatori. Ca Elsbeth. Elsbeth care…

S-o lăsăm baltă.

Aproape că fac de două ori stânga-mprejur în drum spre doamna Janssen. O dată când trec pe lângă un soldat care interoghează pe stradă o fată de vârsta mea şi a doua oară înainte de a apăsa pe butonul soneriei. Când doamna Janssen mă vede, faţa i se luminează de un zâmbet de uşurare atât de larg, încât aproape că fac stânga-mprejur a treia oară, nefiind tocmai sigură ce caut aici.

— Te-ai hotărât să mă ajuţi, spune ea deschizând uşa larg. Ştiam eu. Ştiam că fac bine să mă încred în tine. O citeam pe faţa ta. Hendrik spunea mereu…

— N-aţi spus nimănui altcuiva? o întrerup. Înainte sau după mine?

— Nu. Dar dacă nu te-ai fi întors, nu ştiu ce-aş fi făcut. Am stat aici şi m-am frământat din cauza problemei ăsteia.

— Doamnă Janssen. Opriți-vă. Înăuntru.

O prind de cot şi o conduc în propriul ei salonaş, unde ne aşezăm pe o canapea decolorată, cu model floral.

— În primul rând, încă n-am acceptat să vă ajut, îi spun, ca totul să fie clar. Sunt aici ca să discutăm. Să chibzuim. Deocamdată, doar vorbim despre Mirjam, iar eu voi *chibzui.* Nu sunt detectiv şi nu vă promit nimic.

Ea aprobă din cap:

— Înțeleg.

— Bine. Atunci ce-ar fi să-mi spuneți mai mult?

— Orice. Ce anume ai dori să ştii?

Ce-aş dori să ştiu? Habar n-am ce ar întreba poliția într-un asemenea caz. Dar de regulă, când caut bunuri pe piața neagră pentru cineva, încep cu o descriere. Dacă acel cineva are nevoie de pantofi, întreb ce mărime, ce culoare.

— Presupunând că mă hotărăsc să vă ajut, ar fi bine să ştiu cum arată Mirjam, zic. Aveți poze? A adus Mirjam vreuna cu ea? Vreo fotografie de familie?

— N-a avut vreme să ia nimic. Doar hainele de pe ea.

— Astea cum erau? Cum era îmbrăcată când a dispărut?

Doamna Janssen închide ochii şi se gândeşte.

— O fustă maronie. O bluză crem. Şi paltonaşul ei. Era aşa mult curent în atelierul de mobilă, încât trebuia să porți tot timpul un palton. Îl avea acum peste haine. Era albastru.

— Ca ăsta? spun eu arătând albastrul regal de pe farfurioarele de porțelan din Delft din vitrina doamnei Janssen.

— Mai degrabă ca albastrul cerului. Într-o zi cu soare. Cu două rânduri de nasturi de argint. I-am împrumutat şi eu nişte haine cât timp a stat aici, dar când a dispărut, singurele haine lipsă au fost lucruşoarele ei.

O bombardez cu întrebări despre toate detaliile fizice la care mă pot gândi, schițând un portret mental al fetei. Păr negru, buclat, până la umeri. Un nas subțire. Ochi gri-albăstrui.

— Vecinii soților Roodveldt s-ar putea să aibă o fotografie, zice doamna Janssen. După dispariția lor, poate că vecinii au

încercat să salveze câte ceva din apartament.

— Ştiţi ceva despre vecinii ăştia?

Ea clatină din cap. Înseamnă că nu pot merge la apartament ca să pun întrebări. Nu când locuinţa Roodveldt este probabil ocupată deja de o familie NSB-istă. Amsterdam este un oraş aglomerat, greu găseşti spaţiu locativ şi în vremuri normale. Acum, când dispare o familie de evrei, în casa ei apare imediat o familie de simpatizanţi, purtându-se ca şi cum ar fi locuit acolo dintotdeauna. În plus, războiul îi asmute pe prieteni unii împotriva altora. Poate tocmai vecinii au deconspirat ascunzătoarea familiei.

Unde altundeva aş putea găsi o fotografie?

— Aţi fost la ascunzătoarea din atelierul de tâmplărie? o întreb.

Ea încuviinţează din cap:

— A doua zi după ce Hendrik a fost... după ce s-a întâmplat. Complet devastată. Nemţii au luat aproape tot, sau poate soţii Roodveldt n-au dus acolo prea multe lucruri de la bun început. Poate că secretara lui Hendrik a încercat să salveze ceva, dar ea a plecat în luna de miere a doua zi după razie. Pot să-i scriu, dar nu ştiu sigur când se întoarce.

— La ce şcoală era Mirjam?

— La Liceul evreiesc, de vreme ce elevii evrei sunt segregaţi. Nu ştiu unde e.

Eu ştiu. Este chiar lângă râul Amstel, într-o clădire de cărămidă roşie cu ferestre înalte. Trec pe lângă el zilnic şi acum îl adaug la dosarul meu mental despre Mirjam. Acum am şi o locaţie unde s-o plasez pe fata creată în mintea mea.

— Care-i următorul pas? întreabă doamna Janssen. O să vorbeşti cu prietenii tăi despre asta?

— Prietenii mei?

— Cei care te vor ajuta? Care cunosc lucruri din astea?

Încep să înţeleg de ce doamna Janssen mi s-a adresat mie. Pentru că habar n-are cum merge treaba cu activităţile ilegale. Rezistenţa, piaţa neagră – ea crede că facem toţi parte din aceeaşi reţea, împărtăşindu-ne informaţii, complotând

împotriva nemților. Dar ce fac eu pentru domnul Kreuk funcționează bine doar pentru că sunt o verigă atât de mică în lanț. Dacă aş fi prinsă şi chestionată despre operațiunea domnului Kreuk, aş putea susține că nu ştiu dacă mai e cineva implicat şi n-aş spune decât adevărul.

Nu am o rețea de Rezistență. Prăvăliaşii mei profitori ar fi inutili pentru o astfel de sarcină. De fapt, n-am nimic în afară de chipul imaginar al unei fete pe care n-am văzut-o niciodată, pe care încă nu i-am promis ferm doamnei Janssen că o voi găsi.

— Trebuie să mai văd o dată ascunzătoarea, îi cer doamnei Janssen.

Ea mă lasă să intru, desfăcând zăvorul ascuns, apoi strigă după mine:

— Deja m-am uitat eu. Ieri, înainte să vii tu, am examinat totul.

Aştept să mi se obişnuiască vederea cu întunericul. Spațiul este, poate, lat de un metru cincizeci. Tot spațiul, cu excepția câtorva centimetri, este ocupat de *opklapbed*-ul nerabatat. Trag de pe pat plapuma, examinând cearşaful de dedesubt, apoi procedez la fel cu salteaua şi perna. Pe polița îngustă – revista observată de mine ieri, o ediție veche, antebelică. Probabil că doamna Janssen o găsise printre lucruşoarele vechi ale lui Jan şi i-o dăduse lui Mirjam, să aibă ceva de citit.

Pe nicio pagină a revistei nu sunt notițe sau sublinieri, dar, ascunsă sub ea, găsesc ultimul număr din *Het Parool*, publicația pe care doamna Janssen spunea că i-o dăduse ieri lui Mirjam. Oamenii citesc ziarele Rezistenței cu voracitate şi apoi le dau mai departe. Probabil că ăsta a ajuns la doamna Janssen prin vecină sau prin comisionar.

Rabatez patul ca să mă uit la duşumeaua de dedesubt, trăgând înapoi covoraşul subțire.

Nimic. Nimic, nicăieri.

Dar ce mă aşteptasem să găsesc? O scrisoare de-a lui Mirjam, explicând unde se dusese? O trapă prin care un nazist s-ar fi putut strecura înăuntru ca s-o înhațe pe fată?

Când mă întorc în bucătărie, frecându-mă la ochi din cauza luminii, doamna Janssen pregăteşte iar serviciul de cafea.

— Vecina dumneavoastră de peste drum e acasă? Doamna Veenstra? Cea cu fiul care nu mai apărea?

— Nu cred, spune ea şi se încruntă. Ai vrea s-o descoşi? Nu ştie de Mirjam.

Clatin din cap.

— Stați la uşa dumneavoastră. Cândva, în următoarele cinci minute, deschideți-o şi ieşiți afară. Oricând în următoarele cinci minute. Numai să nu mă preveniți când.

Înfăşurându-mi brațele în jurul taliei ca să mă apăr de frig, traversez strada până la casa doamnei Veenstra şi rămân pe trepte, cu spatele la casa doamnei Janssen. După un minut, aud un zdrăngănit tare, urmat de-un lătrat de câine. Când mă întorc, doamna Janssen mă priveşte lung, derutată.

— Nu înțeleg, zice ea când ne întoarcem în casă. Ce-a fost asta?

— Am observat mai devreme, când a plecat Christoffel cu *opklapbed*-ul. Uşa dumneavoastră e veche şi masivă – nu se poate deschide fără zgomot. Şi de îndată ce cățelul din vecini…

— Fritzi, mă informează doamna Janssen. Schnauzerul băiatului din vecini.

— De îndată ce aude uşa, cățelul începe să latre. Chiar dacă ați fi privit în direcția total opusă, ați fi auzit câinele şi ați fi văzut-o pe Mirjam plecând pe uşa din față.

— Asta am zis şi eu.

O supără deducția mea.

— Deja ți-am spus-o ieri. N-ar fi putut ieşi pe uşa aia. Şi deja am cercetat ascunzătoarea lui Mirjam. Pierzi timpul cu lucruri pe care le-am făcut eu deja.

— Poate ați şi găsit-o?

Vocea mea e mai tăioasă decât ar trebui să fie; îmi ascund lipsa de experiență sub o falsă siguranță.

— Îmi tot spuneți că fac lucruri pe care le-ați făcut şi dumneavoastră, dar, în afară de cazul în care ați găsit-o deja,

trebuie să văd totul cu ochii mei. Acum, haideți cu mine la uşa din dos.

Dă să spună ceva, probabil să-mi mai zică o dată că Mirjam n-ar fi putut fugi pe-acolo din cauza zăvorului din interior, dar renunță.

Uşa din spate este din stejar masiv şi devine clar imediat ce-a vrut să spună prin faptul că nu se închide. Vârsta şi aşezarea casei au deformat uşa, astfel că jumătatea de sus este umflată şi distanțată de ramă. De aceea a montat doamna Janssen zăvorul. Acesta e greu, din fier, şi când e tras, închide uşa cum se cuvine. Când uşa nu e zăvorâtă, pe sus pătrunde un curent subțire de aer.

Are dreptate. Nu mă pot gândi cum ar putea cineva ieşi pe uşa asta şi trage zăvorul după el.

Doamna Janssen mă priveşte fix. Nu i-am spus că am s-o ajut, nu în mod deschis. Totuşi, nici nu mi-am văzut de treabă. E ceva extrem de periculos, mult mai periculos decât orice mi-am permis vreodată să fac.

Dar doamna Janssen a apelat la mine, aşa cum şi domnul Kreuk a apelat la mine, iar adevărul e că sunt o găsitoare excepțională.

Mă simt absorbită în interiorul acestui mister. Poate pentru că Bas ar face-o. Poate pentru că e un nou mod de a sfida legile. Dar poate şi pentru că, într-o țară care a ajuns să nu mai aibă noimă, într-o lume căreia nu pot să-i dau de cap, acesta e un lucru mărunt de care mă pot ocupa. Vreau să mă duc la şcoala lui Mirjam, locul unde s-ar putea găsi o fotografie a ei, locul care-ar putea să-mi explice cine este fata asta. Pentru că, presupunând că cronologia evenimentelor stabilită de doamna Janssen este corectă, că potaia latră de fiecare dată când pleacă cineva, presupunând că Mirjam n-ar fi putut ieşi pe uşa din dos, presupunând că toate astea sunt adevărate, se pare că fata asta e o fantomă.

CINCI

Am lipsit aproape o oră de la îndatoririle mele zilnice. Dacă nu mă întorc la livrări, doamna de Vries va face gură.

Coada de la măcelărie e aproape până la uşă, cu gospodine ostenite schimbând informații despre locurile unde au reuşit să depisteze cutare articol greu de găsit. Eu nu stau la rând. N-o fac niciodată. De cum mă vede intrând, măcelarul îmi face semn cu mâna să vin la tejghea, iar el dispare undeva în spate. Mi-au trebuit cel puțin vreo zece vizite ca să consolidez această relație. Prima oară l-am auzit spunându-i altei cliente că fiicei lui îi place să deseneze. A doua oară i-am adus nişte creioane colorate, zicând că erau vechi şi le găsisem în fundul biroului. Creioanele, evident, erau noi-nouțe şi l-am urmărit cum reacționează: îşi va permite să creadă o minciună nevinovată dacă îi va aduce un lucru râvnit? Mai târziu i-am vorbit despre o bunică bolnavă şi prietenele ei bogate, bolnave şi ele, care erau gata să plătească scump pentru nişte carne în plus.

Când se întoarce, măcelarul aduce un pachet învelit în hârtie albă.

— Nu-i corect! strigă o femeie din spatele meu când vede schimbul.

Are dreptate: nu-i corect. Ceilalți muşterii nu mă plac prea mult. Poate le-aş fi mai simpatică dacă aş fi lihnită ca ei, dar prefer să nu mor de foame.

— Are o bunică bolnavă, explică măcelarul. Ea se îngrijeşte de toată familia de-acasă.

— Cu toții îi avem în grijă pe cei de-acasă, nu se lasă femeia.

E obosită. Toată lumea e obosită de stat la atâtea cozi, de aşa multe zile.

— O protejezi doar pentru că-i o fată drăguță. Ai lăsa un băiat să sară peste rând?

— Nu pe unul care arată ca fiul dumitale.

Oamenii de la coadă râd, fie pentru că li se pare amuzant, fie pentru că vor să rămână în grațiile omului care-i aprovizionează cu de-ale gurii. Măcelarul se întoarce spre mine şi-mi zâmbeşte, şoptindu-mi că a pus în pachet o mică atenție pentru familia mea.

Cât timp am stat la măcelărie a început să cadă lapovița – picături grase, amestecate cu gheață. Străzile sunt întunecate şi alunecoase. Pun carnea în coş, acoperind-o cu un ziar, care se înmoaie în câteva minute. La uşa doamnei de Vries, dinții îmi clănțănesc şi apa se scurge de pe fusta mea adunându-se în pantofi, ceea ce ar fi şi mai neplăcut dacă picioarele nu mi-ar fi deja ude de la zloată. Pingelele pantofilor mi s-au tocit şi sunt tot mai nefolositoare pe vreme umedă. Bat la uşa familiei de Vries, iar înăuntru aud clinchet de porțelanuri.

— Bună ziua? strig. Bună ziua?

În cele din urmă, doamna de Vries, îmbrăcată cochet, ca de obicei, cu o rochie albastră de mătase şi ciorapi cu dungă, îmi deschide. Are treizeci şi ceva de ani şi nişte trăsături nobile; are doi gemeni enervanți şi un soț care editează o revistă pentru doamne, petrecând atât de mult timp la redacție, că nu l-am văzut decât o singură dată.

— Hanneke, pofteşte înăuntru.

Doamna de Vries îmi face un semn vag cu mâna să intru în apartamentul ei, dar nu catadicseşte să-şi ia pachetul sau să-mi mulțumească măcar că am ieşit pe potopul ăsta doar ca să-i aduc nişte carne de vită.

— Eu şi vecina mea tocmai luam ceaiul. Nu te grăbeşti nicăieri, nu-i aşa? Poți aştepta în bucătărie până terminăm.

Face un semn din cap înspre femeia mai în vârstă aşezată pe sofa, dar nu mă prezintă. E limpede că n-are de gând să-şi întrerupă conversația ca să se ocupe de mine. Doamna de Vries este unul dintre oamenii care se comportă de parcă războiul ar fi o neplăcere care se petrece la periferia spațiului lor vital. Astăzi îi ignor propunerea de a aştepta în bucătărie, deşi e evident că ea a considerat-o un ordin. Nu vreau să uite

de mine prea uşor, aşa că-i pun pachetul pe masă şi rămân în picioare în vestibul, cu apa picurând de pe mine.

Vecina în chestiune, o femeie căruntă, ridică o sprânceană în direcția mea şi-şi drege glasul înainte de-a se întoarce spre doamna de Vries.

— După cum spuneam. Au dispărut. Am aflat doar azi-dimineață.

— Nu-mi vine să cred, zice doamna de Vries. Ştie cineva unde s-au dus?

— De unde să ştim? Au şters-o în toiul nopții.

— Hanneke, eşti bună să ne mai aduci nişte biscuiți din bucătărie? mi se adresează doamna de Vries luând de pe masă o farfurie plină de firimituri şi ținând-o în aer până merg după ea.

În bucătărie, pe masă e o cutie de tablă pe jumătate plină de biscuiți cu unt de la magazin. Îmi îndes doi în gură în timp ce umplu farfuria. De după colț, o pereche de ochi serioşi se holbează la mine. Este unul dintre gemeni – niciodată nu-mi amintesc cum îi cheamă şi nu-i pot deosebi; sunt la fel de răzgâiați. I-aş putea da un fursec, dar prefer să-mi vâr încă unul în gură şi-mi ling firimiturile de pe buze.

— Aşadar, presupui că s-au ascuns undeva? îşi întreabă doamna de Vries vecina. N-au fost arestați?

— Cu siguranță n-au fost arestați. Aş şti. Am prieteni în NSB. Le-am spus de câteva ori că o familie de evrei locuieşte în clădirea noastră. Dacă ar fi fost ridicați, aş şti. Familia Cohen a spălat putina ca nişte hoți, în toiul nopții.

Aduc farfuria cu biscuiți în salon, zăngănind cât pot de mult din ea, ca să-i atrag atenția doamnei de Vries. Ea soarbe din cafea.

— Nu pot să cred că nu i-a văzut nimeni. Eşti sigură?

— Sperasem ca măcar să arunc o privire în apartamentul lor. Fiul meu şi soția lui caută o locuință mai spațioasă – aşteaptă un copil, ştii – şi-ar fi foarte plăcut să locuiască în aceeaşi clădire cu noi.

Vecina este mârşavă. Amândouă sunt, cu sprijinul lor mieros, rafinat, acordat naziştilor. Dar sunt bogate. Nu cred că domnul Kreuk ține seama de morală când decide cui vinde. Dacă plătesc, să cumpere.

— Doamnă de Vries, o întrerup eu în cele din urmă, făcând un gest spre fereastră.

Cerul e înnorat, dar nu mai plouă.

— Îmi pare rău, dar trebuie să plec. Mai devreme turna cu găleata, dar acum s-a oprit. Pot să vă las lucrurile?

Dacă vecina curioasă n-ar fi prezentă, doamna de Vries ar insista să inspecteze conținutul pachetului. Aşa, însă, doar ridică dintr-o sprânceană.

— Nu mi-am dat seama că ai un orar atât de încărcat, Hanneke. Adu-mi poşeta din dulăpiorul de pe hol.

Îmi pune în mână câteva bancnote, pe care nu mă mai ostenesc să le număr înainte de a le vârî în buzunar şi de a ieşi, lăsând urme umede de paşi pe parchet.

* * *

Liceul evreiesc. Să mă îndrept într-acolo acum? E puțin trecut de ora 15:00, într-o zi care a început când i-am dus un ruj unei femei, acasă la bunicii ei, dar a devenit ceva foarte diferit, şi dintr-odată mă simt epuizată. Sunt epuizată de enormitatea acestei zile. Sunt epuizată din cauza lucrurilor care mă epuizează întotdeauna: soldații, anunțurile, secretele, strategiile, efortul. Sunt suficient de epuizată ca să ştiu că probabil n-ar trebui să merg la liceu acum, pentru că atunci când sunt obosită, nu pot gândi repede odată pusă într-o situație delicată. Am învățat asta de când activez pe piața neagră.

Pe de altă parte, acum este momentul ideal ca să mă furişez într-o şcoală. Foarte probabil că orele se vor termina pe ziua de azi şi harababura va fi suficient de mare astfel încât nimeni să nu observe o persoană care n-are ce căuta acolo bântuind pe coridoare. Liceul e la doar câteva străzi mai

încolo; practic, trec pe lângă el cu bicicleta în drum spre casă. Iar când încerci să găseşti ceva, e bine să cauţi cât mai repede, până nu-ţi suflă careva lucrul dorit de sub nas. Şi asta tot pe piaţa neagră am învăţat-o.

Opresc bicicleta în faţa liceului. Arhitectura clădirii îmi aminteşte de cea a şcolii unde am învăţat eu.

Acum trei ani: în momentul ăsta, eu şi prietenii mei am fi şezut pe treptele de la ieşire, discutând unde să mergem înainte de ora la care ne aşteaptă părinţii acasă. Elsbeth ar anunţa că nu are destui bani ca să meargă undeva şi apoi ar sta cuminte în timp ce doi sau trei băieţi s-ar certa între ei ca să-i plătească o cafea sau nişte prăjiturele, apoi mi-ar face cu ochiul, arătându-mi că, de fapt, are suficienţi bani – doar că-i place să joace teatru. Alţi câţiva ar încerca să protesteze că nu pot veni pentru că au de învăţat. În cele din urmă, Bas ar anunţa că mergem *cu toţii* la Koco şi că el personal va pica testul, ca să-i ajute la note pe cei atât de preocupaţi de studiu.

Acum Elsbeth s-a dus, într-un fel la care nu-mi place să mă gândesc.

Iar proprietarii de la Koco erau evrei. La nouă luni după invazie, în local a izbucnit o bătaie care a dus la prima razie majoră şi la sute de morţi.

Iar Bas nu va mai trebui să înveţe niciodată.

Viaţa mea întreagă a fost dărâmată, cărămidă cu cărămidă. S-a întâmplat acum doi ani şi jumătate, dar faptul că stau în faţa acestei şcoli mă face să simt că au trecut doar două săptămâni. Sau de parcă continuă să se dărâme, iar şi iar, zi de zi.

În şcoală e linişte. O tăcere stranie. Niciun elev pe coridoare, niciun zgomot venind dinspre sălile de clasă. La început, cred că n-am apreciat timpul bine şi că orele s-au încheiat, dar când arunc o privire într-o clasă, văd elevi, numai că foarte puţini. În sala asta au mai rămas doar cinci. Restul s-au dus: arestaţi de nemţi, ascunzându-se sau mai rău. S-a ales praful de-o şcoală întreagă. Asta era lumea lui

Mirjam. Până când a intrat în ascunzătoare, ăsta era locul unde venea zi de zi; lăsând urme, sper.

Două eleve, fete de doisprezece, treisprezece ani, ridică ochii spre mine când trec pe lângă clasa lor. Le fac cu mâna, ca să le arăt că nu am intenții rele, dar pe chipuri li se citeşte o frică profundă şi mă urmăresc cu privirea până trec.

În sala următoare, un domn slab cu ochelari vorbeşte în fața tablei, în timp ce o fată ia harnică notițe într-un colț. Acolo era şi locul meu, în colțul drept din față, iar Bas încerca să-mi atragă atenția prin fereastră când trecea, apăsându-şi nasul pe geam, formând din buze cuvântul „Plic-ti-sea-lăăă" şi arătând cu degetul spre profesor. În celălalt colț, îmi opresc privirea asupra unui băiat. Care îmi face cu ochiul. Îmi face cu ochiul, apoi râde, iar dascălul se răsuceşte pe călcâie, răstindu-se la el să facă linişte. Băiatul e negricios, cu fața ca o lună plină – nu seamănă deloc cu Bas, dar gestul lui e atât de asemănător cu al acestuia, că mă retrag de la fereastră, încercând să stăvilesc torentul amintirilor.

Venirea aici n-a fost o idee bună. Nu ştiu de ce nu mi-am ascultat instinctul. Ideea a fost periculoasă şi prost planificată. M-ar putea surprinde te miri cine şi nu am o poveste convingătoare ca să le-o spun în caz că sunt văzută. Va trebui să vin altă dată după fotografie. Am să aduc cafea veritabilă; voi veni cu mită.

„Plic-ti-sea-lăăă", obişnuia el să spună la ferestrele clasei.

Şcoala asta îmi dă impresia unui labirint. Nu-mi amintesc pe unde am cotit exact după ce am intrat în clădire. Drept în față este o ieşire şi mă îndrept spre ea, cu toate că nu pe-acolo am intrat.

— Te pot ajuta cu ceva?

O femeie stă în uşa a ceea ce presupun că este secretariatul. Mai înaltă decât mine, pare cu doar câțiva ani mai mare, cu ochi vigilenți, bănuitori şi cu părul strâns în coc pe vârful capului. Poartă un cardigan cu o stea galbenă cusută pe el. *Jood.*

— Te-ai rătăcit?

— Tocmai plecam.

Ea se grăbeşte să mă ajungă din urmă, plantându-se între mine şi uşă.

— Dar ce cauți aici? Nu eşti elevă.

— Eu...

Dar minciuna nu-mi vine, nu atât de uşor ca de obicei.

— Căutam o fotografie.

— Ce fotografie?

— A elevilor.

— A elevilor, repetă ea. Care elevi?

— Nu contează. Vin altă dată. Îmi pare rău că v-am deranjat.

Încerc să mă strecor pe lângă ea, dar îşi schimbă poziția, aşa că unicul mod prin care aş putea ieşi ar fi s-o împing într-o parte. Mă pune la încercare, să vadă cât de disperată sunt să obțin ceea ce caut.

— Ce fotografie? insistă ea. De ce eşti aici, de fapt? întreabă ea şi mă apucă de braț. De ce eşti aici, de fapt? repetă ea încet.

— Bas, şoptesc înainte de-a mă putea controla.

Pur şi simplu mi-a ieşit pe gură. Stăpânirea de sine de acum cincisprezece minute începe să se destrame, fir cu fir. Totul din şcoala asta mă duce cu gândul la el – mirosul cretei pe tablă, băncile, cum mă simțeam când îi memoram orarul, ca să ştiu precis în ce minut aş putea să mă intersectez cu el pe coridor. Nu era un elev sârguincios, dar trecea clasa oricum, pentru că toți îl plăceau, colegii şi profesorii deopotrivă.

Ea smuceşte din cap şi mă strânge mai tare.

— N-avem niciun elev numit Bas. Cine-i Bas?

Dar acum mi se revarsă toate emoțiile pe care mă străduiesc din răsputeri să le păstrez numai pentru mine.

— Bas a murit. Îl iubeam.

Fața i se înmoaie, dar ochii îi rămân bănuitori.

— Îmi pare rău. Dar nu avem nicio poză a lui. Oricine ar fi Bas ăsta. Nu avem deloc fotografii. Un incendiu ne-a distrus

arhiva acum câteva săptămâni.

— Plec.

Ea mă ține în continuare de braț.

— Nu cred c-ar trebui să pleci. Cred c-ar trebui să te duc la director. Ai intrat fără permisiune.

Încetul cu încetul, mintea începe să-mi funcționeze din nou. Îmi răsucesc brațul, în aşa fel încât e nevoită să-i dea drumul şi trec pe lângă ea, atingând-o uşor.

— Trebuie să plec.

— Stai. Cum te numeşti?

Dar n-o să mă pârască. Cui m-ar putea pârî? O evreică n-ar vrea să atragă atenția asupră-i pentru niciun motiv, nici ca să anunțe o infracțiune. Nu are nicio opțiune.

— Stai! strigă ea din nou, dar nu prea convinsă.

Continui să merg spre ieşire, iar femeia nu ia nicio măsură. Însă îi simt ochii pe mine, urmărindu-mă cum ies pe uşile clădirii care-mi aminteşte prea mult de chestiuni care dor.

Vântul rece îmi biciuieşte fața când pedalez spre casă, mă face să-mi vin în simțiri, să fiu furioasă pe mine însămi. Tot ce-am avut de făcut era să găsesc o poză, dar am dat greş. Ar fi trebuit să vin cu mita constând din cafea şi cu o poveste bine ticluită. Puteam spune că sunt în căutarea unei fete de care mai aveam grijă, sau care locuia în vecini. Doar născocesc poveşti în fiecare zi. Aşa ar fi trebuit să procedez, dar n-am făcut-o, iar acum mi-am ratat una dintre puținele piste pe care le aveam. Stupid. Amatoricesc. Neglijent.

Mai fac nişte comisioane pentru mama şi apoi, când încerc să ajung acasă, văd că soldații au blocat străzile pe care le-aş parcurge în mod normal. Execută un marş, încă unul, încă o ocazie pentru rândurile lor compacte să se împăuneze pe străzi cu căştile lor şi cizmele lor negre. Şi cântă. Astăzi este *Erika*, un cântec despre fetele nemțoaice şi florile germane. Cântecul se strecoară ca un vierme în capul meu şi rămâne înfipt acolo, versurile şi muzica nesuferite repetându-se obsesiv.

Când ajung la uşa casei noastre, abia mă mai țin pe picioare. O aromă catifelată mă izbeşte la intrare. Mama face ciocolată caldă. De ce? I-am spus că infima cantitate rămasă trebuie păstrată pentru o ocazie specială. Mama nu este tipul de persoană pentru care există ocazii speciale inopinate, cel puțin nu acum.

— Ciocolată caldă – am uitat eu că e ziua cuiva?

Îmi desfac eşarfa încă udă şi o atârn pe un cârlig de lângă uşă. Dac-aş fi mai tânără, m-aş ghemui undeva cu ciocolata şi i-aş povesti mamei ce zi grea am avut. Dacă n-ar trebui să veghez la unitatea familiei, le-aş spune părinților că am fost rugată să fac o treabă care mă depăşeşte şi aş lăsa-o pe mama să mă mângâie pe cap.

— Avem un musafir, zice mama.

Nu-mi dau seama dacă zâmbetul ei e adevărat, ori este cel fals, pe care-l arborează fiindcă a uitat cum să zâmbească natural. Pare aproape real.

Abia acum observ silueta aşezată pe scaun în fața tatălui meu – părul, pistruii, nasul uşor coroiat – şi inima îmi tresaltă şi se prăbuşeşte simultan.

Bas.

Dar, fireşte, nu e el. Sunt suficient de singură ca să cred o clipă că e el, însă nu suficient de optimistă ca să-mi îngădui să cred asta pentru mai multă vreme. Nu e Bas. E Ollie.

ŞASE

Ollie. Olivier. Laurence Olivier, când Bas se prostea, după starul de cinema englez. Fratele mai mare şi mai serios al lui Bas, aproape identic la înfățişare, doar că nu are părul atât de roşcat şi ochii atât de albaştri. Dar acum, că-l văd şezând cu tata, îmi dau seama că nici pomeneală să semene cu Bas; a fost doar o iluzie a ochilor şi-a inimii.

Când a murit Bas, Ollie termina anul întâi la universitate; acum trebuie că se apropie de sfârşitul studiilor. Frații n-au fost niciodată apropiați. Bas râdea mereu, iar Ollie se lua prea în serios. Acasă la ei, în serile de sâmbătă, Ollie scotea oftaturi dramatice ori de câte ori i se năzărea că eu şi Bas îl deranjam de la muncă. Nu l-am mai văzut de la slujba de înmormântare, de la ceremonia aia oribilă, fără mort, unde doamna Van de Kamp se ținea strâns de Ollie şi hohotea, iar mie îmi era rău de la stomac, fiindcă aş fi vrut să plâng şi eu, dar simțeam că nu am dreptul. O singură dată, la început, am încercat să trec pe la casa Van de Kamp, dar doamna Van de Kamp a fost foarte tranşantă când mi-a spus că nu doreşte să mă vadă, şi chiar nu pot să-i port pică pentru asta.

Dar iată-l acum pe Ollie Van de Kamp, aşezat în camera noastră din față, pierzând o partidă de şah în fața tatei.

— Ce vânt te aduce? îl întreb când se ridică în picioare ca să mă salute, sărutându-mă formal pe obraz.

— Mama. Se întreba ce mai faci şi i-am promis că data viitoare când sunt prin zonă am să intru să vă văd pe toți.

— Ceea ce-i o surpriză foarte plăcută, intervine tata, fiindcă Ollie e un dezastru la şah şi a fost de acord să joace pe bani.

De asta nu vreau eu să-l am pe Ollie prin preajmă. Pentru că nu doar felul cum arată e greşit. Bas l-ar bate pe papa la şah de i-ar merge fulgii, tachinându-l voios în timp ce tata s-ar preface supărat. Ollie pierde metodic, cu grație. Ollie e un erzaț pe lângă Bas.

— Ai făcut ciocolată, îmi fac eu auzite gândurile, atât ca să spun ceva, cât şi pentru că partea nepoliticoasă din mine vrea să arate că, în opinia mea, vizita lui Ollie nu merita acest efort.

— N-avea de gând, zice tata şi împunge jucăuş aerul în direcția mamei. Eu i-am spus că ar fi cazul.

— Eu i-am spus că nu e cazul, intervine şi Ollie. Ştiam că nu pot sta mult. N-avea rost să o irosească pentru mine.

Nu cred că s-a obosit prea tare să se împotrivească. Ceaşca de lângă el e aproape goală.

— Rămâi la cină, Olivier? întreabă mama. N-avem decât spanac şi cartofi în coajă.

În partea cealaltă a camerei, tata se strâmbă auzind descrierea mâncării. Biroul Educației Alimentare a distribuit nenumărați fluturaşi, încurajându-ne să mâncăm coji de cartofi, să bem lapte degresat, să încercăm creierul de vită. Mama foloseşte cu religiozitate rețetele de pe aceste broşuri, arătând astfel că acceptă războiul.

— Pun bucuroasă încă un tacâm. Numai că cinăm târziu în seara asta; poate n-ai timp să ajungi acasă înainte de stingere.

Acum ştiu că zâmbetul ei e forțat. Abia a trecut de şase, şi circulația începe să fie interzisă numai de la opt. Ollie ar avea timp berechet să ajungă acasă. Numai că a-l invita pe Ollie la cină, chiar dacă-i place de el, înseamnă a face un pas afară din rutină, şi asta o îngrijorează.

— Vă mulțumesc, doamnă Bakker. Dar am mâncat deja. De fapt, speram că Hanneke va veni cu mine la o scurtă plimbare, spune şi-şi freacă exagerat ceafa. Aproape toată ziua am stat aplecat asupra cărților, învățând. Mi-ar prinde bine să mă plimb şi să aflu ce-i nou.

Mama se uită la ceasul de pe perete.

— Doar puțin, în jos pe stradă, o asigură el. O aduc înapoi înainte de oprirea circulației.

Ollie dă din cap spre paltonul pe care n-am avut timp să-l scot de pe mine.

— Uite, eşti deja îmbrăcată. Dacă nu cumva preferi să rămânem în casă şi să discutăm cu părinţii tăi.

Cumva, fraza lui finală mă face să simt că invitaţia lui nu este tocmai o invitaţie. El sugerează o plimbare privată, dar dacă nu ieşim, va spune ce-i stă pe limbă în faţa familiei.

— Mă întorc repede, o asigur pe mama şi apoi îl privesc pe Ollie. Foarte repede.

* * *

Deşi nu mai plouă, afară e încă umed, umezeala aceea rece care te face să te simţi ud până la piele şi îngheţat. Ollie nu se deranjează să-mi ofere braţul. Îşi vâră, grijuliu, mâinile în buzunare şi porneşte cu paşi mari, presupunând că-l urmez, ceea ce, neavând încotro, şi fac.

— A trecut timpul, îmi spune el. Ţi-a crescut părul. Pari mai matură.

— E mai bine decât alternativa, îi răspund numaidecât cu gluma folosită de tatăl meu când i se spune că a îmbătrânit.

Ollie îşi lasă capul într-o parte.

— Care-i alternativa? întreabă el.

Acum nu ştiu ce să spun, fiindcă singura alternativă la îmbătrânire este moartea, iar după Bas, Ollie şi cu mine nu mai facem astfel de bancuri.

— Unde mergem? îl întreb în loc să răspund.

El ridică din umeri, ca şi cum nu s-ar fi gândit.

— La Het Rembrandtplein?

E una dintre pieţele mele preferate din Amsterdam, cu statuia pictorului în centru şi cafenele pe margini, unde mama obişnuia să mă scoată ca să mă răsfeţe. Cafea pentru ea, lapte fierbinte cu anason pentru mine. De doi ani jumate nu mai pot suferi gustul laptelui cu anason. Tocmai îl beam, când am auzit la radio că olandezii au capitulat.

Ollie îmi pune întrebări despre slujbă, eu îl întreb despre studii şi el îmi spune că s-a mutat din casa părintească şi locuieşte cu un coleg undeva mai aproape de universitate. Dar

îmi dau seama că amândoi ascultăm doar cu o ureche, iar când ajungem la colț încetez să mă mai prefac.

— De fapt, de ce-ai venit, Ollie? Nu cred că mama ta s-a gândit la mine, aşa, dintr-odată.

— Bag mâna-n foc că mama se gândeşte la tine în fiecare zi, răspunde el, din cauza legăturii tale cu Bas.

Nu-mi dau seama dacă a vrut ca replica să fie atât de dureroasă pe cât a fost.

— Dar ai dreptate, continuă el. Nu de-asta am venit.

În fața noastră, un alt cuplu merge încet, cu capetele înclinate unul spre celălalt, aşa cum fac proaspeții îndrăgostiți. Ollie se opreşte, pretinzând că citeşte o placă de pe un zid, dar eu însămi am folosit trucul ăsta destul de des ca să ştiu că vrea să mărească distanța, să nu ne audă cealaltă pereche.

— Ce-ai căutat la Liceul evreiesc, Hanneke?

— Unde?

El repetă întrebarea. Înghit în sec.

— De ce m-aş duce la şcoala pentru evrei?

— Crezi cumva că e necesar să mă minți?

— Deja am absolvit liceul. Nu cu note ca ale tale, dar mi-au dat o diplomă şi tot ce trebuie.

— Hanneke, nu mai face pe proasta. Nu pe mine mă aşteaptă mama acasă, îngrijorată de ora stingerii. Putem avea conversația asta până-n zori, sau până când suntem arestați. Cum preferi.

Zâmbeşte încordat, iar eu mă predau.

— Prietena mea Judith este secretara şcolii. A venit la mine acum o oră ca să-mi povestească o întâmplare stranie.

Judith. Trebuie că e tânăra cu ochi ageri şi coc prins neglijent.

— Judith mi-a spus că a venit o fată care pretindea c-ar căuta poze cu un băiat numit Bas, de care era îndrăgostită şi care a murit. A crezut că ar putea fi o iscoadă nazistă şi a dat fuga la mine înspăimântată.

Cuplul din faţă s-a oprit şi el. Femeia pare furioasă. Deci nu e vorba de o primă întâlnire, cum bănuisem, ci de oameni care se cunosc de destulă vreme cât să se certe.

— Dar cum de-ai ştiut că de mine era vorba? întreb.

— Am rugat-o pe Judith să-mi descrie vizitatoarea şi mi-a spus că era o fată înaltă, de vreo optsprezece ani, cu părul de culoarea mierii şi ochi verzi, tăioşi. A zis că era – stai, să fiu sigur că-mi amintesc corect – „tipul de fată pe care Hitler visează s-o pună pe afişele lui ariene”.

Face o pauză, dându-mi ocazia să neg. Nu catadicsesc. În casa Van de Kamp există fotografii de-ale mele. Poate foarte uşor să-i arate una lui Judith, care ar confirma imediat că eu fusesem.

Am ajuns la statuia din mijlocul pieţei. Ollie mă trage de mânecă, întorcându-mă cu faţa la el, şi se apleacă spre mine, în umbra lui Rembrandt.

— Prin urmare, ce căutai acolo?

— Căutam ceva. Asta-i tot.

— Ştiu asta. Dar, evident, nu o poză cu Bas, care n-a fost evreu şi n-a învăţat la acea şcoală.

— Nu pot să-ţi spun.

Îşi dă ochii peste cap, ca şi cum aş fi o fată teribil de încăpăţânată.

— Nu poţi să-mi spui? Crezi că mi-ar fi prea greu să înţeleg?

A folosit acelaşi ton pe care l-am folosit şi eu cu doamna Janssen, când am repezit-o că a pus pe hârtie povestea lui Mirjam, şi mă supără că Ollie mi se adresează aşa mie. Ce ştie el cine ce înţelege? Oi fi eu cu trei ani mai tânără, dar el este cel care s-a cuibărit confortabil într-o universitate. Nu ştie nimic despre lumea reală.

— Doar dacă nu... începe el din nou şi ochii îi scapără. Hanneke, spune-mi că nu te-ai dus acolo din partea NSB-ului. Am auzit de la câţiva oameni că eşti amestecată în piaţa neagră, dar eşti cumva de partea NSB-ului?

Răspunsul inteligent ar fi să zic că da. Atunci mi-ar da pace. Nu mi-ar mai pune întrebări şi n-ar mai trebui să-l văd niciodată. Dar orgoliul nu mă lasă să folosesc o minciună atât de grotescă.

— Bineînțeles că nu.

— Atunci, ce? Spune-mi. Nu mă supăr. Promit.

Mă uit în ochii lui, nu-aşa-de-albaştri ca ai lui Bas. Liceul evreiesc este unica pistă la care am reuşit să mă gândesc.

— Poți să mă prezinți cum se cuvine lui Judith? îl întreb. O poți ruga să se întâlnească cu mine?

— Judith este cea care te interesează?

— Nu. Doar că… Uite, caut pe cineva şi cred că Judith ştie mai multe despre persoana respectivă.

Mi-a întors spatele acum, stă înspre soclul statuii lui Rembrandt, pretextând că citeşte inscripția, dar uitându-se la ea mult mai îndelung decât e nevoie. Când vorbeşte în cele din urmă, o face foarte încet:

— Întrebi de *het verzet?*

— Nu, Ollie! Nu-s nebună!

Mă surprinde că Ollie pomeneşte de Rezistență. El nu încalcă niciodată regulile.

— E vorba de cu totul altceva.

— Hanneke. N-am cum să te ajut dacă nu-mi spui de ce ai nevoie de ajutor.

— Nu-i nimic rău, Ollie. Dar nu-ți spun pentru că e prea p…

Mă întrerup. Aproape că am spus că e prea „periculos”, dar cuvântul ăsta ar fi redus posibilitatea ca el să m-ajute.

— Pentru că e lipsit de onoare. Am făgăduit că n-am să spun.

— Pentru că e prea periculos? Asta erai pe cale să spui?

Strâng din buze şi mă uit într-o parte.

— Hanneke.

Vorbeşte atât de încet, că de-abia îl aud. Mai mult îi urmăresc buzele decât îl aud.

— Indiferent ce faci, opreşte-te. Opreşte-te acum.

— Te implor, du-mă la Judith. Spune-i că n-am nevoie decât de câteva minute. N-o să-i fac probleme.

— E vremea să mergi acasă, Hanneke. Mama ta se va îngrijora din cauza interdicției de circulație.

A redevenit un om practic; îl pierd. În final, iau o hotărâre calculată, fiindcă nu văd altă opțiune. Fiindcă Mirjam lipseşte deja de aproape douăzeci şi patru de ore. Pentru că o fi Ollie un pedant plictisitor, dar n-ar putea fi niciodată nazist.

— Ollie. Trebuie să vorbesc cu Judith deoarece caut o fată pe nume Mirjam. Are doar cincisprezece ani. Doar vârsta Piei.

A fost un gest manipulativ din partea mea să pomenesc de Pia, sora mai mică a lui Ollie şi Bas. Toată familia o iubeşte pe Pia. Şi eu o iubeam, pe ea şi felul în care-mi spunea că abia aşteaptă să mă mărit cu frățiorul ei, ca să devin cu adevărat sora ei. „O să te ceară după ce termină facultatea", mă asigura ea. „Te iubeşte la nebunie."

— O aduci pe Pia în discuție?

Ochii lui palizi fulgeră. Lasă-l să se înfurie. Am spus lucruri mai rele ca să obțin ceea ce vreau. Probabil că voi spune lucruri şi mai rele până se va termina războiul. Judecând după cum îşi încleştează şi descleştează fălcile, ceea ce i-am spus a avut un efect.

— Zece minute, zic. Vreau să vorbesc cu Judith doar zece minute. Dacă voi fi nevoită, mă pot duce înapoi la şcoală, dar nu cred că ea ar vrea asta. Ollie, te asigur că fac un lucru bun.

El îmi întoarce spatele şi-şi trece mâna prin părul des, blond-roşcățiu. Când se întoarce iar şi vorbeşte din nou, o face mai tare, aproape normal:

— Rău destul că n-ai dat la universitate, Hanneke. Cunoşti acolo oameni foarte drăguți. M-am înscris într-un club de socializare al studenților. Acolo am cunoscut-o pe Judith; ne întâlnim cam de două ori pe săptămână şi luăm cina împreună.

— Când?

— Următoarea întâlnire e mâine.

— Unde?

Înainte să apuce să răspundă, auzim un râset gros şi răguşit: soldați germani, doi. Înțeleg destul din convorbirea lor ca să-mi dau seama că, bizar, discută despre Rembrandt. Unul îi spune celuilalt că tabloul său preferat este *Rondul de noapte*. Ghinionul lui că, la izbucnirea războiului, curatorii au scos *Rondul de noapte* din Het Rijkmuseum, făcând pânza sul şi ducând-o cu un camion într-un castel, undeva la țară.

— Rembrandt.

Iubitorul de artă arată cu degetul statuia şi apoi pe noi.

— Un pictor bun, continuă el într-o olandeză stâlcită. Rembrandt.

Soldatul acesta e mai bătrân. Cu el ar trebui să mă port ca o fiică, nu ca o iubită. Mă pregătesc să-i fac nişte complimente pentru gusturile lui, dar Ollie mi-o ia înainte:

— Rembrandt. Unul dintre cei mai buni pictori ai noştri, spune el în germană.

Pare calm şi are un accent impecabil.

— Pe Van Gogh îl ştiți?

Soldatul se prinde de nas şi îndepărtează cu mâna o duhoare imaginară, arătând clar că nu dă două parale pe Van Gogh. Prietenul lui râde, Ollie râde şi el.

— Niciun Van Gogh, glumeşte el.

E plăcut să ai pe cineva care să vorbească în locul tău, să nu trebuiască să-ți aduni energia pentru încă o conversație falsă. După alte câteva minute, Ollie mă atinge uşor pe spate şi mă conduce din fața statuii.

— Noapte bună, le zice el soldaților, care-i fac veseli cu mâna.

După ce părăsim piața, nu mai vorbeşte pentru tot restul plimbării. Tac şi eu.

Viața mea de-acum e plină adesea de vină; de mânie, frecvent; de teamă, permanent. Dar de regulă nu este plină de îndoială de sine. Mi-am construit această nouă viață cu destulă grijă ca să simt că mă protejez pe mine însămi şi-mi protejez familia cât pot de bine. Dar în ultimele douăsprezece

ore am acceptat o misiune periculoasă. M-am pierdut cu firea în fața unui străin şi am rupt încă o dată suturile rănii mele în formă de Bas, pentru că se pare că rana nu se va vindeca niciodată. Iar acum sunt plină numai şi numai de incertitudine. Oare e bine ce fac?

Doar după ce Ollie mă lasă acasă şi după ce, la insistențele mamei, termin de băut ciocolata caldă, îmi dau seama că Ollie nu mi-a spus unde se ține adunarea cercului său studențesc. Dar seara, pregătindu-mă de culcare, găsesc în buzunar şervețelul de la ciocolată folosit de Ollie şi, mâzgălită pe el, o adresă din apropierea campusului Universității Municipale din Amsterdam.

* * *

Prima oară când l-am întâlnit pe Bas:

El avea cincisprezece ani; eu, paisprezece. Îl observasem la şcoală şi-mi plăcuseră ochii lui ciudați de pisoi şi felul cum o buclă îi tot cădea pe frunte, oricât de des o dădea după ureche. Elsbeth, cu un an mai mare decât mine, era într-o clasă paralelă cu el şi îi cunoştea pe cei doi prieteni ai lui. Într-o zi ieşeam din clădirea şcolii şi prietenul lui cu păr castaniu a strigat-o pe Elsbeth şi a întrebat-o dacă putea rezolva o dilemă.

— Ce preferă fetele? a întrebat-o el. Blonzii sau bruneții?

Elsbeth a râs şi, pentru că nu voia să renunțe la posibilitatea de-a flirta cu orice fel de băiat, i-a spus că-i plac la fel de mult şi unii, şi alții.

— Întreab-o pe prietena mea, i-a sugerat ea asigurându-se, ca întotdeauna, că mi se acordă şi mie atenție, împingându-mă în față într-un fel care mai întâi mă făcea să mă supăr, dar apoi să-i fiu recunoscătoare. Întreab-o pe Hanneke.

— Tu ce zici? Pe care îi preferi? m-a întrebat elevul blond, şi nici acum nu ştiu cum de-am fost atât de îndrăzneață, dar nu m-am uitat la ei, ci spre locul unde Bas stătea pe bordură, cu părul lui roşcat-închis învăpăiat de soare.

— Mie-mi plac roşcaţii, am zis şi m-am îmbujorat.

Prima oară când m-am sărutat cu Bas:

El avea şaisprezece ani; eu, cincisprezece. Era după ce merseserăm împreună la cinema, prima noastră ieşire adevărată, când nu simţisem nevoia ca Elsbeth să mă însoţească. Cu o stradă mai înainte am propus să ne dăm jos de pe biciclete şi s-o luăm pe jos. Am zis să profităm de vremea plăcută, dar de fapt voiam să fiu singură cu el înainte ca părinţii mei să ne vadă de la fereastră.

— Ai ceva în păr, mi-a zis el şi l-am lăsat să înlăture orice aş fi avut, deşi ştiam că nu aveam nimic, iar când m-a sărutat, a lăsat bicicleta să cadă pe asfalt cu un zdrăngănit care ne-a făcut pe amândoi să pufnim în râs.

Ultima oară când l-am văzut pe Bas:

El avea şaptesprezece ani; eu, şaisprezece.

Se făcea târziu. Părinţii mei fuseseră şi ei la petrecerea lui de rămas-bun, dar plecaseră deja acasă. Mama a zis că mai pot sta o oră, cu condiţia ca eu şi Elsbeth să venim împreună acasă. Bas şi cu mine ne-am sărutat şi ne-am tot sărutat într-un colţ întunecat al sufrageriei, până când ora s-a dus. Nu-i voi uita niciodată mâna apăsată pe geam în timp ce mă privea…

Nu aşa s-au petrecut lucrurile de fapt.

Nu sunt pregătită să mă gândesc la ultima oară când l-am văzut pe Bas.

ŞAPTE

Miercuri

— Pur şi simplu nu pricep.

Doamna de Vries îşi apleacă fruntea, ca şi cum nici nu se poate uita la mine, de dezamăgită ce e.

— Am cerut Amateurs.

Mă holbez la pachetul de ţigări alb cu verde din mâna mea, încercând să-mi compun o expresie potrivită plină de înţelegere, când tot ce-aş vrea să fac de fapt este să-i trag o palmă. În anul 1943, în ţara asta absurdă a noastră, am reuşit să-i găsesc două pachete de ţigarete – nu doar foiţă de ţigară şi tabac de rulat, destul de greu de procurat şi acestea, ci ţigarete adevărate –, iar ea e supărată că nu au eticheta dorită?

— N-am putut face rost de marca aceea, doamnă de Vries. Îmi pare rău. Am încercat.

— Pe cuvânt, parcă aş fi cerut luna de pe cer. Nu înţeleg de ce-ar fi atât de greu. Ţi-am scris exact ce anume doresc.

De fapt, aproape că mi-a cerut luna de pe cer. Am apelat la patru contacte diferite; până la urmă am obţinut aceste ţigări de la o femeie care le capătă de la un militar german. Ea susţine că e prietenul ei şi i le face cadou; eu cred că, foarte probabil, le fură. Cred de asemenea că nu e prietenul ei, e cineva care o plăteşte pentru lucrurile pe care le face în dormitor, dar nu pun întrebări. Apelez la ea doar când n-am încotro.

Acum, tâmplele îmi pulsează. Nu ştiu dacă să ţip sau să râd de doamna de Vries. Necazurile ei sunt atât de banale, atât de liniştitoare într-un mod absurd, încât mi se par un răgaz de la toate lucrurile care-i îngrijorează pe oamenii normali. Unul dintre gemeni o trage disperat de fustă pe doamna de Vries, iar celălalt, care pare să fie mereu

neastâmpărat, ca şi cum ar avea ceva de ascuns, încearcă să-şi vâre nasul în geanta mea, ca să vadă ce altceva am adus.

— Încetează! îl apostrofează doamna de Vries pe trăgătorul de fustă. Luăm ceaiul imediat ce pleacă Hanneke.

— Doamnă de Vries.

Încerc o nouă abordare, ca lucrurile să nu degenereze.

— Dacă nu le vreți pe astea, nu va fi o problemă să găsesc pe cineva care le vrea.

Minutarul de pe ceasornicul ei mare mai sare o linie înspre ora plină. Trebuie să ajung undeva.

— Nu!

Înhață țigările şi le strânge la piept, realizând abia acum că nu sunt obligată să i le dau ei, c-ar putea rămâne fără niciun fel de țigări.

— Le iau. Doar mă gândeam… dacă nu sunt şi alte feluri.

Ce-a crezut ea, că mă plesnesc cu mâna peste frunte şi spun „Dar, desigur! Uitasem că am marca pe care ați cerut-o. Numai că le-am ascuns de dumneavoastră”?

— Mamă, e cam înghesuială aici, zice geamănul cel neastâmpărat, privindu-mă țintă şi scoțând limba printre dinți. M-am săturat de atâta aglomerație.

— Plec imediat, îl asigur.

Oribil pici.

* * *

Dacă n-ar fi început războiul, poate mi-aş fi continuat studiile la Universitatea Municipală din Amsterdam. Nu aş fi luat facultatea în serios. Ar fi fost doar o modalitate de a omorî timpul, până când mama lui Bas şi-ar fi considerat fiul suficient de matur ca să moştenească verigheta bunicii. Bas ar fi învățat şi el tot acolo. Ce ar fi studiat? Nu mi-a spus niciodată la ce carieră visează; nu era tipul care să privească mai mult de câteva luni înainte şi nu-mi pot închipui un Bas adult. Ceea ce mă necăjeşte, dar mă şi asigură că, în mintea mea, el va avea întotdeauna şaptesprezece ani.

Universitatea nu are un sediu central; clădirile ei sunt împrăştiate prin tot oraşul. Dar toată lumea cunoaşte Agnietekapel. Este una dintre cele mai vechi clădiri din Amsterdam, o mănăstire din secolul al cincisprezecelea, iar adresa de la Ollie e pe aceeaşi stradă.

Mă gândisem să mă schimb înainte de-a merge acolo, agățându-mă de o vagă amintire a frivolității de care dădeam dovadă când mă duceam la petreceri, dar din cauza doamnei de Vries am întârziat şi nu mai am timp. Port o rochie de lână mov, moştenită de la Elsbeth, care-mi vine bine, dar are o culoare atât de nefericită, încât amândouă îi spuneam Amigdala. Era un cadou de la bunica ei. Elsbeth a răsuflat uşurată când a văzut că nu-i vine şi a trebuit să scape de ea, pasându-mi-o mie. Ori de câte ori o îmbrăcam, era ca o glumă cunoscută doar de noi două. Acum o văd ca pe un obiect practic: e greu să cumperi haine noi, aşa că port orice îmi vine ca mărime, chiar lucruri urâte, chiar dintre cele ce-mi amintesc de vremurile mai bune.

Acest club o fi o cameră plină de băieți cu creioane roase la capăt în buzunare – probabil studenți la arhitectură, ca Ollie – şi fete citând din filosofi de care n-am auzit. În rarele ocazii când dau de un prieten vechi care şi-a continuat studiile la facultate, pe de-o parte mă simt atât inferioară, pe de alta sunt dispreţuitoare față de ei. Dac-ar fi obligați să se descurce pe cont propriu, niciunul n-ar supraviețui. Adopt o atitudine defensivă față de toți cei din clubul lui Ollie, chiar înainte de a ciocăni la uşă.

Ollie priveşte pe geamlâcul uşii şi, când îmi deschide, îi arăt borcanul de murături. Aş fi vrut să aduc ceva mai acătării, dar n-am avut timp să gătesc nimic. În schimb, am adus conserva pe care un băcan mi-a dat-o după-amiază, ca un cadou secret. Oricum, murăturile nu plac nimănui dintre ai mei.

Ollie nu poartă sacoul şi cravata la care m-am aşteptat. Hainele lui sunt chiar mai ponosite decât ale mele: o cămaşă

cu mânecile suflecate, pătată cu grafit, ca şi cum şi-ar fi petrecut după-amiaza la planşă.

— Bun venit, zice el pe un ton prudent, făcându-mă să mă întreb dacă sunt cu adevărat bine-venită.

Îmi face semn să intru într-un apartament micuț, de celibatar. O canapea şi câteva scaune sunt îngrămădite pe o latură a încăperii, vizavi de o chicinetă cu căni neasortate puse la uscat pe blat. În cameră mai sunt numai două persoane: un băiat cu buze pline şi pleoape grele şi încă un băiat, chipeş şi cu părul ondulat, care seamănă cu starul de cinema american William Holden. Amândoi beau ceai, sau un surogat de ceai, din ceşcuțele ciobite.

— Vestitul club de socializare, zic. Şi eu, care eram îngrijorată că nu te voi depista în mulțime.

Ollie nu se amuză. Întinde amândouă mâinile ca să-mi ia paltonul şi-l agață pe cârligul unui cuier instabil. Nu ştiu de ce sunt urâcioasă. În fond, îmi face o favoare. Cred că am emoții. Dacă el ar fi un nou contact pe care aş încerca să-l impresionez, aş fi capabilă să-mi confecționez o mască mai bună, dar nu-mi pot să-mi scot din cap că ăsta e Ollie, pe care îl cunosc de ani buni.

— Judith nu-i aici, observ cu voce tare. Vine, nu?

— Vine.

Ochii îi sunt obosiți, ochi care au studiat toată noaptea.

— Dar nu poți s-o acostezi de cum intră pe uşă. Mai întâi, iei parte la întâlnirea noastră obişnuită. Ea n-a fost prea încântată de ideea de-a discuta cu tine. Dă şi tu dovadă de tact şi arată că nu eşti total smintită.

— Doar pe jumătate smintită?

— Promiți?

— Promit, zic eu.

— M-am făcut luntre şi punte pentru tine şi nu vreau să mă faci de râs.

— Ollie, ai de gând să mă prezinți celorlalți din cameră, sau trebuie să stau mută într-un colț, încercând să nu respir?

Se strâmbă, apoi o lasă mai moale, întorcându-se spre ceilalți doi băieți.

— Şi... Ollie? zic eu.

— Da?

— Mulțumesc. Că m-ai invitat.

Ollie dă din cap a încuviințare, înainte de-a mă conduce înspre măsuța de cafea.

— El e Leo, spune făcând un gest către băiatul cu buze pline. Locuieşte aici – suntem în apartamentul lui.

Apoi se întoarce spre cel care seamănă cu William Holden.

— Iar el e Willem, colegul meu de cameră.

Iată un nume pe care, cel puțin, nu-l voi uita. Willem este versiunea olandeză a lui William. Îl cheamă ca pe sosia lui americană, actorul de film.

Leo îşi pune ceaşca pe farfurioară cu un zdrăngănit, ştergându-şi palmele de pantaloni şi lovindu-se de măsuța de cafea când se ridică să mă salute. Willem mă sărută uşor pe ambii obraji şi-mi oferă locul său de pe canapea, mutându-se pe un scaun ce arată mai puțin confortabil. Are o expresie deschisă, prietenoasă. Pariez că toți cei cu care face cunoştință cred că l-au mai întâlnit undeva.

— Ai fost prietena lui Bas, nu-i aşa? mă întreabă el după ce m-am instalat şi mi-am netezit rochia trăgându-mi-o peste genunchi. M-am întâlnit cu el o singură dată, dar m-a făcut să râd. Ollie zice că-i făcea pe toți să râdă.

— Chiar îi făcea pe toți să râdă.

În mod normal m-ar deranja ca un prieten de-al lui Ollie să pretindă că ştie ceva despre Bas, dar Willem are o mutră prea onestă ca să nu-mi placă.

— Mama spunea că ar putea fermeca şi acele unui ceasornic.

— Încântat de cunoştință. Mai aşteptăm încă doi oameni, atât. Ceai?

Refuz, clătinând din cap.

— Clubul ăsta e mai mic decât mă aşteptam să fie. Plăcut.

— Suntem mai mulți. Dar încercăm să ne întâlnim în grupuri mai restrânse, nu toți deodată, explică Willem. Dacă are loc o razie, nu vrem să ne înhațe pe toți. Singura dată când ne-am strâns cu toții într-o încăpere a fost la nunta prietenului nostru Piet. Altfel, grupuri mici. Mai puțini înseamnă mai bine pentru treaba pe care o facem.

— Treaba?

— Facem nenumărate lucruri, intervine Leo, deschizând borcanul cu murături pe care l-am pus pe măsuță. De data asta încercăm să înțelegem cum…

— Să mai aşteptăm, i-o taie Ollie din cealaltă parte a camerei, unde e postat lângă geamlâcul uşii. Să apară şi Judith şi Sanne.

— Îmi pare rău că n-am adus ceva mai consistent de mâncare, le spun lui Willem şi Leo. Am venit direct de la serviciu.

Leo fornăie, pescuind încă o murătură.

— Nu ne-ai văzut cărând câte un tort, nu?

— Atunci vor aduce ceilalți de mâncare? Faceți cu rândul sau…

Un firişor subțire de oțet se scurge pe bărbia lui Leo; îl prinde înainte de-a ateriza pe masă.

— Poftim?

— Mâncarea. Face cineva pe amfitrionul şi aduce totul, sau faceți cu rândul?

Mă priveşte lipsit de orice expresie. Habar n-are despre ce vorbesc. Îmi întorc rapid capul spre Ollie, care e postat lângă uşă. Are capul înfundat între umeri până la urechi, aşa că părul roşcățiu i-a dispărut sub guler, dar înclinarea infinitezimală a capului îmi spune că a ascultat tot ce s-a discutat. Leo încă aşteaptă să-mi explic întrebarea.

— Scuze, zic eu sec. Încurc lucrurile. Scuză-mă te rog, am uitat să-l întreb ceva pe Ollie.

El nu se întoarce spre mine, deşi ar trebui să fie surd ca să nu mă audă tropăind în spatele lui. Când ajung suficient de

aproape ca să ni se atingă mânecile, şoptesc destul de încet, ca Willem şi Leo să nu ne audă:

— Ollie. Unde m-ai adus?

— Ce vrei să spui? ridică el din sprâncene.

— Ştii bine ce vreau să spun. Ce fel de întrunire e asta? Judith nici măcar nu vine, aşa-i?

Inima începe să-mi bată nebuneşte.

— Pe cine pândeşti de fapt pe geamul ăla?

Oare am fost o idioată desăvârşită având încredere în Ollie? Îl credeam în regulă, numai că nu poți depista un informator nazist doar uitându-te la el. Mă îndrept spre cuier, dar înainte de a-mi putea lua paltonul, Ollie face un gest din cap înspre uşă. De cealaltă parte a ei se apropie două siluete; una este clar Judith.

— Ce-i cu întrunirea asta? mai întreb eu o dată.

— E pe cale să înceapă, zice el ridicând iar din sprâncene. Dacă vrei să pleci, fii atentă cum o faci. Uşa se închide rapid.

Aşadar nu m-ar opri dacă aş încerca s-o şterg, dar dacă plec, dau cu piciorul şansei de a o întreba pe Judith despre Mirjam. Singura mea pistă, singurul meu indiciu, şi o decizie de luat în mai puțin de-o secundă. Cât de tare vreau s-o găsesc pe fata dispărută?

— Noi suntem, şopteşte o voce tăioasă. Judith şi Sanne.

Ollie deschide uşa, iar eu nu ies afară prin ea.

Judith e superbă, cu tenul palid ca pergamentul, părul de culoarea melasei şi o privire cu care ar putea tăia sticlă. Cealaltă fată, Sanne, pare prietenoasă, e plinuță şi drăguță, cu părul blond-alburiu înfoindu-se plin de electricitate statică după ce îşi scoate pălăria.

— Scuze de întârziere, străzile sunt blocate, explică Sanne, bătându-l uşor pe Ollie pe umăr şi înaintând ca să-i salute pe Leo şi Willem.

Înainte de a apuca să-i spun ceva, Judith trece şi ea pe lângă mine – fie preocupată, fie ignorându-mă cu bună ştiință – şi se aşază pe canapea, între Leo şi Willem.

— Judith, încep eu, dar Ollie mă întrerupe, dregându-şi glasul.

„Mai târziu”, îi citesc pe buze. „După întrunire. Ai promis.”

El se aşază pe braţul canapelei, iar Sanne ia loc pe unul dintre scaune. E o mişcare fluidă, una care spune că a făcut-o de un milion de ori, că la adunările astea fiecare îşi cunoaşte locul.

— Hanneke?

Ollie îşi ridică privirea spre mine. Sunt singura care a rămas în picioare.

— Hanneke, tu nu iei loc?

Mi-a mai rămas un scaun, un taburet pentru picioare îmbrăcat în catifea. Merg încet către el şi mă aşez.

— Oameni buni, ea e Hanneke, zice Ollie.

Nu insistă cu prezentările, prin urmare trebuie că mă aşteptau. Sigur că a avut loc un vot, sau cel puţin o discuţie, privind prezenţa mea.

— Cum v-am spus înainte, garantez pentru ea.

Această ultimă propoziţie o rosteşte serios şi cu ea mă pune într-o situaţie dificilă. Pentru că nu-i pot spune în acest moment să nu garanteze pentru mine. Cum să vorbească Judith cu mine despre Mirjam dacă eu declar că nu sunt de încredere? Şi totuşi... În ce sens implică el că pot fi demnă e încredere? În ce Dumnezeu mă bagă?

— Acum, continuă Ollie, primul punct pe ordinea de zi este discutarea impasului cartelelor de raţii. Nemţii înăspresc din ce în ce mai mult...

— Greşit, intervine Willem. Primul punct pe ordinea de zi e să decidem ce anume sărbătorim. Deja am avut ziua de naştere de două ori luna asta.

— Iar Leo şi cu mine deja ne-am logodit de mai multe ori, completează Sanne.

Willem se întoarce spre mine şi-mi explică:

— Nu le putem spune oamenilor cu ce ne îndeletnicim de fapt, aşa că de fiecare dată născocim o sărbătoare, ca s-avem un pretext dacă suntem surprinşi.

— Obişnuiam să spunem că studiem Biblia, zice Sanne. Dar odată m-a oprit un soldat şi m-a întrebat din ce carte anume am citit. I-am spus că din Facere, fiindcă numai pe-aia mi-o aminteam, iar apoi am decis că niciunul dintre noi nu cunoaşte Biblia suficient de bine ca asta să fie acoperirea noastră.

— Poate fi ziua mea, se oferă Leo. De fapt, va fi săptămâna viitoare, deci e plauzibil.

— Cum spuneam, reia Ollie. Impasul cartelelor de rații. Cele falsificate nu se produc suficient de rapid. De luna trecută am mai ajutat şaisprezece oameni. Unei singure persoane îi ia prea mult timp ca să producă toate cartelele alea. Trebuie să găsim încă un falsificator, ori să venim cu altă soluție.

Nu-mi place că ochii i se opresc asupra mea când spune ultima parte.

— La Utrecht, zice Willem, au pe cineva la biroul de cartele. Au pus la cale un furt fals. Muncitorul cu pricina a raportat că s-a dat o spargere la birou. În realitate, el însuşi a furat cartelele şi le-a dat grupărilor din Rezistență.

Conversația tălăzuieşte în jurul meu şi mă străduiesc să țin ritmul. O fraudă cu cartelele de rații. Sunt un infractor singuratic care a pătruns într-un bârlog de infractori. Numai că, în loc să folosească cartelele ca să vândă bunuri şi să facă profit, ei le distribuie celor din Rezistență. De ce? Alimente şi bunuri pentru luptătorii din Rezistență? Pentru cei ascunşi?

— Judith, crezi că unchiul tău ar putea cunoaşte pe cineva? se interesează Ollie. Cu legăturile lui cu Consiliul?

Consiliul evreiesc. Disponibilitatea lui Judith de-a ieşi noaptea şi îndrăzneala ei de la şcoală au mai mult sens acum, când ştiu că unchiul ei este membru al Consiliului. Ca organ de conducere evreiesc, însărcinat să țină legătura cu naziştii, el transmite ordinele germane şi membrii lui au mai multă libertate decât ceilalți evrei.

Judith clatină din cap:

— Şi dac-ar cunoaşte, îți dai seama că nu-l pot ruga. M-ar linşa dacă ar şti că particip la întrunirile astea.

— Să văd dacă cei din Utrecht au şi alte idei, propune Willem. Poate că omul lor de contact din biroul de rații cunoaşte pe cineva de la biroul nostru.

Aşadar, aceşti cinci tineri din Amsterdam fac parte dintr-o rețea mai întinsă, răspândită în suburbii şi poate în întreaga țară. Cu toată teama de a mă afla aici, nu-mi pot reprima curiozitatea profesională. Nivelul la care operează trebuie să fie imens. Cum găsesc destui prăvăliaşi care să lucreze mână în mână cu ei? Cât de priceput este falsificatorul lor? Sunt soldații staționați în Utrecht mai permisivi sau mai puțin permisivi decât cei de-aici, din Amsterdam?

Mintea îmi redevine brusc atentă auzind sfârşitul unei fraze de-a lui Judith:

— ...şi apoi aduc cartelele la Hollandsche Schouwburg.

— La teatru? întrerup eu, întrebându-mă cât am pierdut din conversație. De ce să meargă cartelele acolo?

— Nu ştii despre Hollandsche Schouwburg?

E prima oară când Ollie mi se adresează de la începutul discuției şi pare dezamăgit.

Bineînțeles că ştiu. Am fost cu el acolo, chiar dacă nu-şi mai aminteşte. În iarna când am împlinit cincisprezece ani, membrii familiei Van de Kamp m-au invitat să merg cu ei şi să văd premiera de Crăciun la acel teatru vechi, Schouwburg, ocazie cu care mama mi-a dat voie să-i port perlele. A mers toată familia lor. Am stat lângă Ollie, mai exact, ținându-l de mână pe Bas, care stătea de cealaltă parte a mea. Ollie era proaspăt student; purta ochelari noi, era serios şi important.

— E un teatru, zic eu. Sau a fost. Acum e închis, nu?

Ollie încuviințează din cap.

— A fost un teatru. L-au redenumit Teatrul evreiesc, iar acum e un centru de deportări. Adună evreii din tot oraşul şi-i aduc la Schouwburg, îi țin câteva zile şi apoi îi deportează – cu precădere la Westerbork, dar uneori în alte lagăre de tranzit.

Maiestuosul teatru cu draperii de catifea este acum o închisoare masivă pentru prizonierii germanilor. Am clienți care locuiesc chiar în vecinătate. E dezgustător felul cum nemții își însușesc bunurile noastre cele mai frumoase și le otrăvesc.

— N-am știut, spun.

— Unde credeai că sunt trimiși evreii? mă întreabă Judith.

— În lagărele de muncă sau sunt relocați în alte țări. Nu sunt o ignorantă, protestez.

Mereu ni s-a spus „lagăre de muncă". Doar că nu m-am gândit cum anume ajung deținuții evrei acolo.

— Lagăre de muncă? spune Judith strâmbându-se la definiția mea. O spui de parcă evreii s-ar duce pur și simplu la slujbă. Habar n-ai ce zvonuri sadice circulă despre aceste lagăre.

Până să-i cer să explice mai pe larg, Sanne intervine rapid, ca să facă pace:

— E normal să nu știi prea multe, îmi spune ea. Naziștii încearcă să tăinuiască tot ceea ce fac. La Schouwburg îi țin pe toți închiși până le vine timpul să fie deportați. Consiliul le dă hrană și pături, cam asta e tot ce poate face. Judith merge acolo ca voluntar de câteva ori pe săptămână, iar verișoara ei lucrează la *crèche.*

— Există o creșă?

Judith își dă ochii peste cap:

— Pentru că naziștii și-au zis că dezordinea ar fi prea mare dacă ar sta și copiii în teatru, cu părinții. Cei care abia încep să umble și copilașii mai mici așteaptă la *crèche* până când vine momentul ca familiile lor să plece.

La asta nu știu cum să reacționez, dar nu sunt obligată să zic nimic. Ollie își mai drege o dată glasul, ca să recapete controlul asupra conducerii ședinței.

— Prin urmare, Willem va vorbi la Utrecht, zice el. Când crezi că poți lua legătura cu ei, Willem?

— Stați puțin, zic eu.

— Apoi, după ce Willem şi Judith se consultă cu… începe Leo.

— *Stați puțin!*

Toată lumea se opreşte din vorbit şi mă priveşte.

— Legat de Schouwburg. Toată lumea e dusă acolo, sau numai cei care sunt convocați?

Leo pare derutat:

— Ce vrei să spui?

— Dacă cineva nu e pe lista de deportare, dar e găsit pe stradă cu acte evreieşti, îl duc la teatru sau la o închisoare din altă parte?

Ollie îmi răspunde la întrebare cu o voce neutră:

— Mai există şi alte centre de deportare, mai mici, în alte părți ale oraşului. Dar, în majoritatea cazurilor, da. Sunt mari şanse ca o evreică, dacă n-a fost găsită unde trebuia să fie, să fie dusă la Schouwburg.

Observ că foloseşte femininul, arătând că ştie că nu mă interesează procedura la modul general, ci cu referire la o anumită persoană. Discuția despre ducerea cartelelor la teatru a ajuns, întâmplător, la motivul pentru care mă aflu aici în seara asta.

— Mirjam ar putea fi acolo? întreb. Chiar în momentul ăsta?

Judith şi Ollie schimbă priviri.

— Teoretic, spune Ollie prudent.

— Cum pot afla?

— E dificil.

— Cât de dificil?

Ollie oftează:

— Pe evreul căruia i s-a încredințat conducerea Teatrului Schouwburg ne bazăm pentru o mulțime de chestii. Nu pot să-i cer o favoare personală. Trebuie să ne folosim strategic resursele. Să ne gândim ce acțiuni fac cel mai mult bine unui grup de oameni cât mai mare, eventual întregii mişcări.

— Dar măcar să-i transmit un mesaj. Ar fi posibil, nu?

El îşi freacă ochii cu podul palmelor:

— Putem termina cu problemele de pe ordinea de zi? Şi să vorbim despre asta la sfârşit?

— *Ordinea de zi?*

Dacă aş privi din exterior această conversație, mi-aş spune să nu mai insist, pentru că nimeni nu vrea să ajute o persoană care se poartă copilăreşte. Dar în momentul ăsta nu mă pot abține. Ollie m-a adus aici cu un pretext fals şi am aflat până la urmă o informație ce ar putea fi utilă, dar mi-a spus că e imposibil să obțin ajutor, fără să-mi explice de ce.

Ceilalți încep din nou să vorbească despre impasul cartelelor de rații şi despre actele de identitate false. Nici una, nici cealaltă nu mă ajută cu Mirjam. Ea are cincisprezece ani. De unde să ştie cum să obțină un act fals, prin Rezistență? De unde să ştie ceva, orice? Este probabil singură şi înfricoşată şi deja lipseşte de patruzeci şi opt de ore. Poate o fată de cincisprezece ani să scape să fie prinsă pe străzi timp de patruzeci şi opt de ore?

Când discuția despre problemele oficiale se apropie de sfârşit, nu-mi dezlipesc ochii de Judith şi o trag deoparte în momentul când nu vorbeşte cu altcineva.

— Judith?

— Da?

— Pot vorbi cu tine un minut?

— Deja vorbim, zice ea sec, fiecare silabă rostită de ea spunând de fapt „Nu ştiu de ce te-a lăsat Ollie să vii aici”.

— Mai întâi, îmi cer iertare. Pentru că m-am furişat aşa la şcoală şi te-am speriat.

— Nu m-ai speriat, zice ea sardonic. E nevoie de mult mai mult ca să mă sperii acum.

— Atunci, te-am luat prin surprindere, recurg eu la un compromis. Îmi pare rău c-am intrat în şcoală şi nu ți-am spus ce anume caut.

— Aş fi putut să am probleme din cauza ta.

— Eram disperată.

— Toți suntem disperați.

Dacă Judith ar fi un soldat, ăsta ar fi momentul când mi-aş pleca privirea şi i-aş spune, şoptit, că are dreptate şi că n-am cum să pricep ce se întâmplă. Dar Judith nu este soldat. Probabil că detestă lingăii.

— Mi-am cerut scuze, spun. Sincer. O mai fac o dată, dacă vrei. Dar am venit aici fiindcă am nevoie de ajutor, e legat de o elevă de la şcoala voastră.

Mă uit fix la şaua nasului ei, fiindcă îmi e mai uşor decât s-o privesc în ochi, încercând s-o determin, prin voința mea, să vorbească prima. Sunt destul de încăpățânată ca să prelungesc tăcerea.

— Mirjam Roodveldt, zice Judith.

Se cască un gol între noi.

— A venit la liceu acum câteva luni.

— O cunoşteai. M-ai mințit? Adică, atunci când mi-ai zis că toate fotografiile au fost distruse în incendiu, ai spus adevărul?

— Nu mințeam. Fotografiile au fost într-adevăr distruse de foc. Eu însămi l-am aprins, spune şi-şi împinge bărbia înainte, parcă provocându-mă să-i critic gestul. N-am vrut ca nemții să aibă încă o listă a tuturor elevilor rămaşi. Nu c-ar mai conta. Oricum găsesc pe toată lumea.

În creierul meu se produce o conexiune. La începutul războiului, când nemții incendiau clădirile, i-am urât pentru asta. Recent, însă, am auzit că au fost arse imobile cu arhive publice şi mă întreb dacă în unele cazuri nu e vorba de acte de protecție întreprinse de Rezistență.

— Ai cunoscut-o, deci? Brunetă? Minionă? E posibil să fi purtat un paltonaş albastru.

Judith îşi muşcă buza:

— Îmi amintesc de când are paltonul ăla. S-a împiedicat, iar haina pe care o avea înainte i s-a agățat într-un gard ruginit şi s-a rupt din ea o bucată mare. Şi-a zdrelit şi genunchiul. Mi-am spus atunci că va avea o cicatrice pe viață. După câteva zile a venit cu rana suturată şi cu un palton nou. Ploua în dimineața aia şi m-a întrebat dacă poate intra

înainte de deschiderea porților, ca să nu i se ude prea tare paltonul.

— Ce altceva îți mai aminteşti despre ea?

Abia pot scoate cuvintele pe gură. Undeva, în fundul minții, crezusem că nu voi găsi pe nimeni care s-o fi cunoscut. O parte sucită din mine îşi zisese că poate Mirjam Roodveldt era un spectru creat de doamna Janssen. Dar iată că e reală.

— Dar de ce-ți pasă atât de mult de ea? mă întreabă Judith privindu-mă cu subînțeles. Ți-e prietenă?

— Nu, sunt... Sunt plătită s-o găsesc.

Practic, ăsta-i adevărul, iar pentru moment mi se pare mai uşor să-i spun asta decât să-i explic totul despre mine, despre Bas, despre cum văd căutarea lui Mirjam ca pe o misiune care va face ordine în lume. Încă mi-e ruşine de cât de timorată am fost în fața lui Judith când am întâlnit-o la şcoală.

— Numai pe ea? spune Judith sceptică. Eşti aici ca să te interesezi de o singură persoană?

— Te rog, îți mai aminteşti şi altceva?

Judith oftează.

— Nu prea multe. Era frumoasă – cred că avea o mulțime de admiratori.

— Există cineva de care să fie mai apropiată? Cineva la care s-ar fi putut duce sau căruia să-i spună unde anume intenționa să se ascundă?

— Eu nu sunt decât o secretară. Vorbesc cu elevele numai dacă întârzie şi au nevoie de un bilet de trecere sau ceva de genul ăsta. Îmi pare rău.

— Nu ştii *nimic* altceva?

— Ți-am adus câteva lucruri, dar nu cred c-o să te ajute prea mult.

Se apleacă înspre geantă şi scoate din ea un plic alb dreptunghiular, neadresat şi nelipit.

— Doar nişte teme şcolare din pupitrul ei. Uneori elevii dispar fără să aibă timp să-şi ia cărțile şi notițele. Întotdeauna mă gândesc, în caz că se vor întoarce... În orice

caz, am căutat în colecția mea şi le-am găsit pe astea care au fost ale lui Mirjam.

Îmi înmânează plicul, iar eu mă uit rapid peste conținutul lui. Primele trei foi sunt, toate, probleme de matematică, următoarele două, teste de biologie. Nicio fotografie, nimic ce să pară imediat folositor. Încerc să-mi maschez dezamăgirea: a fost un gest frumos din partea lui Judith că mi le-a adus şi nu vreau să par şi mai capricioasă decât am fost la începutul întrunirii.

— Ollie spune că ai legături, zice Judith.

— Depinde ce înțelegi prin legături.

— Ollie crede că te pricepi să găseşti lucruri. Avem nevoie de mai mulți vânzători de încredere şi de oameni care să ni-i prezinte.

— Nu pentru asta sunt aici, zic eu.

— Am înțeles.

Mă fixează insistent. Trebuie să fac un efort ca să nu-i întorc privirea, să mă concentrez asupra exercițiilor şcolare ale lui Mirjam din poala mea. Ollie îmi pune mâna pe umăr şi ridic uşurată ochii.

— Se apropie ora interdicției de circulație. Te conduc acasă. Judith, Willem şi Sanne ne vor urma peste câteva minute.

Judith se ridică în picioare şi-şi pune fularul.

— Mulțumesc, îi spun eu politicos. C-ai încercat să mă ajuți.

Ea se opreşte.

— S-ar putea ca verişoara mea s-o fi cunoscut mai bine pe Mirjam. Ea nu participă la întrunirile noastre pentru că-i doar o puştoaică, dar ne dă uneori o mână de ajutor. E încă elevă. Ți-aş putea aranja o întâlnire cu ea. Poate.

— Te rog, îi spun cu aviditate. Să vin mâine dimineață la şcoală?

Sunt sigură că pot face o cursă pentru domnul Kreuk care să mă ducă prin zonă.

— Vino după-amiază la Schouwburg. Suntem amândouă voluntare acolo. Ne întâlnim afară. Vei avea ocazia să vezi cu

ce ne ocupăm noi.

Nu vreau să aflu cu ce se ocupă, iar Judith o ştie prea bine. De aceea mi-a şi propus Schouwburg. Judith m-ar putea ajuta mai departe, dar nu fără un preț.

Ollie mă atinge pe umăr.

— Gata? întreabă el.

Strecor plicul de la Judith sub betelia fustei ca să nu bată la ochi când merg pe stradă.

— Aveți grijă! le strigă Ollie lui Judith şi Willem.

Willem răspunde:

— Şi voi!

OPT

— N-aveai niciun drept!

— N-aveam niciun drept să ce?

Ollie scrutează strada şi într-o parte, şi-n alta, înainte de a mă trage la stânga şi de-a închide uşa după noi.

— Faceți parte din Rezistență!

Nu mă obosesc să folosesc o intonație interogativă. Ollie merge înainte hotărât, dar umerii i se încordează la afirmația mea. Afară e un frig morocănos, neiertător; de luni de zile n-a fost aşa rece şi răsuflarea mi se transformă în aburi cum mergem grăbiți de-a lungul canalului.

— Nu e cazul să discutăm despre asta acum.

— Sunteți în Rezistență. Ai zis că mă inviți la un club de socializare.

— A fost un club de socializare, spune el oprindu-se brusc. Aşa era la început. Discutam despre cărți şi politică. M-am înscris odată cu Willem şi Judith. Când Judith a fost dată afară din şcoală pentru că era evreică, unii dintre noi am hotărât că nu mai puteam avea întâlniri de grup doar ca să luăm cina împreună. Trebuia să încercăm să dregem ceea ce mergea rău.

O ia iarăşi din loc şi eu fug ca să-l ajung din urmă. E atât de îngâmfat cu jumătățile lui de explicații şi atât de nepăsător că m-a vârât şi pe mine în asta.

— Nu pot să cred, Ollie.

Tot ce am simțit în ultimele două zile, toate emoțiile, toate temerile, toate cuvintele amare pe care nu i le-am spus doamnei de Vries, toată îndoiala c-aş putea s-o găsesc pe Mirjam Roodveldt – totul se revarsă dintr-odată, pe stradă, asupra lui Ollie.

— Cum ai putut să-mi faci una ca asta? De ce nu mi-ai spus în ce mă bagi?

— Fiindcă ce s-ar fi întâmplat dacă te-ar fi oprit cineva pe drum? răspunde el. Voiam să poți spune cu conştiința curată

că te duci să vizitezi un prieten. Nu ştiam cât de bine te pricepi să minți.

Ştiu să mint cât se poate de bine, mai bine decât crede el. Ollie nu m-a văzut niciodată flirtând cu soldații în timp ce în gâtlej mi se ridică voma sau convingându-mi părinții că slujba mea constă doar din comandatul florilor şi consolarea familiilor îndurerate. Ollie n-a avut ocazia să vadă felul în care îi fac pe toți să creadă că am rămas o persoană întreagă după moartea lui Bas.

— *Tu*, în Rezistență! îi spun în final. Tu, cu respectul tău pentru reguli!

El scoate un hohot de râs, un zgomot exploziv, lipsit de veselie.

— Nu crezi că cei ce respectă regulile sunt cei mai apți de organizare contra naziştilor? Nu se limitează totul la salvări şi explozii spectaculoase. Mai e şi multă hârțogărie plictisitoare.

— Ollie, de ce m-ai adus aici? îl întreb în timp ce el o ia înainte. Nu ți-am cerut-o. N-am vrut să fiu amestecată în nimic de felul ăsta. Ai fi putut aranja o întâlnire cu Judith la cafenea. Cum de-ai avut încredere în mine? Le-aş putea spune polițiştilor tot ce-am văzut.

El se întoarce pe călcâie şi mă priveşte cu ochi reci.

— Ai să faci asta? Te duci la poliție? Crezi că ceea ce fac e rău?

— Ştii doar că nu cred că e rău.

Nu din punct de vedere moral. Dar în lumea asta poți fie să ai dreptate, fie să fii în siguranță, iar tipul de pericol cu care se joacă Ollie face pericolul cu care mă joc eu să pară un mizilic. Nu e ceva finit şi limitat, ca procurarea de bunuri pe piața neagră sau căutarea lui Mirjam. E ceva enorm şi extins, un hău nesfârşit de nevoi care m-ar înghiți cu tot cu fulgi. Naziştii pot arunca în temniță un lucrător de pe piața neagră. Îi pot închide pe cei care ascund evrei, sau să-i trimită în lagăr. Dar pe cei din Rezistență, surprinşi în timp ce fură cartele de rații, uneltind pentru răsturnarea regimului german? Pe aceştia i-ar împuşca. Pe cei norocoşi, cel puțin.

Ghinioniştii ar fi torturați mai întâi. În câte alte feluri ar putea fi răsturnată cu fundul în sus lumea mea plină de precauție?

— Doar că nu vreau să mă implic, zic eu. Sunt o fată ariană bună de pus pe afiş, ai uitat, Ollie? Nu ajut Rezistența. Caut brânză pe piața neagră.

— Avem nevoie de brânza de pe piața neagră! Avem nevoie de hrană pentru *onderduiker*-ii ascunşi. Avem nevoie de acte de identitate false. Avem nevoie de fete suficient de atrăgătoare ca soldații să nu-şi dea seama că sunt şi deştepte, şi curajoase şi că lucrează împotriva lor.

— Judith m-a făcut deja să mă simt vinovată. Mi-a arătat clar cât de altruişti sunteți voi, ceilalți. Eu nu sunt.

El mă prinde de umeri, o mişcare bruscă, care mă face să mă dezechilibrez.

— Te-ai gândit vreodată, Hanneke, că poate eşti mai bună decât crezi?

Mirosim amândoi a lână udă şi degetele lui sunt reci chiar şi prin stofa paltonului. Încerc să-i îndepărtez brațele, dar el mă strânge mai tare.

— Te-ai gândit vreodată că poate de-aia te-am adus?

— Despre ce vorbeşti, Ollie?

— Vorbesc despre de ce te-am adus. Pentru că, deşi insişti că nu vrei să te amesteci, ştii că în țara noastră se întâmplă ceva groaznic şi eşti deja în măsură să ne ajuți.

— Nimic din ce-mi spui nu mă va determina să-mi risc viața. Deja am grijă de părinți, care ar muri de foame dacă mi s-ar întâmpla ceva. Deja caut o evreică dispărută. Iată felul meu de a rezista. Fac rost de mâncare pentru oameni şi caut o fată pe care am fost pusă s-o găsesc. Nu e suficient ca o persoană să salveze o viață? Tu ceri prea mult de la mine. Nu sunt pregătită să fac mai mult şi nu e corect din partea ta să mi-o ceri.

Vocea lui Ollie se mai îmbunează, la fel ca ochii, albaştri şi liniştiți.

— Cred că de fapt *eşti dispusă* să-ți rişti viața. Simți de multă vreme că situația este rea. La paisprezece ani vorbeai

deja despre cât de diabolic e Adolf Hitler. Îți aminteşti cina aia?

Nu-mi pot lua ochii de la el. Ştiu bine la ce se referă. O conversație la cină de acum patru ani, la familia Van de Kamp. Vorbeam fără să mă pot opri despre Hitler, în vreme ce doamna Van de Kamp încerca să mă distragă cerându-mi să dau mai departe mazărea şi apoi chiflele, şi până la urmă a izbucnit şi mi-a spus că oamenii bine-crescuți nu discută politică la masă. Bas nici măcar nu era atent. Ollie, însă, mă ascultase. Cred că mă şi aprobase din cap. Dar asta a fost cu mulți ani în urmă. Cu o viață de om în urmă. Ollie nu ştie nimic despre mine, cea de-acum, oricum nu destul cât să-mi țină discursurile astea mărețe şi impetuoase. Nu ştie că Bas a murit din pricina…

Ollie mă mai scutură o dată de umeri, pe urmă îmi dă drumul şi-şi trece degetele prin păr.

— Pierdem, Hanneke, zice el încet. Oamenii dispar din ce în ce mai repede, trimişi în Dumnezeu ştie ce iad. Unul dintre primele transporturi? Familiile deportaților au primit cărți poştale de la fiii şi frații lor, anunțând că sunt tratați omeneşte. Apoi familiile au primit înştiințări de la Gestapo cum că bărbații au murit din cauza unei epidemii. Găseşti vreun sens în asta? Bărbați tineri, sănătoşi – mai întâi trimit veşti că sunt bine, sănătoşi, iar apoi, dintr-odată, sunt morții Acum nimeni nu mai trimite niciun fel de carte poştală.

— Crezi că toți evreii sunt ucişi? întreb eu.

— Îți spun că nu ştim ce să credem, care e adevărul. Tot ce ştim este că fermele şi podurile caselor stau să plesnească de grămada de *onderduiker*-i. Țara nu mai are tainițe pentru cei disperați să se ascundă. E nevoie de ajutor, de mai mult ajutor – iute, de la cei care ocupă poziții strategice, ca tine.

— Tu nu mă cunoşti, şuier eu. Sunt lucruri în legătură cu mine pe care, dacă le-ai ştii, nu ai…

— Şşşt! mi-o taie el.

Dau să protestez, dar el îşi duce un deget la buze. Tot corpul i-a înțepenit şi şi-a ciulit urechea, ascultând ceva.

Acum că aud şi eu, am înlemnit amândoi: strigăte în germană, la distanță, dar apropiindu-se din ce în ce mai mult. Plânsete înăbuşite, paşi dezordonați pe pietrele de caldarâm. În zilele astea, astfel de zgomote nu pot să însemne decât un singur lucru.

Ollie înțelege şi el în acelaşi timp:

— O razie.

Zgomotele se apropie. Ni se întâlnesc privirile, cearta aflată în faşă e dată uitării. El îşi ridică brațul şi trage în sus frenetic mâneca hainei. Nu înțeleg ce face până nu bate cu degetul în cadranul ceasului şi-mi arată ora. Am pierdut atâta timp discutând în contradictoriu pe stradă, încât suntem pe punctul de a depăşi ora până la care circulația e permisă. Astăzi suntem amândoi pe jos şi eu mai am un kilometru şi jumătate până acasă.

Nu ne putem lăsa descoperiți, nu în toiul raziei, când soldații sunt deja periculos de îmbătați de putere.

— *Pe aici!* latră un soldat.

Vocea îi e amplificată de pavaj.

— *Mişcă!*

Vocea se aude imediat după colț. Soldatul şi prizonierii lui pot apărea în orice moment pe strada noastră.

— Trebuie să… începe Ollie.

— Pe-aici!

Îl apuc din reflex de mână şi-l trag înspre o străduță lăturalnică. O parcurgem rapid şi după aceea cotim pe altă alee dosnică şi apoi pe alta. O dată în viață sunt recunoscătoare pentru planul stradal întortocheat al Amsterdamului.

Lângă mine, Ollie pare să meargă relaxat, dar partea de sus a corpului său e încordată şi ne înțelegem prin gesturi, ignorând strigătele ce continuă să se audă câteva străzi mai încolo. Amândoi avem palmele umede de sudoare. Eu nu vreau să-i văd pe cei adunați de soldați. Un gest de laşitate, dar nu doresc să mi se reamintească faptul că pe mine nu mă

ridică pentru că sunt blondă şi am un nume de familie corespunzător.

Strada pe care ne aflăm acum este de fapt un fel de alee, atât de îngustă, încât aproape că pot atinge clădirile de pe ambele părți dacă întind brațele. E mai sigură decât o arteră principală, fiindcă riscul de-a fi văzut e mai mic; dar şi mai periculoasă, pentru că, dacă totuşi te vede cineva, nu ai unde să fugi. Îl strâng pe Ollie de mână atât de tare, încât amândoi vom avea vânătăi mâine.

Împrejurimile încep să ne fie familiare. Trecem de o librărie, închisă acum, pentru al cărei proprietar aduc uneori cafea, pe lângă un magazin de optică şi pe lângă prăvălia unui cizmar dispus să ofere pantofi la schimb pe bere. Ştiu unde se termină strada: lângă un studio unde eu şi Elsbeth am fost obligate să luăm oribilele lecții de vals.

De acolo nu mai e decât foarte puțin până acasă. Dacă e nevoie, eu şi Ollie putem bate la uşa vreunui vecin, pretextând că vrem să împrumutăm un ou, iar unul dintre ei cu siguranță ne va da drumul înăuntru. Suntem ca şi în siguranță. În depărtare, se mai aud țipetele de la razie. Iuțesc pasul, ca să pun mai mult distanță între mine şi teama aceea. Brusc, Ollie mă strânge de mână mai tare.

Două siluete aşteaptă la capătul străzii, cu nişte umbre lungi care ştiu că sunt puşti.

Trebuie să mergem mai departe. Nu există alternativă. Niciodată nu există. Ştiu că uniformele lor sunt verzi, aşa că trebuie să continuăm să mergem. Trebuie să trecem de ei; am fi suspecți dacă ne-am întoarce, luând-o în direcția opusă. Aş vrea să nu fiu cu Ollie. Naziştilor nu le place să le faci cu ochiul când eşti cu alt băiat. Probabil că le aminteşte de ceea ce-ar putea să se întâmple la ei acasă.

Puştile sunt îndreptate în jos. Ei pălăvrăgesc în germană, prea rapid ca să pot înțelege tot. Unul îi dă celuilalt o palmă peste umăr şi râde. Nu par câtuşi de puțin să facă parte din razie. Sunt doar o patrulă obişnuită şi am avut ghinion că am ales aceeaşi stradă.

Mă ghemuiesc mai aproape de corpul lui Ollie, asigurându-mă că soldații au suficient loc să treacă.

— Bună seara, îi salută Ollie în germană în timp ce ne strecurăm încet pe lângă ei.

Eu dau din cap şi zâmbesc.

Trecem unii pe lângă alții şi corpul meu începe să se destindă. În câteva secunde vom ajunge la capătul aleii. Lângă mine, Ollie face ce fac şi eu: ține un pas constant, ca şi când nu ne-am grăbi nicăieri.

— Stai!

N-avem încotro, aşa că ne oprim şi ne întoarcem spre ei. La câțiva paşi în spate, unul dintre polițiştii verzi a făcut stânga-mprejur şi se îndreaptă spre noi. Arunc o privire în urmă, spre capătul aleii, dar Ollie mă smuceşte tare de mână. „Nu încerca să fugi”, parcă-mi spune. Nu cât timp au arme.

— Stai! mai strigă o dată, acum fiind aproape de noi. Te cunosc de undeva? Se apleacă până la câțiva centimetri de fața mea.

Mă ştie? E greu de spus, în lumina asta chioară. De unde m-ar putea şti? Să fie unul dintre soldații cu care-am flirtat? Cineva la care domnul Kreuk m-a trimis cu ceva de vânzare, să râd de bancurile lui proaste până se face tranzacția? Sau m-a văzut mai recent intrând la Liceul evreiesc?

O draperie se mişcă într-o casă din apropiere. Locatari de pe toată strada stau ghemuiți în sufrageriile lor, urmărindu-ne în linişte.

— Chiar te cunosc, izbucneşte în râs soldatul.

— Mă îndoiesc, murmur eu pe un ton prietenos. Sunt sigură că mi-aş aminti de tine.

— Da, zice soldatul. Voi sunteți perechea. Perechea de îndrăgostiți!

— Noi suntem!

Ollie, de lângă mine, este cel care-i răspunde. În germană, vorbind mai tare decât l-am auzit vreodată. Accentul lui e tot impecabil, dar bălmăjeşte cuvintele de parcă ar fi tras şi el la măsea toată seara.

— Rembrandt!

— Rembrandt! încuviințează neamțul, şi abia acum îl recunosc – cel din piață, de aseară.

Ollie mă ia de după cap.

— Ce mai face prietenul meu, iubitorul de artă? Eu şi iubita mea îl adorăm pe Rembrandt, nu-i aşa, scumpo?

Mă priveşte explicit şi, chiar dacă inima stă să-mi sară din piept, îi prind mâna lui Ollie şi i-o strâng afectuos.

— Preferatul nostru, reuşesc să îngaim.

— Dacă o să veniți într-o bună zi în Germania, şi noi avem o artă magnifică.

— Venim, promit eu şi zâmbesc, sper, prietenos. După ce se termină toate astea.

Mijeşte ochii la mine:

— După ce se termină… ce?

După război, am vrut să spun. După ce ne întoarcem toți la normal. Nu cred că am spus ceva jignitor, dar e clar că soldatului nu i-a plăcut.

— După… zic eu din nou, încercând să improvizez ceva.

— După ce ne căsătorim, intervine Ollie. După toată nebunia cu nunta.

„Fii binecuvântat, Ollie, Laurence Olivier.” Nu sunt obişnuită ca cineva să fie la fel de iute de minte ca mine când are de-a face cu naziştii.

— Ce plăcut e să vezi o pereche de îndrăgostiți, spune soldatul pişcându-mă de obraz cu degete reci. Îmi aduce aminte de soția mea de-acasă, când eram tineri.

— Pentru soția ta! zice Ollie şi ridică în aer un pahar imaginar.

— Pentru soția mea!

Ollie îmi face cu ochiul lasciv, cu înțeles.

— Poate c-ar fi bine să mergem acasă, viitoare nevastă!

— Pentru nevasta ta! țipă polițistul verde.

— Pentru nevasta mea!

— Sărut-o! ordonă soldatul, iar Ollie se execută.

Acolo, pe stradă, spre încântarea Poliției Verzi germane şi a locuitorilor ascunşi în casele lor, care ne spionează de după draperii, Ollie îmi ia capul între mâini şi mă sărută. Are gura moale şi plină, genele lui îmi mângâie obrazul şi numai eu şi el ştim că buzele ne tremură de frică.

* * *

Lucruri care s-au schimbat în ce mă priveşte în ultimele două zile: totul şi nimic.

Îmi mint în continuare părinții, ei continuă să-şi facă griji pentru mine, încă pedalez printr-un oraş transformat pe o bicicletă uzată, cu o roată încăpățânată şi nişte senzații de perpetuă amorțeală şi de frică luptând între ele în coşul pieptului.

Dar chestiunile despre care mint sunt mult mai importante, acțiunile pe care le întreprind, mult mai periculoase. Sunt un membru accidental al Rezistenței, şi dacă sunt prinsă, în loc să mă plesnească peste degete pentru berea de pe piața neagră, nemții s-ar putea să-mi facă felul.

Şi încă ceva, l-am sărutat pe fratele iubitului meu mort.

Ultima oară când l-am văzut pe Bas:

Am participat şi eu la trista, stupida petrecere de rămas-bun dată pentru el de părinții lui, în care mama lui a plâns aproape necontenit, iar tatăl a stat în picioare într-un colț, cu buzele atât de strânse şi atât de nemişcat încât oamenii se tot ciocneau de el şi apoi ziceau: „Mă scuzați; nu v-am văzut stând aici.” I-am dat lui Bas un medalion cu poza mea; el mi-a dăruit o şuviță din părul lui.

L-am sărutat în sufragerie.

Dar la plecare, el a fugit după mine şi mi-a spus că mai are ceva să-mi dea. Era o scrisoare. O scrisoare, în caz că murea. Trebuia s-o deschid dacă marina militară lua legătura cu familia lui, şi în ea îmi spunea cât de mult ne iubeşte şi cât de dor îi este de toți, despre cât de fericit îl făcuserăm.

Cel puțin asta-mi imaginez că spun scrisorile de genul ăsta. Nu ştiu. Pe-a lui Bas n-am deschis-o niciodată. Când mi-a dat plicul pe stradă, i-am spus că scrisoarea nu putea aduce decât ghinion. I-am spus că, pentru a-i dovedi cât de inutilă este, am s-o distrug cum ajung acasă.

Ceea ce-am şi făcut. Am rupt-o în bucățele şi am aruncat-o odată cu gunoiul.

Aşa că nu voi şti niciodată care au fost ultimele cuvinte ale lui Bas pentru mine. Uneori cred că mi-a scris că mă iubeşte. Alteori visez că deschid plicul şi înăuntru găsesc fraza: „Niciodată nu te-am iertat pentru ceea ce m-ai îndemnat să fac.”

NOUĂ

Joi

— Îmi place că socializezi din nou, Hannie, zice papa.

Mama e plecată în după-amiaza asta, o rară incursiune în lumea exterioară, să-şi vadă sora de la țară. Din pricina interdicției de circulație va rămâne, probabil, peste noapte, aşa că suntem singuri, eu şi papa. Am venit acasă de la serviciu să-i pregătesc prânzul şi acum el citeşte, în timp ce eu stau cu teancul de hârtii al lui Mirjam, aşteptând să treacă timpul până la unicul meu comision de după-amiază, după care mă voi întâlni cu Judith şi vara ei la teatru. Mai târziu domnul Kreuk are o înmormântare şi sper să nu observe că nu m-am întors la serviciu.

— Socializez? repet distrată.

— Ieşi cu prietenii, ca aseară. Nici nu-mi amintesc când ai făcut-o ultima oară.

Are dreptate. Au trecut ani. Cândva aveam un grup de prieteni. Bas era capul răutăților, Elsbeth fata obraznică. Eu – parte din cercul principal, dar nu chiar atât de cutezătoare, nu atât de scânteietoare. Fericită să mă scald în lumina lor. Urmau alți prieteni care se învârteau ca nişte sateliți în jurul meu şi-a lui Bas şi Elsbeth, cei doi oameni pe care-i iubeam cel mai mult. Aseară nu m-am gândit decât ce ciudat a fost că fusesem atrasă la o întâlnire a Rezistenței. Nu m-am gândit că era ciudat să fiu atrasă din nou într-un grup de prieteni.

— Ollie nu-mi e cu adevărat prieten, papa. El e doar…

Îmi dau seama, târziu, că oricum aş formula afirmația, ea îi va trezi suspiciunea.

— Bine, presupun că e un prieten. E plăcut să ai cu cine vorbi.

— Eşti tânără. Ar fi plăcut să ai pe cineva cu care să faci mai mult decât să vorbeşti.

Îmi face cu ochiul, iar eu arunc o perniță spre el, țintindu-i capul.

— Acum ce faci, maltratezi un invalid?

Mai arunc c-o pernă în el.

— Ce-ar crede mama dacă te-ar auzi încurajându-mă să stau până târziu seara cu băieți?

— Nu se supăra când stăteai până târziu cu Bas. Deşi întotdeauna am crezut că voi doi veți…

Papa îşi dă seama ce e pe cale să spună şi se întrerupe în mijlocul frazei. Ar trebui să zic eu ceva ca să pun capăt tăcerii, dar nu găsesc nimic de zic. În loc de asta, mă uit lung în poală la scrisoarea lui Mirjam din vârful teancului.

— Ce citeşti? mă întreabă papa.

— Scrisori vechi şi teme, spun eu.

Ceea ce e adevărat. Doar că nu precizez că nu sunt scrisorile şi temele mele.

— Să deschidem radioul?

El aprobă din cap cu însuflețire; ştiam eu că propunerea o să-i ia gândul de la alte întrebări. Informarea şi comunicarea cu lumea exterioară sunt neprețuite. Naziştii au desființat deja majoritatea legăturilor telefonice private. Noi nu mai avem telefon, dar oamenii din cartierele mai bogate, unde locuiesc simpatizanții, încă au. Circulă zvonul că nemții ne vor cere să predăm şi aparatele de radio. Papa şi cu mine am scos deja un radio vechi şi prăpădit dintr-o debara ca să-l folosim în locul celui frumos pe care-l avem.

Aşa cum stau lucrurile, se presupune că ascultăm numai propaganda oficială. E ilegal să prinzi BBC-ul, care, laolaltă cu ziarele ilegale, este singura sursă de ştiri adevărate, acum că publicațiile olandeze au fost confiscate. Guvernul olandez din exil transmite uneori pe acest canal; noi îl numim Radioul Portocaliu. Mama îşi interzice cu desăvârşire BBC-ul, terorizată de ideea că va fi prinsă, dar papa şi cu mine nu ne sfiim să-l ascultăm la un volum discret, cu toate geamurile închise şi cu prosoape îndesate sub uşi, ca să nu scape sunetul afară. Papa ascultă cuvintele rostite de crainicii

britanici. Engleza mea e mai proastă decât a lui, aşa că eu ascult până la capăt cum dă Dumnezeu, şi la sfârşit el îmi lămureşte chestiunile ce mi-au scăpat.

Cu radioul lăsat să bâzâie molcom, mă întorc la obiectele lui Mirjam din poala mea. Toate datele de pe pagini sunt de la sfârşitul verii sau de la începutul toamnei, cu doar câteva săptămâni înainte de a se refugia în ascunzătoare. Toate lucrările au primit note mari; ținea o evidență a notelor ei comparându-le cu ale colegelor. A fost o elevă bună. Mult mai bună decât mine. Pe lângă lucrările de la şcoală, a păstrat şi câteva poze rupte din reviste, cu rochii la modă şi case grandioase.

Bâzâitul blând al radioului este acoperit de un zgomot ritmic, asemănător cu al unui fierăstrău. Papa sforăie în fotoliu. Cum sortez hârtiile, una se desprinde şi pluteşte în aer. E mai mică decât celelalte şi împăturită complicat, în formă de stea. Împăturirea îmi este familiară – mi-am petrecut cândva un weekend învățând să-mi îndoi bilețelele în felul ăsta, în loc să lucrez la matematică. Era la modă printre fetele de la şcoala mea să-şi transmită astfel bilețele; Elsbeth a învățat prima şi ne-a arătat şi nouă, celorlalte, cum se face.

Îmi ia puțin să-mi amintesc cum se desface, dar, după ce găsesc colțul corect de unde să trag, restul îmi vine în minte imediat. Este singura foaie cu un scris de mână natural, spre deosebire de caligrafia cursivă a temelor şcolare, iar scrisul este foarte mărunt. Seamănă cu bilețelele pe care le schimbam între noi eu şi Elsbeth, compuse în secret pe sub manuale şi înmânate când treceam pe coridor.

Dragă Elizabeth,

Sunt în ora de matematică iar profului i s-a desprins talpa unui pantof şi ori de câte ori face un pas, scoate cel mai oribil zgomot pe care ți-l poți închipui. E practic indecent şi toată lumea râde. Aş fi vrut să fii şi tu în clasa mea. Cred că T. m-a băgat în seamă astăzi, m-a observat cu adevărat, nu ca atunci

când mă calcă din greşeală pe picior, îmi dă tocul când mă prefac că-l scap lângă banca lui sau spune „Scuză-mă” când ne ciocnim pe culoar. (Ți-am spus oare, Elizabeth, că am încercat toate trucurile astea? Ți-am spus că am devenit atât de jalnică încât am ajuns să stau lângă uşile prin care ştiu că va trece el? Da, drăguțo, aşa e. Pur şi simplu mă pun dinadins în pericol, doar, doar o vorbi cu mine. Nu-mi vine să cred că în copilărie venea la noi după şcoală să mănânce pâine prăjită, iar acum nu pot lega două cuvinte când vorbesc cu el!) Dar! Astăzi a fost altfel. Azi la ora de literatură m-am ridicat în picioare să-mi citesc prezentarea şi-am spus o mică glumă la care T. a râs, un chicotit sincer, iar apoi mi-a spus că bancul a fost amuzant. Un banc amuzant! Deci, nu sunt atât de ridicolă cât m-am temut. Sau sunt?

Mi-e dor de tine, rățuşcă dragă, scrie-mi repede, mai repede, cât mai repede!

Cu dragoste şi adorație,
Margaret

Mai citesc o dată şi apoi înc-o dată scrisoarea, cu al ei familiar puls al prieteniei scăpărând pe pagină.

Păi nu i-am povestit eu lui Elsbeth cum l-am făcut pe Bas să râdă întâia oară într-un bilet aidoma ăstuia? Câte epistole am scris cândva, pline de poveşti şi de secrete, îndoite în formă de stea perfectă? Câte am căpătat eu? Odată, Elsbeth mi-a dat o cutie în care să păstrez zecile de stele-bilețele împăturite. Era o veche cutie de trabucuri, pe care fuseseră lipite hârtii colorate şi apoi fusese lăcuită; mi-a făcut-o cadou fără să fie vreo ocazie anume. Am întrebat-o dacă o făcuse singură, iar ea a râs. „Doamne, nu! Nu-mi murdăresc eu mâinile cu aşa ceva. Doar am văzut-o şi m-am gândit că ți-ar plăcea, prostuțo. Ca să pui bilețele în ea.” Asta era Elsbeth. Generoasă şi nesăbuită, oferind daruri care nu te făceau să te simți îndatorată, pentru că o făcea într-un mod atât de

natural. „Ar trebui să-i spui lui Bas că-i un cadou de la alt băiat”, mi-a sugerat ea. „Să-l faci gelos.”

Oare mai am cutia aia pe undeva? M-aş mai recunoaşte în biletele alea?

Iată cum stau lucrurile cu suferința mea psihică: e ca o cameră în dezordine dintr-o casă aflată în pană de curent. Durerea legată de Bas este întunericul. E lucrul din casă pe care-l percepi imediat ca fiind malefic. Pe care-l observi instantaneu. El acoperă totul. Dar, dacă-ai putea aprinde lumina, ai constata că multe alte lucruri sunt în neregulă în încăpere. Farfuriile sunt murdare. În chiuvetă e mucegai. Covoraşul stă strâmb.

Elsbeth este covoraşul meu strâmb. Elsbeth locuieşte la douăzeci de minute de mine, cu un militar german. Ea zice că-l iubeşte. Probabil că aşa e. L-am întâlnit o dată. Rolf. Înalt şi chipeş, cu un zâmbet prietenos. Avea vorbele la el, spunea că-i e clar că toți băieții o doresc pe Elsbeth şi se consideră norocos că e a lui; zicea că lucrează pentru un ştab important din Gestapo şi dacă am nevoie de ceva să-l anunț, fiindcă orice prietenă de-a lui Elsbeth e şi prietena lui. Am dat mâna cu el şi mi-a venit să vărs.

Aşa că acum, când mă uit la bilețelele astea de şcolăriță, e ca şi cum lumina din apartamentul meu ar fi fost aprinsă, chiar dacă doar pentru o clipă. Bas nu-mi distrage atenția. O pot vedea din nou pe Elsbeth.

Scrisoarea asta este una extrem de optimistă, exact cum le-am fi scris noi cu mult înainte de război, când încercam să ghicim cine s-ar putea să ne placă şi cine nu, cine ne ignoră şi cine n-o face.

Cine sunt Elizabeth şi Margaret? Să se fi amestecat hârtiile altei eleve cu ale lui Mirjam? Fetele par a fi prietene bune, aflate în clase diferite, poate şi în ani diferiți, ca mine şi Elsbeth. Adaug asta pe lista mentală a lucrurilor despre care trebuie să le întreb pe doamna Janssen şi pe verişoara lui Judith. Ce-am aflat în plus despre Mirjam de când i-am făcut portretul imaginar, acum aproape patruzeci şi opt de ore,

acasă la doamna Janssen? Că era populară printre băieți. Că era o elevă bună, cam exigentă cu sine însăşi, suficient de competitivă ca să țină o evidență a notelor colegilor. Era, poate, răsfățată? La urma urmei, părinții i-au dăruit un palton nou, albastru, când i s-a rupt cel vechi, în timp ce acum multe familii ar insista să fie cârpit cel vechi, chiar dacă au posibilitatea să facă rost de unul nou şi drăguț. E oare… moartă? Să fie vie?

A fugit dintr-o casă din care nu se putea ieşi, intrarea din dos fiind blocată, iar uşa din față monitorizată.

Mirjam. Unde te-ai dus?

ZECE

Judith şi verişoara ei sunt norocoase că au un unchi care le-a putut ajuta să capete de lucru la Schouwburg. Evreilor li se permite rareori să mai muncească undeva. Pesemne că posturile de la teatru se bucură de aceeaşi preţuire ca şi cele de la spitalul evreiesc. Am auzit că astea vin la pachet cu o ştampilă specială pe cardurile de identitate, care le permite evreilor să umble pe străzi după ora interzicerii circulaţiei, fără a fi deportaţi. „Noroc” a devenit un termen foarte relativ, când avantajele obţinute datorită lui înseamnă doar că nu eşti tratat ca un infractor în oraşul tău natal.

Clădirea teatrului este albă, cu coloane înalte. Când am fost ultima dată aici, cu familia lui Bas, peste faţadă atârna o reclamă multicoloră la pantomima de vacanţă. Acum, când mă apropii cu bicicleta, faţada teatrului este golaşă. Afară sunt postaţi doi gardieni, care mă opresc la intrare şi-mi cer documentele. Nu ştiu dacă spunându-le că am venit să mă întâlnesc cu Judith nu i-aş pricinui acesteia neplăceri, aşa că îi zic unuia că am adus medicamente pentru vecina mea, închisă aici după razia de-aseară. Îmi ridic în sus geanta, ca şi cum aş avea ceva important în ea.

— Nu stau decât un minut. Mama mi-a spus că nu mă veţi lăsa să intru, improvizez eu, pentru că ea crede că nu depinde de dumneavoastră şi va trebui să-l întrebaţi pe şef.

Cei doi schimbă priviri; unul e gata să mă refuze – o citesc în limbajul lui corporal –, aşa că mă aplec spre ei conspirativ şi-mi cobor vocea.

— Doar că urticaria ei e absolut dezgustătoare. Am văzut-o cu ochii mei.

Nu pot decât să sper că cei doi gardieni subscriu la fanatismul antimicrobian pentru care naziştii sunt vestiţi. Îmi pun mâna pe stomac, de parcă numai gândindu-mă la urticarie mi se face greaţă. În cele din urmă, unul dintre soldaţi se dă la o parte.

— Vă mulțumesc mult, îi spun.

— Grăbeşte-te, zice el, iar eu îmi dau silința să par că intru să-mi îndeplinesc scopul, reprimându-mi mândria de-a fi trecut de ei cu vorbe meşteşugite.

Până acum n-am mai folosit această tactică, va trebui să o țin minte.

Primul lucru care mă izbeşte e mirosul.

De transpirație, urină, excremente şi alte miasme neidentificabile. E ca un zid, întins de-o parte şi de alta a mea şi deasupra capului, peste care n-ai cum sări.

Ce s-a întâmplat cu teatrul ăsta? Scaunele au fost smulse din podea şi stivuite unele peste altele. Scena nu are cortine, dar frânghiile folosite pentru a le trage atârnă încă din scripeți, legănându-se fantomatic în centrul scenei. E întuneric, cu excepția luminițelor de veghe care lucesc ca nişte ochi roşii de-a lungul rampei. Şi oamenii! Bătrâne zăcând pe saltele de paie subțiri, aliniate de-a lungul pereților, pe care trebuie că şi dorm, fiindcă nu văd pe ce altceva ar putea face asta. Femei tinere ghemuite lângă valize. O căldură insuportabilă.

De partea cealaltă a uşii, la doar câțiva metri depărtare, gardienii pălăvrăgesc în aerul proaspăt şi curat, iar mie mi se strânge spasmodic stomacul în timp ce mă străduiesc să nu vomit chiar aici, în ceea ce-a fost cândva foaierul. În locul ăsta au fost azvârliți vecinii mei? Aici au fost aduşi domnul Bierman şi toți ceilalți dispăruți?

— Te rog.

Mă întorc spre domnul bătrâior care vorbeşte cu o voce moale în spatele meu.

— Te rog, repetă el. Nu avem voie să vorbim cu gardienii, dar te-am văzut intrând şi… Ştii cumva dacă s-ar putea să fiu trimis la Westerbork? Soția şi copiii mei au fost trimişi acolo ieri. Se zice că eu voi fi trimis la Vught, dar… aş face orice. Aş da orice ca să fiu trimis la Westerbork.

Până să răspund, o altă mână mă trage de mânecă, o femeie care a auzit conversația.

— Poți scoate de-aici o scrisoare? mă întreabă ea. Trebuie să-i trimit un mesaj surorii mele. Am venit aici cu mama, dar ea a murit în încăperea în care sunt puşi bolnavii şi vreau să afle şi soră-mea. Doar o scrisorică, te rog.

— Nu pot, încep eu, dar simt că tot mai mulți oameni se înghesuie în jurul meu, tot mai multe voci îmi cerşesc ajutorul.

Este deconcertant şi derutant şi fețele tuturor sunt întunecate şi umbrite.

— Nu pot, încep din nou să spun, dar mă înhață o altă mână, de data asta brutal, şi mă trage în spate.

— Ce cauți aici? şuieră o voce.

Cineva mă ține de haină, încerc să mă smulg din strânsoare, dar mâinile nu-mi dau drumul.

— Lasă-mă! dau să țip, dar înainte de-a termina cuvântul, o palmă îmi astupă gura. Ce drac… încerc din nou, când apuc să deschid gura.

— Taci, Hanneke. Eu sunt!

Judith. E doar Judith. Creierul meu înregistrează vocea înaintea corpului; brațele mele tot se mai agită şi trece un moment până să se potolească. Ea mă trage înapoi spre uşă, fluturându-le gardienilor legitimația prin față şi depunându-mă afară, în fața teatrului. În vremea ce ea stă cu brațele încrucişate pe piept, eu mă lupt în stradă cu senzația de vomă, încercând să-mi eliberez plămânii de putoarea dinăuntru şi mintea de amintirea tuturor acelor oameni. Un pătrat de pânză albă apare în fața mea.

— Uite, spune Judith dându-mi batista ei. Să nu vomiți pe stradă.

Aflați deja în spatele ei, cei doi gardieni se uită pe lângă Judith să vadă ce s-a întâmplat cu fata cu medicamentele. Batista îmi zgârie buzele. Îmi şterg gura, forțându-mă să mă țin pe picioare.

— Îmi pare rău.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu m-am aşteptat să fie aşa, zic eu în cele din urmă.

— La ce te-ai aşteptat? La un hotel? O ceainărie? Hoarde de oameni sunt ţinute aici zile în şir, fără aproape nicio toaletă funcţională. Credeai că vor apărea pe scenă câţiva actori, să joace o pantomimă?

Nu mă ostenesc să răspund. Aş părea naivă, orice aş zice. *Am fost* naivă. Ştiam că este un centru de deportare, dar cuvintele alea au rămas abstracte până am văzut ce înseamnă. Acum nu-mi iese din cap mulţimea de chipuri care parcă înotau în faţa mea, aşteptând şi tot aşteptând în ceea ce a fost odinioară un teatru splendid.

Acum cred toate zvonurile de care mi-a zis Ollie, despre ce li se poate întâmpla celor luaţi din acest loc, cei care nu se mai întorc niciodată. Pot să cred că există cărţi poştale scrise de deţinuţii din lagărele de muncă, încredinţaţi că vor fi bine până când mor. Îmi pot imagina scrisul de mână copilăresc al lui Mirjam Roodveldt, forţată să compună o astfel de carte poştală.

— Hanneke?

Vocea lui Judith şi-a pierdut din severitate.

— Eşti bine?

— Am intrat numai ca să vă găsesc pe tine şi pe verişoara ta, tuşesc eu cuvintele, înecată de dezgust. Mi-ai zis că ne întâlnim aici.

— Ţi-am zis că ne întâlnim *în faţa* teatrului, spune Judith întorcându-şi capul spre clădirea din piatră cu ornamente de peste drum. Creşa teatrului este pe cealaltă parte a străzii. Poţi umbla?

Simţurile mele sunt încă învolburate când traversez după ea strada şi intru în clădire. Încerc să-mi alung din minte tot ce-am văzut; doar aşa mă voi putea concentra asupra sarcinii de îndeplinit. Creierul meu înghite lacom informaţiile noi, de parcă fiecare noutate văzută l-ar ajuta să uite recenta imagine din teatru.

În faţa acestei clădiri nu se află nicio pază. Arată ca o creşă obişnuită. Înăuntru, la fel. Când intrăm în hol, o fată tânără cu bonetă de soră medicală se plimbă de colo colo cu un

copilaş smiorcăit, încercând să-l calmeze. Tânăra îmi aruncă o privire ciudată; nu ştiu dacă e ceva normal ca aici să intre oameni străini şi probabil că sunt încă palidă şi par bolnavă. Dar zâmbeşte, văzând-o în spatele meu pe Judith.

— Azi eşti aici? Nu ştiam că e tura ta.

— Am venit doar s-o văd pe Mina. Şi prietena mea la fel.

Judith mă conduce într-o cameră ce arată ca o încăpere de creşă obişnuită, cu leagăne împletite ocupate de bebeluşi care dorm sau se foiesc. O fată stă cu spatele la noi, aplecată peste un pătuț, dar îşi îndreaptă spinarea când Judith o strigă pe nume. Mina este scundă şi solidă în comparație cu silueta de salcie a lui Judith, dar ambele au aceiaşi dinți şi aceiaşi ochi strălucitori.

— Verişoară.

O salută pe Judith cu un pupic pe obraz.

— Chiar mă întrebam unde eşti. Ai primit…?

— Aprobarea. Da. Cer doar numele şi adresa, pentru mai târziu.

— Mereu procedăm aşa. Dar trebuie să înțeleagă că numele pot fi schimbate şi nu le putem ține evidența.

Judith dă din cap, evident înțelegând acest cod – vorbesc, presupun, de falsele cartele de rații pe care le furnizează familiilor evreieşti. Mă atinge pe umăr.

— Am nişte treabă, zice ea. Te las cu Mina şi mă întorc să te iau peste o oră? Încerc să văd dacă unchiul se poate uita la înregistrări, ca să-ți spun dacă Mirjam a fost adusă.

După plecarea ei, Mina zâmbeşte.

— Şi eu am de lucru. Trebuie s-o scot pe bebeluşa Regina afară, la aer curat. Dacă nu ai nimic împotrivă să mă însoțeşti, o să-ți răspund la întrebări în timpul plimbării. Ar fi plăcut să-mi țină cineva companie. N-am niciodată companie şi iubesc bebeluşii, dar uneori e plăcut să vorbeşti cu oameni care pot forma silabe. Judith mi-a spus că vrei să afli ceva despre Mirjam?

Mina are un stil de a vorbi în care înşiruieşte frazele fără să se oprească să respire. Trebuie să mă adaptez ca să mă

obişnuiesc cu efervescența ei. Cum reuşeşte, lucrând vizavi de clădirea aceea?

— O ştiam pe Mirjam puțin, continuă Mina. Am avut câteva ore cu ea. Auzi, poți lua una din astea pentru Regina?

Îmi arată cu bărbia un teanc de pături spălate, cerându-mi prin gesturi s-o ajut să învelească un copilaş adormit, în flanelă roz.

Până la urmă reuşesc să fac din Regina o bocceluță cu protuberanțe, în timp ce Mina ia o geantă, probabil doldora de scutece şi mâncare.

— Duci tu asta? mă întreabă.

Cureaua îmi intră în umăr. Cine-ar fi crezut că bebeluşii au nevoie de atâtea accesorii?

— Atunci plecăm, zice Mina aşezând-o pe Regina într-un cărucior. Plăcut şi confortabil, nu-i aşa?

Ridică privirea spre mine şi-şi dă ochii peste cap.

— Am *trei* frați. Toți mai mici ca mine. Schimbam scutece când eram eu însămi în scutece. Facem o plimbare?

Mina mă conduce la ieşirea din spate, din care dăm într-o curticică şi de-acolo – prin poarta unei clădiri învecinate.

— O scurtătură.

Mina îmi face cu ochiul şi ajungem în sfârşit pe o străduță pietruită.

Două femei mai vârstnice zâmbesc văzând căruciorul pentru copii, iar Mina le întoarce zâmbetul.

— Putem arunca o privire? întreabă una dintre femei şi Mina se opreşte ca ele să poată gânguri deasupra bebeluşului adormit.

Dar de-ndată ce femeia încearcă să-şi bage mâna în cărucior, Mina porneşte iute mai departe.

— Trebuie s-o mişc tot timpul, strigă ea peste umăr. Azi-noapte n-a dormit deloc. Dacă nu continui să merg, se va trezi. Deci, zice ea după ce ajungem la colțul străzii, spune-mi câte ceva despre tine. Cum ai cunoscut-o pe Judith? Eşti la facultate? Ce anume studiezi? Ai un iubit?

Recapitulez întrebările şi decid să răspund la cea din mijloc:

— Nu, nu sunt la facultate. Am o slujbă.

Fața i se luminează când aude asta.

— Aş vrea să am şi eu un serviciu! Să fiu fotografă şi să călătoresc în toată lumea. Deja am urmat nişte cursuri.

E atât de... Caut cuvântul potrivit. *Exuberantă.* Înflăcărată şi exuberantă, de parcă lumea ar fi plină de posibilități.

— Putem vorbi despre... nu-mi duc vorba până la capăt, fiindcă Mina se opreşte ca să aranjeze păturicile Reginei, dar continui de-ndată ce pornim. Putem vorbi despre Mirjam?

— Ce ştii deja despre ea?

— Că e inteligentă, spun eu după o ezitare. Fruntaşa clasei. Poate cam competitivă.

— Ei, ăsta e un eufemism. Era *total* obsedată de note. Dar cred că de vină erau părinții. O răsplăteau pentru notele bune. Dac-ar fi fost după ea, nu mi-a făcut impresia că i-ar fi păsat.

Îmi înăbuş un zâmbet. Asta schimbă perspectiva mea asupra fetei dispărute; parc-ar fi vorba de mine – ca atunci când mama şi papa îmi spuneau că ei ştiu că sunt mai deşteaptă decât reflectă notele mediocre pe care le aduc acasă, doar de mi-aş da mai mult silința. Cumva, cei doi Roodveldt au reuşit să o facă pe Mirjam să se ridice la standardele lor, pe când ai mei au renunțat până la urmă.

— Ce-i plăcea ei? întreb.

Mina îşi țuguiază buzele.

— Chestiile domestice, cred. Vorbea despre modele de porțelanuri, despre câți copii şi-ar dori să aibă sau cum i-ar îmbrăca. Aşa ceva.

Îmi spune toate astea cumva neîncrezătoare, ca şi cum n-ar fi în regulă să ai ambiții casnice, dar descrierea ei mă face să simt o mare empatie pentru Mirjam. Eu ştiu cum e să ai nişte dorințe modeste, simple, şi până şi astea să-ți fie luate.

— Erați prietene?

Mina ezită câteva secunde.

— Şcoala nu era mare, aşa că toată lumea cunoştea pe toată lumea. Anul trecut am invitat-o la ziua mea, fiindcă părinții au insistat să chem toate fetele. Dar nici nu-mi amintesc dacă a venit. Nu pot spune că eram prietene cu adevărat. Era mult mai populară decât mine.

— Ai fotografii de la petrecere?

— Aparatul meu era stricat. Am primit unul nou-nouț cadou de ziua mea, dar filmul special pe care îl cerusem nu sosise încă. Ursie o ştia mai bine pe Mirjam. Ursie şi Zef erau prietenele cele mai bune ale lui Mirjam la şcoală.

— Unde le pot găsi pe Ursie şi Zef?

Mina mă priveşte ciudat.

— Nu mai sunt. Ursie n-a mai venit la şcoală chiar dinaintea lui Mirjam, iar Zef imediat după aceea. Pe Ursie am văzut-o chiar aici, la Schouwburg, înainte ca familia ei să fie deportată.

Toată clasa lui Mirjam dispăruse, elevă după elevă, unele în ascunzători, altele trecând prin teatrul acela. O nebunie totală, pe care orice informație nouă o face şi mai groasă. Încerc să dau de urma unei fete care a dispărut dintr-o casă încuiată. Care nu poate fi declarată dispărută, fiindcă dacă ar găsi-o poliția, ar fi mult mai rău pentru ea decât dacă n-ar fi căutată deloc. Un caz în care ultimii oameni care au văzut-o înainte de-a fi apărut acasă la doamna Janssen sunt toți morți. Şi-un caz în care prietenele ei, singurii oameni vii care ar putea ghici unde s-ar fi putut duce, au dispărut la rândul lor.

— Ai avut în clasă o fată pe nume Elizabeth? Sau Margaret? Sau nu în anul tău, dar altundeva în şcoală?

Mina se încruntă:

— Nu, nu cred.

— Doar că…

Dau la o parte geanta grea pe care mi-a dat-o Mina şi scot hârtia din buzunar.

— În lucrurile lui Mirjam am găsit asta. O scrisoare a unei Margaret pentru o Elizabeth. Încerc să aflu cui îi aparține sau

cum a ajuns acolo.

Mina se apleacă, își aruncă ochii peste scrisoare și râde.

— Ce e?

— E Amalia, zice ea.

— Cine?

— Prietena cea mai bună a lui Mirjam. Mirjam o cunoștea de la cealaltă școală, dinainte ca toți evreii să fie obligați să se transfere la liceu. Întotdeauna scria bilețele în timpul orelor. De câteva ori a fost prinsă și pedepsită să le citească cu voce tare.

— Dar Amalia o chema? Nu Elizabeth?

— Mirjam spunea că le plăcea să se prefacă în glumă că ar fi surori. Și c-ar avea sânge albastru. Ca să fiu cinstită – și mă simt prost spunându-ți-o –, chestia asta mă cam enerva.

— Margaret și Elizabeth. Prințesele din Anglia.

Epistola are acum sens. Probabil că Mirjam i-a scris-o într-o zi Amaliei în timpul unei ore, dar a fost silită să se ascundă înainte de a o expedia.

— Știi cumva unde locuiește Amalia? Numele ei de familie? Ai idee cum o pot găsi?

Mina se apleacă iar să aranjeze păturile copilului.

— Nu-i știu numele de familie, zice ea. Și cred că nu mai locuiește în Amsterdam. Nu era evreică. Mirjam zicea că părinții o vor trimite pe Amalia afară din oraș.

— Unde? întreb eu.

Mina ridică din umeri.

— Undeva lângă Den Haag? Nu la Scheveningen, unde se află închisoarea, dar cum se numește plaja aia mai mică?

— Kijkduin? ghicesc eu.

— Asta e. Mirjam ne-a arătat odată o ilustrată cu hotelul mătușii Amaliei – o urâțenie verde-marin aflată la Kijkduin. Mai dă-mi o dată scrisoarea.

Își întinde gâtul ca să citească scrisul mărunt, în timp ce înaintăm hurducăindu-ne pe trotuar.

— Hmmm. T. ar putea fi…

Se întrerupe, aplecându-se ca să desprindă o piatră de pe roată.

— Ştii cine este T.? Poate un băiat de care-i plăcea lui Mirjam?

— Ar putea fi Tobias?

Tobias, Tobias.

— Era prietenul lui Mirjam?

— Tobias Rosen era prietenul tuturor, în visele noastre. Cel mai chipeş băiat din şcoală. Săptămâna trecută mi-a zâmbit, şi încă sunt oarbă din cauza strălucirii zâmbetului lui.

— Săptămâna trecută?

Îmi ciulesc urechile.

— Asta înseamnă că mai vine la şcoală?

— Sau cel puțin mai venea, până acum câteva zile. A lipsit, dar am auzit că ar fi doar bolnav. Tatăl lui e dentist; cam atâta ştiu despre el. Şi că se bucură de prea multă popularitate.

— Crezi că şi lui îi plăcea de Mirjam?

— Cineva i-a trimis lui Mirjam flori de ziua ei. Florăreasa i le-a adus în curtea şcolii înainte de ore şi ea a trebuit să intre cu ele în clădire. Se făcuse roşie ca sfecla. Buchetul nu venise cu niciun bilet, dar toți am tachinat-o pe Mirjam pe tema asta, mai puțin Tobias. El se uita fix la pupitrul lui. Dacă se întoarce la şcoală, vrei să-l întreb ceva din partea ta?

— Întreabă-l dacă e dispus să ne întâlnim. Ar fi şi mai bine.

— În regulă. Poate vorbesc şi cu alți colegi de clasă. Ar fi drăguț dacă mi-ai mai face o vizită cândva; nu mi-au rămas prea multe prietene, spune privindu-mă printre genele ei negre. Crezi c-ai putea? Oh, stai!

Opreşte căruciorul atât de brusc, încât aproape mă împiedic de el.

— Am ajuns, zice ea.

N-am dat atenție itinerarului nostru, dar am parcurs o bucată bună şi suntem aproape de Amsterdam Centraal, gara principală.

— Am ajuns? repet eu. Pentru ce suntem aici? Credeam c-am ieşit doar la o plimbare.

— Livrarea mea.

Oh. *La naiba!* Ar fi trebuit să fiu mai atentă la discuția ei cu Judith. Mina m-a adus până la locul unde face ea schimbul. De-asta e aşa de grea geanta pe care mi-a dat-o mie. Păturicile trebuie că acoperă ceea ce transportă ea cu adevărat: documente, cartele pentru rații, poate chiar un teanc de bani pentru plata omului din interior. Cred că duc o mică avere în documente ilegale. Mă forțez să rămân calmă.

— De fapt, nu chiar aici.

Mina îşi întinde gâtul spre cer orientându-se.

— Ne întâlnim lângă giruetă.

Sunt două turnuri cu ceas la gara centrală. Unul are un orologiu adevărat; celălalt arată ca un ceasornic, dar e de fapt o giruetă şi arătătoarele i se mişcă după vânt. Mina împinge căruciorul către giruetă, cercetând mulțimea din ochi.

— Uite-o.

Ridică brațul pentru a fi văzută de cineva aflat la jumătatea pieței.

Femeia ce se apropie este îmbrăcată elegant, cu părul blond coafat frumos şi un costum scump. Contactul Minei, îmi aminteşte vag de doamna de Vries.

— Am întârziat? întreabă ea.

— Nu, nu, zice Mina. Sunteți foarte punctuală.

— N-am adus nimic. Trebuia să aduc ceva? Cred că cineva mi-a spus...

— Nu trebuia să aduceți nimic. Îmi face plăcere să vă ajut. Sunteți gata?

Femeia încuviințează din cap şi apoi întinde brațele. Mă uit la mulțimea din jur, să mă asigur că nu se uită nimeni la noi, apoi iau geanta de pe umăr şi dau să i-o pasez Minei, ca să scoată din ea ce trebuie pentru doamna. Mina îmi ignoră brațul întins, aplecându-se peste cărucior şi scoțând-o din el pe Regina, cu o singură mişcare exersată, fluidă.

— O cheamă Regina, zice Mina.

Şi, în loc să ia geanta de la mine, o sărută pe Regina pe frunte, şopteşte ceva inaudibil şi-i înmânează doamnei blonde bebeluşul.

— Oh!

Femeia trage păturica şi atinge vârful nasului Reginei.

— Ce nume frumos. Să-l păstrez? Soțul meu a zis întotdeauna că, dacă vom avea o fetiță, vrea să o boteze după mama lui.

Mina înghite în sec.

— Ei bine, acum aveți o fiică, zice în cele din urmă. Aşa că o să aveți grijă de ea pe cât de bine puteți, cum găsiți de cuviință. Vă aşteaptă o maşină?

— După colț.

— Atunci, asta a fost.

Femeia parcă ar vrea să mai pună nişte întrebări, dar intră la loc în mulțimea forfotitoare. Mina o urmăreşte până dispare.

UNSPREZECE

— Asta a fost livrarea? şoptesc eu. Asta a fost livrarea pe care o aveai de făcut?

Mina încuviinţează din cap şi porneşte înapoi, în direcţia din care-am venit.

— Stai! Asta a fost... Mina, ce s-a întâmplat adineaori?

Se opreşte, parcă nehotărâtă, şi ia geanta de pe umărul meu ca s-o pună în cărucior.

— Nu facem asta decât cu consimţământul părinţilor. Unii refuză să se despartă de copii. Îi ascundem doar pe cei ale căror familii cred că în felul ăsta vor fi în siguranţă. Credeam că ştii.

Despre asta era vorba în discuţia dintre Judith şi Mina auzită de mine mai devreme. Nu vorbeau codat şi nu avea nicio legătură cu oamenii ce primeau acte false pe alte nume decât cele cu care se născuseră. Mina o avertiza pe Judith că părinţii care îşi înstrăinau copiii puteau să nu-i mai regăsească după război.

— Câţi...

Mina are doar cincisprezece ani, abia-mi ajunge până la umăr. Gândul că face astfel de lucruri în mod regulat, în plină zi...

— Câţi copii ai plasat?

— Eu singură? Mai bine de o sută. Judith lucrează în interiorul Schouwburgului, depistând familiile şi cerându-le permisiunea. Mai uşor ascunzi un bebeluş decât un adult, de vreme ce până la vârsta de paisprezece ani nu ai nevoie de documente. Avem omul nostru la teatru, care măsluieşte registrele, să pară că nici n-au sosit copiii la *crèche.*

Bebeluşa Regina n-a fost un paravan care-a mascat o livrare ilicită. Ea însăşi a fost livrarea ilicită.

Mina a făcut asta de peste o *sută* de ori. O sută de infracţiuni pasibile de împuşcare, după care se trezeşte a doua zi şi o mai face o dată şi încă mai vorbeşte despre şcoală

şi băieţi şi ce vrea ea să facă după război. O dată din acea sută am ajutat-o eu.

Mina îmi aruncă o privire piezişă.

— Credeam că ştii, zice. Nu ţi-a spus Judith?

— Nu mi-a spus Judith.

— Te-ai supărat?

Nu ştiu ce simt. Această livrare e doar una dintr-un şir lung de complicaţii pe care nu mi le doream. Dar teatrul ăla era atât de deprimant, Regina era atât de mică, iar noi putem face atât de puţin – noi toţi. Acum ce să zic? C-aş fi preferat s-o lăsăm pe Regina la creşă, să fie deportată? Ce ar trebui să cred? Că numai Mirjam merită să rişti ca s-o salvezi, pentru că ea e cea pe care am fost rugată s-o caut? Că acum, după ce-am văzut ce-am văzut la centrul de deportare, voi fi în stare să uit?

— Nu ştiu exact, încep eu. Simt că...

— Să văd şi eu bebeluşul!

Vocea îi aparţine unui bărbat care vorbeşte poticnit olandeza, cu un puternic accent german.

— Bună ziua, domnişoarelor! Este o zi splendidă într-un oraş splendid!

Îl cunosc pe soldatul asta. Nu pe el anume, ci categoria din care face parte. E tipul de soldat care se străduieşte să înveţe olandeza şi le dă copiilor bomboane. Care e bun la suflet – cea mai periculoasă trăsătură de caracter. Cei buni la suflet recunosc, undeva adânc sub uniformele lor apretate, că ceea ce fac este întrucâtva pervers. Mai întâi încearcă să se împrietenească cu noi. Apoi încep să se simtă vinovaţi şi se străduiesc de două ori mai mult să se convingă că nu suntem decât nişte gunoaie.

— Mergi mai departe, îi şoptesc Minei.

El nu ştie sigur că l-am văzut; poate nici nu ni se adresează nouă.

— Domnişoarelor! strigă soldatul din nou. Arătaţi-mi şi mie bebeluşul. Tocmai am aflat că soţia mea a născut o fetiţă! Să văd şi eu cum arată viitorul!

Vine entuziasmat spre noi. Nu-i putem permite să constate că n-avem niciun copil în cărucior. Ne va cere documentele. Ne va aresta pe amândouă. De la Mina vor ajunge la copila Regina. Toată creşa va fi supusă unei investigații. De obicei, trebuie să am grijă doar de mine, dar când lucrezi într-un sistem, eşti răspunzătoare de siguranța tuturor.

În stânga mea, Mina îşi potriveşte discret eşarfa. Dă impresia c-o strânge mai tare fiindcă e frig, dar văd că de fapt o deplasează puțin ca să acopere Steaua lui David de pe haină. Însăilez, mental, o poveste: bebeluşul e bolnav, soldatul nu trebuie să se apropie prea mult, să nu se molipsească. Asta voi spune. Ceva grețos, o boală cu vomă.

Lângă mine, Mina, puțin probabil, dar zâmbeşte.

— Felicitări! strigă ea în germană când se apropie soldatul.

Nu se poate să nu-şi dea seama cât de dezastruos ar fi să atragi atenția asupra lucrătorilor de la *crèche* împingând cărucioare de copii goale. Dar când neamțul ajunge lângă noi, bagă mâna în cărucior şi începe să deschidă geanta. Ce-o fi având acolo? Un pistol? Documente false? De ce n-am şters-o încă?

Nici vorbă – geanta e plină de… – mă uit de două ori, ca să mă asigur că n-am vedenii – lemne. Ramuri de copac butucănoase, scânduri pline de aşchii, chiar şi ghemotoace de hârtie care arată ca nişte gunoaie.

— Din păcate, n-avem un bebeluş pe care să-l țineți în brațe, se scuză Mina. Doar surcele. N-am primit destule la rație şi pe astea le-am cules din gunoi. Dar vă felicit.

— Păcat!

Soldatul pare cu adevărat dezamăgit.

Îl urmărim amândouă cum se îndepărtează, auzind urările altor trecători cărora nu le-a scăpat schimbul de cuvinte. Nu vorbesc decât când sunt sigură că nu ne mai aude.

— Am cărat geanta aia tot drumul, îi reproşez Minei.

— Aşa e.

— Ştii cât e de grea?

— Şi eu am cărat-o de zeci de ori. De luni de zile car cu mine aceleaşi surcele. Dar funcționează. Dacă sunt oprită, arăt ca orice alt cetățean olandez care adună lemne de foc. Nu-i ilegal să strângi bucățele de lemn.

— La ce bun?

— La ce bun să facem asta? Ca să pot explica de ce împing un cărucior fără un bebeluş în el.

— Dar atunci la ce bun să aduci căruciorul? De ce să nu duci doar copilaşul la gară?

— De-aia.

— De ce?

Minei îi fug ochii în jos, la cărucior, dar îşi ridică privirea imediat, ca şi cum n-ar vrea să observ mişcarea.

— Nu contează. Să ne întoarcem, zice ea.

— Mina, mai ai ceva în căruciorul ăla? întreb.

— Nu. Ce-ți veni?

N-o cred. Mă tot gândesc de câte ori s-a oprit în drumul spre gară ca să potrivească păturile Reginei. Cât de mult s-a putut deplasa pledul? Asta făcea cu adevărat?

Înainte să mă poată opri, mă aplec deasupra căruciorului, pipăind sub geanta cu lemne cu ambele mâini. În față, cuibărit de-a lungul uneia dintre laturi, simt un obiect tare, dreptunghiular, sub o bucată de material textil. Materialul parcă ar forma un fel de buzunar, dar nu-mi dau imediat seama cum se deschide. Încep să trag de el.

— Nu face asta! mă roagă Mina.

I-a trecut voioşia.

— Ce-i acolo?

— Te rog, lasă! Îți spun tot, dar dacă-l scoți afară aici, am putea fi omorâte!

Mă opresc. Să fim omorâte? Aşa ceva, venind de la o fată care tocmai a făcut contrabandă cu bebeluşi evrei pe străzile supravegheate ale Amsterdamului?

— Ce înseamnă „tot”? Spune-mi acum. Ce e în cărucior? Arme? Explozibil?

Ea pare nefericită.

— Un aparat foto.
— Un *aparat foto*?
Mina îşi coboară vocea.
— Am citit despre nişte fotografi într-o publicație ilegală. Fac poze cu ocupația. O documentează, ca după război nemții să nu poată minți în legătură cu ce-au făcut aici.
— E un grup? Din care faci parte?
Mina roşeşte.
— Nu, ei sunt profesionişti. Dar o mulțime de fotografi sunt femei. Ele pot ascunde aparate în poşete sau în sacoşele de cumpărături, fără să aibă cineva habar ce fac. De aici mi-a venit ideea.
— În loc de poşetă, ai folosit un cărucior, zic eu. Dar cum e cu obiectivul?
— Am făcut o găurică în față pentru obiectiv. Acum, de fiecare dată când scot un bebeluş la plimbare, fotografiez pe ascuns. Am tot războiul în aparat şi pe role de film.
— Ce fel de fotografii secrete?
— Razii. Soldați. Oameni îngrămădiți în teatru ca animalele. Oameni scoşi din casele lor fără să ridice vreun vecin un deget ca să-i ajute. Dar am şi lucruri pozitive, continuă ea. Fotografii cu Rezistența, ca să ştie lumea că unii ne-am împotrivit prin luptă. Fotografii cu spații înguste în care stau ascunşi *onderduiker*-i. Şi toți copiii de la teatru – le fac poze, ca să-i ajut să-şi regăsească familiile după război.
— Câte fotografii ai în total?
Asta-i o secțiune a Rezistenței de care nici n-am auzit. Ocupanții ne-au interzis să-i fotografiem şi, chiar dacă mulți ar vrea s-o facă, e greu să găseşti role de film. Pentru mine, unul dintre cele mai grele lucruri de depistat pe piața neagră.
— Sute, răspunde Mina. Role de film pentru camera mea e tot ce mi-am dorit de ziua mea de când aveam opt ani. Mi-am alcătuit o provizie considerabilă.
— Ce crede Judith despre această îndeletnicire?
Chipul Minei se întunecă.

— Judith nu ştie. Să nu-i spui, te rog. Ei sau lui Ollie sau celorlalți, n-ar înțelege. Pentru că înseamnă să-ți asumi riscuri fără să salvezi în mod concret cât mai multe vieți. Eu însă cred că e ceva important. Chiar dacă nu are sens. Simt pur şi simplu că ăsta-i modul în care pot şi eu să-mi aduc o contribuție.

Nu răspund. Înțeleg că ceva poate fi important pentru cineva chiar dacă nu are sens pe deplin, chiar dacă lumea te crede nebună. Aşa a fost pentru mine fiecare clipă după ce-am acceptat s-o ajut pe doamna Janssen. Deşi înțeleg ce simte Mina, poate fi comparată o colecție de instantanee cu ceea ce fac eu? Fotografiile alea amenință siguranța tuturor.

— Mă mai gândesc, îi zic în cele din urmă. Deocamdată nu-i spun.

Oricum, nici n-aş şti ce să spun. Am urmărit o întreagă după-amiază desfăşurându-mi-se pe sub nas şi am interpretat greşit tot ce s-a întâmplat, de la A la Z. Toate indiciile erau în fața mea, dar nu le-am văzut.

* * *

Judith ne aşteaptă la *crèche.*

— Totul a mers bine?

— Strună, o asigură Mina. Cei din familia gazdă sunt oameni buni.

— Suficient de buni, cel puțin, suspină Judith.

Îşi roteşte capul şi îşi masează ceafa cu o mână. Trebuie să fie epuizată, lucrând la şcoală de dimineață şi venind apoi aici. Se uită la mine.

— Pentru tine am nişte noutăți.

Aşteaptă până când Mina se duce înapoi în camera cu copiii şi verifică să nu fie vreo altă angajată pe aproape, să ne audă.

— Am vorbit cu omul meu de contact. A verificat registrele din ultimele trei zile. Potrivit dosarelor, nimeni cu numele Mirjam Roodveldt n-a trecut prin teatru.

— Contactul tău e sigur de asta?

Ea face o grimasă.

— Naziştii insistă ca înregistrările să fie perfecte. Toți cei care trec pe-aici au acte.

— Îți mulțumesc. Mersi c-ai verificat.

— Nu-i nevoie să-mi mulțumeşti. Şi, Hanneke, am zis că n-a trecut pe-aici *deocamdată.* Însă e doar o chestiune de timp.

DOISPREZECE

Când ajung casă, Ollie mă aşteaptă la intrarea în clădire. N-am mai vorbit de aseară, de când cu soldații beți. Aşa am să-i spun în mintea mea. „Seara cu soldații beți” este mult mai uşor de ținut minte decât „Seara cu sărutul disperat”.

După sărut, soldatul a râs, bătându-ne pe amândoi pe spate ca să ne felicite, înainte de a-şi vedea de drum cu tovarăşul lui. Ollie şi cu mine am rămas tremurând țintuiți locului, urmărindu-le spatele până când au dispărut de pe alee. Apoi amândoi, ascultând de acelaşi impuls tăcut, am pornit mai departe, mai prudenți de data asta, în caz că s-ar mai fi ivit ceva de după colț.

N-am discutat deloc despre asta. A fost ceva ce s-a întâmplat pur şi simplu, aşa cum se întâmplă lucrurile acum, aşa cum, probabil, se vor mai întâmpla. Când am ajuns în fața intrării, perdelele negre de deasupra au fluturat, semn că părinții mei pândeau la geam să vadă când ajung acasă.

Ollie se ridică acum de pe trepte şi mă salută.

— Am adus înapoi bicicleta mamei tale, zice el.

Mama i-a împrumutat-o aseară, ca să ajungă acasă la el cât mai repede posibil; el a jurat că ştie un traseu pe unde soldații nu patrulează aproape deloc.

— Şi m-am întâlnit cu Judith cât ai ieşit tu cu Mina. N-am ştiut că or să te ia cu ele. Aş vrea să n-o fi făcut. E prea devreme să te implice într-o livrare fără consimțământul tău.

Eu ridic o sprânceană.

— Uitasem. Tu eşti singurul care are voie să mă implice în acțiunile Rezistenței fără consimțământul meu.

Roşeața i se întinde de la pomeții obrajilor la urechi.

— M-am gândit la asta. Că poate era cazul să te previn. Îmi pare rău.

Îmi pare rău. Scuzele erau lucrul la care Bas nu fusese niciodată prea bun. Şi nu doar pentru că detesta să-şi ceară iertare. Mai degrabă pentru că detesta să pună capăt unei

certe. Nimic nu-i plăcea mai mult decât o dezbatere, atrăgându-mă în câte o ceartă stupidă, obligându-mă să apăr cu patimă poziții la care, de fapt, nu țineam.

— Ce crezi despre toate astea? întreabă el.

— Încă mă gândesc la toate astea.

Preț de clipă, îmi trece prin cap să-i spun mai multe, dar cred că n-am încă suficiente cuvinte pentru tot ce mi se învârte prin cap.

— Am înțeles, zice Ollie.

— Judith şi Mina sunt foarte curajoase.

— Poți să fii curajoasă şi tu. Gândeşte-te puțin. Vino la următoarea întrunire.

Mă uit în altă parte.

— Ai venit doar să înapoiezi bicicleta sau vrei să intri?

Îşi încrucişează brațele pe piept şi-şi mută greutatea de pe un picior pe altul. Mă întreb dacă şi el e la fel de stânjenit ca mine în urma întâmplării de aseară.

— Bine, vin, acceptă el, luându-mă prin surprindere. Dar nu stau mult. E rândul meu să pregătesc cina – nu-l pot lăsa flămând pe Willem.

Sus, rămâne cu paltonul pe el, până-i fac eu semn să şi-l scoată şi să-l atârne în dulapul de pe hol. Poartă uniforma de arhitect, cu mânecile cămăşii suflecate, cam roase la manşete. Tata mi-a lăsat un bilet, anunțându-mă că unor vecini li s-a făcut milă de el, fiindcă mama e plecată din oraş, şi l-au invitat la cină. Aş vrea să fi ştiut că nu-i nimeni acasă înainte de a-l invita pe Ollie să urce.

— Ceai? întreb şi adaug repede: Nu veritabil.

— Nu, mulțumesc.

Mă îndreptam deja spre bucătărie când el a refuzat, iar acum mă opresc nesigură, în mijlocul încăperii. Dacă nu acceptă ceaiul, despre ce putem avea o discuție forțată?

Ollie se plimbă prin apartament, uitându-se la cărțile tatei, fără să scoată vreuna de pe raft.

— Pe asta am avut-o şi eu.

Îmi arată o colecție de eseuri – asta e cartea mea, rătăcită printre dicționarele de limbi străine ale lui papa.

— Nu ştiu ce s-a ales de exemplarul meu.

— Probabil chiar ăsta *este* exemplarul tău. Mi-a dat-o Bas.

— Ca să te impresioneze, probabil. El nu cred că a citit-o.

— Am auzit că armatei germane nu-i merge prea bine la Stalingrad, îmi aduc eu contribuția la acest dialog stingher, pe o voce joasă, să nu ne audă vecinii. La BBC.

— Ştii englezeşte?

— Puțin. Papa mă învață.

Iar intrăm în pană de conversație şi e bizar cum un sărut la momentul nepotrivit ne poate face să ne simțim ca nişte străini.

— Ollie. În legătură cu aseară.

Nu spune nimic, iar eu vorbesc mai departe, crezând că nu-şi aminteşte cum ne-am sărutat ca să-i amuzăm pe soldații beți de pe stradă.

— Cu soldații. Ce am făcut. Când ne-am…

— Când am avut noroc, completează el repede. Noroc să gândim atât de rapid la ananghie.

— Ai făcut o treabă bună cu soldații. Te ascunzi de ei mai bine decât mine.

El ridică din umeri.

— E o îndemânare cu aplicații practice.

— N-ai obosit să joci teatru şi să te prefaci? îl întreb.

— Nu dacă mă ține în viață.

Mă simt uşurată, dar şi intrigată de modul sec în care îmi arată că incidentul e neimportant pentru el. Mă face să mă simt ca o fată care dă prea multă atenție unui sărut nesemnificativ.

— Mina ți-a fost de ajutor cu Mirjam? întreabă Ollie, schimbând subiectul ca un gentleman.

— Trebuie să găsesc un băiat pe nume Tobias. Tatăl lui e dentist. De mâine încep să vizitez cabinete.

Ollie aprobă din cap, fără să spună nimic.

— Parc-aş fi într-o cursă contra cronometru, fără să ştiu cât timp am, mărturisesc. Ori de câte ori elucidez ceva, se iveşte o nouă problemă de rezolvat. Am senzația că-mi expiră timpul.

— Toți o avem, mă consolează Ollie. Noi, micul nostru grup, întreaga Rezistență. Războiul ăsta este ca un concurs între noi şi ei: câți oameni putem salva înainte să-i înhațe naziştii.

— Dacă Mirjam ajunge la Hollandsche Schouwburg, de-acolo nu mai iese. Pur şi simplu, o ştiu. Miroase a… Încep să spun *uitwerpselen*, dar îmi dau seama că „excrement” nu e un cuvânt suficient de puternic.

— A ce?

— Las-o baltă.

Ollie se opreşte în dreptul unei fotografii de familie pusă bine pe un raft: noi trei, în vacanță la mare. Eu şi mama încadrându-l pe papa, fiecare cu o mână pe umărul lui. Nu se vede în fotografie cât mi s-a înroşit nasul de la soare în ziua aia, dar eu îmi amintesc. Nasul mă ardea şi mi s-a cojit multe zile după aceea.

— Rochia aia îmi e cunoscută, zice el arătând cu degetul fotografia. De ce-mi amintesc de rochia asta?

Rochia e dintr-un material cadrilat, cu nasturi la guler. O privesc atent şi simt cum mă îmbujorez. Ştiu precis de ce şi-o aminteşte.

— Nu ştiu, mint.

El ia în mână fotografia, ca s-o examineze mai de aproape, iar în acel moment, micuța cută de pe fruntea lui îmi pare atât de cunoscută, încât mi se taie răsuflarea.

— Semeni cu el, mă bâlbâi eu. Semeni cu Bas.

El se strâmbă aproape imperceptibil înainte de a răspunde:

— Nu tocmai.

— Ba da, în lumina asta, insist eu. În lumina din apartamentul meu, arăți ca el.

— Poate familia ta ar trebui să facă schimb de apartamente cu a mea. Părinții mei ar plăti o groază de bani pentru lumina asta.

Tonul lui e puțin amar, dar mai ales trist.

— Le e atât de dor de el. Tuturor ne e. De-asta… nu-şi termină gândul.

— De-asta, ce?

Oftează.

— Când am venit la tine în prima seară, speram să te conving să intri în Rezistență. Şi să mă conving că nu lucrezi pentru NSB, punând-o pe Judith în pericol. Dar eram îngrijorat şi din cauza ta. Când Judith mi-a spus ce-ai zis despre Bas, mi-a fost tare milă de tine. Am crezut că poate eşti… distrusă.

— Distrusă, repet, şi nu-mi face rău să aud cuvântul.

E aproape o uşurare să ai pe cineva care speculează despre lucrurile la care te gândeşti când eşti singură.

— Dar e normal să-ți fie dor de el, zice Ollie. Eu şi Pia vorbim mereu despre el. Despre el şi bancurile lui proaste, despre râsul lui, despre ce ar fi devenit.

Dintr-odată, apartamentul pare foarte tăcut. Mă aplec în față, ca să aud fiecare cuvânt ce-i iese lui Ollie din gură.

— Ce-ar fi devenit? întreb şoptit.

— Avocat. După aceea, politician. La nivel municipal. N-ar fi acceptat un post decât acolo unde şi-ar fi putut întâlni toți alegătorii. Ar fi finanțat acțiunile sociale şi dansurile. Şi-ar fi iubit familia.

Ollie are ochii umezi şi se uită la mine. Eu am un nod în gât. Ar fi atât de uşor să-l plângem împreună.

— Rochia e din ziua aia, şoptesc eu. De-aia ți-o aminteşti, o purtam atunci.

Ziua aia. Nu e nevoie să spun mai mult. Ollie îşi pune palma pe stomac, de parcă l-aş fi lovit acolo. Rochia e din ziua când am aflat despre Bas. Pia a venit să-mi spună. Am fugit acasă la familia Van de Kamp şi doamna Van de Kamp mi-a tras o palmă tare peste față, iar Ollie stătea în picioare în mijlocul camerei de zi, de parcă dacă s-ar fi mişcat, s-ar fi dărâmat universul. M-am dus acasă şi lacrimile mi-au şiroit pe obraji ore în şir, în timp ce mama m-a mângâiat pe spate

până când în sfârşit lacrimile au contenit, fiindcă eram toată uscată pe dinăuntru; a fost ultima dată când am plâns.

— Oh, face Ollie. Nu-mi aminteam.

— O să fac un ceai, spun eu. Nu trebuie să bei, dacă nu vrei.

Ollie vine după mine în bucătărie. Stă în spatele meu – simt cum ochii lui îmi urmăresc mişcările. Îmi tremură mâinile când iau ceainicul, iar el îl ține drept pentru mine, ajutându-mă să-l pun pe arzător.

— Hollandsche Schouwburg, zice el într-un sfârşit.

— Aşa?

— Miroase a moarte, termină Ollie propoziția începută de mine mai devreme, pe care n-am putut s-o duc până la capăt. Aşa miroase acolo. A moarte şi frică.

Frică. Aşa e. Asta era miasma pe care n-am putut-o defini mai devreme. Asta e mirosul minunatei şi dezintegratei mele țări.

* * *

Am omis ceva, protejându-mă. Mai înainte şi de atâtea ori, amintindu-mi de şervețelul îmbibat de lacrimile mele când Bas mi-a spus că se înrolează.

Nu-mi place să-mi amintesc că erau lacrimi de mândrie.

Olanda a încercat să rămână neutră. Voiam să fim ca Suedia, lăsați în pace. Hitler a fost de-acord. Până în ziua când ne-a cotropit a spus că ne lasă în pace.

Eu am fost cea care a zis că înrolarea ar fi cel puțin o luare de poziție simbolică împotriva naziştilor.

Eu am fost de la bun început cea care a spus că nemților nu trebuie să li se permită să-şi facă de cap, cucerind țară după țară.

Eu am fost cea care l-a însoțit pe Bas la oficiul naval şi am asistat la înrolarea lui. Ofițerul de serviciu îl tot întreba dacă e sigur. Mobilizarea li se adresează bărbaților de peste optsprezece ani, spunea ofițerul. În forțele terestre nici măcar

nu acceptau voluntari mai tineri de-atât. De ce nu mergea Bas acasă, propuse ofițerul, să mai aştepte un an, poate se răzgândea.

Eu am fost cea care i-a explicat ofițerului că Bas optase pentru marină ca să nu trebuiască să aştepte pentru a-şi dovedi curajul. Eu l-am convins pe ofițer să-l înroleze.

Bas nu s-ar fi înscris dacă n-ar fi crezut că mă face fericită.

M-a făcut şi fericită. Înainte de-a mă face tristă.

Pe-atunci îmi închipuiam că ştiu foarte multe. Credeam că lumea era în totalitate albă sau neagră. Hitler era rău, aşa că trebuia să-i opunem rezistență. Naziştii erau imorali, deci aveau să piardă până la urmă. Dacă aş fi fost mai atentă, mi-aş fi dat seama că țara noastră micuță n-avea nicio şansă să se apere, nu când state mari ca Polonia capitulaseră deja. Ar fi trebuit să ghicesc că, atunci când, într-o cuvântare radiodifuzată, Hitler a spus țării noastre că nu plănuieşte s-o cotropească şi că nu avem motive să ne temem, soldații lui îşi împachetau deja paraşutele şi că aveam toate motivele să ne temem. A te înrola în armată nu era un gest simbolic. Era un act de nebunie.

De-asta n-am vorbit cu Ollie mai bine de doi ani. De-asta visez că Bas vine la mine, supărat că nu i-am citit scrisoarea. Aşa am aflat că a fi curajos este uneori lucrul cel mai periculos, că e o însuşire de folosit cu zgârcenie. De-asta, dacă trebuie să fiu cinstită față de mine însămi, am devenit obsedată s-o găsesc pe Mirjam. Fiindcă mi se pare un schimb corect şi onest: să salvezi o viață după ce ai distrus una.

Sunt vinovată de moartea lui Bas. Bas a făcut prostia să mă iubească. Eu i-am adus doar moartea. A fost vina mea.

TREISPREZECE

Cincizeci şi două de ore. Am aflat despre dispariția lui Mirjam Roodveldt acum cincizeci şi două de ore. Două nopți albe. Trei întâlniri cu militari germani. Un bebeluş salvat. O fată care încă lipseşte. Pe doamna Janssen n-am mai văzut-o de când m-am învoit s-o ajut, aşa că de-ndată ce pleacă Ollie, pedalez până la ea acasă, în amurgul de dinaintea interzicerii circulației, să-i povestesc tot ce s-a întâmplat. Imediat, ea mă aşază la masa din bucătărie şi aduce cafea adevărată şi o farfurie cu mici cornulețe. Când muşc dintr-unul, gura mi se umple de cremă de migdale. *Banketstaff,* preferata mea. Doamna Janssen şi-a amintit de data trecută şi m-a aşteptat cu ele.

— M-am mai gândit la câteva lucruri, zice ea după ce i-am făcut un rezumat al celor aflate până acum. Referitor la Mirjam. Sigur nu-s foarte utile, sunt doar nişte amănunte care-mi tot trec prin cap.

Scoate o foaie de hârtie şi-şi mijeşte ochii.

— Numărul unu: ziceai că ar fi periculos să ne informăm de la vecini, dar cândva Mirjam a pomenit de un îngrijitor foarte cumsecade, din clădirea unde locuieşte. Poate stai de vorbă cu el? Numărul doi: ea se dădea în vânt după filme. Cunoştea toate starurile. Oare mai sunt cinematografe deschise? Ai putea încerca să afli dacă a văzut-o cineva pe-acolo. Numărul trei: era o fată tăcută, Hanneke. Nu-i plăcea să vorbească despre familia ei: se întrista prea tare. Dar nu se codea să întrebe de ai mei; chiar şi despre Jan. Mulți se feresc să mă întrebe de el, dar Mirjam mi-a pus o mulțime de întrebări. Mergeam la ea cu o ceaşcă de ceai şi trăncăneam până târziu. Şi era politicoasă. Detesta sfecla, dar nu s-a plâns nici măcar o dată că trebuie s-o mănânce. Niciodată nu s-a plâns de nimic.

Doamna Janssen se opreşte şi se uită la mine.

— Să continui?

— Nu. Mi-ați spus lucruri foarte utile.

Câte s-au întâmplat astăzi: aparatul de fotografiat ascuns, Ollie, oribila lucire roşiatică a scenei pustii de la teatru. Aproape că n-am avut timp să analizez cum m-au făcut să mă simt. Iar acum, când mă gândesc la ele, mă cuprinde ruşinea.

Pentru că, prima oară când i-am spus doamnei Janssen că o pot găsi pe Mirjam, vedeam problema ca pe un puzzle simplu, uşor de rezolvat. O modalitate de a reinstaura ordinea în colțişorul meu de lume. Un mod prin care mă puteam răzbuna pe sistemul nazist – o fată dispărută, ca un pachet de țigări dispărut. O cale de-a o regăsi pe cea care eram odinioară. Dar în teatrul acela sinistru şi acum, în bucătăria doamnei Janssen, ascultând povestea despre cum Mirjam mânca sfeclă fără să crâcnească, mă gândesc în sfârşit la ea ca la ceva ce ştiu că a fost în tot acest timp: o fată speriată. Una din multe.

— Să ard hârtia acum? întreabă doamna Janssen, ridicând notițele pe care mi le-a citit.

Eu ezit şi apoi încuviințez din cap.

— Da. Probabil că e mai bine.

— Bun.

Ea caută chibriturile lângă aragaz, dar nu pare să le vadă, deşi sunt la mai puțin de treizeci de centimetri de mâna ei.

— Doamnă Janssen, unde vi-s ochelarii?

Degetele îi zboară sus spre nas, pe a cărui şa se văd două adâncituri.

— Oh, i-am scăpat. În spatele şifonierului.

— Când?

— În dimineața în care ai fost tu aici, după ce-ai plecat.

— Asta s-a petrecut acum două zile.

— Ştiu unde stă totul în casa asta, în cea mai mare parte.

Mi se face rău gândindu-mă la ea cum umblă împiedicată prin casă cu bastonul, pe jumătate oarbă, comandând cornulețe cu cremă de migdale, în speranța că voi veni eu să le mănânc, dorindu-şi să aibă în continuare pe cineva care s-o întrebe despre fiul ei. E atât de singură acum.

Îmi scutur firimiturile de pe degete.

— Duceți-mă la şifonier. Vă scot eu ochelarii.

Mă conduce vorbind prin casă până în dormitor:

— Încă nu m-am obişnuit cu singurătatea. Băieții sau Hendrik m-ar fi ajutat cu ochelarii. Mai apoi Mirjam, şi ea. Întotdeauna am avut pe cineva în preajmă să mă ajute. Ştii, am fost o fată cu carieră, ca tine. Acum patruzeci de ani, când aproape nicio femeie nu lucra, l-am cunoscut pe Hendrik, fiindcă m-a angajat vânzătoare la prăvălia lui. Mă credeam foarte independentă, dar apoi în viață am început să am grijă de alții şi acum nu mai vreau singurătate. Nu m-aş fi gândit niciodată c-aşa o să stea lucrurile.

Şifonierul doamnei Janssen e voluminos şi masiv, din lemn de stejar. N-o să pot să-l deplasez singură. Văd ochelarii sub el, dar spațiul e prea strâmt ca să-mi vâr mâna.

— Mă gândeam să-l rog pe Christoffel, când vine data viitoare, mă informează ea. Asta ar trebui să fie mâine.

— N-avem nevoie de Christoffel. Aveți un băț lung? Ceva foarte subțire, poate pentru închiderea draperiilor.

După ce căutăm amândouă ceva timp de câteva minute, doamna Janssen dispare într-un sfârşit în grădina din spate şi se întoarce cu un arac plat de lemn, uşor murdar la capăt, având prins în vârf un pachețel de semințe pe sunt desenate nişte sfecle.

— Ăsta e bun?

Folosindu-mă de băț, împing ochelarii doamnei Janssen afară, pe cealaltă parte. Ea nu mai conteneşte cu mulțumirile în timp ce-i şterge de praf, apoi şi-i potriveşte pe nas şi, după încă un minut, suntem înapoi la masă.

— S-ar putea să nu însemne nimic, o previn, dar am câteva nume. Oameni care s-ar putea s-o fi cunoscut bine pe Mirjam. E cam tras de păr, dar a vorbit Mirjam vreodată despre prietena ei Amalia?

Ea îşi țuguiază buzele.

— Nu cred.

— Despre Ursie? Zef?

— Ursie, poate. Dar s-ar putea s-o confund cu cusătoreasa. Tot Ursie o cheamă şi pe ea.

Am păstrat pentru final numele cel mai promiţător:

— Tobias? Posibil să fi fost iubitul ei?

— Într-adevăr, vorbea despre un băiat care-i plăcea, dar nu-mi amintesc… să mă gândesc.

La drept vorbind, e ciudat ca Mirjam să fi vorbit despre un băiat cât timp se afla în ascunzătoare, îşi jelea familia şi se temea pentru viaţa ei. Dar presupun că iubirea nu stă pe loc nici măcar în război. Nu poţi petrece prea mult timp îngrozită de ceva, fiindcă intervine instinctul de-a simţi emoţii omeneşti naturale.

— Oh!

În ochii doamnei Janssen s-a aprins o luminiţă. Se întinde după baston, împingându-şi scaunul în spate.

— Tocmai mi-am amintit ceva.

— Ce? Ce anume?

Se ridică în picioare şi intră în cămară. Aud foşnete şi borcane ciocnindu-se, iar când reapare, are în braţe diverse borcane cu mâncare.

— Nu mi-e foame, îi spun nedumerită.

Dar doamna Janssen scutură din cap – din alt motiv aduce ea borcanele.

— Înainte de dispariţie, am rugat-o pe Mirjam să mă ajute să şterg praful de pe borcanele din cămară, explică doamna Janssen. A trebuit să renunţ la femeia care-mi face curăţenie, de frică să n-o audă pe Mirjam. În orice caz, Mirjam aproape terminase treaba când a trecut pe la mine vecina, aşa că s-a oprit din curăţat şi s-a ascuns. Uite cum arată borcanele pe care le-a curăţat.

Doamna Janssen împinge în faţă un borcan neted şi curat.

— Acum, uită-te la astea.

La prima vedere, nu se deosebesc de cele curăţate de Mirjam. Dar când se schimbă lumina în cameră, percep o diferenţă. Cineva a desenat ceva în praf, probabil cu

arătătorul – îmi aduce aminte de desenele pe care le făceam eu însămi pe geamuri, înainte de-a le spăla.

Doamna Janssen învârte două dintre borcane ca să le văd capacele. În praful de pe primul e desenat un M. Pe cel de pe al doilea, un T.

— Le-am observat ieri şi-am crezut că sunt doar mâzgăleli, spune doamna Janssen. Dar nu. Sunt literele M şi T.

— Mirjam şi Tobias, zic eu.

— Crezi că au vreo semnificaţie?

Dacă cred că au vreo semnificaţie? Cum ar fi aceea că Mirjam a fugit dintr-un loc sigur ca să-l caute pe băiatul pe care-l place? Cum ar fi aceea că Mirjam şi-a riscat viaţa pentru o relaţie a cărei unică dovadă deocamdată este un semn criptic, o urmă prăfoasă pe capacele unor borcane şi câteva floricele primite cândva de Mirjam, spunea Mina, la şcoală? Oamenilor întregi la minte li s-ar părea o aiureală. Dar nu e ceva ce-aş fi făcut şi eu? Chiar dacă nu l-aş mai fi văzut pe Bas de luni de zile, nu m-aş fi gândit totuşi la el în fiecare zi, scriindu-i mental numele pe tot ce vedeam? Nu procedez chiar şi acum la fel?

Nu este iubirea opusul raţiunii?

Doamna Janssen îşi curăţă iar ochelarii, în aşteptarea răspunsului meu, eliminând firişoarele de praf pe care le-au adunat de pe jos, murmurând ceva despre aracul din grădină.

— Hmm? întreb eu distrată.

— Mă gândeam să ţin băţul ăsta la îndemână, în casă. Cel pe care l-ai folosit ca să-mi scoţi ochelarii? Mi-ar fi util când ar trebui să ajung la ceva dintr-un spaţiu strâmt.

Mă îndrept de spate, simţind ca un fulger străbătându-mi şira spinării.

— Ce-aţi spus?

— Pardon. Încercai să te concentrezi.

— Nu, nu. Mă ajutaţi. Băţul era în grădină?

— Da. Am un răzor micuţ cu legume. Nu acum, iarna, sigur. Dar vara. De ce?

— Vreau să mă mai uit o dată la uşa din spate.

— De ce?

Trec pe lângă ea, pe coridorul îngust şi întunecat, până la uşa din dos. Este fix cum mi-o amintesc de data trecută: dacă nu e bine zăvorâtă, rămâne o crăpătură mare, pe unde intră aer, iar curentul deschide uşa, suflând-o. Zăvorul e negru, solid şi pare de fier. Lucrul la care mă gândesc ar putea să funcționeze – sunt sigură. Cel puțin teoretic. Experimentez, ridic zăvorul şi-i dau drumul. Cade, ratând gaura, fără să blocheze uşa. Tot aşa şi la a doua încercare. Iată de ce a crezut ea că e imposibil să încui uşa după tine. Zăvorul nu pică natural în gaură.

În spatele meu, doamna Janssen devine nerăbdătoare.

— Nu înțeleg, zice ea în cele din urmă.

Ridic iar zăvorul.

Sunt pe cale să decid că m-am înşelat, când, la cea de-a patra încercare, zăvorul închide uşa normal, cu un pocnet plăcut.

Mă rotesc pe călcâie, să văd dacă doamna Janssen a observat.

— Vedeți? Ați văzut asta?

— Dar nu contează dacă-l faci să se închidă singur, protestează ea. Stai chiar în dreptul lui. Miriam n-ar fi putut face asta de pe cealaltă parte a uşii.

— Dați-mi aracul. Ies doar un minut.

Stratul de legume al doamnei Janssen nu-i decât un petic mizerabil de noroi înghețat. În toiul iernii nu creşte nimic pe el, dar din pământ ies araci cu pachețele de semințe prinse de ei, ținând evidența ierburilor şi zarzavaturilor. Este şi o mică gaură, în care ar intra aracul pentru sfeclă.

— Doamnă Janssen? strig eu prin uşa închisă. Vă rog să fiți atentă, bine? O să vâr chestia asta prin uşă.

Împungând în sus, folosesc aracul pentru legume ca să bâjbâi până când simt zăvorul de fier de pe cealaltă parte a uşii şi mă chinui să-l fac să intre unde trebuie. Prima oară cade la loc cu un bufnet. Dar a cincea oară reuşesc să împing

zăvorul în sus exact în unghiul potrivit, aşa încât, în momentul când cade, intră în lăcaşul lui cu un zgomot greu.

Am încuiat de afară o uşă de neîncuiat.

Doamna Janssen o deschide şi se holbează la mine cum stau în grădina ei din dos, cu un băț murdar în mână, pe care l-am folosit ca să fac ceva ce ea credea imposibil.

— Cum de te-ai gândit să faci asta?

— Fetele îndrăgostite fac lucruri disperate şi creative. Ziua de azi a fost foarte lungă, dar am rezolvat două lucruri. Mai întâi am aflat identitatea lui T. din scrisoarea lui Mirjam. În al doilea rând: tot nu ştiu unde se află Mirjam, dar cel puțin ştiu că n-a trecut printr-un perete ca să ajungă acolo.

PAISPREZECE

Vineri

Tobias n-a venit încă la şcoală. Asta îmi spune Mina când merg la ea la *crèche* în după-amiaza următoare.

— Bolnav? întreb. Sau dispărut? Ştie cineva ceva?

Ea nu ştie nimic, doar că n-a fost la şcoală, ceea ce ar putea însemna că e răcit sau că s-a ascuns, ori ar putea însemna că e mort. *Ar putea însemna că şi Mirjam este deja moartă.* După după-amiaza petrecută ieri la doamna Janssen eram foarte optimistă. Dar acum mi-am petrecut dimineața mergând de la un dentist la altul, căutându-l, fără succes, pe Tobias sau pe tatăl lui. Cât timp să continui s-o caut pe Mirjam? Lipseşte deja de patru zile. Pe măsură ce trece vremea, orice pistă care ar putea duce la ea se răceşte şi mai tare. În ce punct va deveni atât de rece încât să accept că Mirjam ori a fost ucisă, ori s-a ascuns atât de adânc în crăpăturile lumii subterane şi n-o s-o mai vedem niciodată? Nu e cazul încă. Momentul acela n-a sosit deocamdată. Dar când? Voi fi capabilă să-mi dau seama că a venit? Voi fi capabilă s-o las baltă?

„Nu e moartă”, mă încurajez.

După doar câteva minute petrecute la *crèche*, sună Judith să discute ceva cu Mina.

— Am făcut rost de un kilogram de cafea erzaț, o informează Mina la telefon. Mă gândeam să organizez o mică petrecere, dacă ştii prieteni liberi în seara asta.

— Toți cei pe care-i ştiu au poftă de ceai zilele astea, o aud pe Judith spunând de la capătul celălalt. Nimeni nu vrea cafea.

Mina mi-a explicat deja codul telefonic. „Ceai” se referă la copiii cu tenul alb, care arată a etnici olandezi, iar „cafea” la cei cu fizionomii mai oacheşe. Familiile caută prunci blonzi, a căror prezență e mai uşor de explicat.

„Ar trebui să plec”, formez eu cuvintele din buze, fără să scot vreun sunet. Mai am timp să vizitez încă un dentist.

Mina acoperă receptorul cu palma:

— Judith zice că diseară se ține o adunare la Leo acasă. Vrea să te invit şi pe tine.

— O să mă gândesc, spun eu.

Ceea ce voi şi face. Am participat la una. Ştiu că au nevoie de ajutorul meu, dar mai întâi s-o găsesc pe Mirjam.

— M-aş duce şi eu, dacă aş fi mai mare, zice Mina.

— Poate.

— Zice „poate”, îi comunică Mina lui Judith. Ştiu, ştiu, dar n-o să spună mai mult.

Îmi imaginez ce gândeşte Judith la celălalt capăt al firului: că ea şi Mina sunt jidoavce, cu nume evreieşti şi Stele ale lui David cusute pe îmbrăcăminte, şi totuşi îşi riscă zilnic viețile. Eu, în schimb, sunt blondă, cu ochii verzi şi acte ca la carte şi încă nu mi-am dat acordul să îi ajut. Asta îşi va fi spunând, şi aşa e, pentru că oamenilor le expiră timpul. Numai că pur şi simplu nu sunt pregătită încă. Nu tocmai.

Mina pune receptorul în furcă, parcă uşor stânjenită.

— Judith mi-a dat de înțeles că dacă nu mergi diseară, nu-şi va mai folosi contactele de la teatru ca să se intereseze de Mirjam. Zice că grupul are prea multă treabă importantă de făcut ca să-şi piardă timpul ajutând oameni care nu oferă nimic în schimb.

— Mă duc.

* * *

Mai devreme azi-dimineață i-am spus domnului Kreuk că trebuie să lipsesc de la slujbă să merg la dentist. Apoi am colindat pe la nu mai puțin de şase cabinete. Unul după altul, pretinzând că mă doare o măsea şi întrebând în fiecare de doctorul Rosen. Am început cu cei mai apropiați de cartierul evreiesc şi am tot lărgit cercul. Pentru după-amiază am deja aranjată o întâlnire cu un posibil contact, un brutar din

nordul Amsterdamului, aşa că traversez râul cu feribotul şi, după întâlnirea cu brutarul, merg la un cabinet dentar dintr-un cochet cartier rezidențial. Înăuntru, recepționera şi-a pus deja paltonul.

— Doctorul e pe cale să plece, îmi spune ea. E aproape cinci.

— Mă doare teribil măseaua. Nu mă poate vedea domnul doctor Rosen câteva minute?

Mă aştept să-mi spună că nu există niciun doctor Rosen, cum am pățit până acum la toate cabinetele. Ea oftează:

— Doctorul Rosen e în concediu de boală. Va trebui să te vadă partenerul dumnealui, doctorul Zimmer.

— Partenerul… ce?

— Doctorul Rosen e bolnav. Dar îl chem pe doctorul Zimmer. Dacă eşti sigură că e o urgență.

De-ndată ce dispare, alunec în spatele biroului ei. O agendă de dimensiuni mari stă deschisă pe el. Într-o parte, un suport din sârmă pentru corespondență, plin de facturi. Le frunzăresc repede, sperând să găsesc una cu adresa de-acasă a doctorului Rosen, în timp ce trag cu urechea la recepționera aflată în camera alăturată. Nicio adresă de-acasă. Toate au fost expediate la clinică. Mă uit la peretele din spatele biroului, scanând cu privirea diplome şi certificate. Într-un colț sunt şi fotografii: un cuplu brunet, care, presupun, sunt soții Rosen, stând lângă… Mă apropii cu un pas, să mă asigur că văd bine. Băiatul cu față rotundă care mi-a făcut cu ochiul la Liceul evreiesc. Băiatul obraznic, îndrăzneț, care mi-a amintit de Bas. *Tobias.*

— Ce faci acolo?

Recepționera se uită urât la mine din prag.

— Aveți o batistă? Şi eu sunt recepționeră. Uneori îmi țin batistele în sertar.

Încruntându-se, ea scoate una din buzunar.

— Domnul doctor Zimmer nu te poate primi azi. Are o întâlnire personală după program. Mi-a spus să stabilesc o

consultație pentru mâine după prânz. De regulă nu consultă sâmbăta, dar poți veni la ora unu.

— Dar dacă – inventez eu pe măsură ce vorbesc – doctorul Rosen m-ar primi la dumnealui acasă? Aveți adresa?

Am întins prea mult coarda – acum chiar pare c-a intrat la bănuieli. Îmi duc mâna la inimă.

— Doamne, nu ştiu ce mi-a venit să întreb de adresa de-acasă a doctorului Rosen. Presupun că te pretezi la orice când te doare măseaua. Pe mâine la ora unu.

În timp ce pedalez spre port, un feribot tocmai andochează. Pasagerii ce debarcă sunt majoritatea oameni de afaceri care se întorc de la serviciu, dar şi perechi tinere şi mame cu copii mici. Un pâlc de tineri aşteaptă lângă mine să se îmbarce, împingându-se şi glumind despre şcoală, vorbind despre filme şi despre un fermier oarecare pe care l-au întâlnit probabil în timpul excursiei lor. Poate ar fi trebuit să mai zăbovesc la cabinetul doctorului Rosen. Poate ar fi trebuit să fiu onestă cu secretara, sau să mă prefac îngrijorată de starea de sănătate a familiei Rosen şi să întreb unde să le duc un castron cu supă.

„Stai aşa.” Recunosc o voce venită din mulțimea de tineri. Trec în revistă grupul, până dau de un cap blond care-mi e cunoscut. E băiatul care se ocupă de comisioanele doamnei Janssen, cel care i-a vândut acel *opklapbed* în ziua când m-a rugat s-o caut pe Mirjam.

— Christoffel!

El se întoarce şi obrajii i se împurpurează când mă recunoaşte:

— Hanneke, nu?

Elevii din jurul lui, mai ales băieții, au amuțit, dându-şi coate şi încercând să ghicească cine sunt şi de unde mă cunoaşte Christoffel.

— Exact. De la doamna Janssen, spun eu, încercând să-i ignor pe gură-cască.

— Domnule Tof – domnule Şmecher – n-ai de gând să mă prezinți prietenei tale? strigă din spatele lui un băiat subțirel,

cu nasul ca de măgar.

Christoffel se îmbujorează auzindu-şi porecla. E un băiat chipeş, dar încă nu-şi dă seama de asta. Pun pariu că fetele au început să-l observe. Pare necopt pentru vârsta lui, dar într-un an, doi va deveni mai puțin stângaci şi domnişoarele pretendente se vor înghesui la coadă.

— În seara asta, mai târziu, trec pe la doamna Janssen, zice el. Tata i-a adus un cadouaş de la Den Haag – face naveta acolo la serviciu – şi am promis că i-l duc eu.

La Den Haag şi înapoi cu trenul? Impresionant. Sigur are o slujbă importantă. Pentru majoritatea cetățenilor e greu să procuri un bilet acum, fiindcă nemții au rechiziționat trenurile pentru transportul armatei germane. Bărbații olandezi evită trenurile, căci soldații mişună în mijloacele de transport public, căutând muncitori să-i trimită la fabricile lor de materiale de război. Prin urmare, tatăl lui Christoffel este fie un important om de afaceri, fie un membru al Crucii Roşii, care îşi are birourile în Den Haag. Sau face parte din NSB.

— Eşti într-o excursie cu şcoala? îl întreb eu. V-ați distrat bine?

— A fost plăcut. Nu ştiu. De fapt, nu agreez ieşirile în grupuri mari. Nu prea-mi place nici mersul cu bicicleta, dar nu ştiu dacă am voie să spun asta cu voce tare.

— Da, nu poți s-o faci şi să rămâi olandez.

— Dar tu? mă întreabă Christoffel. Tu ce faci în nordul Amsterdamului?

— Nimic. La dentist.

— Sper c-a decurs bine. Eu plângeam în hohote când mă duceau la dentist.

— E înfricoşător pentru copilaşi, aprob eu.

— Copilaşi? S-a întâmplat anul trecut.

Roşeața i se accentuează când râd la mica lui glumă şi zâmbeşte satisfăcut că i-a trecut prin cap s-o spună. Un puşti dulce, stângaci.

— Ei bine, trebuie să mă întorc la grupul meu, zice el în final. Colegii deja mă tachinează fiindcă nu pot să rămân cu

ei diseară. Papa pleacă devreme la Den Haag pentru treburile lui de mâine.

— Mi-a făcut plăcere să te întâlnesc, spun eu.

El îmi întoarce spatele ca să plece, dar ceva legat de ultima sa afirmaţie mă zgândăreşte. Pomeneşte a doua oară de Den Haag. De ce m-am gândit şi eu de curând la acel oraş? Ceva legat de Mirjam. Ceva ce ştia Mina.

— Stai, Christoffel, aş vrea să-ţi cer o favoare, spun eu.

El se întoarce iar spre mine.

— Crezi că tatăl tău ar putea să facă un mic ocol? Până la un hotel din Kijkduin? Am de trimis o scrisoare cuiva acolo, iar cu poşta ar dura o veşnicie. Dar cum tatăl tău tot merge într-acolo…

— Ce fel de scrisoare? întreabă el.

Deja am scos un pix şi, folosindu-mi genunchii drept masă de scris, mâzgălesc la repezeală un bilet. Îi va fi mai greu să mă refuze dacă-i încredinţez un lucru gata făcut.

— Nimic special, explic. Doar că nu poţi să te bazezi deloc pe poştă în zilele noastre şi încerc să dau de urma unei vechi prietene printr-o cunoştinţă comună. Vreau să mă asigur că primeşte scrisoarea.

Orice aş scrie trebuie să fie ireproşabil. Pe Ollie îl cunosc de ani de zile, dar despre Christoffel nu ştiu absolut nimic. Tatăl lui o fi sau n-o fi în NSB, dar Christoffel nu e exclus să fie un simpatizant. N-are decât şaisprezece ani, însă am văzut membri ai Naţionale Jeugdstorm, versiunea olandeză a Tineretului hitlerist, mult mai tineri decât Christoffel, mărşăluind prin pieţele publice şi făcând antrenamente.

Dragă Amalia,

Nu ne cunoaştem, dar înţeleg că avem două cunoştinţe comune: Mirjam şi Tobias. Aş vrea să ştiu dacă ai primit recent vreo veste de la ei. Eu locuiesc acum în Amsterdam şi speram să-i prezint altor prieteni, veniţi în vizită. Te rog, răspunde cât poţi de repede; nu am prea mult timp la dispoziţie.

Adaug numele meu la sfârşitul mesajului şi menționez că răspunsul poate fi trimis via acelaşi mesager care aduce scrisoarea. Apoi recitesc scurtul bilețel, chibzuind dacă să mai adaug nişte amănunte. Pixul meu planează deasupra colii. Până la urmă, decid să mai adaug un singur rând:

Sunt o prietenă.

În spatele lui Christoffel, ceilalți elevi îi strigă să se grăbească. Încep să îndoi hârtia de mai multe ori, ca pe o scrisoare normală, dar mă răzgândesc şi o împăturesc în complicata formă de stea în care era pliată scrisoarea lui Mirjam către Amalia. Fac asta ca Amalia să fie sigură că poate avea încredere în mine, că sunt şi eu o fată exact ca ea. O mai fac şi ca Christoffel să nu îndrăznească s-o desfacă şi s-o citească – niciodată n-ar reuşi s-o împăturească în forma inițială. Pe partea din față, scriu cu majuscule: AMALIA, la HOTELUL VERDE, KIJKDUIN. Sper să nu fie mai multe hoteluri verzi.

— Mulțumesc, zic.

Feribotul aproape că a traversat râul. Pasagerii încep să-şi ia bicicletele, ca să coboare mai repede.

— Christoffel! Hai să mergem. Hai o dată, domnule Şmecher!

El roşeşte iar auzindu-şi porecla, care trebuie să fie vreo glumă de-a lor. Nu aştept să plece înainte de a-mi face loc cu coatele până în fața cozii pentru debarcare. Nu vreau să creadă că mai are opțiunea de a-mi înapoia scrisoarea, sau că poate face altceva decât ceea ce i-am cerut.

CINCISPREZECE

Când ajung la Leo, toată lumea e deja acolo, cu excepția lui Judith. Mă aşez pe taburetul pe care am stat data trecută, lângă Sanne, care e vizibil încântată că mi-am făcut apariția şi care îmi cere prompt să închid ochii şi să întind mâna. Când o fac, îmi dă un pahar minuscul plin cu un lichid cu miros de ienupăr.

— *Jenever?*

Nu-mi aduc minte când am băut ultima dată alcool de calitate.

— Am primit o sticluță de ziua mea, acum cinci luni, şi-am pus-o bine. Atât de bine, se pare, că nici eu n-am mai găsit-o până azi-dimineață. Toată lumea capătă două păhăruțe.

Dau capul pe spate şi înghit ginul dintr-o sorbitură. Mă arde de-mi dau lacrimile.

— Ai venit!

Ollie se apropie şi se lasă pe vine lângă mine. Ochii îi sunt obosiți, dar surprinşi şi bucuroşi să mă vadă.

— Judith i-a spus Minei că trebuie să vin.

— Îmi pare bine.

Întinde mâna şi-mi atinge uşor obrazul cu încheieturile degetelor, un gest afectuos, un gest caracteristic familiei Van de Kamp. Domnul Van de Kamp îşi dezmierda astfel odraslele. Aşa mă dezmierda Bas pe mine. Gestul parcă îmi incendiază pielea şi-l alung imediat din minte.

Cum Judith nu apare până la ora stabilită, Willem glumeşte că ea şi-a pierdut dreptul la unul dintre păhărele, pe care se cuvine să-l bea el. Cum nu apare nici în următoarele zece minute, Leo spune că vrea el celălalt păhărel care ar trebui să-i revină lui Judith.

Dar după încă zece minute, ea tot n-a venit – glumele contenesc şi noi schimbăm cu toții priviri pe tăcute.

— O fi fost reținută la şcoală ori la teatru, speculează Willem. Sau au blocat mai multe străzi.

— Pun pariu că acum intră pe stradă, zice Sanne zâmbind larg, nefiresc, în timp ce merge la fereastră să verifice. Mereu se înfurie când o fac să întârzie, dacă mergem undeva împreună. De data asta pot să-i arăt că nu întotdeauna e vina mea. Uneori întârzie şi de capul ei!

Mai priveşte câteva minute cu speranță afară, apoi se întoarce la locul ei. Ticăitul ceasului se aude mai tare, iar liniştea e tot mai grea.

Auzim paşi de cealaltă parte a uşii şi ne relaxăm, dar paşii, după ce se apropie, dispar. Doar un trecător grăbit să ajungă acasă.

Mai apoi vorbeşte Ollie, cu o voce pițigăiată pe care se luptă să o păstreze neutră.

— Ştie cineva unde locuieşte unchiul lui Judith? Mă întreb dacă n-ar fi momentul să…

Nu-şi termină fraza, căci uşa se deschide cu un bubuit şi Judith se împleticeşte înăuntru, cărând o geantă de voiaj şi scuturându-şi paltonul de zăpada proaspătă. Pieptul meu eliberează o răsuflare pe care nu ştiam c-o țin, Sanne chițcăie de uşurare, sărind s-o îmbrățişeze prima pe Judith, ca apoi s-o scuture.

— Îmi pare rău.

Judith o îmbrățişează şi ea pe Sanne, dar zâmbetul ei pare forțat.

— Oh, eşti asudată toată, observă Sanne.

Crezusem că picăturile de pe fața lui Judith sunt zăpadă topită, dar erau de transpirație.

— Am fugit ca să ajung aici. Ştiam c-am întârziat.

E palidă şi tremură. Şi Willem observă asta. Îi toarnă o porție dublă de *Jenever*, fără s-o întrebe dacă vrea. Ea acceptă, dar nu bea, ține paharul cu ambele mâini.

— Vrei să stai aici? îşi oferă el locul, asigurându-se că fata se aşază.

Ollie şi-a recăpătat culoarea în obraji. Îşi drege glasul, ca să capteze atenția tuturor.

— Să lăsăm socializarea pentru după şedinţă. Trebuie să începem, propune el pus pe treabă. Leo spune că întâmpinăm greutăţi în a găsi suficientă mâncare pentru *onderduiker*-i. Mai ales carne. Mă bucur că Hanneke a venit din nou azi. Speram că ar putea şti…

— O clipă, îl întrerupe Judith. Încă n-am hotărât ceva. Încă n-am decis care este pretextul pentru întâlnirea de azi. Ce le spunem oamenilor, de ce-am venit aici?

— Nu e important, Judith, spune Ollie. Suntem în criză de timp. Nu contează de data asta.

— Ba da, contează.

Ochii ei sunt bizar de luminoşi şi strălucitori.

— E în ordine. Tu…

— Ba contează. Am o idee. În legătură cu ce sărbătorim astăzi. Sărbătorim plecarea mea.

— Cum adică? întreabă Sanne cu voce sugrumată. Despre ce naiba vorbeşti, Judith?

Judith îşi şterge lacrimile cu dosul palmei.

— Au început să-i reţină şi pe cei din familiile membrilor Consiliului evreiesc. Unchiul nu mă mai poate ocroti. După-amiaza târziu am primit înştiinţarea să mă prezint la Schouwburg pentru deportare.

Faţa i se descompune complet.

Ollie reacţionează primul, îmbrăţişând-o pe Judith, cea mai tandră postură în care l-am văzut. Sanne întinde mâna după a lui Judith, iar Willem şi Leo îşi scot simultan batistele din buzunare. Eu nu ştiu ce să fac. N-o cunosc pe Judith nici de-o săptămână. Nu merit să fiu la fel de întristată de vestea asta ca toţi ceilalţi; nu merit să mă întristez deloc. Ea mi-a cerut să ajut, iar eu n-am vrut. Mi-a cerut încă o dată şi n-am vrut. N-am vrut, deşi aveam legături, deşi pentru mine era mai puţin periculos decât pentru ea şi Mina. În seara asta am venit numai pentru că mi s-a spus că n-am încotro. Nu contează dacă aş fi ajuns până la urmă aici din proprie iniţiativă. N-am ajuns la timp.

— Pun pariu că ăsta a fost planul naziştilor de la bun început, zice înveninată Sanne. Recrutează evrei importanți pentru Consiliu. Fă-i să creadă că vor avea o influență reală şi că prin participarea la Consiliu îşi pot ajuta familiile. Iar apoi, după ce ai obținut de la ei tot ce vrei, deportează tot Consiliul. Era vorba că acest Consiliu este *sigur!*

— E o mârşăvie, remarcă Willem încet.

— Mai mult decât o mârşăvie, spune Sanne. E malefic.

— Bine, bine! încearcă Ollie să preia controlul asupra adunării. Ştiam că s-ar putea întâmpla asta, zice şi se uită la Judith. Ai tot ce-ți trebuie?

Judith inspiră ezitant înainte de a răspunde:

— Esențialul, cel puțin. O geantă de lucruri, iar hainele le am aproape pe toate pe mine.

Nu-i de mirare că transpiră. Ar fi trebuit să observ că Judith pare mai masivă decât de obicei. Nasturii paltonului îi sunt întinşi la maximum şi cel puțin încă două fuste i se ivesc de sub cea purtată pe deasupra.

— Locul meu e pregătit?

Ollie încuviințează din cap.

— E prea târziu ca să ajungem acolo înainte de interzicerea circulației. În noaptea asta stai cu Willem şi cu mine, iar mâine te duc eu, sau poimâine, când o să fie mai puțin periculos.

— Unde? întreabă Sanne. Unde o duci?

— Nu-ți poate spune, zice Judith în timp ce Ollie clatină din cap. Nu înainte să ajung eu acolo în siguranță. Cu cât ştiu mai puține persoane, cu atât mai bine. Cunoaşteți regulile.

— Judith, dar Mina?

Deschid pentru prima oară gura la această discuție. E o întrebare oribilă: verişoara ta, cu râsul ei efervescent şi cu gropițe la coate, care fotografiază pe ascuns atrocitățile germane – a ajuns acum o deținută în acelaşi teatru de care şi-a dat atâta osteneală să scape lumea?

— Mina e în siguranță. A primit şi ea convocarea, tot astăzi. Am aşteptat-o la venirea acasă. Am dus-o la ascunzătoare chiar înainte de-a veni aici; Ollie o aranjase deja. Părinții şi frații ei vor merge la ascunzătorile lor mâine. Era planificat de câteva săptămâni. În caz de urgență.

— Îmi pare rău, zic eu.

Prin propoziția aceasta îmi cer iertare pentru multe lucruri, dar ea nu se mai uită la mine.

Cât ai clipi din ochi vine ora interzicerii circulației. Trebuie să începem să plecăm, în grupuri de câte doi. Sanne şi Leo se apropie de Judith, o îmbrățişează şi-i şoptesc ceva la ureche. După ce ea şi-a luat rămas-bun de la toți, Ollie îi ia geanta brodată şi pune mâna pe clanță.

— Eşti gata? o întreabă el încet.

— Gata, zice ea, iar el o scoate afară în noapte.

ŞAISPREZECE

Sâmbătă

Când mă trezesc a doua zi dimineața, mă dor fălcile de parcă mi-aş fi petrecut noaptea cu ele încleştate, scrâşnind din dinți. Ştiu că le-am visat pe Judith şi pe Mirjam Roodveldt. „De ce n-ai fost o prietenă mai bună?" m-a întrebat Judith, dar când am încercat să-i răspund, ea era de fapt Elsbeth. „De ce nu vii să mă găseşti?" m-a întrebat Mirjam, dar când i-am spus că o caut, ea era de fapt Bas. M-am tot trezit pe parcursul nopții, niciodată sigură unde şi când sunt, cine trăieşte şi cine e mort.

Când mă împleticesc afară din cameră, încă în cămaşă de noapte, un zgomot strident mă avertizează că mama duce o campanie de curățenie. Se întâmplă de câteva ori pe an. În dimineața asta, mama e pe balcon, bătând un covor cu mătura. Papa stă la masă cu o cârpă, lustruind toată argintăria pusă în stive ordonate în jurul lui.

— Nu-mi dă de mâncare până nu termin, şopteşte el. Mie, unui invalid. Trebuie să mă ascund undeva.

Încerc să nu las nimic să mi se vadă pe față în timp ce iau şi eu o cârpă şi mă aşez lângă el. Să mă ascund. Judith. Tata zâmbeşte, aerul e plin de mirosul metalic al argintului, iar Judith şi Mina au fost înghițite de lumea subterană a Amsterdamului. Dispărute.

Papa aşteaptă un răspuns. Încerc să-mi amintesc ce-i spun de obicei, dar nu-mi vine să recurg la flecăreala obişnuită.

— Crudă femeie, reuşesc să bălmăjesc în cele din urmă, frecând un sfeşnic. Să se poarte atât de urât cu tine!

E ora nouă dimineața. Mai târziu decât îmi e permis în mod obişnuit să dorm sâmbăta. Şi totuşi, am mai bine de trei ore de omorât înainte de-a trebui să plec spre cabinetul doctorului Zimmer. Şi cine ştie câte ore până aflu dacă Judith

a ajuns cu bine în ascunzătoarea ei. Va fi o dimineață lungă, oribilă.

Am terminat doar două sfeşnice, când mama trage covorul înăuntru şi vede ce fac.

— Bine că te-ai trezit, Hannie. Am o altă treabă pentru tine.

Mă opresc, cu cârpa în mână:

— Să nu mai curăț?

— Biroul tău, zice mama. Atât de multe hârtii, nu se poate să ai nevoie de toate. Triază-le şi vezi care sunt bune de ațâțat focul.

E o uşurare bizară să mă aflu în camera mea, sortând hârtii, în timp ce părinții fac treabă în încăperea alăturată. E ceva familiar şi banal, care necesită exact atâta concentrare cât să mă distragă de la visele de azi-noapte. După câteva minute, mama bate la uşă, aducându-mi pâine cu marmeladă.

— Vezi? Nu sunt o femeie chiar atât de crudă.

Se preface severă, dar ochii nu-i sunt supărați.

Mama îngenunchează lângă mine şi ia în mână un obiect pe care tocmai l-am pus deoparte: o felicitare de ziua mea, de când am împlinit şaisprezece ani.

— Îți aminteşti de aniversarea aia? Ne-am dus cu toții la patinoar. Elsbeth purta fusta ei scurtă de patinaj, iar Bas m-a provocat la o întrecere, crezând că va fi amuzant; el contra mamei tale de patruzeci de ani…

— Da, şi l-ai învins. S-a tot plâns că i-ai pus piedică atunci când nimeni nu se uita.

Ea mai citeşte o dată felicitarea şi timp de un minut singurul zgomot care se aude este foşnetul hârtiilor în timp ce le sortez.

— Sigur crezi că acum sunt cu adevărat crudă uneori, zice mama blând. Probabil că te calc pe nervi cu grijile mele.

— Despre ce vorbeşti?

— Ştii prea bine despre ce. Despre felul în care te irit. Despre felul în care te duci la taică-tău să te consoleze când nu-mi mai suporți întrebările.

Are dreptate: mă gândesc la aceste lucruri de cel puțin trei ori pe zi. Ei i-o spun cel puțin o dată pe zi. Dar nu acum, când are o mutră atât de pierdută şi vulnerabilă.

— Eu am mai văzut războaie, Hanneke, continuă mama. Ştiu ce se poate întâmpla. Ştiu ce li se poate întâmpla fetelor tinere. Încerc să te ocrotesc ca să creşti cu mai puține griji decât mine. Nu există ceva pe lume la care să țin mai mult decât țin la tine. Înțelegi?

Dau din cap tulburată, dar înainte de a mă gândi la un răspuns, mama pune jos felicitarea, se ridică în picioare şi-şi scutură praful de pe fustă. Mă sărută neatentă pe creştet.

— Destulă pauză. Înapoi la covoare.

După câteva momente, bufniturile de pe balcon reîncep.

Mama a avut dreptate că biroul meu adăposteşte o harababură; unele hârtii sunt aici de ani de zile. Papa şi cu mine suntem doi hârciogi – el din cauza sentimentalismului, iar eu pentru că nu vreau să arunc nimic ce ar putea fi fructificat cândva. În zilele astea găsim câte două sau trei întrebuințări pentru un obiect. Mama va păstra câteva ziare ca să aprindă focul; altele vor fi folosite la spălatul geamurilor sau să ne punem încălțămintea pe ele.

— Mama, unde-ți e foarfeca de croitorie? strig eu către hol, amintindu-mi cum mi-au înghețat picioarele când m-a prins ploaia zilele trecute. Voiam să-mi fac nişte căptuşeli.

După ce primesc foarfeca, îmi pun pantofii pe o foaie de ziar. Dar înainte de a trasa primul contur, văd că gazeta pe care sunt pe cale s-o distrug are data zilei de naştere a mamei. Papa n-ar vrea s-o folosesc; el păstrează în fiecare an ziarele din zilele în care ne-am născut. Dedesubt este un exemplar din *Het Parool*, care, îmi amintesc vag, mi-a fost dat acum câteva săptămâni de un client şi pe care ar fi trebuit să-l distrug demult, nicidecum să-l țin în casă. Îl voi folosi drept căptuşeală. Îmi place acest mic act de rebeliune: să port o bucată din ziarul Rezistenței în pantofii mei.

Foarfeca mamei a fost ascuțită recent şi taie prin ziar ca prin unt. Deja am croit pe jumătate a doua căptuşeală.

Foarfeca îmi alunecă din mână, zdrăngănind pe podea.

Nu-mi vine să cred ce văd!

Duc mai aproape de ochi ziarul sfâşiat. *Am halucinații?* Dar nu, iată-l, înconjurat neglijent de forma pe care am trasat-o. Citesc din nou literele tipărite, care parcă-mi înoată sub ochi.

— Hannie, ce s-a auzit?

Percep vocea mamei de parcă ar veni de sub apă, îndepărtată şi estompată.

— Ce? întreb în cele din urmă, incapabilă să-mi dezlipesc ochii de pe ziar.

— Ce s-a întâmplat cu podeaua mea? oftează ea intrând în cameră.

Îmi cobor privirea lipsită de interes. Foarfeca s-a împlântat în podea, făcând o gaură în lemnul de arțar al mamei.

— Of, Hannie! O să aduc ceara, să vedem dacă putem…

— Trebuie să plec.

Mă ridic repede în picioare şi caut în dulap o fustă curată, scoțându-mi cămaşa de noapte fără măcar să pretind intimitate, cum fac de obicei când mă schimb.

— Trebuie să pleci? Unde?

Bluza şi fusta sunt hidos de neasortate; am tras pe mine primele haine care mi-au căzut în mână.

— De ce porți aia? se încruntă mama. De ce te îmbraci aşa de repede?

— Trebuie să plec.

— Dar abia am început curățenia! Hanneke, zău că bluza aia nu se potriveşte.

Trec pe lângă ea şi-mi iau paltonul din dulap.

— Mă întorc cât pot de repede.

— Hannie!

Mama încă strigă după mine când cobor în fugă scările, îmi iau bicicleta şi pornesc în jos pe stradă.

Pedalez furios prin cartier, mergând pe străzile pline de hârtoape pe care le evit de obicei, pentru că ştiu că azi mă vor ajuta să ajung mai repede. Să fie doar o coincidență? Ceea ce

am văzut în ziar să fi fost oare doar o coincidență? Dar n-a fost. Ştiu că nu.

Peste drum, o veche colegă de şcoală îşi face cumpărăturile la prăvălia doamnei Bierman. Îşi flutură mâna a salut, dar nu mă opresc. Nu mă opresc nici pentru un client al domnului Kreuk, care mă strigă pe nume, dorind să plaseze o comandă pentru livrarea de săptămâna viitoare.

Când ajung la doamna Janssen, îmi las bicicleta rezemată de zidul casei, mai expusă decât de obicei, şi năvălesc pe lângă ea de cum îmi deschide uşa.

— S-a întâmplat ceva?

Ea nu se sprijină în baston şi se ține de brațul canapelei ca să-şi mențină echilibrul.

— Trebuie să mai intru o dată în ascunzătoare.

— De ce? Ai descoperit ceva?

În bucătărie, deschid cămara, dând la o parte conservele. Doamna Janssen vine şontâc-şontâc după mine.

— Crezi că ne-a scăpat ceva?

Mă urmăreşte cum deschid uşa secretă şi intru în cămăruța ascunsă.

— Hanneke, ce ne-a scăpat?

Nu ne-a scăpat nimic. Am examinat fiecare centimetru pătrat al acelei încăperi goale şi sterile. Doamna Janssen cu ochii dumisale slabi, iar eu cu ochii mei buni. Am văzut tot ce se află acolo. Doar că n-am văzut totul din unghiul corect.

Pentru o secundă, îmi fac griji că doamna Janssen a aruncat lucrul pe care-l caut. Dar e tot acolo, vechiul număr din *Het Parool* citit de Mirjam în ziua dispariției, deja puțin îngălbenit pe margini.

Repede, desfac ziarul adus de-acasă. Exact cum credeam, este acelaşi număr – unul de luna trecută. Chiar dacă ştiu că ambele ziare vor fi identice pagină cu pagină, iau exemplarul lui Mirjam înapoi în bucătărie, unde e lumină, şi-l răsfoiesc până la secțiunea pe care am încercuit-o din greşeală, ca să tai căptuşeala pentru pantofi.

— Ce faci?

— Şşt, încerc să gândesc.

Ridic un deget, ca s-o fac să tacă. Doamna Janssen a stabilit cu mare precizie momentul dispariției lui Mirjam. Puțin înainte să dispară, îi adusese acest exemplar din *Het Parool*. Inițial luasem cele două evenimente – livrarea ziarului şi dispariția – ca neavând absolut nicio legătură. Dar dacă a fost o reacție în lanț şi unul l-a provocat pe celălalt? Dacă Mirjam a văzut în ziar ceva ce-a determinat-o să-şi ia tălpăşița?

În prima zi, când doamna Janssen mi-a spus despre dispariția lui Mirjam, zicea că acesteia îi plăcea să citească din scoarță în scoarță *Het Parool*, până şi anunțurile de la mica publicitate.

Ochii mei dau peste textul pe care l-am încercuit acasă în propriul număr din ziar: un simplu anunț de trei rânduri în mijlocul paginii:

Lui Elizabeth îi e dor de Margaret a ei,
dar se bucură de vacanţa
la Kijkduin.

Nu poate fi o coincidență. Tot timpul ăsta am crezut c-ar trebui să iau legătura cu Amalia, fiindcă ea ar putea bănui unde anume a fugit prietena ei. Nu mi-a trecut prin cap că Mirjam se va duce chiar la ea. S-a urcat Mirjam în trenul de Kijkduin?

— Spune, Hanneke… zice doamna Janssen.

Aproape c-am uitat că sunt în bucătăria ei.

— Priveşti în gol. Spune-mi, ce se petrece?

— Cred că ştiu. Cred că ştiu ce s-a întâmplat.

* * *

Prima oară când am întâlnit-o pe Elsbeth:

Ea avea şapte ani, eu şase. Plângeam, pentru că era prima mea zi de şcoală şi nu cunoşteam pe nimeni în afară de un băiat care locuia în apartamentul de sub noi şi căruia-i plăcea să mă tragă de păr.

Ea a spus: „Cum te numeşti?”

Eu am spus: „Hanneke.”

Ea a spus: „Numele meu este Elsbeth.”

Avea o fundă frumoasă în păr, pe care şi-a scos-o şi a legat-o în coada mea împletită. „Păstreaz-o tu”, a spus. „Oricum, arată mai bine pe un păr blond. Şi nu e cazul să plângi din cauza băiatului ăluia. Băieții sunt nişte tâmpiți. Tu ai nevoie în primul rând de o prietenă foarte bună.”

ŞAPTESPREZECE

Proastă. Ce proastă sunt! Las amintirile despre Bas să-mi dicteze ce cred că i s-a întâmplat lui Mirjam. Eu sunt cea care a presupus, că dacă Mirjam a părăsit ascunzătoarea, a făcut-o ca să fie cu Tobias. De ce nu mi-am dat seama c-ar fi putut fugi la o persoană pe care o iubeşte la fel de mult, dar într-un mod diferit?

Vântul mă muşcă de gât, coboară prin bluză până la claviculă. Trebuie că nu mi-am încheiat paltonul: fâlfâie furios în jurul meu în timp ce pedalez. Încerc să-l strâng în jurul gâtului cu o mână, dar nu reuşesc decât să fac un viraj nedorit şi să-i tai calea unui domn bătrân. El sare într-o parte şi strigă blesteme în urma mea.

Ce s-a întâmplat? Părinții Amaliei intenționau s-o trimită la mătuşa ei. Atât mi-a spus Mina. Dar apoi ce s-a întâmplat? La un moment dat, când era deja la mătuşă, a publicat în ziar un salut pentru prietena ei. Ştia Amalia că Mirjam era ascunsă în atelierul de tâmplărie? Exista vreun fel de comunicare între ele? Plănuiseră totul din timp, un mesaj secret în secțiunea de anunțuri a unei gazete a Rezistenței? Fusese acela un semnal ca Mirjam să fugă, sau văzuse pur şi simplu semnul de la vechea ei prietenă, o copleşise emoția şi se hotărâse pe moment să o ia din loc?

Oricum, de ce să nu-i spună şi doamnei Janssen? Imposibil să nu fi ştiut ce înfricoşătoare va fi dispariția ei pentru cea care o ascundea.

Pedalez nebuneşte pe străzi. Acum, că am un fir călăuzitor, rotițele din creierul meu încep să se învârtească. Trebuie neapărat să-l găsesc pe Christoffel, ca să aflu dacă tatăl lui a ajuns la Kijkduin şi s-a întors cu un răspuns de la Amalia. Dacă tatăl lui Christoffel n-a ajuns la hotel, trebuie să merg eu însămi acolo şi să caut fiecare cameră în parte. În ambele cazuri, trebuie să mă duc la gară şi să caut un conductor ce lucrează regulat pe linia asta. O fată de cincisprezece ani cu

un palton albastru se va fi făcut remarcată. Dar cum o fi reuşit să se urce în tren? Casiera n-ar fi avut voie să-i elibereze bilet unei persoane ale cărei acte sunt ştampilate *Jood.* Trebuie să-l rog pe domnul Kreuk să-mi dea câteva zile de concediu. Trebuie să aflu dacă există o cale de transport ilegitimă, o modalitate prin care Mirjam ar fi putut ajunge la Kijkduin fără a lua trenul. Mai întâi trebuie să mă întorc acasă, să mă schimb şi să născocesc o poveste pentru mama. Îndrept bicicleta în direcția casei şi sunt atât de cufundată în planurile mele, încât, la o stradă de locuința mea, sunt cât pe-aci să-l dobor pe Ollie, care stă în mijlocul drumului şi-şi flutură brațele ca să opresc.

Ceva nu-i în regulă.

Evident că ceva nu-i în regulă. Stă în mijlocul străzii, fluturând din mâini ca un țicnit.

De fapt, nu ca un țicnit. Ollie îşi flutură brațele apatic, de parcă ar prefera să nu-l bag în seamă şi să nu mă opresc. Când frânez în fața lui cu un scrâşnet, brațele îi cad pe lângă corp.

— Ce faci aici? îl întreb. Tocmai mă gândeam la tine. Am informații noi şi am nevoie de ajutorul tău.

El îşi apasă o mână într-o parte, a alergat şi acum are o crampă.

— Te-am căutat acasă. Mama ta a spus c-ai plecat în direcția asta. Trebuie să vorbim.

— Bun. M-ai găsit.

— E ceva serios.

— Ştiu că e serios, am găsit ceva acasă la doamna Janssen. De fapt, la mine acasă, dar nu mi-am dat seama ce e decât…

Ceva îmi dă ghes să trăncănesc, pentru că, dacă vorbesc întruna, Ollie nu va reuşi să-mi spună ce-l face să-şi schimonosească gura de arată ca o cicatrice.

— Am nişte veşti proaste, zice el. Cred c-ar fi mai bine să găsim un loc să ne aşezăm.

— Nu vreau să caut un loc să mă aşez. Am descoperit ceva azi. N-avem timp de pierdut.

Mă forțez să râd, ca şi cum el s-ar purta caraghios.

— Ollie, trage-ți sufletul şi hai să mergem.

— Nu, Hanneke. S-a întâmplat ceva.

— Ceva chiar s-a întâmplat. Ştiu unde e Mirjam. Haide.

El nu mă urmează. Nici nu mai încearcă să mă convingă. Rămâne pur şi simplu pe loc, lăsându-mă să-mi scot din sistem toate aceste proteste, lăsându-mă să simt cât de greu a devenit aerul din jur.

— Te pot duce înapoi la părinții tăi, dacă vrei. Sau la mine acasă.

— Despre ce-i vorba, Ollie? Cumva de…

Nici măcar acum nu-mi duc gândul până la capăt, deoarece cât timp nu rostesc cuvintele, nu sunt adevărate.

— Cumva de Judith? I s-a întâmplat ceva rău în drum spre ascunzătoare?

— Judith e încă la noi acasă. Nu de Judith e vorba.

— De Willem?

Le scot numele ca pe nişte bandaje, începând cu cele mai dureroase. Să fie Leo, îmi spun. Să fie persoana pe care o cunosc cel mai puțin. E ceva greşit în a gândi astfel, în a-i dori rău lui Leo, dar ştiu că în viață trebuie să dai ceva în schimbul a altceva.

— Hanneke. Ascultă-mă, Hanneke. Am fost la teatru ca să încerc să vorbesc cu unchiul lui Judith. S-a întâmplat, Hanneke. Aseară, Mirjam a fost adusă la Hollandsche Schouwburg.

OPTSPREZECE

— Cum?

Îl împing pe Ollie departe de mine, respingând tot ce a zis.

— Te înşeli.

Bineînțeles că se înşală. Mirjam nu poate fi la Schouwburg. Gesticulez energic în direcția lui, ca să-l fac să-şi retragă cuvintele.

— Hanneke, azi-noapte a avut loc o razie foarte amplă.

Îmi prinde încheieturile în mâinile sale şi şi le pune pe piept.

— Căutau oameni de pe liste, dar când nu şi-au putut îndeplini cotele, i-au luat pe toți cei cu acte evreieşti pe care i-au găsit. Au dus la teatru zeci de oameni neplanificați încă pentru deportare. Unul dintre numele de pe liste era M. Roodveldt. Mirjam este la teatru şi urmează să fie deportată peste două zile.

— Dar eu ştiu încotro merge, insist. A plecat la Den Haag. Nu se poate s-o fi prins, pentru că nu mai e în Amsterdam. N-ar fi…

— Poate c-a ieşit din oraş, dar a fost arestată şi adusă înapoi. Sau poate au efectuat un raid la ascunzătoarea ei temporară înainte să apuce să fugă. S-au putut întâmpla nenumărate lucruri. Tot ce ştim este că acolo e cineva cu numele ei.

Razie. Raid. Roodveldt. Cuvintele plutesc pe deasupra mea, dar niciunul n-are noimă. Inima lui Ollie bate sub palmele mele.

— Atunci, trebuie să ne gândim care-i pasul următor, spun eu în cele din urmă. Pentru început, mergem la teatru. Tu le vei distrage atenția gărzilor. Trebuie să mergem şi s-o scoatem imediat.

— Hanneke! Ascultă-te puțin!

— Ai dreptate. Mai întâi îi cerem unchiului lui Judith să ne ajute. El va…

Ollie îmi apasă mai tare mâinile.
— Nu.
— Dă-mi drumul. Nu trebuie să vii cu mine, dar dă-mi drumul.
— Nu, repetă Ollie. Hanneke, tu vrei să moară oameni? Nu putem periclita rețeaua pe care ne-a luat un an s-o construim doar ca să punem întrebări despre o singură fată. Nu mai avem pe nimeni în interior. Judith şi Mina sunt scoase din joc. Unchiul lui Judith nu ne va ajuta. Se teme pentru propria viață. Consiliul nu are puterile pe care i le-am atribuit. Dacă dai buzna fără să ştii nimic, pui în primejdie toată operațiunea.
— Dar…
— Nu.
Are dreptate. Cu toată furia şi frustrarea, înțeleg că are dreptate. O argumentație logică pe care aş fi putut-o gândi şi singură, dacă ar fi fost vorba de orice altă persoană decât cea pe care îmi dau sufletul s-o găsesc. De ce n-am fost aseară la Schouwburg? Mă felicitam că l-am găsit pe tatăl lui Tobias, când mai bine mergeam la Schouwburg.
— Tot ce am făcut a fost în zadar. Toate – vizitele la dentişti, discuțiile cu prietenele ei de la şcoală. Ar fi trebuit să mă proptesc în fața teatrului în secunda când mi-ai vorbit despre el. Poate aş fi văzut-o intrând şi aş fi putut-o ajuta.
Ollie îşi ia mâinile de pe ale mele şi-mi cuprinde fața în căuşul lor ca să-mi țină ochii ațintiți spre el.
— N-ai ştiut care era cel mai bun lucru de făcut. Amsterdam este un oraş mare, Mirjam putea fi oriunde.
— Dar, Ollie, dacă fata de la teatru nu e ea?
— Hanneke, aş vrea să nu fie ea, dar ea e.
— Nu, ascultă. M. Roodveldt? Poate fi alt nume, Margot sau Mozes sau… O mulțime de nume încep cu M, Ollie. Există cineva la teatru care a văzut-o sau a vorbit cu ea, care ne poate spune sigur?
— Nu pot afla fără să pun întrebări care ne-ar da de gol. Am decis că e mai bine să luăm o pauză şi să ne regrupăm,

acum când deportează şi familiile celor din Consiliu.

„Gândeşte”, îmi ordon. „Gândeşte raţional.” Dacă nu pot intra în teatru, cum altfel pot obţine informaţii?

— Poate dac-aş găsi pe cineva care locuieşte vizavi ori lucrează prin apropiere. Poate ei au văzut-o intrând.

Ollie îşi deschide scurt gura, o mişcare pe care încearcă s-o ascundă.

— Ce e?

— Nimic, zice el, dar ştiu că e mai mult decât nimic.

— Ollie, ce e? Există cineva care a văzut ceva?

— Nu-ţi pot spune, protestează el. E împotriva regulilor.

— Dracu’ să le ia de reguli, spune-mi odată. Cine a văzut ceva? Te rog, Ollie!

— Hanneke, avem regulile pe care le avem dintr-un motiv foarte bun. Trebuie să ne gândim la binele mai mare.

Dar găsesc o portiţă în ceea ce spune şi o exploatez repede.

— Cunosc acest „bine mai mare”, Ollie, dar dacă binele de dragul căruia trudeşti atât de mult nu poate salva o fată de cincisprezece ani, ce valoare mai are? Ce fel de societate încerci să salvezi?

În cele din urmă, expiră furios. L-am supărat cu implorările mele.

— Nu te vom ajuta s-o scoţi pe Mirjam din teatru, zice. Nu putem. Dar voi face un lucru – unul singur – ca să te ajut să verifici că este într-adevăr înăuntru, să nu-ţi petreci restul războiului fără să ştii. O fac numai pentru că, dacă dai târcoale întrebându-i pe funcţionari de ea… ne pui în primejdie pe toţi.

Umerii mi se înmoaie de uşurare.

— Îţi mulţumesc, Ollie. Îţi mulţumesc.

— Asta şi gata, să nu mai ceri altceva.

Se uită de jur-împrejur să se asigure că nu ne urmăreşte nimeni, apoi scoate din buzunar o bucăţică de hârtie şi mâzgăleşte ceva pe ea. O adresă, îmi dau seama, chiar văzând literele invers.

— Memoreaz-o şi distruge-o, mă instruieşte el. Aici stă Mina. Poate te ajută ea.

— De ce-ar…

Ollie se uită la ceasul de pe mână.

— Trebuie să plec chiar acum. Nu vreau să risc să întârzii când o duc pe Judith la ascunzătoare. Voi trece pe la tine când o să pot. S-ar putea să dureze o vreme.

— Dar…

— Mai încolo, Hanneke.

Regretul i se citeşte pe față aproape imediat. Deja se îndoieşte c-a făcut bine ajutându-mă astfel. Încerc să-i zâmbesc, să-mi arăt recunoştința că a luat o decizie corectă, dar nu-mi pot menține prea mult zâmbetul.

După ce pleacă, virez pe o alee ca să memorez adresa, aşa cum mi-a cerut Ollie. De-ndată ce citesc numerele de pe hârtie, ştiu că Ollie a făcut o greşeală. Ceea ce mi-a dat nu poate fi adresa corectă. Am fost deja acolo. Merg în fiecare săptămână.

NOUĂSPREZECE

Soneria țârâie, dar nu vine nimeni să deschidă. S-ar zice că nu e nimeni acasă, dar când îmi apăs urechea pe uşă aud un vag târşâit, ca şi cum nişte scaune ar fi împinse de la masă. În cele din urmă, lanțul de siguranță de la uşă zăngăne când cineva îl pune. Un ochi albastru apare în spațiul dintre uşă şi ramă.

— Doamna de Vries, zic eu.

— Hanneke, spune arcuindu-şi sprânceana. N-am comandat nimic. Nu te aşteptam.

— N-am adus marfă. Am venit pentru altceva. Pot să intru ca să vorbim?

— Nu cred. Nu-i momentul potrivit.

Se uită pe lângă mine la holul pustiu, ca şi cum mi-ar impune voința ei să plec. Nici nu-mi pot închipui cum arăt: haine neasortate, părul liber şi încâlcit, un fir de la ciorapi fugit.

— E în ordine, doamnă de Vries, zic eu apropiindu-mă mai mult. Ştiu.

— Ştii? Ce anume ştii?

Iarăşi mă întreb dacă Ollie nu mi-a dat o adresă greşită. Doamna de Vries e arogantă ca de obicei: un ghețar cu față umană. Îmi cobor vocea până devine o şoaptă:

— Sunt prietenă cu Mina.

Ochii îi licăresc. Îşi duce mâna la gât, dar maschează gestul ajustându-şi broşa de la guler.

— Pleacă, Hanneke. N-am nevoie de nimic de la tine astăzi.

— Vă rog, lăsați-mă să intru.

— Zău dac-am mai pomenit aşa ceva, şuieră ea. Îi voi spune domnului Kreuk despre asta data viitoare când îl văd.

— Îi puteți telefona chiar acum, dacă doriți. Dar rămân aici pe hol până mă lăsați să intru. Îi voi saluta pe toți vecinii dumneavoastră.

În cele din urmă, închide uşa ca să scoată lanţul, iar când o redeschide, ţâşnesc înăuntru până nu se răzgândeşte. Gemenii stau pe podea, jucându-se cu maşinuţe. Totul pare normal, exact aşa cum arată acest apartament de fiecare dată când vin. Niciun zgomot suspect. Nimic nelalocul lui.

Doamna de Vries mă fixează cu privirea, scoţându-şi o ţigară în timp ce eu stau în picioare în antreu. Nu se oferă să-mi ia paltonul. Niciuna dintre noi nu ştie ce să-i spună celeilalte.

— Am venit s-o văd pe Mina, zic eu într-un final. Unde e? E important.

— S-a întâmplat ceva rău? Îmi suspectează poliţia apartamentul?

— O chestiune personală.

Doamna de Vries scoate un vălătuc de fum şi-mi întoarce spatele. Pentru un moment cred că-mi va porunci să dispar din apartamentul ei, dar îmi dau seama că, de fapt, vrea s-o urmez. Niciodată n-am fost invitată în această parte a casei, pe un coridor lung, cu uşi pe ambele părţi. Familia de Vries e chiar mai bogată decât crezusem: camerele pe lângă care trecem au mobilier sculptat, cu înfăţişare scumpă, pe pereţi sunt tablouri şi un tapet încărcat, texturat. Se opreşte în pragul a ceea ce presupun că este camera de joacă a gemenilor; într-un colţ sunt doi căluţi de lemn şi rafturile accesibile copiilor sunt doldora de cărţi şi jucării.

— Hanneke? Mă ajuţi puţin?

Doamna de Vries s-a apropiat de o etajeră şi se uită la mine nervoasă, aşteptând s-o ajut s-o mute într-o parte.

Îmi plantez picioarele în covor şi fac etajera să alunece. În spatele ei, în perete, o uşiţă de dulap, suficient de mare ca o persoană să se strecoare prin ea, dar numai în patru labe. Doamna de Vries face un gest din cap dându-mi permisiunea de-a o deschide, iar când o fac, văd o pereche de pantofi Oxford şi nişte şosete scurte. Mina se lasă repede în genunchi şi scoate capul afară prin spaţiul de târât.

— Hanneke! Mi s-a părut că-ţi aud vocea.

Odată ieşită din dulap, Mina mă strânge în braţe.

— Nu credeam c-o să pot vedea pe cineva. Judith spunea că e prea riscant. A dus-o Ollie la ascunzătoare? Ce s-a mai întâmplat de când stau aici? Mi se pare c-a trecut un an, deşi ştiu că nu s-a scurs decât o zi.

Înainte de-a mă hotărî la care întrebare să răspund mai întâi, un alt zgrepţănat se aude din interiorul ascunzătorii. Mina îl aude şi ea.

— Totul e în ordine, zice ea. Suntem în siguranţă.

— Nu eşti singură? mă bâlbâi eu.

Încă o pereche de picioare, cu pantofi maro, bărbăteşti, apare în spaţiul din care s-a târât afară Mina. Aparţin unui bătrân cu barbă albă, care clipeşte la lumină. E urmat de o femeie vârstnică aranjată, machiată şi coafată impecabil.

— Doamna şi domnul Cohen, îmi explică Mina.

Ambii dau din cap circumspecţi, salutându-mă.

— Prietena mea, Hanneke Bakker.

— Îmi face plăcere să vă cunosc, murmur eu, încercând să-mi dau seama de ce numele lor îmi sună cunoscut.

— Totul e în regulă, Dorothea? o întreabă doamna Cohen pe doamna de Vries. Pereţii interiori din clădirea asta sunt atât de subţiri, încât vrând-nevrând auzim totul.

Mă întorc spre doamna de Vries:

— Domnul şi doamna Cohen sunt…

— Vecinii mei. Da. Stau la mine de câteva zile.

Domnul Cohen îmi întinde mâna. Miroase vag a tutun şi piele, un miros liniştitor care-mi aminteşte de bunicul.

— Dar când cealaltă vecină era aici…

Nu-mi duc propoziţia până la capăt. Când femeia cu guler din blană de vulpe era aici, doamna de Vries se purtase ca şi cum dispariţia familiei Cohen o bucurase. Pe de altă parte, cum altcumva s-ar fi putut purta?

Domnul şi doamna Cohen dau din cap politicos către mine, după care doamna Cohen îi sugerează soţului că Mina şi cu mine avem nevoie de puţină intimitate. Ei pleacă; doamna de

Vries rămâne, de parcă n-ar fi dispusă ca în casa ei să aibă loc o conversație la care să nu participe.

— Vino să-ți arăt ascunzătoarea, zice Mina, luându-mă de mână şi trăgându-mă spre dulap înainte de-a avea şansa să spun nu.

Intrarea miroase a vopsea, singurul indiciu că ascunzătoarea a fost construită recent. Lucrarea este impecabilă. Din exterior arată ca şi cum ar fi fost construită odată cu restul apartamentului. Sunt până şi urme de rindea pe şipcile de la bază. Prin comparație, cămara ascunsă a doamnei Janssen e o înjghebare de amator.

— Trebuie să intrăm aici numai când vin străini, explică Mina. Restul timpului putem umbla prin apartament.

Închide la loc uşa dulapului şi intrarea aproape dispare.

— Când am ajuns ieri aici m-au făcut să exersez de câteva ori, să vadă cât de iute putem cu toții să ne strângem catrafusele şi să intrăm în ascunzătoare, asigurându-ne că n-am lăsat în urmă nimic care să ne dea de gol. Ar trebui să vezi unul dintre exercițiile astea.

— Mi-ar plăcea, dar nu acum, bombăn eu distrată.

Când Mina a închis uşa ascunzătorii, s-a creat o adiere care a făcut perdelele să fluture şi să se dea la o parte, revelând un edificiu de piatră mare şi familiar.

— Schouwburg, şoptesc eu. Acest bloc e chiar vizavi de Schouwburg!

Întotdeauna am privit afară numai prin geamurile din față ale blocului lui de Vries. Nefiind invitată niciodată mai departe în spațiul locativ al familiei, nici nu puteam să-mi imaginez ce priveliște se deschide din spate. Acum ştiu de ce mi-a dat Ollie adresa asta.

— Mina. Ai…

Mi s-a uscat gura. Înghit şi o iau de la capăt:

— Ai văzut un grup sosind ieri, după *razzia*?

Mina încuviințează din cap.

— De cum am ajuns aici. Foarte multe strigăte. Am stat după draperie şi am văzut tot, simțindu-mă cu musca pe

căciulă că sunt în siguranță, iar toți cei de afară, nu.

— E foarte important. Ai văzut-o pe Mirjam? Ai văzut să fie adusă cu ceilalți?

— Mirjam era în grupul ăla?

— Nu ştiu. Cineva cu numele ei de familie a fost. Deci n-ai văzut-o? Sigur?

— Îmi pare rău, îmi pare rău, spune ea şi ochii i se umplu de lacrimi. N-am ştiut să mă uit după ea.

Încă o portiță închisă. Încă o speranță pierdută.

— Dar am făcut fotografii, zice ea ştergându-şi ochii cu mâneca.

— Ai făcut *fotografii*?

— Am lăsat acasă nişte haine ca să am loc în valiză pentru aparatul foto. Voiam să fac, totuşi, ceva. Chiar dacă sunt blocată aici, pot fotografia tot ce se întâmplă acolo, afară.

— Pot să le văd? Fotografiile astea.

Fața îi cade.

— Nu-s developate încă. Le-am făcut ieri.

— Hai să le dăm cuiva să le developeze. Sunt sigură că găsim un om de încredere.

Mental, trec în revistă lista clienților de pe piața neagră, selectând artiştii care ar putea avea camere obscure la subsol. Ar fi fost un proprietar de galerie de artă, dar când am trecut pe la el pe-acasă, avea pe măsuța de cafea broşuri cu chipul lui Adolf Hitler.

Mina scutură din cap:

— Nu se poate. Sunt pe Anscochrome.

— Adică?

Cuvântul îmi e necunoscut.

— Sunt pe Anscochrome. Film color, marca specială pe care am aşteptat-o de ziua mea. Majoritatea fotografilor n-au mai lucrat cu aşa ceva; este o marcă germano-americană. Chiar dacă am risca să-l trecem peste graniță la un fotograf german simpatizant, ar trece săptămâni până l-am primi înapoi.

— Dar poate un profesor de la şcoala de arte sau cineva care lucrează la vreun ziar… ei l-ar putea face repede sau…

— Nu e o problemă de timp. Doar că fotografii obişnuiți ar putea strica filmul.

— Dar…

Bat în retragere, frustrată. Eu pot afla o cale de-a găsi aproape orice. Dar nu şi un fotograf care să developeze un film despre care n-am auzit niciodată.

— Dă-mi mie aparatul, propune doamna de Vries.

N-a mai vorbit de atâta timp, încât aproape uitasem că mai e în cameră. Iat-o, într-un colț, cu brațele elegant încrucişate.

— Dă-mi-l mie, repetă ea cu o urmă de iritare în ton. Îl voi duce unui partener de afaceri al soțului meu.

— Partener de afaceri? repet eu sec.

— Publică o revistă, îmi aminteşte ea. O revistă de modă, plină de fotografii.

— Dar Mina tocmai a spus că e un film special.

— Iar el are contacte speciale, zice doamna de Vries ridicând o sprânceană. Cunoaşte tot felul de oameni care au acces la tehnologia camerelor obscure. Nu promit, dar încerc. Dă-mi-l mie.

Mina se uită iar la mine şi eu aprob din cap să-i dea aparatul doamnei de Vries.

— Vă rog să aveți grijă, spune ea. E un film foarte scump, iar fotografiile ne pot pune în pericol.

Doamna de Vries o priveşte fix. Ştie totul despre pericol: doar ascunde trei evrei la ea acasă.

— Puteți merge chiar acum? o rog eu. În după-amiaza asta? Ollie spune că următoarea deportare va avea loc peste două zile. Trebuie să ştiu cât mai repede posibil dacă fata pe care o caut se află la teatru. Puteți merge acum, vă rog?

Poate pentru că doamna de Vries ştie că-i cunosc secretul şi crede că e bine să mă asculte, ori pentru că vrea să se termine totul cât mai repede, iar eu să dispar din apartamentul ei, oricare ar fi motivul – iese valvârtej din

cameră, cu tocurile țăcănind pe parchet, şi până s-o ajung din urmă îşi înfige deja un ac într-o pălărie bleumarin.

— Mă întorc repede, zice ea.

Apoi, căci e vorba totuşi de doamna de Vries, adaugă:

— Te rog, abține-te să atingi prea multe lucruri cât timp lipsesc.

Îşi trage paltonul pe ea şi rămân singură cu Mina, fără să am nimic altceva de făcut decât să aştept.

DOUĂZECI

Eu şi Mina stăm în camera de joacă, incomod cocoțate pe mobila făcută pe măsura copiilor, în timp ce domnul Cohen îi distrează pe țânci, îngenuncheat pe podea şi permițându-le să-şi împingă maşinuțele în sus şi-n jos pe brațele şi picioarele lui. Doamna Cohen, îndatoritoare, spală vase în bucătărie şi ne face o ceaşcă de înlocuitor de ceai după alta.

— Tu trebuie să fii alt munte, mă informează unul dintre gemeni, trecând cu maşinuța peste pantoful meu. Ca să avem fiecare muntele lui.

Îmi trag piciorul.

— Fiecare dintre voi poate fi un munte pentru celălalt.

Domnul Cohen zâmbeşte.

— Ce-ar fi ca în loc de asta să vă spun o poveste? Vor fi în ea o grămadă de maşini rapide, cai iuți şi munți.

E atât de răbdător cu ei, încât mă întreb dacă are şi dânsul nepoți.

— Hanneke, ceva mă îngrijorează, zice Mina mutându-şi scaunul mai aproape de mine.

— Ce anume?

Ea aruncă o privire spre domnul Cohen şi gemeni şi coboară vocea.

— Lucrul pe care ți l-am arătat când am fost la plimbare. E tot acolo.

Îmi citeşte expresia derutată de pe chip şi-şi ridică ambele mâini la față, imitând un gest pe care îl recunosc numaidecât. Celălalt aparat foto al ei. E tot în cărucior, n-a avut timp să-l scoată.

— Crezi că e-n ordine? mă întreabă.

Chiar dacă nu cred asta, nu văd ce-am putea face, nici la ce bun s-o înfricoşez mai mult decât e deja.

— Sunt sigură că dacă îl găseşte unul dintre colegii tăi de-acolo, îl va păstra pentru tine, o linştesc eu.

Oricum, pe gardieni nu pare să-i intereseze creşa.

După o vreme, copiii încep să chirăie de foame. Mina găseşte în cămară cartofi şi păstârnac, pe care îi fierbe cu frunze de kale. Mâncăm tăcuți. Gemenii încep să caşte, iar domnul Cohen îi duce la culcare.

— Hanneke, o să te prindă aici ora stingerii, mă previne doamna Cohen. Mai bine pleci.

Dar e târziu să mai plec. Vreau să fiu aici în secunda când apare ceva nou. Am făcut oare ceea ce trebuie, presând-o pe doamna de Vries să se ducă? Doamna Cohen ia o grămăjoară de şosete din mormanul doamnei de Vries şi se pune pe cârpit, tăcută. Domnul Cohen citeşte o carte. Seara se scurge greu. Afară, din vânătă, bolta se face neagră ca smoala.

Părinții mei vor fi început să se îngrijoreze acum o oră, mama pălind încet, încet şi papa glumind cu voce tare, ca să-şi ascundă neliniştea. După îngrijorare, vine supărarea: mama, fiindcă sunt egoistă şi pierd noțiunea timpului, papa fiindcă am făcut-o pe mama să se îngrijoreze şi pentru că e furios pe el că nu poate ieşi în oraş să mă caute. După faza supărării, nu ştiu ce urmează. Niciodată nu le-am pus răbdarea la încercare suficient de mult ca să aflu. Astăzi sunt nevoită s-o fac.

În depărtare, un clopot bate ora fixă. Noi patru schimbăm priviri angoasate şi sentimentul de culpă începe să-mi roadă stomacul. De ce n-am întrebat de adresa prietenului fotograf al doamnei de Vries, sau cel puțin cum îl cheamă? De ce am insistat să meargă neapărat în seara asta, când mâine dimineață ar fi fost tot una? Nu mi-e simpatică doamna de Vries, dar nu vreau să i se întâmple ceva.

— Nu făcea nimic ilegal, e de părere Mina. Nu e ilegal să vizitezi un prieten.

— Sper doar că dacă au oprit-o, s-o fi făcut în drum spre fotograf, şi nu în drum spre casă, remarcă doamna Cohen.

Rujul ei perfect aplicat a început să se estompeze.

— Poate că nu le-ar stârni interesul o rolă de film nedevelopată, dar dacă…

— Ei, ei, Rebekkah, o întrerupe domnul Cohen. Nu înțelegi că…

Nu termină fraza. Clanța uşii e apăsată. Toți patru împietrim pe scaunele noastre. Intră doamna de Vries, roşie în obraji, dar nevătămată. În urma ei, Ollie.

— M-am întors de o oră, explică doamna de Vries. Dar nişte soldați ardeau gazul la colț. M-am gândit că nu e bine să trec pe lângă ei, aşa că m-am ascuns ca o cerşetoare pe o alee până au plecat.

— Eu eram deja ascuns pe aleea de peste drum, explică Ollie, în timp ce Mina dă fuga să-l îmbrățişeze. Chiar o vedeam pe doamna de Vries în penumbră, pe aleea ei, dar n-am îndrăznit s-o strig; a fost ceva total absurd, ca şi cum am fi jucat într-o farsă. Am crezut că soldații ăia nu vor pleca niciodată.

— Ai dus-o pe Judith? Totul e bine? se interesează Mina.

Ollie încuviințează din cap. Ferma unde a dus-o e aglomerată, ne spune el, şase oameni se ascund deja acolo, dormind într-un hambar. Dar e un loc sigur, fiindcă puțini soldați au misiunea să patruleze în acea zonă.

Doamna de Vries îşi scoate pălăria şi-şi netezeşte părul.

— Copiii s-au culcat?

— Dorm deja, o linişteşte doamna Cohen.

— L-ați găsit? întreb eu, simțindu-mă mai puțin vinovată c-am insistat să plece, acum că s-a întors. Pe prietenul dumneavoastră, fotograful?

Doamna de Vries scoate un pachețel din buzunarul paltonului. După forma plicului, acesta nu pare să conțină fotografii de pe o rolă întreagă de film.

— Diapozitive, zice. Înțeleg că aşa se lucrează cu filmul ăsta?

Ridică o sprânceană spre Mina, care dă din cap a încuviințare.

— Proiector nu avem. Partenerul soțului meu a zis că mi-l împrumută pe al lui, dar nu era să-l car pe străzi în seara

asta. Cel puțin te poți uita la ele, să vezi dacă-ți găsești prietena.

Nu așteaptă mulțumiri, murmurând în schimb că are nevoie de o baie fierbinte. Domnul și doamna Cohen se scuză și ei. E atât de târziu, că aproape s-a luminat și amândoi se clatină pe picioare. După ce toată lumea s-a dus la culcare, eu, Mina și Ollie ne îngrămădim în jurul biroului din cabinetul gol al domnului de Vries și scoatem diapozitivele din plic – imagini transparente, nu mai late de doi centimetri și jumătate. Pătrățelele sunt atât de mici și cuprind atâția oameni, încât e aproape imposibil să distingi o persoană în mulțime.

— Dacă le ținem în dreptul unui bec aprins, vom vedea ceva mai bine, propune Mina.

Se asigură că perdelele de camuflaj sunt bine închise și apoi aprinde lampa de pe biroul domnului de Vries. Cu delicatețe, folosindu-se doar de buricele degetelor, ridică instantaneele unul câte unul.

— Sunt color! exclamă Ollie.

Mina dă din cap, mândră.

— I-am spus deja lui Hanneke. Părinții mi-au cumpărat filmul de pe piața neagră. Nici nu vreau să mă gândesc cât a costat.

— Nici eu. Nu mi s-a cerut niciodată să fac rost de așa ceva, dar cu siguranță a fost scandalos de scump.

— Sunt puse în ordinea corectă? întreb.

— Da, adică în ordinea în care am făcut pozele.

Împreună, ne aplecăm toți trei deasupra instantaneelor. Imaginile nu încep cu razia în care a fost prinsă Mirjam, cum mă așteptam. Prima imagine a fost surprinsă vara, într-o grădină publică: iarbă și flori, iar în prim-plan un rând de oameni cu stele galbene pe jachete și cu mâinile ridicate, pe ale căror fețe se citește groaza, evidentă chiar și în miniatură.

— Aici mi-am folosit prima oară noul aparat de fotografiat, șoptește Mina. Asta a fost prima *razzia* văzută de mine. Am

trecut pe lângă ea pe stradă. Cineva mi-a spus că oamenii aceia au fost ulterior executați.

— Toate fotografiile tale sunt ca asta? întreb eu.

— Economisesc filmul color, fiindcă-i aşa de scump, zice ea. Dar şi fotografiile alb-negru sunt tot aşa – au acelaşi subiect.

Deşi Mina mi-a spus că filmul e color, nu mi-am imaginat cât de uimitoare vor fi imaginile. Înfățişează aspecte ale războiului despre care nu avem voie să vorbim. Un copil lihnit de foame. Doi soldați bătându-şi joc de un evreu înspăimântat. Un subsol plin de *onderduiker*-i, fluturându-şi mâinile spre obiectiv ca să arate că sunt teferi. Culoarea face ca totul să fie saturat, actual, ca în viața reală. Când privesc fotografii alb-negru, parcă văd crâmpeie din istorie. Dar aici nu e vorba de istorie. Se întâmplă chiar acum. Treaba făcută de Mina are acum noimă. Fiecare imagine este o mică proprie rebeliune.

În cele din urmă, ajungem la fotografiile de ieri, de la teatru. Spun şi ele o poveste miniaturizată. În prima, tocmai a sosit un tramvai, întrebuințat acum pentru aceste transporturi. E plin de oameni cu *Jodensters*, cu geamantane sau saci de pânză pentru provizii. O femeie c-o pălărioară roz îl ține de braț pe un bărbat cu o fedora cafenie. Două doamne cocârjate, poate surori, sunt îmbrăcate asortat, în lila. Culorile sunt splendide şi mă dor ochii de la ele.

În al doilea instantaneu, toți cei din tramvai stau în apropierea intrării din spate a teatrului. Un soldat cu brațul întins îi organizează, evident, pe rânduri. În prim-plan văd un adolescent cu veston ciocolatiu scoțând limba la soldat, un gest de sfidare neobservat.

Ne ia câteva minute să examinăm fiecare diapozitiv. Povestea se desfăşoară în continuare: o gloată dezorganizată s-a transformat în rânduri aliniate, cuplurile se țin de mână ca să se îmbărbăteze.

Roşu şi culoarea piersicii. Verde şi negru.

Abia în al patrulea instantaneu de la coadă găsesc ceea ce caut. Fotografia prezintă aceeaşi scenă: oameni speriați, cu valize. Iată-i pe prizonierii capturați, în coloane de câte trei sau cinci, intrând în teatru.

Acolo, în colțul de jos, iat-o pe Mirjam.

DOUĂZECI ŞI UNU

Odată, un şoricel a rămas captiv în peretele nostru. Făcea zgomot, pare-se, doar când eram singură în cameră; mama şi papa nu l-au auzit niciodată, iar dacă abordam subiectul, se priveau peste capul meu şi ziceau: „Aşa. *Şoricelul tău.”* Aveam, poate, nouă ani şi începusem să cred că şoricelul nu era real. Era un pretins tovarăş de joacă, pe care cu siguranță îl născocisem ca să am companie. Apoi, într-o zi când Elsbeth a venit la noi să ne jucăm, şoricelul a apărut lângă scaunul ei şi ea a țipat ca din gură de şarpe. Ăla a fost momentul când şoricelul a devenit adevărat, literalmente adevărat. Când l-a văzut şi altcineva. Când nu eram singură.

— Uite-o.

Arăt diapozitivul cu degetul.

— Cum? întreabă Mina. Unde?

— În colțul din dreapta.

Ea se înghesuie, împingându-mă cu umărul.

— Eşti sigură? Imaginea e mică şi ştearsă.

Aproape ieşită din cadru, se vede o fată cu păr ondulat şi cu un paltonaş de culoarea cerului. Fața ei e într-adevăr ştearsă, nu că dacă aş fi văzut-o mai clar m-ar fi ajutat prea mult, doar o cunosc numai din descrieri. Însă ceea ce se vede clar este paltonul de un albastru viu şi, dacă mă uit foarte atent, cele două rânduri de nasturi argintii din față. Iat-o deci pe fata fugită dintr-o ascunzătoare sigură, o fată cam răsfățată, care iubea un băiat şi avea o prietenă bună, care învăța bine ca să le facă pe plac părinților. Poate că fața îi e neclară pentru că a făcut exact ceea ce, îmi place să cred, aş fi făcut şi eu: a căutat o cale de evadare în loc să se supună regulilor.

— Credeți că doamna de Vries are o lupă? întreabă Ollie. Există vreo metodă de a o vedea mai clar?

Mina găseşte o lupă de modă veche, cu mâner din lemn sculptat, în sertarul de la biroul domnului de Vries. Îmi apăs

nasul cât pot de aproape, parcurgând instantaneul milimetru cu milimetru, ca să mai găsesc vreun indiciu util, dar nu mai găsesc nimic.

— Tot foarte prost se vede, constată Mina.

— Ea e, spun eu hotărâtă.

Ea e, fiindcă mă săgetează în inimă când privesc fotografia. Toți ceilalți oameni mânați în teatru par a fi însoțiți – de rubedenii sau de prieteni. Ea e singură.

— Uite-o acolo, Ollie, zic eu.

De la fereastra camerei în care mă aflu pot să văd clădirea unde e reținută, la mai puțin de-o sută de metri.

— Ea e, zice Ollie pe un ton măsurat.

Mă urmăreşte, să-mi vadă mişcarea următoare.

— Aşa cum presupuneam.

— Trebuie scoasă de-acolo.

El clatină din cap chiar înainte de a-mi termina propoziția. Se aştepta la asta.

— Da, Ollie, continui eu. Uită-te la ea. Cred că e foarte înspăimântată.

— Hanneke, nu s-a schimbat nimic de când ți-am spus că nu te putem ajuta.

— Ba s-a schimbat. Avem un adăpost sigur pentru ea, chiar aici, peste drum. Mina şi Judith cunosc teatrul. De ce nu mă ajuți, Ollie?

— Nu te înțeleg, Hanneke, îşi iese el din fire. Toți sperăm, de patru zile, c-o să fii alături de Rezistență, c-o să ne ajuți cu lucruri care să conteze nu pentru o singură persoană, ci pentru *sute* de oameni. Iar acum, poftim, îmi ceri să risc viețile tuturor prietenilor mei ca să te ajut pe tine? Zău dacă nu eşti…

— Cum sunt? îl provoc eu furioasă, dar păstrându-mi vocea scăzută. Nebună? *Distrasă?*

— Mi-a fost milă de tine, Hanneke. Pentru faptul că a trebuit să-l jeleşti singură pe Bas. Mi-a părut rău pentru tine, dar am şi crezut că ne vei da o mână de ajutor în Rezistență.

Dacă mi-aş fi dat seama cât eşti de încăpățânată, nu te-aş fi dus la prima întrunire.

— Bas m-ar fi ajutat.

Este un lucru crud să-l compar pe Ollie cu fratele lui, dar nu mă pot abține. Ăsta e adevărul.

— M-ar fi ajutat, să ştii. S-ar fi întrebat la ce bun mai purtăm dialogul ăsta, când ştim precis unde e ea. Ar fi zis că trebuie să mergem şi s-o luăm imediat. Ții minte petrecerea lui din vara aia, când părinții mei nu m-au lăsat să particip fiindcă eram bolnavă? După petrecere, Bas s-a urcat pe ascuns sus pe burlan ca să-mi aducă tort. El n-ar fi suportat ca cineva să ceară pe şleau ajutor şi noi să ne facem că plouă.

— Şi ar fi murit.

Mă dau înapoi şocată, holbându-mă la Ollie.

— Ce-ai spus adineaori?

— Hanneke. Bas a însemnat o mie de lucruri bune. Un milion de lucruri bune. Dar era impulsiv şi nesăbuit, niciodată nu gândea înainte de a acționa. În seara aia cu petrecerea, când ți-a adus tort? *Tu* ai fost fericită, dar pe el l-au pedepsit. Părinții s-au supărat că a venit acasă atât de târziu. Acum? Acum Bas ar încerca să contribuie la salvarea fetei, naziştii l-ar prinde şi el ar mierli-o.

— Nu poți fi sigur, zic eu.

— Nu crezi că vreau să te ajut? Nu ştii cât îmi e de greu să mă gândesc la ce i s-ar putea întâmpla fetei ăsteia, care e absolut singură? Mereu îmi doresc să fiu ca Bas, pentru că el era fermecător şi vesel. Dar nu era perfect. Cineva trebuie să fie prudent. Cineva trebuie să se gândească, în fiecare minut din fiecare zi, cât de periculos poate fi un singur pas greşit.

Părul îi stă lipit de o parte a feței; sub ochi, are pungi violet. Probabil că e la capătul puterilor. Nu ştiu câți kilometri a avut de pedalat ca s-o ducă pe Judith la ascunzătoarea de la țară şi să vină aici imediat după aceea. Uitându-mă la el, devin conştientă cât de obosită sunt la rândul meu. S-au petrecut nenumărate lucruri de ultima dată când unul dintre noi a dormit.

— Hanneke? Ollie?

E Mina, încă aşezată la biroul domnului de Vries, încă ținând diapozitivele în mână. Evident, nu ne-a urmărit conversația.

Pe față îi e întipărită oroarea.

— Mina. Ce e? întreb.

Ea îmi face semn către diapozitivele din mâna ei, ultima serie de imagini, pe care noi încă nu le-am văzut.

— Mirjam e şi în astea?

Mă întorc la birou, aplecându-mă să văd ce-mi arată.

— Să văd.

— Nu asta e problema. Ci că... închid creşa.

Îmi pasează lupa, înainte de a continua.

— Uită-te, în poza asta sunt ceilalți voluntari care-i duc pe copii la teatru. Niciodată nu merg într-un grup atât de mare. Au de gând să închidă creşa şi să transporte copiii împreună cu Mirjam.

Privesc atentă şi văd o coloană de copilaşi, escortată de două dintre tinerele pe care le văzusem lucrând cu Mina.

— Îmi pare rău, îi spun Minei. Ştiu că-i cunoşteai bine.

Dar ea clatină din cap şi-mi arată din nou diapozitivul.

— Nu. Uită-te, zice. Uită-te.

Mă uit. Înțeleg în sfârşit ce vrea să spună. Copiii mai mari de la *crèche* intră în teatru. Doi dintre cei mai mici sunt în cărucioare. Şi văd un anumit cărucior. Cel care conține fotografii cu războiul brutal şi Rezistența secretă şi cu toți cei pe care i-am întâlnit şi îndrăgit în ultimele zile.

— Vor găsi aparatul cât ai clipi, zice Mina. Naziştii. Când căruciorul va ajunge în lagărul de tranzit. După care o să ne găsească pe toți.

Ollie pare total derutat; n-a auzit de aparatul de fotografiat şi habar n-are despre ce vorbeşte Mina. Dar eu ştiu. Mai ştiu şi că acum câteva minute, când am văzut-o pe Mirjam în fotografii şi el mi-a spus că nu s-a schimbat nimic, nu avea dreptate. S-a schimbat totul.

Duminică

— Ce-o să facem acum? întreabă a cincea oară Sanne şi pentru a cincea oară nimeni nu are vreun răspuns.

Ollie a făcut un tur rapid al oraşului pe bicicletă ca să-i adune pe toți, mai întâi în apartamentul lui, de unde Willem plecase deja la un curs cu noaptea-n cap, apoi la Leo, care-a promis s-o ia pe Sanne şi să vină direct acasă la doamna de Vries. Acum suntem aici cu toţii, cu excepţia lui Willem şi a lui Judith, care ştie mai multe despre teatru decât noi toţi la un loc, dar care nu va mai putea participa niciodată la o întâlnire.

— Nu-mi vine să cred că poţi fi atât de proastă, mârâie Leo la Mina. Habar n-am avut că faci fotografii. Încercăm să salvăm nişte vieţi adevărate, iar tu te fâţâi pe-aici cu aparatul de fotografiat? Le-am spus tuturor că eşti necoaptă.

— Nu ridica vocea la ea, îl avertizează Ollie. Nu ridica vocea deloc.

Arată cu bărbia, cu subînţeles, uşa închisă a biroului. Doamna de Vries e furioasă că suntem cu toţii la ea acasă. Nu s-a mişcat de la fereastra din faţă, ameninţând că ne va da afară imediat ce aude vreun zgomot din birou.

— Ce e făcut e bun făcut, Leo, da? zice Sanne. E prea târziu ca să mai schimbăm ceva. Acum trebuie să luăm o decizie: ce facem mai departe?

— Să ne gândim bine, propune Ollie. Poate n-or să găsească aparatul. Mina face cu el poze de câteva luni şi ceilalţi voluntari de la *crèche* nu s-au prins. E o posibilitate, nu?

Mina îşi pleacă fruntea, îndurerată:

— Ştii bine că nu. Când deportările ajung la centrele de tranzit, ei caută obiectele personale ale fiecăruia – unii încearcă să-şi coasă bijuterii sau bani în haine sau valize. Gardienii vor rupe în bucăţi căruciorul ăla. Şi când or s-o facă…

Ştim cu toţii ce se va întâmpla când or s-o facă. Fotografii cu membri ai rezistenţei, cu zeci de ascunzători, cu copii în ascunzători, cu oameni inocenţi, nevinovaţi.

— Dar de unde ştim că vor duce căruciorul la gară? întreabă Sanne. Când sunt chemaţi pentru deportare, oamenilor li se permite să-şi ia o singură valiză cu ei. De ce-ar permite gărzile unei familii să aducă şi un cărucior? Poate va fi abandonat la teatru.

— Şi de ce-ar fi mai bine aşa? explodează Leo. Credeţi că aparatul nu va fi descoperit acolo la fel de uşor?

— Nu-i cu nimic mai bine, zice Sanne defensivă. Eu doar spun că nu putem şti nimic sigur: că vor întoarce pe dos căruciorul, cine o va face sau când. Nici măcar nu ştim sigur că toţi copiii vor fi în transportul ăsta. Ştiu că de obicei transporturile au loc în ordinea sosirii prizonierilor, dar uneori lucrurile se petrec altfel. Există vreo modalitate de-a pătrunde în teatru?

Ollie face semn din cap că nu.

— Ei îi cunosc pe toţi cei care lucrează acolo şi nu încalcă nicio regulă ca să accepte acum oameni noi. Totul e altfel de când sunt convocaţi şi membrii Consiliului şi rudele lor.

— Ce-ar fi să-l întrebăm pe Walter? propune Leo.

Ştiu că Walter este supraveghetorul teatrului şi cel care ajută la falsificarea documentelor pentru copiii de la *crèche.*

Tonul lui Ollie este definitiv:

— Nu. Asta nu-i o misiune a Rezistenţei. Noi înşine am făcut-o de oaie. Idioţenia noastră. Nu-l implicăm în asta până nu încercăm să dregem singuri lucrurile.

— Vor duce căruciorul la gară, şopteşte Mina. Pur şi simplu, ştiu. Nu lasă lucruri în urmă la teatru: aglomeraţia e prea mare şi întotdeauna încearcă să înghesuie cât mai mulţi oameni. Căruciorul va merge la gară; trebuie să mă credeţi.

Sanne se cutremură, trage aer adânc în piept şi o ia de la capăt:

— Bun. Deci voi spuneţi că va trebui să luăm înapoi aparatul, dar nu cât timp este la teatru. Va trebui să punem

mâna pe el când transportul pleacă de la teatru, în drumul spre gară. Şi neapărat să rămână secret. Să nu ne vadă nimeni. Corect?

— Vom fi pe străzi după stingere, remarcă Leo. Deci vom avea nevoie de acte speciale, cel puțin.

— Sau de un travesti, zice Sanne. O uniformă Gestapo ar ajunge – cu grad înalt, ca cel deghizat să umble prin oraş după stingere fără a fi luat la întrebări.

— Nu putem obține aşa ceva, le-o taie Ollie scurt. Dacă am putea, planul ăsta ar funcționa, probabil. Dar nu avem cum. Ştiu că alte grupări ale Rezistenței au şterpelit uniforme germane ca să le folosească în operațiunile lor, dar nu cunoaştem pe nimeni care să aibă una momentan şi nu avem cum să plănuim o acțiune secretă ca să obținem una. Cu siguranță nu în cele două zile care ne mai despart de deportare. Veniți cu altă idee.

— Sunteți toți nişte nătărăi, zice Mina clătinând din cap. Fireşte că există o cale de a pătrunde în teatru. Eu ar trebui să mă aflu acolo chiar acum. Trebuia să mă prezint pentru deportare. Aşadar, asta vom face. Mă prezint pentru deportare şi, odată înăuntru, găsesc aparatul şi-l distrug.

— După care vei fi trimisă în lagăr, zice Ollie încet.

— Şi?

— Mina… începe Sanne.

— Ce? întreabă ea aspru, cu vocea frântă. E greşeala mea, nu a altcuiva! Leo tocmai a spus-o. Şi mereu vorbiți despre faptul că misiunea în sine e mai importantă decât oricare dintre noi. Aşa că am s-o fac. Mă predau în după-amiaza asta.

Sanne deschide şi închide iar gura. Ollie îşi îngroapă capul în palme, iar Leo priveşte încordat biroul. Nimeni nu spune nimic. Nici nu e necesar. Propunerea Minei e groaznică, dar e singura lor opțiune.

Îmi dreg glasul:

— Pot face eu rost de una.

Deschid gura pentru prima oară în conversația asta. Toată lumea se răsuceşte înspre mine. Am greşit de foarte multe ori

în războiul ăsta. Începând cu Bas, începând cu începutul. Iar apoi pe tot parcursul. De multe ori am ştiut că ceva nu e în regulă şi mi-am spus că cel mai bun lucru este să ignor problema.

— Nu e nevoie ca Mina să se predea. Vă pot ajuta eu să luați aparatul foto. Dar când o fac, vreau s-o scot şi pe Mirjam Roodveldt de-acolo. N-o să rog pe niciunul dintre voi să mă ajute la partea asta. Voi înfrunta singură toate riscurile; dacă mă prind, voi declara că acționez pe cont propriu.

Nimeni nu spune nimic.

— Ziceați că aveți nevoie de-o uniformă ca să puneți mâna pe aparat, spun eu într-un final. Am zis că pot face eu rost de una.

* * *

Penultima oară când am văzut-o pe Elsbeth:

Ea avea optsprezece ani, eu şaptesprezece, Bas era mort. Ea îl cunoscuse deja pe soldatul ei. Mama lui Elsbeth n-avea nimic împotriva relației. Părinții ei sprijineau ocupația germană, deşi nu în mod ostentativ. Era un sprijin intim, servil.

Trecuseră şase luni de la invazie. Notele îmi scăzuseră vertiginos, în timp ce restul şcolii încerca să se opintească înainte, ca şi cum totul ar fi fost normal. Elsbeth era singura prietenă cu care mă mai vedeam. Venea la mine conştiincioasă, în fiecare zi, chiar dacă eu doar mă zgâiam la perete şi nu deschideam gura. Se juca cu părul meu sau mă ținea la curent cu cele mai recente bârfe, îmi aducea daruri aleatorii, ale căror unic scop era producerea unei umbre de zâmbet. O jucărie cu cheiță. O felicitare comică. Un ruj în cea mai urâtă nuanță de corai, pe care şi-l întindea pe toată gura, țuguindu-şi buzele şi dansând prin cameră, cerându-mi s-o sărut.

Într-o după-amiază, Elsbeth a venit şi s-a aşezat pe duşumea, frunzărind nişte reviste aduse de ea, ultimul ei

efort de-a mă înveseli. Era mai tăcută ca de obicei. Eu îmi priveam îndelung picioarele, iar Elsbeth zâmbea ca un sfinx, ca şi cum s-ar fi întâmplat ceva şi voia să ghicesc ce anume. În cele din urmă nu s-a mai putut abţine.

— Rolf mă iubeşte. Mi-a spus-o ieri şi i-am zis că şi eu.

— Ba nu, tu nu, am spun automat. Tu nu-l iubeşti. Tu flirtezi cu toată lumea.

Ea şi-a ţuguiat buzele şi mi-am dat seama că-şi aduna răbdare înainte de a-mi răspunde.

— Am flirtat cu destui băieţi ca să fac diferenţa. Pe Rolf îl iubesc. Vrea să ne căsătorim. După război am să plec cu el în Germania.

— Nu se poate, i-am spus eu, dar chiar când i-o spuneam, nu eram sigură ce anume nu putea face.

Să se mărite cu un neamţ? Să plece din ţară? Să aibă pe cineva, când eu nu aveam pe nimeni? Cuvintele ei mă loviseră ca o măciucă, atinseseră chiar şi părticelele din mine pe care le credeam atrofiate. Cum îşi putea dori să se mărite cu unul dintre ei?

— Nu poţi, Elsbeth. Ai vrea să fiu fericită pentru tine, dar nu pot. Nu te pot ierta că iubeşti partea care l-a ucis pe Bas.

— Nu Rolf l-a ucis pe Bas. Rolf nici n-a vrut să vină în ţara noastră. Vrea să se termine războiul, ca să se poată întoarce acasă. Nu e de acord cu ce face Germania – a fost trimis aici. Tu acum eşti pur şi simplu supărată.

— Sigur că sunt supărată, am explodat eu. Nu auzi ce spui? Te asculţi vorbind? Vrei să te măriţi cu un nazist, după tot ce i-au făcut lui Bas.

— Îmi pare rău, Hanneke, dar nu pot sta cu tine şi să fiu deprimată pe vecie, a scuipat Elsbeth. Îmi pare rău că viaţa mea merge înainte.

— Şi mie îmi pare rău. Îmi pare rău, fiindcă iubitul tău ar trebui să fie mort, nu al meu. Sper că va muri curând.

Ea m-a privit aproape un minut înainte de a mai spune ceva.

— Poate că e mai bine să plec acum, a zis în cele din urmă. Oricum trebuie să mă întâlnesc cu Rolf.

— Pleacă, am spus. Şi nu te mai întoarce niciodată.

DOUĂZECI ŞI DOI

Străzile sunt încă liniştite când plec de la doamna de Vries. Câțiva şcolari, câțiva lăptari şi măturători; de altfel, întâlnirea noastră de dis-de-dimineață s-a terminat înainte de ora când plec de obicei la slujbă. Sunt cumva între euforică şi pe jumătate moartă; pete plutitoare îmi joacă în fața ochilor ori de câte ori privesc ceva prea intens.

Poate că părinții mei nu s-au trezit încă. Poate c-au lăsat, când s-au dus aseară la culcare, uşa descuiată pentru mine. Au mai făcut-o şi altă dată. Nu des. Dar cel puțin de două ori s-au culcat mai devreme, fără a se asigura c-am ajuns acasă înainte de oprirea circulației. Îmi scot pantofii la intrarea în clădire şi urc pe vârfuri scara.

La trei paşi de uşă, ea se deschide violent.

— Unde ai fost?

Mama mă striveşte la pieptul ei.

— Unde ai fost?

— Îmi pare rău, zic eu mecanic. Îmi pare rău. Am fost la nişte oameni şi nu mi-am dat seama cât de târziu s-a făcut. Când am depăşit ora stingerii, a trebuit să rămân acolo.

— Ce oameni?

În spatele mamei, în fotoliul său, chipul tatei este încruntat şi rece. Aproape niciodată nu se înfurie, dar şi când o face, e mult mai terifiant decât mama.

— Ce prieten te lasă să-ți faci părinții să moară de îngrijorare?

— Cineva de la muncă, detaliez eu. L-am ajutat pe domnul Kreuk. La o înmormântare. M-a trimis să stau de vorbă cu familia. De-aia am fugit de-aici atât de repede ieri: uitasem. Erau foarte trişti şi am simțit că nu se cade să plec. Pe urmă a venit stingerea şi am rămas blocată.

— Domnul Kreuk? întreabă mama.

— Vă cere şi el scuze.

— Mă duc la el chiar acum. Mă duc la el chiar în momentul ăsta şi-i spun...

— Sigur, o întrerup eu. Sigur că trebuie să mergi la domnul Kreuk. Sper numai să nu considere că e cazul să angajeze pe altcineva, dacă nu se poate bizui pe mine să lucrez noaptea în caz de urgență.

Mă rog să nu se ducă la domnul Kreuk. Nu va vrea să-mi pericliteze cu ceva slujba.

— Ai cumva habar la ce chin ne-ai supus? întreabă tata. Ai idee cum a fost pentru noi noaptea asta?

— Da. Îmi pot imagina. Dar sunt bine. Sunt bine.

Mama îmi dă drumul din îmbrățişare şi se întoarce spre tata. Ridică repede mâinile la față şi se şterge la ochi. Plânge? Când se răsuceşte din nou spre mine, nu văd lacrimi, dar fața îi e roşie şi umflată.

— Îmi pare rău, zic iar, dar ea mă face să tac scuturând din cap.

— Du-te şi te schimbă şi vino înapoi la micul dejun.

— Să mă duc şi... să ce?

— Să-ți schimbi hainele. Eu am să pregătesc micul dejun. Ai să-ți mănânci micul dejun. Niciodată n-ai să mai lipseşti de-acasă toată noaptea fără să ne previi. Niciodată. Dar acum te schimbi, te piepteni şi nu mai vorbim despre dimineața asta.

Nu înțeleg de ce-mi oferă această grațiere – poate fiindcă e la fel de epuizată ca mine, poate nu vrea să se dondănească astăzi dar o accept.

În dormitor, îmi trec pieptenele prin păr şi trag pe mine o rochie plisată, care-i place mamei, dar eu o detest. E ca o ramură de măslin şi ea o va recunoaşte ca atare numaidecât. Patul mi-e nefăcut de ieri-dimineață şi doresc cu disperare să mă prăbuşesc în el. În loc de asta, îmi împroşc fața cu apă rece şi-mi pişc obrajii ca să le dau viață. Vreau să-l văd pe Ollie şi pe ceilalți din grup, ca să putem urzi planuri. Dar eram treji de prea multă vreme; am hotărât că era preferabil

să ne odihnim, să ne schimbăm îmbrăcămintea şi să ne înviorăm. Ollie mi-a spus că va trece pe la mine mai târziu.

Când ies din dormitor, mama se agită prin bucătărie, scoţând mâncare din dulapuri, nu doar terciul obişnuit de la micul dejun, ci şi ouăle care ne-au mai rămas şi o bucată de şuncă pe care nici nu ştiam că mama o pusese deoparte. În loc de porţiile calculate, rezonabile, pe care le împarte de obicei, mama găteşte ca şi cum n-ar fi război, ca şi cum totul ar fi normal.

— Pâine? întreabă ea când mă aude intrând, cu partea de sus a corpului băgată cu totul în cămară. Dacă tai pâine, mănânci?

Trag cu ochiul spre papa, încercând să aflu cum trebuie să răspund, dar el îmi evită privirea.

— Dacă vrei, taie. Mănânc orice îmi dai.

Ne aşezăm la masă, cu mai multă hrană în faţă decât primim de obicei într-o săptămână. Îmi dau seama că papa nu crede minciuna mea. Nu mă slăbeşte din ochi cu fiecare îmbucătură pe care o iau, în timp ce vorbesc despre toate fleacurile care-mi trec prin cap – vreme, nasturele pe cale să se rupă de la fustă, preţul bun ai napilor – şi mă întreb în secret cât mai am de aşteptat până la venirea lui Ollie. Va încerca oare să ia mai întâi legătura cu Judith, să vadă dacă are vreo idee? A spus clar că va veni la mine, sau a rămas să-l caut eu? Sunt atât de obosită, că nici nu pot gândi clar. Să mă duc la Leo şi să aştept acolo?

E duminică, o zi în care în mod normal nu lucrez, aşa că nu pot invoca niciun pretext ca să plec de-acasă. Oricum, mama mă urmăreşte ca un uliu. În loc s-o şterg, o ajut la treburile de prin casă pe care nu le-am terminat ieri. Spălăm geamurile, măturăm podelele şi terminăm de lustruit argintăria. Când rămânem fără pastă de lustruit, propun plină de speranţă să mă duc şi să împrumut de la o vecină, dar mama scoate triumfătoare un borcan nou. Când propun să ies să cumpăr un ziar ca să-l citim cu toţii, cel care mă

opreşte este papa, spunând c-ar asculta mai bucuros altceva decât ştiri.

— Ce-ar fi să ne cânți ceva, Gerda? o încurajează tata pe mama.

— Oh, s-ar putea să doarmă vreun vecin. Şi trebuie să curăț sfecla pentru prânz, protestează mama.

— Ba nu, cântă-ne ceva, mama. Curăț eu sfecla.

Mă ofer s-o fac pentru că cred că muzica o va binedispune. Dar când se aşază la pian, chiar mi se face dor s-o aud cântând ca altădată. Înainte de război, auzeam muzica de la jumătatea străzii, mai întâi melodia interpretată de mama, apoi, după câteva secunde, versiunea împiedicată, stângace a elevului ei.

Nu cântă imediat; mai întâi îşi odihneşte mâinile pe clape. Când în sfârşit începe, este o melodie pentru începători, una pe care a izbutit să mă învețe până şi pe mine, înainte de-a se consola cu gândul că n-am pic de ureche muzicală. E simplă şi rudimentară, nu soiul de muzică pe care-l cânți ca să faci paradă. Cuțitaşul de curățat îmi stă moale în mână. Cântecul îmi aminteşte cum e să fii tânără, lipsită de griji. Îl cântă o dată şi încă o dată, adăugând mereu o variație nouă care face tema mai complexă, până când simpla melodie originară abia se mai distinge sub trilurile şi acordurile ce o acoperă. Dar e acolo, dacă asculți atent.

După o oră, mama s-a pierdut în muzică, iar papa moțăie în fotoliu. Cred că, în mare, m-au iertat c-am călcat strâmb. După încă o oră, voi încerca să plec. Le voi spune că mi-am făcut planuri cu Ollie. Le place de el. Tocmai când m-am hotărât să procedez astfel, aud un zgomot pe care notele cântate de mama nu reuşesc să-l acopere. Mama îl aude şi ea şi se opreşte, cu degetele suspendate la câțiva centimetri deasupra clapelor.

— Hanneke!

Chemarea vine de jos şi, fiind pe jumătate şoptită, mi-e greu să-mi dau seama cui îi aparține vocea.

Cu degetele pătate de sfeclă, deschid repede geamul şi mă aplec în afară, să văd cine e pe treptele de la intrare.

— Ollie? Tu eşti?

— Nu, sunt eu.

O siluetă înaltă, stând lângă o bicicletă, face un pas în spate şi-şi scoate pălăria.

— Willem? Ce cauți aici?

— Scuză-mă, strigă şoptit el, străduindu-se să nu deranjeze vecinii. Ollie mi-a dat adresa, dar nu şi numărul apartamentului. N-am ştiut unde să sun.

— Cobor imediat.

Cum închid fereastra, mama se ridică, băncuța de la pian hârşâind pe podea.

— Cine-a fost?

— Un prieten. Nu ştia numărul apartamentului, îi spun eu în timp ce-mi pun pardesiul. I-am spus c-o să cobor imediat.

— Nu, n-ai să cobori. Nu la un băiat pe care nu-l cunosc.

— E Willem – colegul de cameră al lui Ollie.

Castronul cu sfecle e încă pe podea, unde l-am pus după ce le-am curățat.

— Vrei să le pun pe sobă?

— Nu.

Mama trânteşte capacul pianului, scoțând un pocnet lemnos oribil.

— Îți interzic. Ai lipsit toată noaptea trecută.

— De data asta nu voi sta toată noaptea, îi explic răbdătoare. Vreau doar să vorbesc puțin cu Willem.

Bărbia îi tremură şi în ochi are o privire sălbatică.

— Îți interzic să mai pleci de-acasă. Încă eşti copilul meu, Hannie.

— O, mama. Nu mai sunt copilul tău.

E genul de lucru pe care-l țip de obicei la supărare, dar acum, rostindu-l, mă simt tristă şi obosită.

— Eu aduc banii în casă. Eu cumpăr mâncarea, eu fac toate drumurile. Mama, *eu* sunt cea care are grijă de *tine*.

Fața mamei se boțește și toată buna dispoziție acumulată în timpul micului dejun și al cântatului la pian se spulberă.

— Fiica pe care o știu eu nu mi-ar fi vorbit niciodată așa.

Nu e de parcă nu mi-ar fi spus asta de zeci de ori, dar acum ustură. Sunt sătulă de comparațiile cu cea care eram înainte de război. De menționarea tuturor modurilor în care eram mai bună și a lucrurilor pe care n-o să le recapăt.

— Fiica aia nu mai există, îi spun mamei pe un ton resemnat. E dusă și nu mai vine înapoi.

DOUĂZECI ŞI DOI

— Eşti bine?

Willem mă ia de braţ de cum ajung afară. Mă întreb dacă a auzit cearta noastră prin fereastra deschisă sau îmi citeşte pur şi simplu pe faţă.

— Sunt bine.

— Aşa arăţi tu când eşti bine? mă întreabă el glumeţ.

— Nu, arăt aşa când n-am chef să vorbesc despre asta.

Dacă i-aş fi spus-o lui Bas, el şi-ar fi ridicat mâinile, formând ca nişte false gheare de pisică, scuipând şi prefăcându-se că zgârie aerul până aş fi izbucnit în râs. Dacă i-o spuneam lui Ollie, el mi-ar fi dat o replică la fel de sarcastică, întorcându-mi-o pe limba mea. Când i-o spun lui Willem, el doar dă din cap îngrijorat.

— Îmi pare rău, zic.

Nu vreau să mă gândesc la figura şocată a mamei când am ieşit afară pe uşă.

— Te-a trimis Ollie?

Ollie urma să vină personal să mă vadă, îmi explică Willem, dar l-a rugat pe Willem să-l lase să doarmă douăzeci de minute mai întâi.

— Dar îl las să doarmă câteva ore, zice el. Când se trezeşte, va fi furios, dar abia dacă mai era coerent. Dacă l-aş fi lăsat să vină cu bicicleta până la tine, l-am fi pescuit dintr-un canal după-amiază. Munceşte prea mult. Aşa că, sunt doar eu; iar cu ajutorul tău, vom fi tu şi cu mine.

— Tu şi cu mine pentru ce?

— Sanne şi Leo le duc mâncare unor copii ascunşi. Când se trezeşte, Ollie se va duce la adăpostul lui Judith, să afle ce ştie ea despre soldaţii care se ocupă de obicei de convoaie. Tu te-ai oferit să faci rost de uniformă. Sper să mă ajuţi şi la treaba mea.

— Care e treaba ta?

— Eu trebuie să găsesc traseul pe care putem scăpa.

Pe William nu-l cunosc nici pe departe atât de bine ca pe Ollie, dar are o bunătate liniştitoare, care mi se pare imediat familiară. În timp ce umblăm prin cartierul meu, îşi ține capul înclinat spre mine, ca şi cum am purta o conversație intimă, dar de fapt îmi explică Schouwburgul.

Unele lucruri le ştiu deja. Teatrul nu e decât o haltă – evreii sunt aduşi aici pentru câteva zile sau săptămâni. După teatru, următoarea destinație este un lagăr de tranzit, altundeva în Olanda. Nici acolo prizonierii nu rămân prea mult, subliniază Willem. Acestea sunt doar nişte escale înainte ca arestații să fie scoşi din țară şi duşi în alte lagăre, cu nume străine, locuri unde tineri sănătoşi pot muri de boli misterioase.

Dar până să se întâmple toate astea, evreii sunt încărcați în trenuri, într-o gară de la periferia oraşului. Ca să-i ducă acolo, soldații îi îngrămădesc uneori în tramvaie sau camioane. Însă adesea pur şi simplu îi obligă pe prizonieri să mărşăluiască.

Nu e departe, sunt circa doi kilometri. Nu se blochează străzile, nu se fac pregătiri speciale pentru transport. Uneori coloanele se pun în mişcare noaptea, în timp ce restul oraşului se preface că doarme în spatele perdelelor de camuflaj. Alteori o fac ziua în amiaza mare.

Deci asta-i şansa noastră. Undeva între Hollandsche Schouwburg şi gară trebuie să luăm aparatul de fotografiat din cărucior; care, foarte probabil, va avea un bebeluş în el. Iar eu trebuie s-o identific pe Mirjam, să creez o diversiune pentru gardieni şi să fug cu ea într-un loc sigur, fără să bage cineva de seamă. Asta-i tot.

— Dar soldații?

— Asta le revine lui Ollie şi Judith, răspunde Willem. E sarcina lor astăzi. Misiunea noastră, a amândurora, ține doar de geografie. O putem îndeplini. Totul va fi bine.

Vreau să-l cred. Pare sigur pe el şi mă agăț de siguranța asta. Nu c-aş crede că are dreptate, ci fiindcă e plăcut ca cineva să-ți spună că totul va fi bine.

Lângă mine, Willem se uită la ceas şi iuţeşte pasul.

— Trebuie să ne grăbim. Deportările la Westerbork au loc de obicei în ordinea sosirii oamenilor la teatru. Prizonierii din razia cu Mirjam şi căruciorul ar trebui să fie deportaţi mâine, într-un transport de noapte. Aş fi vrut să ne antrenăm urmărind un alt transport în seara asta, dar nu e niciunul. Va trebui să urmărim unul după-amiază, ca să ştim traseul.

— Dar dacă nu sunt găuri pe traseu? întreb.

— Este cel puţin una.

— Care?

— Ei probabil nu se gândesc că cineva poate fi atât de cretin încât să se travestească în nazist şi să oprească un convoi. Deci nu se aşteaptă la aşa ceva.

Ne oprim la capătul cvartalului cu Schouwburg, îndeajuns de aproape ca să vedem intrarea în teatru, fără să pară că pândim în acest timp. Willem se apleacă peste bicicletă; şi-a desfăcut lanţul şi se preface că-l pune la loc, fixându-l pe roata dinţată. Un motiv bun pentru a ne mocăi. În timp ce el pretinde că repară bicicleta, eu supraveghez poarta masivă a teatrului.

E puţin înainte de ora patru. La fix, poarta se deschide. Lovesc cu piciorul pantoful lui Willem, care pune uşor lanţul la locul lui, oftând ca pentru a-şi cere scuze că bicicleta stricată ne-a răpit prea mult timp. Mai întâi apar soldaţii, doi, unul tânăr şi unul care-mi aminteşte de fratele mai mare al tatei, cel care încă locuieşte în Belgia şi obişnuia să-mi trimită bani de ziua mea.

Urmează prizonierii, cărând geamantane, ciufuliţi şi obosiţi, ca şi cum n-ar fi dormit în ultimele zile. Sunt mulţi, poate şaptezeci de oameni, iar soldaţii îi mână pe mijlocul străzii. E o zi plăcută de iarnă la Amsterdam şi, deşi mai sunt şi alţi oameni pe stradă, cupluri ca mine şi Willem, toată lumea se comportă de parcă marşul forţat al prizonierilor n-ar fi ceva ieşit din comun. Am dezvoltat un sentiment al banalului înspăimântător.

Mirjam nu e în coloană, dar sunt fete de vârsta ei sau mai tinere, înconjurate de familii tinere şi de bărbaţi între două vârste. Unul trece pe lângă noi, îmbrăcat cu o haină de tweed verde şi o pălărie de fetru. Îşi ţine privirea drept înainte, dar ceva în ochii lui mi se pare cunoscut, mă face să mă gândesc la praful de cretă. E învăţătorul meu din clasa a treia. Cel care ne aducea în fiecare miercuri o cutie cu dropsuri, pe care ni le împărţea după ore. Nu-mi aduc aminte cum îl cheamă. Nu ştiam că e evreu.

Soldatul care seamănă cu unchiul meu urlă ceva. Într-o germană rapidă – nu înţeleg cuvintele, dar pricep sensul când gesticulează către capătul cvartalului. În faţa mea, o bătrână din mulţime se împiedică. Bărbatul de lângă ea – soţul ei, după felul tandru, familiar în care o atinge – încearcă s-o ajute să se ridice, dar soldatul îşi ridică puşca şi-i face semn să meargă mai departe. El dă din nou să-şi ajute soţia; soldatul îşi întoarce rapid arma, lovindu-l pe bărbat cu patul, ca să-l împingă înainte. El înaintează împiedicat, iar acum soţia lui este cea care-l ajută. Încerc să nu mai privesc.

— Aş fi vrut ca pe traseu să nu fie atât de multe spaţii deschise, zice Willem mergând încet pe lângă bicicletă.

Încă pretindem că purtăm o conversaţie obişnuită. Ne prefacem că nu observăm violenţa din jurul nostru.

— Nu prea ne avantajează.

Nu, traseul ăsta nu prea ne avantajează. E distanţa cea mai scurtă până la gară, ceea ce are sens. Dar înseamnă şi că o luăm pe bulevarde largi, traversând spaţii deschise, cu cvartale lungi, neîntrerupte de străduţe. Pe traseul ăsta nu sunt multe locuri unde să te adăposteşti, iar noi avem nevoie de ascunzători bune. Cu o uniformă nu ajungem departe.

— În timp ce mergem, gândeşte-te la ce vezi. Privirea lui Willem se repede pe furiş la stânga şi la dreapta, măturând orizontul.

— Pe unde ai putea dispărea, cu cel mai mic risc să te vadă cineva?

— Vom trece pe lângă Oosterpark, sugerez eu.

E un parc municipal mare şi îngrijit, şi n-ar fi greu ca mai mulți oameni să dispară în tenebrele lui.

Willem se gândeşte.

— Dar nu avem contacte în zona parcului. Nimeni din grup nu locuieşte pe-aici. Odată ajunsă în parc, unde te-ai duce?

Are dreptate. În plus, Oosterpark nu urmează decât după ce traversăm două canale. Nu e o idee bună ca traseul evadării să treacă peste două poduri, uşor de închis sau de blocat.

— Trebuie să se întâmple înainte de Plantage Muidergracht, gândesc eu cu voce tare. Destul de aproape ca să ne putem întoarce la doamna de Vries. Trebuie să încercăm s-o luăm pe Mirjam şi căruciorul imediat după ce pleacă de la Schouwburg.

— Cred că ai dreptate. Dacă ajungem până la pod, nu mai avem nicio şansă.

„Concentrează-te pe căile de evadare”, îmi spun. „Concentrează-te pe cât eşti de aproape s-o salvezi pe Mirjam. Concentrează-te pe acea unică viață.” Trebuie să mă concentrez pe Mirjam, fiindcă nu mă pot concentra asupra profesorului din clasa a treia, pe care n-o să-l pot face scăpat, nici asupra domnului Bierman, pe care nu-l voi salva, nici asupra vreunui coleg de clasă al lui Mirjam sau asupra întregului grup de oameni ce mărşăluieşte acum atât de aproape. Nu-i voi ajuta pe niciunul dintre oamenii ăştia.

— Ce zici de locul ăsta?

William se opreşte arătându-mi o clădire, ca şi cum l-ar interesa stilul arhitectonic.

Am ajuns într-o intersecție unde se încrucişează trei străzi, ramificându-se în unghiuri bizare, astfel încât câmpul vizual este redus la douăzeci şi cinci de metri. Dacă aş fugi cu Mirjam de aici, ne-am face nevăzute în cinci secunde şi doi soldați – presupunând că sunt doar doi, presupunând o mulțime de chestii – n-ar fi suficienți ca să exploreze încotro am luat-o.

Cercetând clădirile aliniate pe stradă, ochii mei se opresc la o măcelărie. O copertină mare e suspendată deasupra intrării. Portocalie, culoarea monarhiei exilate. Cumva, ăsta mi se pare un semn bun.

— Măcelăria! spun eu indicând-o din cap. Sub copertină.

Prăvălia propriu-zisă nu e lipită de stradă ca magazinele de lângă ea, aşa că deja oferă în mod natural mai mult spaţiu pentru ascundere. Sub copertină se află o vacă grasă de plastic în mărime naturală, în spatele căreia se pot piti două sau trei persoane.

Willem scoate un oftat din rărunchi, aşezându-se pe vine şi prefăcându-se exasperat de lanţul de la bicicletă, dar câştigând de fapt timp ca să examineze în voie măcelăria.

— Bun, zice el. Cu vaca asta şi după cum e construită intrarea, trebuie să ştii că se află cineva acolo ca să-l vezi.

Chiar crede cu adevărat că e un loc bun? Dar eu? Poate doar îmi doresc să funcţioneze? Nu-mi dau seama. Intersecţia pe care eu şi Willem am ales-o – cu copertina mare şi văcuţa de plastic – e situată la mai bine de un kilometru de gara Muiderpoort. Mi se pare o distanţă lungă. Dar suficientă, oare, ca să salvezi o viaţă?

Convoiul ne-a luat-o acum în faţă. Rânduri tăcute, solemne, de oameni duşi Dumnezeu ştie unde, după care privim lung, neputincioşi. Pe stradă rămânem doar eu şi Willem.

— O să te descurci? întreabă el. Cu partea ta? Cu uniforma?

— O să mă descurc.

— Dacă vrei să-ţi fac eu legătura cu cineva… Nu ştiu dacă ştiu oamenii potriviţi, dar aş putea…

— Nu e nevoie, Willem.

El dă din cap şi ezită înainte de-a vorbi din nou.

— Hanneke, sper să nu mă înţelegi greşit, începe el. Dar a obţine o uniformă este genul de misiune pentru care am face planuri cu săptămâni înainte. Îmi place de tine. Cred că eşti o persoană puternică. Dar Ollie… E cel mai bun prieten al meu

şi n-aş suporta să i se întâmple ceva. Sau oricăruia dintre ei. Nu erai prea dornică să ne ajuți. Vreau să ştiu dacă putem avea încredere în tine.

Mi-am petrecut doi ani dorindu-mi ca nimeni să nu aibă încredere în mine, ca nimeni să nu se bazeze pe mine. Dar acum am văzut un convoi şi am văzut un centru de deportare şi am văzut scrisul încrezător al unei fete înspăimântate şi am văzut oameni bravi siliți să se ascundă şi oameni răi devenind în secret cutezători, aşa că atunci când deschid gura, îl asigur pe Willem:

— Puteți. Îmi voi da toată silința, Willem.

Începe să mi se pună un nod în gât şi-mi iau ochii de la el, dar când îl privesc din nou în cele din urmă, Willem încă se uită la mine, cât se poate de politicos şi parcă dureros de îngrijorat.

— Sper că eşti bine, Hanneke, zice el. Dacă vrei să vorbim despre ceva, nu trebuie neapărat să le spun şi celorlalți.

Îmi muşc tare interiorul obrazului, fiindcă propunerea lui Willem este atât de sinceră şi pentru că, după tot ce s-a întâmplat în ultimele douăzeci şi patru de ore, deja sunt foarte sensibilă.

— Nu e nimic. Sunt în regulă. Doar că... n-am dormit prea bine, mă scuz eu în final. De când a murit Bas nu dorm bine şi nu plâng.

O semi-explicație. Totuşi, mai mult decât am spus cuiva cu voce tare.

Willem îşi pune iar mâna pe brațul meu:

— Asta nu ți-l va aduce înapoi pe Bas, Hanneke. Ştiu că ştii deja asta. Dar ți-o spun în caz că mintea ta vrea să te împingă să crezi altceva. E posibil s-o salvezi pe Mirjam şi tot să nu poți dormi noaptea.

DOUĂZECI ŞI PATRU

Soneria a fost schimbată. Scotea un zbârnâit ca o râşniţă, dar acum sună ca un clopoţel cristalin. La început cred că mi-am amintit greşit, dar cum aş putea confunda un sunet pe care l-am auzit de o sută, două sute, cinci sute de ori în viaţă?

Probabil că Elsbeth şi-a instalat o sonerie nouă când părinţii ei s-au mutat la bunica sa, iar ea şi Rolf au luat în stăpânire casa în care a copilărit. E straniu să mă gândesc la ea în felul ăsta, ca la o soţie care ia decizii casnice privind conducerea gospodăriei. Mă întreb dacă a scos şi tapetul de pe pereţii camerei de zi. Probabil că are bani suficienţi să facă asta şi dintotdeauna îl considerase oribil.

Nu-mi deschide nimeni, aşa că mai apăs o dată pe butonul noii sonerii, lipindu-mi nasul de sticlă. Aceeaşi cameră de zi. Acelaşi tapet.

Ştiam eu c-o să am emoţii să vin aici. Că nu mă voi simţi în largul meu. Dar nu m-am aşteptat ca o teamă atât de solidă să mi se instaleze în stomac. N-am ştiut că va trebui să-mi înfig picioarele în sol cu atâta îndârjire ca să nu dau bir cu fugiţii.

Nimic – niciun zgomot din interior, nicio licărire de la vreo veioză. Nu e nimeni acasă. E mai bine aşa, îmi spun. Mai sigur. Mai uşor. Îmi făcusem planuri pentru un milion de situaţii: ea acasă, el acasă, amândoi acasă, iar scenariul ăsta ştiam că va fi cel mai favorabil. De-asta am şi venit acum, fiindcă familia lui Elsbeth întotdeauna a luat cina duminica acasă la bunica ei şi bag mâna-n foc că tradiţia continuă şi în timpul războiul. Atunci de ce o parte din mine se simte atât de dezamăgită că nu-i vede chipul?

Încă ceva neschimbat legat de casa ei: cheia de rezervă pusă sus, pe tocul uşii – uşor ruginită, rece în mâna mea.

Totul miroase la fel, întreaga casă: a cuişoare şi-a detergent de rufe, ca altădată, izul specific familiei Vos, destul de bine

cunoscut ca să fie reconfortant. Numai că de data asta, îmi reamintesc, n-am venit în vizită. De data asta am venit să lucrez.

Înainte de a mă putea răzgândi, mă strecor înăuntru. Dormitorul principal e situat la etaj, la capătul coridorului. N-am intrat în el decât foarte rar, deşi uneori Elsbeth se furişa înăuntru şi revenea cu rujul maică-sii, ca să exersăm cum să ne dăm pe buze. Dar de-ndată ce pun piciorul înăuntru, ştiu că e o greşeală. Încăperea asta nu e folosită; pe pat stă întins un lucru de mână pe jumătate terminat.

Am o tresărire. Dacă Elsbeth şi Rolf n-au ocupat dormitorul principal, înseamnă că trebuie să intru în camera pe care sperasem s-o evit. Înapoi la scară. Prima uşă pe dreapta.

O deschid şi sunt asaltată de fantome. Dormitorul lui Elsbeth, unde am petrecut atâtea după-amieze, exersând dansuri, pretinzând că ne facem temele, întocmind clasamente de staruri favorite. Sporovăind despre cum vom creşte mari şi vom avea copii în acelaşi timp, cum vom îmbătrâni până la urmă împreună şi vom da roată pieței braț la braț, ca să ne sprijinim reciproc. Stop. Stop.

Capotul ei atârnă pe uşă. Încă are o mânecă găurită, de-atunci când am fumat amândouă în secret pe balcon.

Încercând să-mi stăpânesc emoțiile, mă concentrez asupra aspectelor practice ale încălcării legii. Elsbeth împărțea camera asta cu sora ei mai mare. Garderoba lui Nellie era la stânga, a lui Elsbeth la dreapta. Bag mâna-n foc că atunci când şi-a instalat soțul în casa copilăriei, Elsbeth i-a pus la dispoziție vechiul spațiu al lui Nellie. Asta-i un lucru pe care Elsbeth l-ar face: să-i spună să împingă lucrurile într-o parte, să-şi facă loc pentru ale lui, unde nimereşte. El va fi descoperit un sutien uitat de al lui Nellie, iar Elsbeth va fi râs de stânjeneala lui.

Deschid uşa şifonierului din stânga. Am avut dreptate, înăuntru, haine bărbăteşti frumos călcate, pantaloni şi cămăşi aranjate pe un rând. Sunt hainele soțului lui Elsbeth.

Ale soțului ei, Rolf. Noua ei viață, din care eu nu mai fac parte.

Dar nicio uniformă. Uniforma nu e aici – verific de două ori. Sigur are cel puțin două – una la purtat şi una la curățat –, dar aici nu e nimic. Nimic pus pe-un spătar de scaun, nimic azvârlit pe patul făcut în grabă. Unde-ar putea fi?

Înapoi în hol, deschid debaraua cu rufărie. Înăuntru, un coş de nuiele debordând de cearşafuri şi prosoape boțite, aşteptându-şi rândul la spălat. Scormonesc mai adânc, căutând luciri de gri şi negru, culorile morții, culorile Gestapoului. Spre fundul coşului, descopăr ceva închis la culoare şi-l trag afară.

Cum am putut uita? Bunica lui Elsbeth făcea daruri constând din două obiecte. Rochia numită Amigdala nu i s-a potrivit şi Elsbeth mi-a făcut-o cadou, chicotind la vederea expresiei mele când am deschis cutia cu hidoasa rochie. Dar Elsbeth a trebuit să păstreze perechea ei, altă rochie de un gri-violet mohorât.

Miroase a ea, a talc şi parfum şi am zeci de amintiri cu Elsbeth în rochia asta. Strâmbându-se când maică-sa i-a sugerat s-o poarte la o petrecere. Îmbrăcând-o, totuşi, dar încercând să verse „accidental" punci pe ea. Şuşotind la petrecere despre ce bine săruta Henk, spunându-mi înțelept că primul sărut nu e niciodată la fel de plăcut ca al doilea.

„L-am sărutat pe Ollie", aş vrea să-i spun. L-am sărutat pe Ollie, Bas e în continuare mort, tu ce mai faci şi n-a fost stupid să se termine prietenia noastră din cauza iubirii pentru un băiat, sau ăsta e cursul lucrurilor?

Îndes rochia înapoi în coşul de rufe şi înhaț gulerul negru care se iveşte pe fund. Cămaşa lui Rolf. Şi tocmai când apuc pantalonii asortați de dedesubt, uşa de la intrare se deschide.

Fără să stau pe gânduri, plonjez cu totul în debara, înghesuindu-mă lângă coşul cu rufe, cu pumnii încleştați pe uniforma mototolită a lui Rolf. Închid încet uşa scârțâitoare a debaralei, lăsând doar o dungă subțire – îmi e prea frică de sunetul pe care îl va scoate dacă o închid de tot. Inima îmi

bate atât de tare în urechi, încât sunt sigură că oricine o poate auzi; îi cer să se domolească, dar nu mă ascultă.

— Nu pot să cred c-ai uitat tortul. Nu merită să cinezi fără tort.

Încă un lucru care nu s-a schimbat: glasul lui Elsbeth, vesel şi ironic, lovindu-mă ca un pumn în plex. Mi se deschide gura într-un scâncet. Îmi apăs pe buze sinistra uniformă a lui Rolf.

— Se pare că viaţa nu merită trăită fără tort, dacă eşti nevasta mea, o tachinează el.

— Fiindcă în viaţă îmi plac lucrurile mai dulci, râde ea.

— Mai ai nevoie de ceva, dacă tot suntem aici? întreabă Rolf.

— Aş putea lua un pulover, casa bunicii e ca un gheţar.

Se poartă atât de firesc unul cu celălalt. Nu mă aşteptam. Felul în care vorbesc nu sună a război. Sună a sărutări şi glume, ca nişte prieteni pe care ar trebui să-i mai am. Aud paşii ei pe scări, scârţâitul treptei a patra. Dormitorul ei e camera dinaintea debaralei de haine; nu are de ce să treacă mai departe. O aud în încăperea vecină deschizând şifonierul, împingând umeraşele, fredonând ceva nemelodios. Elsbeth a fost de când o ştiu afonă.

— Mi-ai văzut puloverul galben? strigă ea spre bucătăria de jos.

— Nu l-ai pus în coş?

Saliva mi se adună în gură. Văd gleznele subţiri ale lui Elsbeth aproape, tot mai aproape, şi pudra ei de talc îmi gâdilă nările. Pune mâna pe mânerul uşii. Ce fac dacă mă găseşte? Recapitulez scenariile aşa cum fac mereu când vine vorba de nazişti, dar în cazul de faţă toate sunt inaplicabile. Aş putea-o lovi. Aş putea-o îmbrăţişa. Aş putea s-o întâmpin ca şi cum ultimii doi ani nici n-ar fi existat. Dar au existat, şi acum nu numai c-o urăsc, o iubesc şi mi-e dor de ea, dar mai simt şi teama asta.

— Elsbeth, e aici, strigă Rolf. Puloverul tău e pe scaun.

Ea se îndepărtează, ţăcănind pe pardoseală cu tocurile.

Inima îmi bate să-mi iasă din piept de emoţii, mânie şi durere. Pe urmă dispare din nou, fosta mea cea mai bună prietenă.

* * *

Când ajung seara acasă, mama şi papa sunt deja în pat. E prea devreme ca să doarmă, dar nu catadicsesc să-şi facă apariţia. De ani de zile îi implor să procedeze astfel – să se ducă la culcare fără să mă aştepte dar acum mi-i imaginez în ţinută de noapte, ascultând cum îmi atârn paltonul, şi asta mă tulbură. Ceva s-a schimbat între noi după ultima ceartă, când am plecat cu Willem. Sunt în continuare fiica lor, dar nu mai sunt copilul lor.

Pe noptiera mea, sprijinită de-o carte, găsesc o scrisoare. Nu recunosc scrisul de pe plic; când îl deschid, cade din el un bilet mic în formă de stea. Christoffel trebuie că a adus-o când eram plecată de-acasă, după ce s-a întors tatăl lui de la Den Haag. Răspunsul Amaliei. Exact ceea ce-mi doream cu ardoare acum două zile şi ce astăzi nu mai contează deloc.

„Dragă Hanneke”, citesc după ce desfac foaia foşnitoare de carneţel, „nu ştiu unde e. Aş vrea să ştiu. Şi mie mi-e dor de prietena mea.”

Mi-o imaginez pe Mirjam veselă, întâlnindu-se din nou cu prietena ei, în braţe cu un teanc de reviste, cu sufletul plin de o săptămână de gânduri şi sentimente de împărtăşit, bucurându-se de o regăsire pe care eu şi Elsbeth n-o vom trăi niciodată.

Adorm şi am iar vechiul coşmar, cel pe care l-am tot avut după moartea lui Bas. El vine spre mine în uniformă, cu scrisoarea pe care tocmai am rupt-o. În vis, a refăcut-o şi este supărat că n-am citit-o. „Înseamnă că m-ai uitat”, îmi zice. „Ba nu”, încerc să-i spun. „Nu înseamnă deloc asta. Mă gândesc la tine zi de zi.”

„Uite”, îi spun. „O citesc chiar acum. Chiar în minutul ăsta, dacă e important pentru tine.” Dar cu fiecare cuvânt pe care

încerc să-l citesc, Bas se face un pic mai palid şi mai cenuşiu. Până ajung la jumătate, s-a transformat într-un cadavru stând în picioare în fața mea, iar eu nu pot termina de citit scrisoarea pentru că plâng. Mă trezesc cu ochii uscați – ochii mei sunt întotdeauna uscați dar cearşafurile sunt răsucite în jurul corpului meu muiat în sudoare.

În seara următoare, chiar înainte de stingere, Ollie ne bate la uşă. Când îi deschide mama, începe să-i explice: mama lui nu se simte bine. El şi tatăl lui trebuie s-o ducă la spital. Piei îi e frică să rămână singură acasă; pot veni să stau noaptea asta cu ea?

Mama nici nu e de acord, nici nu se opune, nici măcar nu mă priveşte. Întoarce capul şi zice:

— Faci cum crezi, Hanneke.

— Atunci mă duc, pentru mama lui Ollie, zic.

Numai că, sigur, mama lui Ollie e bine-mersi şi Pia este acum acasă, făcându-şi neştiutoare temele. Transferul lui Mirjam e planificat să înceapă peste două ceasuri.

DOUĂZECI ŞI CINCI

Luni

Trebuie să stăm foarte aproape unul de altul şi foarte atenţi sub copertina măcelăriei. Totuşi, locul e bun. Copertina şi vaca aia ridicolă ne ascund cât speram noi de mult: două perechi de soldaţi au trecut pe lângă noi fără să ne observe. Sper doar ca cerul să rămână senin. Dacă începe să plouă sau să ningă, vreun soldat ar putea căuta adăpost aici.

Pe Willem nu-l văd, dar ştiu că nu e departe, câteva străzi mai încolo, ascuns cu un schimb de haine pentru Ollie.

Pentru că Ollie – Olivier, Laurence Olivier, când Bas se prostea – poartă acum uniforma Gestapo gri a soţului lui Elsbeth. Îi e prea largă la umeri. Dacă l-ar privi cineva de aproape, şi-ar da seama că ceva nu e în regulă, iar dacă vreun cunoscut al lui Ollie ar trece pe-aici şi s-ar întreba ce-i cu uniforma asta, ar fi şi mai rău.

Aşadar, planul e următorul: Ollie şi cu mine aşteptăm sub copertină sosirea convoiului. El îl va opri pe soldatul care-l conduce, spunând că are ordine să percheziţioneze un cărucior de copii pentru contrabandă. Va lua aparatul foto. Se va întâlni cu Willem să se schimbe, ca vecinii suspicioşi să nu-l vadă în uniformă. Probabil că Ollie are emoţii, dar n-o arată. Se uită drept înainte în noapte, la oamenii care se grăbesc spre casă. Avem timp. O jumătate de oră, cel puţin – ne-am ocupat poziţia chiar înainte de stingere – şi ne omorâm timpul lătrându-ne unul celuilalt observaţii şi precizări.

— Vei avea un singur minut ca s-o iei de-acolo, îmi atrage brusc atenţia Ollie. Eu am să-i chestionez despre cărucior, arătându-le falsele ordine întocmite de Willem. O să-i reţin cât pot de mult, dar ai foarte puţin timp şi ei nu trebuie cu niciun chip să te vadă.

— Ştiu, Ollie.

— Pe urmă, fugi după colț pe următoarea stradă unde ne întâlnim şi...

— Ollie.

Tăcem amândoi. Ştiu tot legat de ce vrea să mă prevină, pentru c-am trecut prin toate variabilele planului la care ne-am putut gândi şi am fost avertizată de mai multe ori: dacă n-o găsesc pe Mirjam ori n-o fac să vină cu mine în intervalul în care el ia aparatul din cărucior, nu voi putea s-o salvez.

Atunci înseamnă că am eşuat.

— La ce te gândeşti? mă întreabă el.

— La nimic, zic. Dar tu?

El se întoarce uşor dinspre mine, iar umbrele nopții îi ascund expresia.

— Mă gândeam la Bas.

— Da?

— Tu nu te gândeşti la el?

— Ba da, mă gândesc. Mă gândesc tot timpul. Bas patinând cu mama. Bas aducându-mi tort. Bas scoțându-mă din minți. Bas viu...

— În seara asta mă gândesc la... se întrerupe şi înghite în sec. Mă gândesc la ce era în sufletul lui Bas în timpul invaziei, când şi-a dat seama că mai mult ca sigur va muri.

— Se gândea oare numai la cât era de speriat? întreb eu şi mi-e uşor să termin gândul lui Ollie, pentru că l-am gândit şi eu de multe ori. La cât era de speriat şi cât ar fi vrut să se întoarcă acasă?

— Oare l-a durut? întreabă Ollie.

— Era furios? zic eu.

— Sau se simțea doar singur?

— E vina mea, şoptesc.

Cuvintele cad, spărgându-se în fața mea, sub privirile amândurora.

— E vina mea că Bas a murit.

Chipul lui din umbră e imposibil de citit.

— Ce-ai spus? mă întreabă.

— Bas. Din vina mea a murit Bas.

Cel mai teribil lucru şi acum l-am rostit cu voce tare, iar enormitatea asta îmi taie respirația. Când spui un lucru îngrozitor ar trebui să fie ca şi cum ți se ia o piatră de pe suflet, dar a da voce acestui gând n-a făcut decât să sporească greutatea lui.

— Ce prostii îndrugi? Ce i s-a întâmplat lui Bas n-a fost din vina ta. Erai la kilometri întregi depărtare. Nu tu ai apăsat pe trăgaci. Nu tu ai aruncat bomba.

— Ştiu că n-am apăsat pe trăgaci. Acelaşi lucru mi l-au spus şi părinții mei după ce-a murit. Că n-am fost acolo. Că nu eu l-am împuşcat, nu eu l-am aruncat în aer, nu eu l-am înecat, ori ce-o fi pus, mai precis, capăt existenței lui Bas. Dar eu l-am trimis. I-am spus să se înroleze.

— Hanneke, l-ai cunoscut pe Bas. La fel de bine ca mine. Sincer, chiar crezi că n-a vrut să plece? Chiar crezi că s-ar fi înrolat dacă în adâncul sufletului nu şi-ar fi dorit asta?

Încearcă să mă facă să mă simt mai bine, dar mă simt mai rău. Sunt pe cale să-i împărtăşesc lui Ollie un secret pe care n-am vrut să-l spun nimănui.

— El mi-a mărturisit că nu vrea să meargă, zic. La petrecere. Eu plecasem, a fugit după mine şi mi-a zis că nu vrea să se ducă, dar eu i-am zis că trebuie. Că e de datoria lui. Mi-a dat o scrisoare pe care s-o citesc dacă moare, dar n-am deschis-o. Am dus-o acasă şi-am aruncat-o, fiind absolut sigură că se va întoarce, dar m-am înşelat teribil – nu s-a întors. Înțelegi, Ollie? Eu l-am pus să plece!

Mă doare gâtul, de parcă vorbele mi-au provocat durere fizică ieşindu-mi pe gură. Acum am spus tot. Nu mă pot uita la Ollie, prea tare mă umple ruşinea. El stă absolut nemişcat, dar îl aud înghițindu-şi nodurile din gât. Când vorbeşte iar, are vocea groasă:

— Şi ultima mea discuție cu Bas tot după petrecerea de rămas-bun a avut loc. Târziu, după ce lumea plecase. A venit în camera mea şi l-am întrebat de ce nu era în pat, că trebuia să se trezească foarte devreme pentru instrucție.

— Ai vorbit cu el după mine?

Nu ştiu de ce, această posibilitate nu mi-a trecut prin cap. E normal ca cei din familia lui Bas să fi vorbit cu el – doar locuiau împreună. În mintea mea însă, eu am fost ultimul interlocutor. Vorbisem cu el şi apoi murise. Asta îmi imaginez şi asta mă ține trează nopțile.

— Câteva ore mai târziu. Soarele se pregătea să răsară.

Nu îndrăznesc să respir.

— Şi despre ce-ați vorbit?

— L-am întrebat cum se simte. L-am întrebat dacă e speriat. I-am garantat că n-o să-l judec dacă se teme, pentru că, în locul lui, m-aş teme şi eu. A recunoscut că e speriat, dar a spus că dacă n-ar fi, nu s-ar fi putut vorbi de bravură, nu? Mi-a zis că sunt o floare delicată fiindcă nu m-am prezentat voluntar. L-am întrebat ce fel de floare, iar el a răspuns că sigur nu o lalea, fiindcă niciun bărbat cu două buze n-ar vrea să sărute aşa o mămăligă.[3]

Acum Ollie zâmbeşte, amintindu-şi de îndrăznețul, prostuțul de Bas şi, surprinzător, zâmbesc şi eu, deşi suntem amândoi atât de trişti.

— Şi mi-a dat şi mie o scrisoare.

Încremenesc. Ollie bagă mâna în buzunarul de la pantaloni. Scrisoarea pe care o scoate este pe hârtie de maculator, genul folosit de şcolari pentru exerciții de gramatică, soiul pe care eu şi Elsbeth şi Amalia şi Mirjam şi tinerii de pretutindeni îl folosesc pentru a-şi transmite secrete. Ollie mi-o întinde.

— Citeşte.

A fost împăturită de multe ori, purtată în multe buzunare, încât îndoiturile sunt moi şi subțiate. În întuneric, trebuie s-o țin la câțiva centimetri de nas, descifrând cu greu fiecare literă.

Laurence,

Îmi pare rău că sunt atât de nerod. Ai fost un frate mai mare bun. Spune-i mamei că i-a fost dat să-şi păstreze

fiul cel bun, chiar dacă la început nu va crede (cine ar putea-o acuza?). Sub salteaua mea este o mică sumă de bani care de-acum îți aparține. Dar şi Piei i-am spus acelaşi lucru, prin urmare va trebui să vedeți care dintre voi se mişcă mai repede. Spune-i lui Hanneke c-o *iubesc. Şi să meargă mai departe. Nu prea curând. Poate după o lună sau două.*

B.

Acum râd de-a dreptul, acoperindu-mi gura cu palma, pentru că e o scrisoare atât de nesatisfăcătoare, care în schimb îl reprezintă atât de bine pe Bas: când solemnă, când zeflemitoare. Autoironică şi dulce.

— De ce nu mi-ai arătat-o până acum?

— Am presupus că ți-a lăsat şi ție una. Şi pentru că n-ai venit niciodată la noi după slujba memorială. Am crezut că nu mai vrei să ai de-a face cu familia noastră.

— Am crezut că mă urâți cu toții.

— Eu nu.

— Ollie, spun. Crezi că vorbea serios când ți-a spus că e speriat, dar bucuros să plece?

— Crezi că vorbea serios când ți-a spus ție că nu vrea să plece deloc?

Nu ştiu. Doi ani şi jumătate am crezut că ştiu.

— Nu sunt sigură.

— Poate că nici Bas nu era sigur, zice Ollie. Poate că într-un minut voia să plece, iar în următorul să rămână.

„Spune-i să meargă mai departe", a scris Bas. Încă un lucru pe care n-am putut să i-l ofer.

Ollie mă ia în brațe. Obrazul lui îmi apasă fruntea. Îi simt răsuflarea în păr şi pe ceafă şi până să-mi dau seama ce fac, îmi las capul pe spate, aşa că-l privesc drept în ochi. El îmi surâde, iar eu îmi mişc buzele spre ale lui. Nu că l-aş dori mult pe Ollie. Ci mai degrabă mă simt în sfârşit, pentru prima

oară după mai bine de doi ani, absolvită de o parte din vina pe care mi-am asumat-o. Buzele mele le ating pe ale lui şi…

— Hanneke, ce faci? zice Ollie trăgându-se înapoi şi ridicând mâinile ca să nu mă apropii mai tare.

Îmi duc repede mâna la gură.

— Pardon, Ollie, Am… Am interpretat greşit situația.

El clatină repede din cap; aproape că-l văd roşind, deşi e întuneric.

— Nu mă gândesc la tine în felul ăsta, Hanneke.

— Nu. Fireşte că nu. Ai fost doar drăguț. Sunt iubita fratelui tău.

— Nu e asta.

Pare îndurerat.

— Iubesc pe altcineva.

Îmi vine să mor de ruşine. Ollie, care s-a purtat frumos cu mine de nenumărate ori în săptămâna care-a trecut… Tocmai i-am trădat mărinimia încercând să-l sărut, când el iubeşte pe altcineva! De ce nu mi-a spus mai devreme?

— Pe Judith? încerc să ghicesc. O iubeşti pe Judith?

— Judith? Nu, zice Ollie scuturând din cap. N-o iubesc pe Judith.

— Atunci pe cine?

El oftează.

— Cum să-ți explic? Lucrurile stau cam aşa: Tu, Hanneke, ai ajutat Rezistența de dragul unei persoane. Şi eu m-am alăturat lor tot de dragul unei persoane… Evreii nu sunt singurii care suferă din cauza naziştilor. Nu pe Judith o iubesc. Îl iubesc pe Willem.

— Îl iubeşti pe… Willem?

Creierul meu refuză ideea.

— Îl iubeşti pe Willem?

— Nimeni altcineva nu ştie.

Încerc să-mi adun gândurile. Ştiu că naziştii au arestat şi homosexuali şi opozanți politici. Dar n-am cunoscut niciodată pe cineva de felul ăsta.

— Eşti sigur? mă bâlbâi eu. M-ai sărutat, acum câteva zile, sub ochii Poliției Verzi.

— Te-am sărutat, într-adevăr. Iar după acea întâmplare m-ai lăudat că sunt un actor bun. Chiar sunt. Mai bun decât tine, poate. Tu, în război, te prefaci față de germani. Eu mă prefac față de toată lumea în fiecare zi. N-am spus-o nimănui altcuiva. Sunt şi eu un *onderduiker.* Ilegalitatea este lumea mea.

— Dar nu înțeleg. De unde ştii? Cum ştii că tu... cu Willem?

— Tu cum ai ştiut că-l iubeşti pe Bas?

— Fiindcă l-am iubit.

— Şi eu ştiu fiindcă îl iubesc. O ştiu de foarte multă vreme.

— Eşti în pericol? întreb, prea uluită ca să mă gândesc la cele o sută de alte întrebări pe care cu siguranță le am.

— O să spui cuiva?

— Nu.

— Atunci, nu sunt. Atâta timp cât nu ştie nimeni. Dintr-odată se încordează.

— Convoiul. Vine!

DOUĂZECI ŞI ŞASE

Zgomot de şiruri peste şiruri de paşi. Răsună tare, mai ales dacă viața îți e legată de acest zgomot. Gândul că Ollie este alături de mine mă linişteşte, dar mă şi sperie. Atât de mulți oameni îşi riscă viața. Willem în întuneric. Doamna de Vries cu Mina, aşteptând s-o primească şi pe Mirjam, până o ducem la doamna Janssen. Doamna Janssen, rugându-se la ea acasă.

— Palton albastru, îmi spun şoptit, de parcă am nevoie de un memento. Să mă uit după un palton albastru.

Dar dacă nu-l poartă? Dar dacă îşi spune că noaptea e prea caldă, dacă l-a dăruit cuiva sau cineva i l-a furat? Şi căruciorul; dacă nu face parte din acest convoi? Dacă l-au lăsat la teatru? Ollie nu poate purta la infinit o uniformă Gestapo, nu poate opri toate transporturile. Îmi vin în cap toate lucrurile pe care nu le-am putut anticipa şi văd cât de şubred e planul în care ne-am pus toate speranțele. Doi gardieni însoțesc prizonierii, ca la convoiul de ieri: bărbatul mai bătrân cu riduri adânci şi fața colțuroasă, cel care seamănă cu unchiul meu, merge în față, iar cel tânăr încheie plutonul. Şiruri după şiruri de deținuți. Am o tresărire. Pe ea n-o văd; orice persoană care nu e pe partea dinspre mine e greu de văzut. Toți sunt înghesuiți şi fețele le sunt vizibile doar la lumina lunii pline.

Dar într-unul dintre rândurile din spate, mare, bătător la ochi şi huruind pe pietrele de pavaj, iată un cărucior pentru copii. Iar în rândul din spatele lui, încă unul.

Două. Care o fi al Minei? Aş putea şti dacă ar fi mai aproape, doar l-am văzut. Dar Ollie nu. Ce va face el? Să încerc să-i şoptesc o descriere? Până s-o fac, el s-a dus, cu tocurile cizmelor răsunând tare pe pavaj.

— Stai! strigă el cu un accent german impecabil.

Soldatul mai tânăr îl aude şi priveşte derutat în jur, căutând sursa interferenței.

— Stai! repetă Ollie fluturând foşnitor hârtiile puse cap la cap de Willem şi conținând ordinul fals. E o problemă cu transportul ăsta!

— Halt! ordonă militarul mai vârstnic.

Prizonierii se opresc confuzi în mijlocul străzii, în timp ce soldatul mătură cu raza lanternei în direcția lui Ollie.

— N-am auzit de vreo problemă, îi spune lui Ollie.

— Nu cred că Gestapoul le comunică gardienilor de la teatru ce operațiuni de contraspionaj execută, răpăie Ollie. Ordinul vine direct de la Schreieder!

La auzul numelui oficialului suprem al Gestapo, soldații schimbă o privire rapidă şi se grăbesc să vină la Ollie.

— Nu le atinge! se răsteşte acesta când unul întinde mâna după documente. Crezi că vreau să-mi mânjeşti ordinele de misiune?

Ochii mei îi cercetează pe oamenii buluciți în spatele soldaților, zăbovind la fiecare rând, căutând cu disperare materialul de culoarea cerului. Acum amândoi soldații se uită la falsul ordin de misiune al lui Ollie. Niciunul nu priveşte spre mine. Țâşnesc de pe loc.

Fug ață în convoiul condus de nazişti.

Mă înghesui în spate, lângă o femeie care tresare când o apăs pe umăr.

— Mirjam Roodveldt? murmur fără a-mi mişca buzele. Palton albastru?

Ea clatină din cap şi eu mă împing până în rândul următor.

— Fată de cincisprezece ani? Brunetă?

Îmi croiesc drum până în rândul următor, repetând numele. Majoritatea deținuților mă ignoră.

— Mirjam Roodveldt?

Câțiva oameni clatină țeapăn din cap, implorându-mă din ochi să nu mai atrag atenția asupra lor.

— Mami, înseamnă că acum mergem acasă? întreabă un băiețaş aflat câteva persoane mai încolo, trăgând-o de haină

pe maică-sa. Dacă omul ăla a zis că e o problemă? Putem pleca?

— Linişte! strigă militarul mai vârstnic, întrerupându-şi discuția cu Ollie, dar fără să-şi ridice ochii din hârtii. Linştiți-l pe țânc, sau îl potolesc eu.

„Glumeşte”, îi spune fără sunet mama îngrozită fiului ei, acoperindu-i gura cu palma.

— Mirjam? şoptesc eu înaintând încă un rând.

Mama se uită acum la mine. „Încetează”, face din buze.

În fața lui Ollie, soldații nu se înțeleg între ei. Unul vrea să-l asculte pe Ollie, celălalt să se întoarcă la teatru şi să primească o confirmare. *O sclipire de albastru – de albastru ca cerul.* O văd, dar o pierd imediat în beznă. Era după femeia cu pălărie trandafirie. Era înainte de familia cu tatăl stoic ce-şi duce în brațe fetița somnoroasă.

— Mirjam? şoptesc, apoi ceva mai tare: Mirjam?

— Te rog să taci, murmură femeia cu pălărie.

— O să ne omori pe toți, se roagă de mine cu voce tremurândă bărbatul de lângă ea.

— Tăcere! strigă iar soldatul mai bătrân. Kurt, îi ordonă el celui mai tânăr. Dacă mai auzi pe cineva vorbind, trage!

Toți prizonierii încremenesc, cu răsuflările reci şi albe în beznă.

Dar am văzut ceva. O mişcare, ultima oară când i-am strigat numele. Cu câteva rânduri mai în față, o fată a întors puțin capul, niciun centimetru. Chiar şi-n întuneric, paltonul ei e de culoarea boltei cereşti. Sângele îmi năvăleşte în urechi şi mai fac un pas în față. Încă un rând şi sunt chiar în spatele ei. Inima îmi bate foarte tare, de data asta nu doar de frică, ci şi de entuziasm pentru ceea ce sunt pe cale să fac. Am găsit-o. O să fie în siguranță.

La stânga, altă mişcare. Soldații şi-au rezolvat disputa privind ordinul lui Ollie şi acum se îndreaptă toți trei hotărâți spre prima femeie care împinge un cărucior. Gesticulează spre ea să scoată copilul, repede. În timp ce lanternele sunt ațintite asupra ei, Ollie ridică ochii, mă caută frenetic în

mulțime. „Du-te”, schițează gura lui când îmi prinde privirea. „Repede.”

Ating spatele paltonului lui Mirjam, iar ea se răsucește să se uite la mine.

— Mirjam.

Abia îmi mișc buzele.

— Vino cu mine.

Mirjam face un pas înapoi, scuturând înfricoșată din cap. La câțiva metri distanță, Ollie le spune gardienilor că nu ăsta e căruciorul căutat; trebuie să-l inspecteze și pe celălalt. Îi aud cizmele țăcănind pe pietre și-mi dau seama că încearcă să meargă cât mai încet, ca să-mi ofere câteva secunde în plus. Îți mulțumesc, Ollie!

— Mirjam, e-n ordine. Știu cine ești.

„Nu”, face ea din buze.

În fața lui Ollie, cea de-a doua femeie cu cărucior își scoate din el bebelușul. Acesta începe să plângă: un vaiet subțire, pătrunzător, care însă mă acoperă suficient de bine ca să-i șoptesc instrucțiuni lui Mirjam:

— Trebuie să fugim. Vino cu mine. Te așteaptă oameni.

Întind mâna și-mi împletesc degetele cu ale lui Mirjam. Mâna ei e mică și delicată ca o pasăre. Ce tânără e!

Ollie a găsit camera și filmul, care înfățișează sute de vieți. Trece pe lângă noi, iar în lumina lunii, pe fața lui se citește teroarea în timp ce mă roagă pe tăcute să fug, să fug acum, s-o las acolo pe Mirjam dacă refuză să mă urmeze. Nu pot. Am ajuns prea departe. O țin deja de mână.

— Acum, șuier eu.

O smucesc de mână pe Mirjam, trăgând-o într-o parte. Ea opune rezistență.

— Acum, stărui eu.

Soldații își reiau locurile.

— Mai repede, zice unul. Mișcarea!

Acum toată lumea mărșăluiește iar, și eu în rând cu ei. Ce-am făcut? De ce n-a vrut Mirjam să mă asculte? Ollie se îndepărtează tot mai mult în beznă cu prețioasa încărcătură

după care a venit, iar eu sunt tot mai aproape de pod, cu spațiul ăla larg deschis, mortal. Dacă ajung până la gară, s-ar putea să mă suie în tren. Trebuie să încercăm să fugim.

Încă patruzeci de paşi până la pod. Treizeci şi cinci. Ajungem la ultima alee, singurul loc unde se mai poate fugi înainte de pod. Încep s-o trag pe Mirjam într-acolo. De ce nu vrea Mirjam să mă urmeze? Ceva nu-i în regulă. Îşi răsuceşte mâna într-a mea, se zbate, se desprinde de mine.

Fuge, dar nu în aceeaşi direcție cu mine. Fuge direct înspre podul deschis. O, Doamne, o, Doamne, ce face? E cea mai proastă direcție în care ar putea alerga. Paltonul albastru flutură în urma ei, fâlfâind în ger, fugind, fugind departe de mine.

— Stai! strig eu, în acelaşi timp cu soldatul care răcneşte: „Halt!”

— Halt! mai strigă el o dată, cu cizmele tropăind pe piatra cubică.

Ce să fac? Să încerc să le distrag atenția? Să fug după ea? Să le spun tuturor celor din convoi să fugă şi ei?

— Stai! dau să strig din nou, la jumătatea distanței dintre alee şi convoi.

Dintr-odată, aerul îmi este expulzat din plămâni când o pereche de brațe puternice mă prind de talie şi mă trag înapoi, înspre străduță.

— Dă-mi drumul!

— Să-ți dau drumul? mugeşte Ollie cu o voce feroce. Nu cred. Te-am văzut încercând să fugi!

Mirjam încă aleargă pe strada pietruită, apoi pe podul cu traverse groase de fier. Picioarele îi sunt fusiforme. Pantofii ei clămpănesc slab pe scândurile podului, acoperiți de zgomotul mai puternic al cizmelor soldaților. Trag de mâinile lui Ollie de pe mijlocul meu, încercând să le descleştez. Aparatul foto îmi intră în şold, iar el mă strânge şi mai tare.

— În chestiunea asta trec peste ordinele soldaților! Evident că şi tu faci parte din… din *conspirația* asta! Te arestez şi te interoghez imediat!

— Te rog, zic eu şi vocea nu mi-a sunat niciodată atât de disperat.

— Nu, şopteşte el, şi de data asta îmi vorbeşte adevăratul Ollie, nu Ollie cel care se preface a fi ofițer. Nu se poate.

— Te rog, îl implor pe Ollie. Or să...

Pac!

Chiar o fac. O împuşcă. În mijlocul podului, în ceafă, iar sângele îi gâlgâie din grumaz, vâscos şi lucios în lumina lunii.

— Nu! strig eu, dar vocea îmi e acoperită de un nou foc de armă.

Genunchii lui Mirjam se îndoaie sub ea în timp ce mâinile i se ridică la gât, dar ştiu că a murit chiar înainte de-a cădea. După cum nu încearcă să-şi frâneze căderea, după cum se năruie, cu umerii şi capul lovind piatra cubică.

Prizonierii se holbează cu gura căscată la trupul din mijlocul podului, unii slobozind şoapte şocate, alții încleştându-şi mâinile cu groază mută. Băiețelul care îşi strigase mai devreme mama plânge, iar ea încă îşi apasă mâna pe gura lui, astfel că lacrimile şi suspinele lui înăbuşite trec printre degetele ei.

Soldatul mai tânăr, cel care a tras, se întoarce la postul lui.

— Un avertisment, strigă el.

Vocea îi este nesigură; nu se aşteptase la aşa ceva şi acum nu ştie ce să facă.

— Dați-i drumul! comandă el. Repede!

Nici măcar n-au de gând s-o ia de-acolo. O să-i facă pe ceilalți prizonieri s-o ocolească, lăsând-o în mijlocul podului, ca s-o găsească mâine dimineață lăptarii şi măturătorii.

Ollie mă trage după el, departe de pod, cu un braț în jurul mijlocului meu şi în mâna cealaltă cu aparatul.

— Haide, Hanneke, mă instruieşte. Trebuie să mergi.

Nu văd încotro mă conduce, fiindcă plâng. Suspinele îmi năruiesc trupul; vărs primele lacrimi de la moartea lui Bas. Ele mă orbesc, au un gust sărat şi nefamiliar pe buzele mele.

Plâng pentru Mirjam, fata pe care trebuia s-o salvez, dar n-am putut, şi nici măcar n-am ştiut că nu pot. Pentru mama

care-şi liniştea copilul şi pentru bărbatul care mi-a cerut să tac. Plâng pentru doamna Janssen, care nu are pe nimeni, căreia i-am promis s-o ajut, dar n-am reuşit. Plâng pentru Bas. Plâng pentru Elsbeth şi soldatul german pe care l-a preferat celei mai bune prietene a ei, plâng pentru Ollie, care nu poate fi cu Willem, dar şi pentru toți oamenii din țara mea care au văzut tancurile intrând triumfătoare la începutul ocupației şi care mai au de aşteptat până le vor vedea trecând din nou, la plecare.

DOUĂZECI ŞI ŞAPTE

Ollie mă poartă pe alei dosnice şi străzi neluminate. Nu pot nici să spun dacă traseul ales de el este sigur, dacă mergem spre Willem. Nu ştiu dacă a mai aflat cineva ce s-a întâmplat, sau toată lumea aşteaptă să ne întoarcem, crezând că planul a ieşit cum trebuie. Picioarele mi se mişcă automat lângă ale lui. În cele din urmă mă conduce în jos pe câteva trepte şi-mi dau seama c-am ajuns în ceea ce trebuie să fie apartamentul lui şi-al lui Willem.

— Ceai? mă întreabă el scurt.

E primul cuvânt pe care-l rosteşte. Mâinile îi tremură când deschide uşile dulapurilor şi le trânteşte la loc, nemaiştiind unde-şi ține cănile. Se uită spre uşă, iar şi iar. Willem e acolo afară. Willem şi Mirjam.

— Willem e încă… încep eu să vorbesc.

— Ştiu, mi-o retează Ollie, şi după felul cum îi fulgeră ochii înțeleg că nu vrea să vorbească despre asta.

În cele din urmă încetează să mai umble prin dulapuri, se reazemă de tejghea şi-şi încleştează mâinile de muchia ei atât de tare, că încheieturile degetelor i se albesc.

— Eşti bine? mă întreabă stând tot cu spatele la mine.

Nu răspund. Ce-aş putea spune? Ollie izbeşte tejgheaua cu ambele palme; zgomotul mă face să tresar.

— La dracu'! La dracu'!

— Ce faci? îl întreb când porneşte spre uşă.

— Trebuie să mă asigur că Willem e teafăr.

— Ollie, dar nu ştii unde e.

El îşi îmbracă paltonul, încheindu-l până sus, ca să acopere uniforma de ofițer Gestapo:

— N-am de gând să stau aici. Nu-l voi părăsi. Trebuie să plec să-l găsesc pe Willem.

— Vin cu tine.

Mă ridic nesigură pe picioare.

— Nici eu nu pot s-o las pe Mirjam. Nu-i pot lăsa trupul.

— Nu. Mâna lui e deja pe clanță. Nu te poți întoarce acolo. Ai fost văzută ca fiind escortată de un ofițer Gestapo.

— Dar am promis s-o găsesc! E acolo afară, singură. O pot duce la domnul Kreuk. Am cheia. O duc acolo.

Vocea îmi este isterică şi necontrolată, nici nu sună ca vocea mea.

Ollie îşi propteşte fruntea de uşă, cu spatele la mine. Umerii i se ridică şi i se coboară.

— O iau eu, zice încet. Eu şi Willem o s-o luăm.

— De ce ai face aşa ceva?

Ochii mi se umplu de lacrimi.

— Am fost nesăbuită şi egoistă. De ce să faci aşa ceva pentru mine?

El îşi pune şi mâna pe uşă, lângă frunte.

— Pentru că, atunci când a căzut pe pod… Pe Bas nu l-am mai văzut după ce-a murit. Nu l-am mai văzut deloc.

Nu există niciun mijloc de a răspunde la atâta bunătate.

— Ai grijă, îi spun. Fii atent.

— Dă-mi cheia ta, zice, şi după ce i-o dau, continuă: Să mă aştepți aici. Să nu pleci.

— Nu plec, îi răspund.

Aştept multă vreme.

Marți

Mă trezesc şi nu sunt pe canapeaua lui Ollie, ultimul loc unde îmi aduc aminte că stăteam. Sunt întinsă într-un pat, lumina soarelui se revarsă înăuntru pe ferestre, iar Ollie e aşezat într-un fotoliu, în cealaltă parte a încăperii. Mă ridic brusc în capul oaselor Nu-mi aduc aminte când am adormit, îmi urăsc corpul că mi-a făcut una ca asta. Probabil că am căzut lată pur şi simplu, de prea multă îngrijorare, tristețe, sfârşeală, în timp ce Ollie se furişa înapoi în noapte.

— Ollie, şoptesc.

Îmi arde gâtul de la plânsul de azi-noapte.

— Bună dimineața.

— Ce s-a întâmplat? Unde e Willem?

Panica mea se risipeşte când Willem apare în prag.

— Aici sunt. Teafăr.

Teafăr. N-au mai fost morți azi-noapte în afară de Mirjam. Ea nu e teafără, nu va mai fi niciodată teafără.

— Ați luat…

Nu ştiu cum să închei fraza. „Ați reuşit s-o luați pe Mirjam de pe pod?”

— S-a făcut, zice Ollie. N-a fost simplu, dar s-a făcut.

— E la domnul Kreuk?

— Da. Iar doamna de Vries ştie ce s-a întâmplat. Tot ce ştiu naziştii, credem, este că două fete au încercat să evadeze; pe una au împuşcat-o, pe cealaltă au prins-o.

Îmi rotesc privirea prin camera în care stau întinsă, cu două birouri, unul cu o fotografie a părinților lui Ollie.

— Mi-ați cedat patul vostru.

— Willem te-a adus aici, explică Ollie. Noi am dormit pe podea.

— Îmi pare rău. Îmi pare rău şi c-a trebuit să vă ocupați de Mirjam. Îmi pare rău că n-am fugit când ar fi trebuit…

Sunt atâtea lucruri pentru care ar trebui să-mi cer iertare: nechibzuința mea, felul cum m-am pierdut cu firea, trăgând pe toată lumea după mine.

— Cel puțin am obținut aparatul de fotografiat, adaugă Willem binevoitor.

— Ce veți face cu el? I-l înapoiați Minei sau distrugeți filmul?

Ei schimbă priviri.

— Încă n-am decis, zice Ollie dându-mi o cană aflată pe brațul fotoliului său. Bea.

Ridic cana mecanic, iar când lichidul îmi alunecă pe gât nici măcar nu-mi dau seama ce e. În ultimele douăsprezece ore am simțit absolut tot ce se poate simți. Acum sunt amorțită.

— Trebuie să plec.

Port hainele de aseară, deşi cineva m-a descălțat. Sunt şifonată şi murdară. Mi s-a dus un fir de la ciorapi, ultima mea pereche. Când încerc să stau în picioare, mi se învârte capul.

Willem se uită îngrijorat la Ollie.

— Ar trebui să mănânci ceva. Nu-i aşa, Ollie?

— Trebuie să mă duc la doamna Janssen. Să-i povestesc ce s-a întâmplat.

Nicio părticică din corpul meu nu vrea să facă vizita asta, dar amânarea e şi mai rea. Uneori speranța poate fi otrăvitoare. Trebuie neapărat să-i curm doamnei Janssen neliniştea cât mai curând.

Willem îmi aduce încălțările, repetând întruna că nu e nevoie să plec atât de repede. Îşi dă seama, până la urmă, că nu mă poate face să mă răzgândesc şi înveleşte într-un şervet o felie de pâine şi-un măr, să le iau cu mine. Nu-mi închipui cum aş putea mânca acum, dar prefer să nu i-o spun. Voi pune mâncarea în geantă imediat ce ies din apartament.

Bicicleta mea... Nici măcar nu ştiu unde mi-e bicicleta. Tot în antreul doamnei de Vries, presupun, unde am lăsat-o înainte ca eu şi Ollie să ne ocupăm pozițiile la măcelărie. Într-o variantă mai optimistă a poveştii, aş fi mers cu ea acasă în dimineața asta, după ce aş fi lăsat-o pe Mirjam acolo, vie şi nevătămată.

Fără bicicletă, trebuie să merg pe jos până la doamna Janssen, ceea ce-mi ia aproape o oră. Am ceva mărunțiş în buzunar şi-aş putea lua tramvaiul, dar cred că merit această pedeapsă. Pe drum mă gândesc îngrijorată cum să-i spun. Dacă e mai bine să fiu directă şi să zic „A murit, doamnă Janssen", sau să-i povestesc totul de la capăt, explicându-i ce s-a întâmplat şi cum a dat greş planul nostru.

Se dovedeşte că nu e nevoie să-i spun ceva. Doamna Janssen înțelege singură, după umerii mei căzuți şi hainele mototolite, ori pur şi simplu după mersul meu. Mă aşteaptă la geam în camera din față a casei, iar când mă vede venind în sus pe stradă, bărbia îi cade în piept.

— Cum s-a întâmplat? mă întreabă după ce-mi deschide uşa.

Mi se pare aiurea să-i dau veştile pe trepte. Dar în fond, toată povestea asta mi se pare aiurea. Fiecare cuvânt îmi răneşte corzile vocale când mă forțez să-l emit.

— A fugit. Am încercat s-o conving să mă urmeze, dar a fugit. Au prins-o. E moartă.

Adaug ultima propoziție pentru că „au prins-o” ar putea însemna că a fost doar capturată. Nu vreau să explic de două ori că Mirjam nu mai poate veni niciodată în casa asta.

Doamna Janssen se lasă moale pe baston şi parcă văd cum se rupe încă o bucățică din ființa ei. Cu mâna amorțită, o prind de cot şi o conduc înapoi în casă. Ne aşezăm amândouă pe canapeaua urâtă din camera de zi.

— Cum s-a întâmplat? mă întreabă iar. De ce-a fugit de tine?

Suferința ei este calmă şi demnă, ceea ce înrăutățeşte întrucâtva situația. Cred c-ar fi fost mai uşor dacă şi-ar fi dat drumul complet, ca mine aseară, când Ollie a trebuit să mă târască acasă, fiindcă nici nu eram în stare să gândesc. Dar doamna Janssen jeleşte ca un om cu experiență în astfel de lucruri, ca cineva obişnuit să piardă oameni.

De ce a fugit Mirjam de mine? Dacă voia să fugă ca să scape de nazişti, de ce n-a fugit cu mine, persoana care tocmai îi spusese c-a venit s-o ajute?

— Nu ştiu, recunosc. Dar eram o necunoscută care i-a apărut în față în toiul nopții, a luat-o de mână şi i-a cerut s-o urmeze. Poate s-a speriat, pur şi simplu. A fost o noapte zăpăcitoare. Toți eram cu frica în sân.

— Crezi că s-a gândit că eşti o provocatoare, lucrând pentru soldați? Ori poate n-a fost sigură în ce direcție i-ai spus să fugă?

— Nu ştiu. Nu ştiu.

— Trebuia să vin eu.

Chipul ei e schimonosit de durere.

— Pe tine nu te cunoştea, dar pe mine, da.

— N-ați fi putut face nimic, zic eu ferm. Niciuna dintre noi n-ar fi putut face nimic.

Nu ştiu dacă e chiar aşa, totuşi. Poate ar fi trebuit să-i pomenesc lui Mirjam de doamna Janssen? Ar fi ajutat la ceva? De ce nu m-a urmat? În cele din urmă, îi ofer singura consolare pe care o am, neînsemnată cum e.

— Avem trupul ei. Prietenii mei au reuşit să-i fure trupul. E la domnul Kreuk.

— Cine o veghează?

— Nimeni, deocamdată. Domnul Kreuk soseşte de obicei la opt şi jumătate. Când ajunge, am să-l rog să se ocupe. Să-i găsească un loc de veci.

— Plătesc eu, se oferă ea imediat.

— Ba eu, îi spun.

Voi plăti cu banii pe care mi i-a dat doamna Janssen ca s-o găsesc. Altceva nu pot face. Cu banii ăştia ar trebui să putem cumpăra o piatră funerară. Una simplă, dar frumoasă.

— Ar fi bine să mergi la pompele funebre, zice doamna Janssen.

— Mai pot sta. Să vă țin de urât.

— Du-te, Hanneke, repetă ea. Nu vreau să stea singură.

* * *

Totuşi, mă duc mai întâi la doamna de Vries. Ei au aflat deja ce s-a întâmplat azi-noapte.

— Hanneke, îmi pare rău, spune doamna de Vries când deschide uşa, sunând cât poate fi ea de înduioşată.

Probabil m-a văzut intrând în clădire, deoarece niciunul dintre *onderduiker*-i nu e ascuns. Soții Cohen stau pe sofa, ținându-se de mână. Mina vine repede din spatele doamnei de Vries şi mă îmbrățişează.

— Am văzut convoiul plecând de la Schouwburg aseară, spune ea cu fața îngropată în gâtul meu. Apoi n-am mai văzut nimic. Am aşteptat şi-am tot aşteptat să o aduceți şi am fost

siguri că ceva n-a mers doar după câteva ore, când a venit Willem să te caute aici.

Copiii sunt treji, încă în pijamale, stând împietriți în spatele mamei lor, privindu-ne pe mine şi pe Mina şi evident străduindu-se să priceapă ce se întâmplă. Văzându-i, doamna de Vries îi uşuieşte înapoi în camera de joacă, iar domnul şi doamna Cohen se ridică s-o ajute.

Eu şi Mina stăm multă vreme strâns îmbrățişate în prag. În fundul apartamentului, gemenii râd. Închid ochii şi încerc să înăbuş acel sunet, care mi se pare nepotrivit în acest moment. Vreau să zac în pat zile întregi. Vreau să uit de toate.

Până şi Mina plânge. Curajoasa, optimista Mina, care a vrut să lupte în Rezistență chiar şi când a trebuit să se ascundă. Şi ce-a obținut cu asta? Ce poate face vreunul dintre noi împotriva monstruoasei maşinării care împuşcă în spate fete tinere care fug, înnebunite de frică?

Simt o atingere uşoară pe umăr. Este doamna Cohen, ținând în mână ceva ce arată ca o față de masă albă, împăturită. Se scuză că mă deranjează şi-mi întinde materialul.

— Pentru prietena ta, explică ea. Poate nu ştii – cei de credința noastră sunt înmormântați în haine tradiționale de îngropăciune. Asta-i doar o față de masă; în astfel de vremuri nu putem respecta toate tradițiile. Dar m-am gândit că poate vrei să-ți înveleşti prietena în ceva ca să fie înhumată. Numai dacă vrei. N-o lua drept impertinență.

Fără o vorbă, iau fața de masă din mâna ei şi țesătura fină îmi fâşâie între degete.

— Obiceiul e, de asemenea, ca un străjer să stea cu trupul neînsuflețit, astfel încât decedatul să nu fie singur. Nu putem participa la funeralii, fireşte, spune doamna Cohen. Dar dacă ne spui la ce oră vor avea loc, eu şi soțul meu vom avea grijă să începem în acea clipă rugăciunea pentru cei morți.

— Vă mulțumesc.

La acest gest, îmi vine să plâng din nou. Abia dacă-i cunosc pe domnul şi doamna Cohen, nici nu sunt sigură cât li s-a

spus despre ce-am făcut şi de ce.

— Vă mulțumesc, repet, neştiind ce altceva să zic.

DOUĂZECI ŞI OPT

Domnul Kreuk nu-mi pune nicio întrebare despre Mirjam, cine e sau de ce vreau să mă ocup de cadavrul ei, şi pentru asta îi sunt recunoscătoare. Este, cred, un gest de mulțumire pentru toate întrebările pe care nu i le-am pus eu de când ne cunoaştem. La birou, se mulțumeşte să mă bată pe umăr şi apoi îşi suflecă atent mânecile cămăşii, aşa cum face întotdeauna înainte de-a se apuca de treabă. După câteva ore, mă anunță că trupul este pregătit, cu excepția şosetelor şi-a pantofilor.

După ce-am plecat de la doamna de Vries, m-am dus acasă şi-am scotocit printre hainele mele ca să găsesc ceva potrivit pentru Mirjam. Mama şi papa plecaseră la consultația periodică a tatei. Am ales o rochie primită de la ei de ziua mea, acum câțiva ani. Încă se numără printre puținele haine care-mi vin bine, dar am împăturit-o oricum şi mi-am pus pantofii preferați din piele lăcuită într-o sacoşă.

— Pot? îi şoptesc domnului Kreuk. Pot s-o fac eu?

El pare mirat. E prima oară când cer să fiu în aceeaşi încăpere cu un mort. În mod normal, ei sunt aduşi prin uşa din spate, spălați, îmbrăcați şi aşezați în sicrie. Eu nici măcar nu intru în sala respectivă.

— Eşti sigură?

Încuviințez din cap.

— E important pentru mine.

Pentru c-am eşuat față de ea. Pentru c-am găsit-o prea târziu. Pentru că paltonul ei albastru este distrus, plin de sânge.

El mă conduce în mica încăpere albă. Am cu mine pantofii, şosetele şi fața de masă din olandă dăruită de doamna Cohen. Ar fi trebuit s-o rog să-mi explice cum trebuie folosită. S-o învelesc pe Mirjam în ea, ori doar s-o aştern peste ea? Poate nici măcar nu trebuia să aduc şi celelalte articole de îmbrăcăminte, poate trebuia să fie acoperită doar de lințoliu?

Sau nu contează? Doamna Janssen zicea că familia Roodveldt nu era bigotă.

Domnul Kreuk stă la câțiva paşi mai în spate, în timp ce privesc corpul care a fost Mirjam, zăcând pe tăblia rece. Doar de două ori am mai fost în prezența unei persoane decedate: la funeraliile bunicilor, când aveam unsprezece, respectiv doisprezece ani, dar atunci era o lumină difuză şi muzică. Acum nu-i decât linişte şi Mirjam. E atât de mică!

Iat-o, în persoană, prima oară când o văd cu adevărat. Fața ei are formă de inimă, cu părul negru pornindu-i dintr-un V pe frunte, cu bărbia ascuțită şi un mic semn din naştere pe stânga. Gene stufoase şi lungi. Nimeni nu mi-a atras atenția, descriind-o, cât de catifelate îi sunt genele. Nasul îi e cârn şi e puțin cam scurt pentru fața ei. Nici asta nu mi-a spus-o nimeni. Chiar sub gulerul rochiei de satin, marginea unei faşe acoperă gaura de ieşire a glonțului ucigaş. Îi aranjez gulerul, ca s-o ascund.

— Ați făcut… Ați făcut o treabă frumoasă. Vă mulțumesc. Pare aproape…

Ar trebui să spun că pare aproape vie, căci asta declară clienții domnului Kreuk când vor să-i mulțumească făcându-i un compliment deosebit. Dar nu pot afirma aşa ceva, de vreme ce n-am idee cum arăta vie.

— Pare împăcată cu sine.

— Mai pot face ceva pentru tine? Sau pentru prietena ta?

— Cred că nu.

— Legat de înhumare. Vrei un mormânt tradițional sau unul… special?

Ăsta ar putea fi un fel de a mă întreba dacă Mirjam ar trebui îngropată într-un cimitir evreiesc. Ştiu cât de dificil i-ar fi să facă rost de o asemenea parcelă.

— Doar un loc frumos. Nu va fi o ceremonie. Doar o îngropare.

El şovăie, gândindu-se parcă dacă să mai adauge ceva, dar pe urmă pleacă fără a mai spune nimic.

Nu am curaj s-o ating. Aşa că mă întorc spre locul unde paltonul albastru, atent împăturit, stă pe o masă. Gulerul şi nasturii de sus sunt mânjiți de sânge uscat, sânge care a împroşcat şi restul paltonului cu ruginiu şi maroniu. Domnul Kreuk a verificat deja buzunarele şi a pus efectele personale pe palton. Actele ei de identitate, găurite de glonț şi pătate şi ele în ruginiu, precum şi o scrisoare, care trebuie că era în buzunarul lateral, întrucât hârtia este albă şi curată.

Dacă aş putea să mă întorc în timp şi să nu-l cunosc pe T., aş face-o imediat. Ce lucru prostesc a putut să intervină între noi! Am să mă revanşez față de tine când ne vom întâlni data viitoare.

Cu dragoste, Margaret

Ultimul bilet de şcolăriță al lui Mirjam, despre ultima ei dramă. De ce l-o fi scris? Era supărată Amalia că Mirjam petrecea prea mult timp cu Tobias? Îl cunoscuse Amalia pe Tobias şi nu-i era simpatic? Uimitor cât de puțin contează toate astea acum.

După cum a promis domnul Kreuk, Mirjam e îmbrăcată, cu excepția picioarelor, goale sub rochia ce-i ajunge la pulpe. Iau o şosetă albă şi încep s-o trag peste degete şi călcâi. Picioarele îi sunt reci ca gheața, dar abia acum câteva ore fugeau pe străzile pietruite. Brusc simt că-mi şiroiesc lacrimi pe față. Câte scenarii n-am născocit ca să mă conving că Bas n-a murit singur! Dar când soseşte clipa, fiecare moare singur.

Pantofii aduşi pentru ea sunt cei mai frumoşi pantofi ai mei. Pantofi de purtat la petrecerile la care nu mai merg, cu funde de satin la vârf. Am picioare ceva mai mari decât ale ei, aşa că încălțările nu se potrivesc perfect, dar Mirjam n-o să-şi dea seama. După ce termin cu îmbrăcatul, iau o mână de-a lui Mirjam şi o îndoi peste cealaltă, îi îndepărtez câteva fire rebele de păr de pe față şi-i aranjez tivul rochiei, care s-a ridicat când m-am luptat cu şosetele, îmi dau lacrimile la cele

mai neaşteptate lucruri. La felul cum îi sunt crăpate buzele, ca buzele noastre, ale tuturor, iarna. La vederea genunchilor ei. Genunchii ei albi, perfecți, expuşi şi vulnerabili, până când trag înapoi rochia peste ei.

Îl anunț pe domnul Kreuk că mi-e rău şi vreau să plec acasă. Ştie că mint, dar tot ce spune e că speră să mă simt mai bine curând şi că l-ar ajuta să ştie cam câtă lume va participa la înmormântarea lui Mirjam.

— Numai eu, zic. Cât de repede posibil.

El spune că are deja un loc în cimitir şi-ar putea aranja ca mormântul să fie săpat până mâine dimineață. Îmi dă ora la care să vin la cimitir. Nu ştiu cum a găsit locul atât de iute, poate doar să-i aparțină altcuiva, iar acel altcineva să fi rămas fără loc de veci.

Înainte de a pleca de la birou, domnul Kreuk îmi ia mâna şi îmi pune ceva în ea. Mă uit. Un baton mare de ciocolată belgiană, o firmă de renume, o ciocolată mai bună decât tot ce-am văzut de la începerea războiului. Ar fi putut-o vinde pe piața neagră la un preț de douăzeci de ori mai mare decât valoarea ei şi aşa îmi dau seama că-i pasă. A dărui bunuri de pe piața neagră este cel mai mare sacrificiu al oricărui contrabandist.

Pornesc spre casă. Ar fi trebuit să-mi iau bicicleta de la doamna de Vries când am fost acolo, dar n-am luat-o. Am mers pe jos peste tot în dimineața asta şi nici măcar n-am băgat de seamă. Frigul ce-mi trece prin palton şi pietrele care-mi pedepsesc tălpile par dureri bine-venite, mai uşor de îndurat decât suferința seacă din inimă. Când ajung în cele din urmă acasă, după patruzeci de minute de mers obositor, bicicleta mă aşteaptă la intrare, împreună cu Ollie. Cu o voce obosită, acesta face conversație banală şi forțată cu părinții mei.

— Tocmai venisem să-ți aduc bicicleta, zice el. Dar mama ta m-a văzut întâmplător de la geam. Îi povesteam cum mi-ai împrumutat-o ca să merg la spital cu mama şi cu tata. Pia îți e recunoscătoare c-ai venit să stai cu ea.

— Mi-a făcut plăcere s-o revăd. Şi-mi pare bine că boala mamei tale a fost o alarmă falsă.

Mi se pare straniu că trec prin toate astea, iar mama şi papa nu vor şti niciodată ce s-a întâmplat. Minciunile pe care li le-am îndrugat – despre unde am fost şi cine era bolnavă şi la ce spital era internată mama lui Ollie – mi se par acum nişte mari neghiobii. Mă aşez lângă Ollie şi mama ne serveşte prânzul. Mâna lui o caută pe-a mea pe sub masă. E caldă şi alinătoare, şi când o strâng, o strânge şi el pe-a mea.

— Domnul Kreuk a aranjat tot pentru înmormântare, îi şoptesc lui Ollie când mama trebăluieşte prin bucătărie, iar papa citeşte în camera din faţă. Îţi mulţumesc că mi-ai adus bicicleta.

— Când e înmormântarea? Vin şi eu.

Îi spun că nu e nevoie, de vreme ce n-a cunoscut-o pe Mirjam. E o prostie din partea mea, căci nici eu n-am cunoscut-o, deşi simt c-am făcut-o, în chipuri care nu se cer explicate acum. Ollie insistă să vină şi-mi propune să ne întâlnim la cimitir mâine dimineaţă.

Până la urmă, vin amândoi, Ollie şi Willem, precum şi doamna Janssen. O văd pentru prima oară altundeva decât la ea acasă. Calcă sprijinindu-se greoi în baston, iar Christoffel a adus-o într-un taxi şi o ajută acum, oferindu-i braţul când ea porneşte atentă, foarte încet, printre movilitele de iarbă şi pietre.

Domnul Kreuk a găsit pentru Mirjam un sicriu de pin simplu şi l-a adus în dric. Este cel mai ieftin model pe care îl vindem, dar tot valorează cât leafa mea pe-o săptămână.

Stăm în jurul gropii goale, în timp ce coşciugul este coborât în pământ. Nu avem preot sau rabin. Suntem doar noi şase şi doi gropari, care se aţin la câţiva metri, sub un pâlc de arbori, cu mâinile pe cazmale.

Doamna Janssen îngână o rugăciune doar de ea auzită şi mi se pare că Willem îşi mişcă şi el buzele. Eu şi Ollie nu spunem nimic. Doar stăm acolo, în timp ce sicriul este coborât în mormânt, iar după zece minute de tăcere

respectuoasă, groparii vin din spatele nostru şi încep să umple groapa cu pământ.

DOUĂZECI ŞI NOUĂ

Miercuri

După ce se termină înmormântarea, domnul Kreuk pleacă cu dricul, nu înainte să-mi recomande să-mi iau câteva zile libere şi să revin la muncă doar când mă simt mai bine. Doamna Janssen este următoarea care pleacă, sprijinindu-se de Christoffel când se apleacă ca să intre înapoi în taxi. Mă roagă să o vizitez cât de repede şi promit că o voi face, deşi mi-e greu acum să-mi imaginez aşa ceva.

Ollie şi Willem mă privesc amândoi în timp ce stăm împreună la porțile cimitirului.

— Te ducem acasă? sugerează Willem. Niciunul nu avem ore după-amiază.

— N-am niciun chef să merg acasă.

Părinții mei nu ştiu că astăzi nu e o zi obişnuită. Gândul de-a inventa o explicație pentru faptul c-am ajuns acasă mai devreme şi de a-mi purta lângă ei doliul secret este insuportabil. Ar trebui să mă întorc la serviciu, dar nu vreau să fac nici asta. Destulă moarte pe ziua de azi.

— N-am putea face altceva?

— La ce te gândeşti? întreabă Ollie.

— La orice. Orice, mai puțin să merg acasă sau să rămân aici. Ceva normal.

Ollie se uită lipsit de orice expresie la Willem. Niciunul dintre noi nu mai ştie cum arată o după-amiază normală, una în care nu transportăm copii de la Hollandsche Schouwburg, nu încercăm să găsim locuri pentru *onderduiker*-i, nu ne tocmim pe piața neagră. Dacă n-ar fi război, dacă am fi nişte tineri obişnuiți, ce-am face azi?

— Ce ziceți… începe Willem muşcându-şi buza. Ce ziceți de o plimbare cu bicicletele?

— O plimbare cu bicicletele?

Colțurile gurii lui Ollie se ridică involuntar. E una dintre cele mai friguroase zile de iarnă. Oricum, toți ne folosim bicicletele mereu, doar ca să ajungem unde trebuie, iar timpul nu e deloc îmbietor pentru o cursă de plăcere.

— Îmi pare rău, își cere el scuze de la mine. N-am vrut să râd.

Dar mie îmi surâde propunerea, din acelaşi motiv din care, mai devreme, mi-a convenit să merg pe jos în frig. Există şi oarecare trudă şi neplăcere în distracția asta. Nu va fi o simplă plimbare de agrement. O să ne amorțească, ceea ce pare plăcut.

— Da, zice Willem începând să se înfierbânte. Mergem la Ransdorp. Străbatem Olanda rurală. Facem un picnic.

Acum exagerează intenționat. Ransdorp e un sat pe celălalt mal al râului, cu ferme şi câteva prăvălioare de-a lungul unor străzi largi, acoperite cu pietriş. Ideea de a porni către o destinație turistică desuetă pare acum cât se poate de absurdă.

O facem, totuşi, traversând râul cu feribotul, până în punctul unde m-am întâlnit acum câteva zile cu Christoffel şi l-am rugat să ducă o scrisoare. Pe drum, ne oprim şi cumpărăm pâine. Willem şi Ollie îşi îndeasă pâinile în buzunarele adânci ale hainelor, iar eu îmi ridic poalele rochiei cât să nu se prindă în spițe.

E frig, pe cât de frig m-am aşteptat să fie, dar soarele face gerul suportabil, iar după ce coborâm de pe feribot, pedalatul ne încălzeşte. Probabil că arătăm foarte straniu: Ollie şi Willem în costume negre şi eu în singura mea rochie neagră, pedalând în şir indian pe un drumeag, de-a lungul unui pârâu. Efortul îmi provoacă un junghi în şold. Mă simt bine, aşa că măresc viteza până când îi las în urmă pe băieți, mai întâi puțin, dar apoi destul de mult.

— De ce te îndepărtezi atât de tare? strigă Willem după mine.

Tonul e voios, dar întrebarea lui nu pare glumeață. În ultimele câteva zile, m-am tot îndepărtat. De imaginea lui

Mirjam pe pod şi zgomotul împuşcăturii în linştea nopții, de expresia de resemnare şi fragilitate de pe fața doamnei Janssen când aştepta în pragul casei sale. Pietrişul sare în urma roților bicicletei mele.

— Las-o mai moale! îmi strigă şi Ollie.

Mai spune ceva ininteligibil.

— Ce?

— Mai încet, e o…

Bicicleta îmi alunecă pe un petic de gheață, cu roțile învârtindu-se necontrolat. Folosesc frânele, dar nu există fricțiune. Nu mă pot opri – bicicleta intră derapând în şanț şi eu zbor spre noroiul înghețat. Îmi hârşâi mâinile de pământ când le pun jos ca să-mi amortizez căderea. Mă dor, dar genunchiul stâng mă doare şi mai rău – simt cum se loveşte de ghidon când zbor pe deasupra acestuia şi cum aterizează pe ceva ascuțit şi dureros.

— Hanneke! strigă Ollie.

Plămânii mi-au rămas fără aer; gâfâi întinsă pe pământ, încercând să trag destul aer ca să pot răspunde.

— Sunt bine, sunt bine, reuşesc să zic ridicând o palmă murdară ca să-i arăt că pot avea grijă de mine.

Încet, mă ridic în patru labe, dar a sta în picioare mi se pare peste puteri şi până la urmă îi dau voie lui Ollie să mă aşeze pe un petic de iarbă înghețată. Şovăind, îmi trag fusta în sus. Genunchiul stâng e un terci însângerat, cu o piatră mare ieşind din mijlocul lui şi fărâme de pietriş în jurul ei.

Willem se ghemuieşte să se uite la rană.

— Trebuie curățată, zice. Nu-mi dau seama cât de grav e.

Dă fuga la pârâu, îşi înmoaie batista în el şi mi-o stoarce pe genunchi, îndepărtând şuvoaie de mizerie. Examinăm toți trei dezastrul. Piatra cea mare n-a pătruns atât de adânc cât m-am temut, dar când Willem o trage afară, un fir de sânge proaspăt mi se prelinge pe fluierul piciorului.

— Te-a durut? mă întreabă.

— Da, zic eu şi apoi, absolut inoportun, chicotesc, pentru că mi se pare foarte prozaic, după tot ce s-a întâmplat, să-mi

julesc genunchiul căzând de pe bicicletă şi *asta* să mă doară. El mă priveşte circumspect:

— Te simți bine?

— Da, zic înăbuşind încă un chicot.

— Bine, ține apăsat cu asta, mă instruieşte dându-mi batista. Rana nu pare adâncă. În afară de piatra aia, doar zgârieturi. Probabil vei rămâne cu o cicatrice. Dacă-ți legăm piciorul cu batista, crezi c-ai să poți pedala până acasă?

După ce mă bandajează, accept mâinile întinse de Willem şi Ollie, care mă ajută să mă ridic în picioare, şi mă uit cum Ollie îmi târăşte bicicleta înapoi pe drum. Sare el însuşi în şa şi face câteva opturi, ca să se asigure că totul funcționează ceas. Mă uit la genunchiul acum perfect bandajat. Când îl îndoi, ace de durere mă înțeapă până în gleznă, dar e o durere suportabilă.

— Eşti sigură că totul e în regulă?

— Da.

Însă când mă urc pe bicicletă, îmi dau seama că nu sunt sigură. Şi nu de durere e vorba. Ceva mă necăjeşte, ceva pe care nu pot să pun degetul.

— Nu e nevoie să ne grăbim, zice Ollie. Dacă vrei, unul dintre noi o poate lua înainte ca să găsească pe cineva cu o maşină care să vină să te ia.

Ce anume mă necăjeşte? Pedalez încet; o durere surdă alternează cu una tăioasă, în funcție de genunchiul îndoit. Ce mă necăjeşte? Răspunsul aşteaptă să-l descopăr.

— Sau te poți urca pe portbagajul unuia dintre noi şi venim mai târziu după bicicleta ta, propune Willem.

— Pot pedala.

Genunchiul meu. Genunchiul meu proaspăt julit, în curând cu o cicatrice.

Genunchii lui Mirjam. Picioarele goale şi albe pe care le-am văzut în timp ce-i puneam şosetele şi pantofii.

— Hanneke? îl aud pe Willem. Te-am întrebat dacă preferi să mergi prima sau ultima. Hanneke?

Judith şi-a amintit când a primit Mirjam frumosul palton albastru. N-a fost un simplu cadou, ci un dar primit pentru că şi-l rupsese pe cel vechi aşa încât nu mai putea fi reparat, zdrobindu-şi genunchiul şi rămânând cu o cicatrice permanentă.

Genunchii din sala de la subsol a domnului Kreuk nu aveau nicio cicatrice; erau albi, netezi şi noduroşi.

Ollie pedalează în fața mea, trecând de pe-o parte pe alta a drumului şi privind în urmă ca să se asigure că n-am căzut iar.

— Ollie, îl întreb. Aveai în plan să treci pe la Judith azi?

El încetineşte şi se opreşte.

— De ce?

— Dacă da, poți s-o întrebi despre semnul din naştere de pe bărbia lui Mirjam? Întreab-o şi... Nu, asta-i tot. Roag-o doar să-ți spună ceva despre asta.

Acum el şi Willem se privesc unul pe celălalt.

— Hanneke, sugerează Ollie, poate c-ar fi bine să aştepți aici cu Willem, iar eu s-o iau înainte şi să găsesc un doctor.

Refuz, clătinând din cap. Ceva nu e bine, dar nu ceea ce crede Ollie că ar fi.

— Trebuie să mă întorc acum. Dacă vorbeşti cu ea, caută-mă. Voi fi...

Încerc să planific unde voi fi, unde n-ar fi periculos să dea de mine.

— Sună-mă la doamna de Vries, ea mai are telefon.

— Ce tot spui? Hanneke, încetează!

Picioarele îmi ard, dar le forțez să pedaleze şi mai iute, până când îl depăşesc pe Ollie şi urmez drumeagul cu pietriş înspre feribot. Ollie şi Willem stau pe loc pe bicicletele lor, fără să se poată hotărî dacă să vină după mine. Nu mai pot pierde timp explicându-le.

Ştiu ce-am văzut. Ştiu tot ce-am văzut ieri, când am îmbrăcat-o pe Mirjam. Ştiu că avea genunchii intacți.

Îmi e greu să respir, dar nu cred că asta are vreo legătură cu cât de tare pedalez, cu aerul rece sau cu trânta luată.

Acum se vede feribotul. Pasagerii coboară încet. Mă săgetează genunchiul, dar nu mă pot concentra deloc asupra durerii. Acum, în lumea asta ce se descompune sub ochii mei, pot să mă concentrez asupra unui singur lucru: trupul pe care l-am îmbrăcat ieri. Trupul la căpătâiul căruia am plâns. Acum nu mă pot gândi la el decât aşa: trupul. Pentru că, indiferent pe cine am îmbrăcat, oricine a fost acea persoană, nu Mirjam Roodveldt a fost.

TREIZECI

Cum e posibil ca fata de pe masa mortuară să nu fi fost Mirjam Roodveldt?

A mai plecat încă o fată cu palton albastru de la Schouwburg, una pe care n-am văzut-o? Am încercat să ajut o altă persoană să scape?

Până să ajung la doamna de Vries nu mai am ce întrebări noi să-mi pun şi toate cele vechi mi se învălmăşesc în minte. Doamna de Vries nu răspunde, dar sunt sigură că Mina e aici. După ce bat de trei ori, până la urmă strig moale prin uşă că sunt eu şi că sunt singură.

— Ce s-a întâmplat? întreabă Mina de după uşă, deschizând-o doar cât să mă strecor înăuntru. Ştii doar că n-am voie să deschid nimănui – m-ar putea vedea vreun vecin.

— Unde e doamna de Vries?

— La mama dânsei, cu băieții.

— Dar domnul şi doamna Cohen?

— Trag un pui de somn, în camera de oaspeți. Ce s-a întâmplat?

Vorbesc încet, luând-o pe Mina de braț şi conducând-o în biroul domnului de Vries, unde am stat împreună cu doar câteva seri în urmă.

— Trebuie neapărat să-ți văd diapozitivele. Pe cele de săptămâna trecută. Te rog, nu mă mai întreba ce s-a întâmplat, îi zic anticipând ce vrea să spună după forma buzelor sale pregătite să vorbească.

— Tu… Ce?

— Pe cele de la Hollandsche Schouwburg. A adus prietenul doamnei de Vries proiectorul?

— L-a adus, zice ea şovăitoare. Abia ieri. Încă nu l-am instalat.

— Hai s-o facem acum.

Proiectorul e lângă biroul domnului de Vries, în cutia lui. În timp ce eu sting lumina şi închid uşa, Mina îl scoate, negru şi

greu, punându-l pe birou, cu lentila îndreptată spre un perete gol. Când îl bagă în priză şi apasă pe un buton roşu, apare un pătrat alb de lumină.

— Vrei să vezi poza cu Mirjam? întreabă ea.

Dau din cap că da, iar ea caută printre diapozitive imaginea respectivă şi o pune în dispozitiv. Pătratul alb de lumină dispare.

În diapozitivul mic, chiar privită prin lupă, Mirjam nu era decât o pată de albastru siniliu în partea de jos a instantaneului. Acum, pe peretele doamnei de Vries, măsoară câțiva centimetri. O văd mai clar, dar detaliile sunt tot greu de distins. Ea e tot un paltonaş albastru, din profil, gata să dispară în colțul imaginii.

— Mina.

Îi arăt cu degetul fata din colțul instantaneului.

— Asta-i Mirjam?

Îmi păstrez calmul, nu se simte niciun fel de emoție în voce. Nu vreau să-i influențez răspunsul cu tonul meu.

Mina aproape că nu se uită la imagine înainte de a se întoarce spre mine.

— De ce întrebi? Bineînțeles că e Mirjam. Spuneai că...

— Uită tot ce-am spus. Vreau să te uiți la poza asta şi să-mi spui dacă asta-i fata cu care ai fost în şcoală. Priveşte-o cu atenție.

În cele din urmă, Mina se apleacă iar, sprijinită în coate, şi studiază cadrul. Proiectorul emite un zumzet jos, cald. Rămân unde sunt, încercând să nu mă mişc.

— Ei? întreb când simt că nu mai am răbdare.

— Pe cuvânt că nu sunt sigură. E paltonul ei. Sau, cel puțin, un palton care arată exact ca cel purtat de Mirjam la şcoală. Dar poza e făcută de departe, iar capul ei e pe jumătate întors. Prea neclar ca să-ți poți da seama. De ce-mi pui întrebarea asta acum?

— Mina, uită-te mai atent. Fata aia e sau nu e Mirjam?

— Nu-mi dau seama, Hanneke.

Începe să sune exasperată.

— Dacă mi-ar arăta cineva poza şi m-ar întreba „Îți recunoşti vreo colegă de clasă în imaginea asta?”, nu ştiu dacă aş indica pe cineva. Dar dacă mi-ar cere: „Arat-o pe Mirjam Roodveldt în fotografia asta”, aş arăta-o pe fata în palton albastru. Îmi poți spune totuşi despre ce e vorba?

— Nu ştiu. Ceva nu se leagă, dar încă nu i-am dat de cap. Poți s-o faci mai puțin neclară? Mişcând proiectorul mai aproape de perete sau ceva de genul ăsta?

Examinez imaginea de la stânga la dreapta, ca şi cum aş citi o carte. Iată soldații. Iată-i pe oamenii înfricoşați. Iată o pată la stânga, o lucrătoare de la *crèche*. Acolo, în colțul drept de jos, iat-o pe fata care arată ca Mirjam.

Soneria telefonului străpunge aerul, făcându-mă să sar. Ar putea fi Ollie. I-am spus să mă contacteze aici.

— Nu răspunzi la telefon? o întreb pe Mina.

— Nu pot să răspund. Ai uitat că nu exist aici?

Fug afară din cameră către telefonul de la intrare şi reuşesc să ridic receptorul la al patrulea semnal. E într-adevăr Ollie, sunând dintr-un loc unde se aude zgomot în fundal.

— Hanneke, tocmai am vorbit cu prietena noastră de la țară.

Are un ton formal şi ciudat de prudent.

— Cunoştința noastră de la şcoală, de care încercai să-ți aminteşti? Nu avea niciun semn din naştere pe bărbie.

Îmi păstrez şi eu vocea la fel de calmă ca a lui.

— Interesant, zic. Poate nu ne gândim la aceeaşi persoană. Ea e sigură?

— Absolut sigură. Se pare că fata avea o mică aluniță pe gât şi o cicatrice pe genunchi, dar semn din naştere pe bărbie nu avea, spune Ollie şi apoi face o pauză lungă. Vrei să vii diseară la mine la cină? mă întreabă, vrând de fapt să spună: „Ce se întâmplă?”

— Îți mulțumesc pentru invitație, îi răspund străduindu-mă să-mi controlez vocea, cum face el. Dar nu. Te caut eu, în curând.

Întrerup convorbirea apăsând furca telefonului şi formez imediat numărul doamnei Janssen, cu degetul tremurând când rotesc numerele de pe disc, sperând că telefonul ei mai funcționează. Sună.

Ce dracu' fac? A murit o fată. Am înmormântat-o azi dimineață. Indiferent cine era, a fost ceva trist, oribil şi final. Poate că aşa ar trebui să rămână: final. Poate că doamna Janssen a trecut prin destule.

Îmi răspunde la al patrulea semnal, buimacă, de parcă aş fi trezit-o din somn. Îi spun că-mi pare rău c-a trebuit să-i telefonez, dar că am o întrebare pe care cu siguranță o va considera bizară.

— Hanneke? Tu eşti?

— Eu şi nişte prieteni am pus pariu în legătură cu o cunoştință, domnişoara R., zic eu făcând o scurtă pauză, ca să fiu sigură că mă urmăreşte. Şi anume: are sau n-are un semn din naştere pe bărbie. Vă amintiți de aşa ceva?

— De ce întrebi?

Închid ochii.

— Vă rog, răspundeți-mi. Avea un semn?

— Nu-mi aduc aminte. Nu? Nu sunt sigură. Da? Pot să ştiu şi eu ce se întâmplă?

— Trec pe la dumneavoastră mai târziu, îi promit înainte de-a închide. Nu ştiu când, dar o să trec.

Mirjam Roodveldt nu avea un semn din naştere, dar avea cicatrici pe genunchi. Fata de pe masa domnului Kreuk avea cu siguranță un semn din naştere, dar nicio cicatrice. Fata din cămara doamnei Janssen poate avea, poate nu avea un semn din naştere; doamna Janssen nu-şi aminteşte să fi văzut vreunul, dar admite că poate greşi. Acum, fata e în pământ şi e prea târziu ca să primesc o confirmare de la cineva care ar putea-o identifica.

Să fi avut tot timpul dreptate, în ziua când i-am spus lui Ollie că fata de la teatru ar putea să nu fie Mirjam? Mai am oare vreo şansă s-o salvez pe adevărata Mirjam?

Când mă întorc în birou, Mina stă tot unde am lăsat-o. Nu mă întreabă cu cine am vorbit la telefon. Evident, a depăşit faza în care aştepta răspunsuri. Diapozitivul este încă proiectat pe perete. Totul arată exact ca acum cinci minute. Nimic nu are sens. Se văd soldații. Se văd oamenii înspăimântați. Hainele cafenii. Pălăriile de culoarea levănțicii.

La a treia privire, observ ceva. Ceva ce mi se pare dintr-odată atât de evident, încât nu-mi vine să cred că mi-a scăpat neobservat.

— Ceva e greşit în poza asta, şoptesc.

— Ce vrei să spui? Poate e greşită culoarea; filmul a fost developat la repezeală.

— Nu asta.

Mă dau la o parte, ca Mina să vadă la ce mă refer.

— Priveşte atent. Foarte atent. Spune-mi dacă observi ceva legat de fața fetei.

Mina îşi încrețeşte fruntea.

— Ți-am spus deja – e neclară şi fața ei e greu de văzut. Dar parcă e speriată. Ceea ce e de înțeles.

— Nu expresia. Direcția.

Trag linii explicative în aer cu degetul.

— Uită-te la soldatul din stânga. Vezi? Le dă instrucțiuni prizonierilor. Şi chiar în fața lui, camaradul lui.

— Şi?

— Şi toate celelalte persoane din poză se uită, înspăimântate, la soldați. Vezi cum arată soldatul ăsta ceva cu mâna? Şi cum toți ceilalți se uită în direcția indicată? Ai zice că le arată tuturor pe unde să intre în teatru.

După expresia feței, Mina începe să înțeleagă.

— Şi Mirjam la ce se uită?

Fața lui Mirjam e îndreptată în altă direcție. Nu dă niciun pic de atenție soldaților. Se uită la ceva foarte îndepărtat, în afara cadrului fotografiei. Poate că nu-i decât o întâmplare, poate se uitase şi ea la soldați, dar un zgomot sau o mişcare îi distrăsese atenția. Asta-i cea mai logică explicație la care mă pot gândi. Dar nu pot să scap de altă senzație:

Dublură a lui Mirjam, oricine ai fi. Se poate ca naziştii să nu fi fost unicul lucru care te îngrozea?

TREIZECI ŞI UNU

Doamna Janssen nu răspunde când ciocănesc la uşă. Mai bat o dată, cât îndrăznesc de tare, ca să nu atrag atenția asupra mea.

— Sunteți acasă? Doamnă Janssen, sunt eu, Hanneke, spun încet.

— A ieşit, strigă o voce aparținând unei femei între două vârste, care stă la intrarea casei de vizavi.

Doamna Veenstra, femeia al cărei fiu a dispărut la țară în ziua când a dispărut şi Mirjam. Sau ne-Mirjam.

— Doamna Janssen nu pleacă de-acasă singură.

— Ştiu, dar de data asta a plecat, cam cu zece minute în urmă. M-am oferit să-i cumpăr eu ce are nevoie, dar a zis că trebuie să meargă personal.

— A spus şi unde?

— Nu, dar părea îngrijorată. M-am gândit că primise veşti proaste despre unul dintre fii. Vrei să aştepți la mine acasă să se întoarcă?

— Am să aştept…

Sunt cât pe ce să spun că voi aştepta pe trepte, când îmi dau seama că n-am încercat clanța. O apăs pe furiş şi uşa se deschide cu un pocnet. În vecini, Fritzi începe să latre.

— Aştept aici, înăuntru. Dânsa ştie că vin, oricum.

Doamna Veenstra nu pare convinsă.

— Am vrut neapărat să vin azi, mă bâlbâi eu, încercând să găsesc ceva care s-o convingă că nu sunt străină de casa asta. Ştiți, de ziua lui Jan. De aceea, probabil, e atât de supărată. Pun pariu că s-a dus la biserică.

Habar n-am când e ziua de naştere a lui Jan, dar mă îndoiesc profund că doamna Veenstra are o memorie mai bună decât a mea şi sper că nu-mi percepe încordarea. Acum o săptămână, tot în casa asta, mi-am amintit cum să mă port într-o vizită. Acum, iarăşi, îmi reamintesc cum să mint şi să găsesc scuze.

— Doriți să-i transmit şi gândurile dumneavoastră de bine? o întreb.

În cele din urmă mă lasă în pace, întorcându-se în casa ei. Înăuntru la doamna Janssen e linişte. Un ceasornic ticăie. O ceaşcă de înlocuitor de ceai, pe jumătate băută, e pe masa din bucătărie, alături de-o felie de pâine mâncată pe jumătate. Acestea sunt singurele semne de activitate umană. Străbat repede restul locuinței ca să mă asigur: dormitoarele pustii ale fiilor; al doamnei Janssen, mirosind a parfum de trandafiri şi a ceva mucegăit; biroul domnului Janssen, nefolosit de la moartea lui. Ea nu e nicăieri.

Genunchiul îmi pulsează. Încă e legat cu batista lui Willem şi prin bumbacul alb au pătruns picături de sânge. Clătesc batista la chiuveta din bucătărie şi reînfăşor compresa. Mă întreb dacă doamna Janssen are aspirină pudră şi unde o fi ținând-o. Pe a noastră, mama o ține în cămară. Uşa cămării doamnei Janssen e deja întredeschisă, dezvăluind ascunzişul din spatele borcanelor cu murături şi ridichi. Înăuntru, plapuma de pe *opklapbed* este mototolită şi are o vagă adâncitură în mijloc. Doamna Janssen sigur a fost pe-aici azi-noapte.

Nici căutarea îndelungată a aspirinei pudră, nici alte acțiuni banale nu vor fi suficiente ca să-mi abată gândurile.

Desfăşurarea cronologică a evenimentelor nu-mi dezvăluie nimic, ori de câte ori o reiau mental. Acum patru săptămâni, în uşa acestei case a apărut o fată, care era sau nu era Mirjam Roodveldt. Acum o săptămână, aceeaşi fată a dispărut, iar doamna Janssen m-a angajat s-o găsesc. Acum două zile, o fată a fost prinsă în razie şi dusă la Hollandsche Schouwburg. Am încercat s-o ajut să evadeze. A fost împuşcată şi omorâtă. Era această fată aceeaşi cu cea care bătuse la uşa doamnei Janssen? Sau era altcineva, o fată care-şi însuşise hainele şi actele lui Mirjam în cele cinci zile de dispariție?

Au vreo importanță lucrurile astea? Acum avem o fată moartă.

— Sunteți acasă?

Prin câțiva pereți, aud cum se deschide scârțâind uşa din față şi pe cineva strigând:

— Sunteți acasă, doamnă Janssen?

Ies repede din cămară, închizând uşa după mine. O fată tânără, pe care n-am văzut-o niciodată, îmbrăcată ca o vânzătoare sau o calfa de prăvălie, e în salon.

— Pot să te ajut?

— Oh! face ea ducându-şi teatral mâna la inimă. Doamna Janssen unde e?

— Cine eşti? Ce cauți aici? întreb eu, decizând că cea mai bună cale de a ocoli întrebările ei este să-i pun eu însămi întrebări mai nepoliticoase.

— Sunt Tessa Koster. Lucrez… am lucrat… pentru domnul Janssen, la atelierul de tâmplărie. Uşa era întredeschisă. Tu eşti… însoțitoarea doamnei Janssen? încearcă ea să ghicească.

— Da. Doamna Janssen nu e acasă. Te pot ajuta eu cu ceva?

— O, nu, am venit doar ca să-i aduc nişte lucruşoare, dar o să revin mai târziu, când o găsesc acasă.

Tessa Koster zâmbeşte agitată; iar în timp ce se întoarce spre ieşire, eu pun lucrurile cap la cap. Angajata de la atelierul de mobilă. Cea care a plecat în luna de miere a doua zi după razie.

— Fotografii, zic. Ai adus fotografii pentru doamna Janssen, din camera din dos a domnului Janssen.

Ea pare speriată auzind ce spun; nu are de unde să ştie că nu sunt o spioană trimisă s-o înhațe.

— Doamna Janssen se întoarce repede? Chiar ar trebui să vorbesc cu ea.

Dar eu deja dau din cap că nu, afişând toată compasiunea de care sunt capabilă, fiindcă vreau să-mi lase mie fotografiile.

— Nu ştiu când se întoarce. Presupun că poți reveni mâine? Eşti curajoasă, dacă umbli de colo colo cu asemenea

fotografii. Mi se pare că sunt cumva – continui coborându-mi vocea până la o şoaptă – *ilicite.*

— Eu… Mă descurc.

— Ai cunoscut familia ascunsă acolo? o întreb, lăsând să se vadă că ştiu mai multe decât crede ea. Pe fiică? Pe Mirjam?

— Nu, n-am cunoscut-o. Ştiai despre asta?

Aruncă o privire în spate, spre uşă.

— Eşti sigură că nu i-ai văzut niciodată? Au petrecut câteva luni acolo. Imposibil să nu fi bănuit ceva.

Doamna Koster îşi fereşte ochii, privind fix verigheta cea nouă de pe degetul ei, şi eu am o nouă bănuială, una urâtă.

— Doamnă Koster. Tu ai anunțat poliția că domnul Janssen ascunde oameni în camera din dos? L-ai pârât naziştilor?

— Ascultă.

Privirea îi fuge într-o parte.

— Nu sunt de acord cu ce făcea domnul Janssen, dar nu eu l-am denunțat. Nici nu ştiam. Când am ajuns la slujbă, razia avusese deja loc. Astea erau în camera din spate; aveau sânge pe ele, aşa că le-am dus acasă să le curăț. Apoi doamna Janssen mi-a scris că le vrea. Nu-mi doresc să mă implic mai mult. Pot să ți le las ție? Atunci n-aş mai fi nevoită să mai vin o dată.

Scormoneşte în poşetă, cu buclele blonde căzându-i peste frunte, şi în final scoate un plic de hârtie.

— Poftim. Ia-le.

Mă prefac că stau pe gânduri:

— Eşti sigură? Nu vrei s-o aştepți?

Ea îmi îndeasă plicul în mână:

— Ia-le.

Închid uşa după ea şi mă întorc în bucătărie cu plicul de fotografii. De data asta nu mă grăbesc. Sunt extrem de minuțioasă. Sunt extrem de răbdătoare când mă aşez la masă, îmi pun plicul drept în față, acționând cu o emoție pe care o pot identifica numai după un timp. *Frică.*

Aproape tot sângele de pe fotografii a fost îndepărtat, au rămas doar câteva urme, lipind colțurile pozelor când le desprind una câte una. Le rânduiesc în fața mea, un şir întins pe toată masa, o narațiune lipicioasă despre o familie, despre viață şi moarte.

Iată-i, presupun, pe domnul şi doamna Roodveldt, ținând în brațe un bebeluş îmbrăcat în alb, în spatele unei mese cu un tort pe ea. O aniversare. Iată una mai veche cu câțiva ani: portretul doamnei Roodveldt ca mireasă, cu ochii plecați, un voal de dantelă peste coafură şi un buchețel de liliac în mâini.

Pozele sar înainte şi înapoi prin ani, iar familia merge de-a curmezişul mesei de bucătărie, desprinsă de timp, zâmbindu-mi din cele mai fericite momente ale vieții. Petreceri. Vacanțe. Un nou apartament. Un bebeluş nou, altul decât cel dintâi.

Şi iată o poză cu două adolescente care se țin de după mijloc. Fata din stânga are păr negru şi creț, un mic semn din naştere pe bărbie şi gene lungi, stufoase. Ochii ei – pe care i-am văzut cu adevărat numai închişi, pe masa de la domnul Kreuk – sunt mari şi expresivi.

Fata din dreapta e puțin mai înaltă, tot brunetă, râzând larg. Poartă o coroniță de hârtie de sărbătorită. N-am mai văzut-o până acum.

Cu degete tremurătoare, întorc fotografia pe verso:

„Amalia şi Mirjam, la a paisprezecea aniversare a lui Mirjam."

* * *

Sunt atât de multe lucruri pe care aş vrea să le uit. Părțile dure. Rănile dureroase de sub pielea cicatrizată, lucrurile care aş vrea să dispară dacă le ignor.

Ultima oară când am văzut-o pe Elsbeth, înainte de a mă furişa în casa ei. Era la câteva luni după acea zi când, la mine în cameră, îi spusesem c-aş fi vrut să fi murit Rolf în locul lui Bas.

A mai venit să mă caute acasă. Avea două invitații la nuntă, pentru mine şi pentru părinții mei. Stângace, a acceptat o ceaşcă de ceai de la mama şi a răspuns la întrebările privind rochia de mireasă şi florile de la biserică. Când mama ne-a lăsat singure, ca să „povestim tot ce-aveam de povestit", Elsbeth s-a întors către mine.

— Mama mi-a zis să te invit. Zicea că nunțile repară lucrurile, a spus ea în cele din urmă. Dar îmi închipui că nu vrei să vii.

N-am putut să-mi explic emoția din ochii ei. Speranță? Mânie? Chiar voia să vin, sau îmi arăta clar c-ar prefera să zic nu?

— Nu, am spus. Nu cred că voi veni.

— Bine, atunci, a zis ea. Probabil că acum ne luăm adio.

Totul, cu atâta demnitate. Tocmai de asta e atât de trist. Să pui astfel capăt unei prietenii de doisprezece ani în timp ce stai în bucătărie, cu invitația la nuntă în mână. Aproape de neiertat – şi mi-am petrecut ultimul an punându-mi problema dacă era mai mult sau mai puțin de neiertat decât persoana cu care Elsbeth dorea să se căsătorească şi care dintre noi trebuia să-i ceară scuze celeilalte.

Se vede că există foarte multe modalități de a ucide. Nemții l-au omorât pe Bas cu un mortier. Elsbeth şi cu mine ne-am ucis prietenia cu nişte cuvinte.

TREIZECI ŞI DOI

Inima mi s-a desprins de piept.

Amalia. *Amalia.*

Amalia este fata pe care a dus-o Ollie la domnul Kreuk în liniştea nopţii. Amalia este fata moartă din pământ. Fata pe care am căutat-o în tot acest timp. Fotografia de la aniversare este lipicioasă în mâna mea; fără să vreau, am umplut-o de amprente, atingând feţele acestor fete dispărute şi moarte.

Aud, în cealaltă cameră, cum se deschide iar uşa de la intrare, lăsând să pătrundă un suflu de aer. Doamna Janssen? Dar nu aud pocnitura discretă a bastonului. O fi tot Tessa Koster.

— Sunt aici, în spate, strig eu.

Vocea mea e un croncănit.

— Doamna Janssen? întreabă o voce derutată. Eu sunt, Christoffel.

— Oh, Christoffel, sunt Hanneke.

Din reflex, mătur dintr-o mişcare pozele de pe masă, băgându-le înapoi în plicul în care au venit. Tocmai am ascuns pachetul sub serviciul de ceai, când Christoffel intră în bucătărie. Încă poartă costumul pe care îl avea mai devreme, când a însoţit-o pe doamna Janssen la înmormântare.

— Unde e doamna Janssen?

Îşi şterge transpiraţia de pe frunte folosindu-şi mâneca.

— Când am trecut pe aici puţin mai devreme, m-a rugat s-o duc undeva. I-am spus că am ceva de făcut, dar că mă întorc repede.

— Doamna Janssen…

Nu-mi duc la capăt enunţul. Acum îmi vine greu să termin propoziţiile. Cea închisă la Hollandsche Schouwburg a fost Amalia? Amalia, prietena cea mai bună a lui Mirjam? Amalia, care ar fi trebuit să fie la Kijkduin? Îmi dau vag seama că Christoffel încă aşteaptă să-mi termin fraza.

— Doamna Janssen, spun, era plecată deja când am venit eu. Ți-a spus cumva unde voia s-o duci?

El se încruntă.

— Zicea că trebuie să te vadă pe tine. Dar tu ești aici. Părea urgent: s-a supărat când i-am spus că nu pot merge imediat.

— Asta e. Da, da. Cred că nu ne-am înțeles bine cine la cine să vină.

La naiba. Ar fi trebuit să-i spun doamnei Janssen la telefon să rămână pe loc, orice ar fi. Dar nu văd cum s-ar fi putut duce să mă caute: doamna Janssen nu ştie unde locuiesc. Cred că nu-mi cunoaşte nici numele de familie. Dacă n-ar fi Christoffel, aş da o raită prin toată casa să văd dacă nu mi-a lăsat un bilet cu mai multe explicații.

— Părea să fie foarte îngrijorată, spune Christoffel. Aştept aici să se întoarcă.

— Sunt sigură că ai ceva mai bun de făcut, Christoffel. Ce-ar fi să te răsplătesc pentru deranj şi să te întorci la treburile tale?

Dar el, enervant de devotat, se aşază pe celălalt scaun de la masă, jucându-se cu o ceaşcă. Minutele se scurg. Ce va face doamna Janssen văzând că nu mă găseşte? Ceva nesăbuit? Va încerca să-l găsească pe domnul Kreuk? Pe Ollie? Cât de mult i-am spus despre el sau despre Rezistență?

— Chiar crezi că-i în regulă dacă plec? Ar trebui să fiu acum în altă parte, recunoaşte el într-un final.

— Sigur că poți pleca. Îi spun eu c-ai trecut pe-aici.

Până şi râcâitul produs de scaunul meu sună nerăbdător când îl văd ridicându-se de pe locul lui.

— Mi-am lăsat undeva pălăria? întreabă el uitându-se în jurul scaunului.

— Uite-o, îi spun exasperată întinzându-i şapca gri, pe care o lăsase pe masă.

Aproape c-am ieşit din încăpere, când se aude un scârțâit din cămară – un sunet neuns, plângător. *Verdorie.* La naiba! Îmi adusesem aminte să închid uşa cămării când intrase

Tessa Koster, dar nu cred că am încuiat şi stelajul secret dinăuntru. Probabil că se leagănă liber în spatele uşii închise.

— În casele vechi se aud cele mai stranii zgomote, zic.

Suntem acum la uşa de la intrare. Tot ce mai am de făcut este să-l îmbrâncesc afară, după care pot să-ncerc să-mi dau seama unde se află doamna Janssen. Voi începe cu domnul Kreuk. În primul rând, el ne-a făcut cunoştinţă. Domnul Kreuk a condus serviciul memorial pentru soţul ei.

— Când o să vin data viitoare, voi aduce nişte ulei, promite Christoffel. Raftul ăla întotdeauna scârţâie dacă nu-i tras zăvorul.

Atât.

Nici nu-şi dă seama ce-a spus. Nici prin cap nu-i trece. Pentru el a fost o propoziţie banală. Un şir de cuvinte, un comentariu prin care se poate face util. Îşi pune şapca pe cap. Uşa e deschisă.

Încet, ca şi cum mi-aş urmări propriile acţiuni într-un vis, împing la loc uşa, care se închide cu un sunet ca o şoaptă.

— Hanneke?

„Raftul ăla întotdeauna scârţâie dacă nu-i tras zăvorul." Reproduc propoziţia în minte, ca să văd în ce fel poate însemna altceva decât ştiu eu că înseamnă. *Raftul.* N-a zis „uşa cămării". A spus clar „raftul". Trebuie că ştie că raftul poate fi deschis cu un zăvor. *Întotdeauna.* Adică, de nenumărate ori. Deci, ştie cum funcţionează raftul acela ascuns, ruginit.

— Hanneke. Parcă mi-ai spus să plec.

Se uită la mine confuz.

— Ştii de ascunzătoare.

Vocea îmi e o şoaptă inegală.

— Christoffel?

El dă să scuture din cap, dar e prea târziu. O luminiţă i-a sclipit în ochi.

— Ce ştii despre ea, Christoffel? îl întreb cu blândeţe.

— Nu ştiu nimic. Te rog să nu vorbim despre asta. Te rog să mă laşi să plec.

Întinde iar mâna spre clanță, dar eu mă interpun.

— Nu te pot lăsa să pleci. Îți dai seama.

— Hanneke, te rog, lasă asta.

Vocea îi e atât de scăzută, încât abia înțeleg ce spune.

Afară, aud pe cineva care vinde ziarul de seară şi zgomotul aspru, şuierat al unei mături pe pietrele de pavaj. Viața continuă netulburată, iar eu sunt aici înăuntru cu un băiat cu fața molatică, din care s-a scurs toată culoarea.

— Christoffel, suntem numai noi doi aici. Indiferent ce-mi spui, bun sau rău, nu pot chema poliția, nici nu pot vorbi cu cineva despre asta, cu excepția doamnei Janssen. Dar te rog, te implor, zi-mi numai atât: de unde ştiai că există un spațiu dincolo de cămară?

Pe stradă, măturătorul a dat peste ceva metalic, poate o monedă. Christoffel îşi priveşte fix degetul mare, cu o pieliță urâtă, înroşită de la cât de des a fost roasă de îngrijorare. E cu vreo trei sau patru centimetri mai înalt decât mine, dar o înălțime deşirată, rezultatul unui puseu de creştere recent.

— N-am ştiut de... de el, zice. Nu de la început. Jur că la început n-am ştiut. De regulă, când sunt aici, doamna Janssen e cu mine în cameră şi vorbim sau facem gălăgie, acoperind zgomotele din cămară.

— Dar nu întotdeauna?

— Odată am făcut o livrare. Doamna Janssen nu-şi găsea poşeta. S-a dus la etaj după ea şi a stat mult – aici jos, era linişte. Atunci am auzit ceva. Ca un scârțâit.

— Te-ai dus să vezi ce e?

Ar fi fost în ton cu firea săritoare a lui Christoffel să audă o țâțână ruginită şi să decidă s-o cerceteze, s-o repare.

— N-a fost nevoie. Am auzit zgomotul, după care ea a ieşit din cămară.

Încă o persoană care a văzut-o. Încă o persoană care ştie de existența ei. Pe chipul lui Christoffel se citeşte o umbră de uimire când îşi aminteşte acel moment. Ce straniu trebuie să fi fost pentru el, să stea în bucătărie şi să se pomenească deodată cu o fată ieşind din cămară.

— Îmi recunoscuse glasul, continuă Christoffel. A zis că aştepta un moment când doamna Janssen să nu fie de față.

Ea îl recunoscuse. Am impresia că creierul meu nu înregistrează simultan tot ce spune Christoffel, aşa că se agață de câte o expresie, ici şi colo. *Recunoscuse* e un cuvânt interesant. Ar fi fost mai firesc ca băiatul să fi spus „auzise". Recunoaştem lucruri care ne sunt deja familiare.

— O cunoşteai, spun, şi pe măsură ce-mi formulez cuvintele, ştiu la cine anume mă refer. Ai cunoscut-o pe Amalia.

— De unde-i ştii numele?

— Cum ai cunoscut-o?

— Am mers împreună la şcoală. Am crescut împreună, toți trei. Eu, Amalia şi... Christoffel lasă un spațiu gol unde ar trebui să fie numele, un spațiu pe care nu rezist să nu-l completez:

— Şi Mirjam.

— Şi Mirjam, şopteşte el.

Apoi, Christoffel face ceva absolut neaşteptat, luându-mă pe nepregătite. Se lasă la podea, alunecând în jos lipit de perete. Îşi face mâinile pumni în dreptul ochilor şi izbucneşte în plâns. Nu lacrimi tăcute. Lacrimi mari, zgomotoase, ca ale unui băiețaş.

Mă las în genunchi lângă el. E o durere pe care o recunosc.

— Christoffel, tu... Tu o iubeai pe Mirjam?

Gâtul îi e iritat; abia poate şopti.

— Ea nu mă băga în seamă în felul ăsta; eram pentru ea ca un frate. Am tras concluzia că nu-i plăcea de mine. Anul trecut mi-a spus că problema nu era că nu-i plăcea de mine, ci că-i plăcea Amaliei de mine. Zicea că Amalia mă plăcuse prima şi că nu voia s-o trădeze. Cred că şi eu ştiam, în adâncul sufletului. Amalia dădea semne de nervozitate în prezența mea. Avea râsetul ăla – un fel de chicotit. Dar nu m-am gândit vreodată la ea altfel decât ca la o prietenă.

— Atunci tu eşti T. Nu Tobias. Tu.

Christoffel ridică ochii spre mine, contrariat.

— Am găsit o scrisoare, îi explic. Se vorbea în ea de un băiat al cărui nume, prescurtat, era T. Un băiat de care era îndrăgostită.

Proastele alea de prințese engleze. Scrisoarea nu era de la Mirjam către Amalia, o misivă pe care nu avusese ocazia s-o expedieze. Era de la Amalia către Mirjam, o scrisoare pe care Mirjam o recitise în clasă.

— Porecla mea, zice Christoffel. O prostie. Nici nu-mi amintesc când m-am pomenit cu ea. Presupun că eu trebuie să fi fost T.

Acum câteva zile, la feribot, mi se păruse că prietenii lui Christoffel îl strigau domnul Şmecher. Asta înseamnă *Tof:* „şmecher”, „măreț”. Dar nu aşa îi spuneau: îl strigau Tof, porecla lui, din mijlocul numelui Christoffel.

— De câte ori ai văzut-o pe Amalia în cămară?

— Doar de două ori. A doua oară când am venit, ea a aşteptat până ce doamna Janssen a plecat iar, apoi mi-a spus de anunțul din ziar şi că are nevoie de ajutorul meu ca să scape.

Het Parool. Cele trei rânduri de la mica publicitate: „Lui Elizabeth îi e dor de Margaret a ei, dar se bucură de vacanța la Kijkduin.”

În prima mea zi aici, doamna Janssen mi-a spus că-i adusese lui Mirjam un ziar şi apoi îi ceruse să nu facă zgomot, pentru că venea băiatul cu comisioanele. Doamna Janssen n-a pomenit nimic cum că-l lăsase pe Christoffel singur în bucătărie. N-o fi crezut că e nevoie să-mi spună. De ce şi-ar fi anunțat Mirjam prezența băiatului care livra cumpărăturile?

— Ai ajutat-o să fugă?

— Da.

— Dar nu înțeleg. Ți-a spus, desigur, că doamna Janssen crede că e Mirjam. De ce să fugă fără să-i spună doamnei Janssen că pleacă? Şi cum de Amalia avea asupra ei actele lui Mirjam în noaptea raziei?

El îşi freacă ochiul cu palma, ştergându-şi stângaci lacrimile. Nu am batistă şi mă îndoiesc că i-aş oferi-o dacă aş avea. Încerc să-l alin? Să-l interoghez? Băiatul din fața mea are răspunsurile la toate întrebările care mă obsedează de o săptămână. El a contribuit la lansarea unei serii de evenimente provocatoare de suferință şi angoasă, iar eu tot nu pricep de ce.

— Ea... ea mi-a spus că în seara când a fost percheziționată ascunzătoarea familiei Roodveldt, a dat peste Mirjam pe stradă, explică el. Mirjam fugea ca să scape cu viață, dar credea că va fi prinsă curând. Amalia a convins-o să facă schimb de paltoane şi de acte de identitate. Amalia zicea că dacă Mirjam are acte neevreieşti, ar putea să scape, iar ea, Amalia, putea merge mai târziu la poliție ca să i se elibereze acte noi. Dar soldații erau prea aproape. N-a avut timp să fugă acasă şi se temea că, având hainele şi documentele lui Mirjam, va fi împuşcată pe loc. Aşa că s-a refugiat la doamna Janssen. Mirjam i-a dat adresa.

— Dar când a ajuns aici, de ce nu i-a spus doamnei Janssen cine e de fapt? De ce n-a rugat-o pe doamna Janssen s-o ajute să obțină acte noi?

El dă ursuz din umeri.

— Nu ştiu. Spunea doar că nu voia ca doamna Janssen să ştie.

Pentru că voia să se asigure că Mirjam e în siguranță înainte de a spune cuiva adevărul? Pentru că nu voia să ştie nimeni că Mirjam Roodveldt cea reală era încă liberă, fugară, trăind sub un alt nume? Pentru că părți ale acestei poveşti nu vor avea noimă niciodată, oricâte întrebări aş pune?

— Unde s-a dus? îl întreb. După ce ai scos-o din casă?

— O vreme a stat la mine. Papa călătoreşte atât de mult, că nici n-a bănuit că am pe cineva la subsol.

În subsolul lui. Până acum câteva zile, fata pe care o căutam locuise în casa unui băiat cu care m-am întâlnit în repetate rânduri.

— Ce-a făcut-o să plece? întreb.

Acum înțeleg de ce Amalia nu s-a dus la autorități să-şi declare actele pierdute sau furate: ea neavând încă optsprezece ani, funcționarii i-ar fi putut cere semnăturile părinților, care erau deja afară din oraş. Înțeleg şi de ce o fi preferat să stea la Christoffel şi nu la doamna Janssen – un prieten vechi în loc de o străină care nici măcar nu ştia cine e. Ce nu înțeleg este de ce, după atâta zbucium, a fugit şi din casa lui.

— De ce a fugit din toate locurile unde se afla în siguranță, Christoffel? Vreau doar să înțeleg cum se leagă între ele episoadele astea.

El plânge încă, lacrimile îi curg tot mai repede în timp ce-i cer răspunsuri.

— De ce-a plecat Amalia de la tine în seara aia?

— Eu am gonit-o, scânceşte el în cele din urmă. Mi-a spus un secret şi am obligat-o să plece. N-am vrut nicidecum să moară. Îți jur că nu asta am vrut. Am fost atât de furios pe ea! I-am zis că dacă o mai văd vreodată, o s-o tratez mai rău decât ar face-o naziştii. Am fugărit-o până în stradă. Fugea de mine; am văzut-o fugind drept în brațele unui soldat. Când a fost arestată în razie, fugea de mine!

Vocea lui e ascuțită şi pătrunzătoare.

— Ce secret? Ce te-a putut face să refuzi s-o mai laşi să stea la tine în casă?

— Nu pot. Nu pot.

A devenit isteric. Dacă aş avea o pungă de hârtie, l-aş pune să respire în ea. În loc de asta, îl bat pe spatele puloverului jilav de sudoare şi tresăltând, în timp ce Christoffel înghite guri mari de aer. E doar cu câțiva ani mai tânăr decât mine, dar se comportă ca un băiețel necopt.

— Nu vreau să vorbesc despre asta, icneşte el între două inspirări profunde. Te rog, nu mă sili.

— Bine, bine, bine, repet eu, pentru că a-l presa acum ar însemna a-i face vânt în prăpastie.

Doar încă un aspect. Nici măcar unul care contează în schema mare a lucrurilor, ci doar ceva ce trebuie stabilit,

întru liniştea mea.

— Ai zis că Amalia te-a rugat s-o ajuţi să scape în ziua când a văzut anunţul din ziar. Dar e imposibil s-o fi ajutat imediat. Doamna Janssen a văzut-o mai târziu, seara. Ai găsit o cale de-a te furişa înapoi în casă în timp ce doamna Janssen se afla vizavi, la vecini? Tu eşti cel care a descoperit cum se poate închide de afară uşa din spate?

— Nu. Ea s-a ascuns în casă în timp ce doamna Janssen era plecată la vecini. M-am întors a doua zi.

Cronologia lui probabil că e aiurea. A doua zi, eu eram aici. A doua zi, stăteam în bucătărie şi o ascultam pe doamna Janssen vorbind despre dispariţia lui Mirjam.

— Îţi aminteşti greşit. Eu am fost aici în ziua aia. Te-am văzut când ai venit. Ai luat nişte mobilă ca s-o vinzi pentru doamna Janssen.

— Da, am făcut şi asta. Am luat mobila.

Christoffel tace. Tac şi eu.

Îmi permite asta, acest act de bunătate: să mă lase pe mine să asamblez piesele în final. Dacă nu vreau s-o fac, pot să-i spun doamnei Janssen că în cămara ei s-a ascuns Amalia, care acum e moartă, şi ar fi adevărat, şi cum a scăpat n-ar mai avea importanţă. Sau pot să adun doi cu doi şi rezultatul ne-ar îndurera şi mai şi.

Trebuie să adun doi cu doi. Pentru că, fără voia mea, îmi amintesc cum mi-a dat Mina senină o geantă pentru copii plină cu lemne de foc şi cum am cărat pe umăr mai bine de-un kilometru, fără să-mi dau seama că transport o parte importantă a stratagemei lor. Îmi amintesc şi că acel cărucior era de fapt un aparat de fotografiat. Îmi amintesc că Ollie nu mă iubeşte pe mine sau pe Judith; îl iubeşte pe Willem. Îmi amintesc că nimic din războiul ăsta nu e ce pare a fi şi că am petrecut o prea mare parte din el nevăzând ceea ce am drept în faţă.

Amalia era cuibărită în *opklapbed.* Christoffel l-a scos afară din casă, pe căruţul lui. Cât timp m-am gândit dacă s-o ajut pe doamna Janssen să-şi găsească acea *onderduiker*

dispărută, ea nu era deloc dispărută. Era la doar câțiva metri de mine.

— Amalia aştepta în *opklapbed* s-o scoți afară pe furiş. Asta a fost de la început planul.

Sunt epuizată. El e epuizat. Amândoi dorim ca totul să se termine, în sfârşit, definitiv.

— A aşteptat ore întregi, zice el. Şi-a îngăduit să stea în birou cât timp doamna Janssen dormea, dar cum a auzit-o că se trezeşte, s-a urcat înapoi în pat. I-am promis că voi veni dimineața, cât pot de devreme.

— Şi apoi ai plecat. Cu ea cu tot. În timp ce eu stăteam acolo ca proasta. Ştii că mă angajasem s-o găsesc?

— O prietenă mi-a cerut ajutorul, zice el în cele din urmă. Aşa am gândit.

Nu ştiu în ce fel să reacționez. Să-i povestesc despre disperarea doamnei Janssen când a constatat că fata din cămară nu mai era? Să-i spun cum a fost să văd genunchii Amaliei îndoindu-se şi pe ea prăbuşindu-se?

În tăcere, el plânge din nou.

— Şşşt, îl îndemn eu. Şşşt, pentru că asta îmi spunea lumea când plângeam după Bas şi pentru că, în momentul ăsta, alte cuvinte nu există.

TREIZECI ŞI TREI

Sâmbătă

Când lucrurile se sfârşesc cum nu te-ai aşteptat, într-un fel la care nu te-ai gândit niciodată, se termină ele cu adevărat? Sau înseamnă că trebuie să-ți continui investigația şi să găseşti răspunsuri mai bune, dintre cele care să nu-ți facă nopți albe? Ori a venit cumva momentul să te resemnezi?

Îmi ia două zile să găsesc un loc într-un tren spre Kijkduin.

Ajung mai întâi la Den Haag, un oraş în care parcă mişună mai mulți soldați germani decât în Amsterdam. Schimb trenul spre Kijkduin, o suburbie de la malul mării, şi, pe măsură ce ne apropiem, aerul devine mai sărat. Astăzi sunt singura persoană care coboară în gara asta, cu valijoara în mână, arătând ca o turistă țicnită ce a ales să-şi petreacă vacanța pe litoral în toiul iernii. Părul îmi e biciuit de vântul venit din larg, iar ochii îmi ard în frigul sărat. Orăşelul a fost o stațiune de vacanță, nouă şi construită în acest scop, doar timp de vreun deceniu înainte de invazie. Acum plaja are lângă ea un fort preluat de nemți şi folosit la instrucție.

Întâlnesc puțini oameni în drum spre oraş, localnici care stau aici pe tot parcursul anului. Cel de-al doilea, un tânăr, îmi spune că am mult de mers până la destinație şi se oferă să mă ducă. Mă urc pe bicicleta lui şi ajung astfel până în micul centru al oraşului.

— Uite aici.

Biciclistul trage pe dreapta şi-mi arată printr-un gest cu bărbia un grup de clădiri peste drum. Cea din mijloc este de un verde-pal.

Îi mulțumesc şi-mi netezesc fusta. Pensiunea mătuşii Amaliei are o verandă pictată şi o firmă veselă atârnată pe fațadă, asigurând oaspeții că e deschisă şi iarna. Ştiu ce se află în spatele uşii, cel puțin cred că ştiu, dar tot mă simt ca o intrusă. N-am trimis vorbă că vin. Destul am bâjbâit în ceață

şi speculații săptămâna asta; vreau dovezi sigure, pe care să le văd. Contrabandista din mine, probabil, caută garanții şi să găsească valoare în lumea palpabilă.

Când bat la uşă, îmi deschide prompt o femeie de vârstă medie. În afara sezonului, afacerile nu merg bine, mai ales de când nemții au blocat o mare parte din coastă cu baricade împotriva invaziei Aliaților.

— Doreşti o cameră?

Femeia care, presupun, este mătuşa Amaliei, întinde deja mâna să-mi ia bagajul.

— Intră. Focul e aprins în salon şi-ți pregătesc ceva de mâncare.

O urmez înăuntru, gândindu-mă ce-ar trebui să-i spun şi cât să-i dezvălui. Pentru astăzi n-am pregătit niciun scenariu. Ceea ce-am venit să fac, după toate experiențele avute, mi s-a părut prea real ca să mă joc.

Iată ce i-am spus până la urmă doamnei Janssen când s-a întors acasă în acea zi: că fata pe care m-a trimis s-o caut murise, dar fata pe care voia s-o găsesc poate că nu era moartă. I-am spus că e imposibil s-o aduc înapoi pe fata pe care ajunsese s-o îndrăgească după ce o ascunsese câteva săptămâni, dar că încă s-ar putea s-o găsesc pe cea a cărei familie pierise în întregime, aşa cum pieriseră soțul şi fiul doamnei Janssen. I-am arătat poza, ştiind că nu va avea sens pentru ea. I-am promis că mă voi strădui să aflu o cale prin care totul să capete sens, dar i-am spus că poate n-am să reuşesc. Mi-am cerut iertare.

Christoffel n-a vrut să-i spună absolut nimic. A plecat înainte ca doamna Janssen să se întoarcă. A zis că nu poate suporta vinovăția. Am vrut să-i zic o sumedenie de lucruri. Că distrusese totul. Că nu gândise. Că trebuia neapărat să-mi dezvăluie secretul Amaliei. Dar când mi-a zis că se simte strivit de vinovăție, n-am avut inimă să-l mai ocărăsc. Pentru că înțelegeam cum se simte. Pentru că petrecusem mai bine de doi ani şi un război întreg simțindu-mă la fel, convinsă că

acțiunile mele provocaseră moartea unei persoane importante pentru mine.

— O cameră, deci?

Femeia aşteaptă răspunsul meu.

— Mă interesează…

Încă nu ştiu sigur ce să spun. Să întreb imediat de Amalia? Sau să aştept până primesc o cameră şi cobor la cina luată lângă focul plăcut? Dar se dovedeşte că nu am de ce să mă îngrijorez, pentru că, dintr-odată, ea îşi face apariția.

O fată cu câțiva ani mai tânără decât mine, mignonă, cu trăsături fine, coboară scările, ducând în brațe un teanc de albituri. Pe piciorul ei drept, vizibilă chiar şi în lumina slabă din interior, o cicatrice roz, subțire, zimțată îi însemnează genunchiul.

— Amalia, o dăscăleşte femeia mai vârstnică. Pare-se că vom avea o musafiră la noapte. Vrei s-o conduci la camera trei?

Întorcându-se către mine, femeia îmi face cu ochiul.

— E cea mai spațioasă din câte avem, cu un pat foarte confortabil.

Ea e uşor schimbată față de cum arăta în poza făcută la aniversare. Chipul i-a mai îmbătrânit, iar corpul are rotunjimi pe care fata din fotografia aceea nu le avea. O las să-mi care valiza, pe fata asta din vis întrupată în fața mea, şi o urmez până la etaj. Acolo sus, camera trei e decorată cu nuanțe de albastru-pal şi diverse scoici, iar geamul e deschis câțiva centimetri ca să între aerul de mare, chiar şi pe frigul ăsta.

— Servim cina la şase, mă anunță ea, prima oară când mi se adresează.

Vocea ei e mai joasă decât mă aşteptasem.

— Nu e nimic extravagant, dar de obicei avem peşte proaspăt.

— Ştiu.

Asta e cuvântul care-mi iese pe gură. Nu un discurs magnific, ci o declarație pe care am aşteptat zile întregi s-o fac.

Ea zâmbeşte:

— Deci ai mai fost aici?

Scutur din cap şi numele ei îmi scapă de pe buze:

— Mirjam, Mirjam, ştiu.

Culoarea se scurge din obrajii lui Mirjam. Priveşte peste umăr, să vadă dacă a auzit cineva numele tăinuit. Uşa din spatele ei e închisă. Străzile de afară sunt pustii.

— Cine eşti?

— Ți-am trimis o scrisoare. Împăturită în formă de stea.

— N-am primit nicio scrisoare.

Normal. Christoffel i-o fi înmânat-o adevăratei Amalia, nu fetei care se dă drept ea într-o pensiune de lângă ocean.

— Te căutam, zic eu înainte de a-mi da seama că, dacă n-a primit scrisoarea, nu are cum să ştie ce s-a întâmplat şi că va trebui să-i povestesc eu însămi de-a fir a păr.

Îmi trebuie mult timp ca să explic tot: Christoffel, Amalia, naziştii, podul. Repet de multe ori lucruri pe care se pare că nu le înțelege, pentru că ea nutrea speranța că Amalia o va vizita în curând. Presupunea că Amalia era în viață. Mă ascultă cu o expresie înghețată, năucită, muşcându-şi buza de sus cu dinții de jos, un tic pe care nu o vedeam avându-l. Mi-am petrecut o săptămână încercând să aflu câte ceva despre fata asta, dar de fapt iată că n-o cunosc deloc. Tot ce-am auzit a fost un amestec între ea şi Amalia. Am cunoscut amintirile oamenilor despre fiecare, le-am însăilat ca să formez o personalitate, dar o persoană diferită față de cea din fața mea.

Mirjam se prăbuşeşte pe un scaun de lângă uşă.

— Eşti sigură? întreabă după ce-am terminat. Nu cumva ai făcut o confuzie?

Acelaşi lucru l-am întrebat eu pe Ollie când mi-a spus că cineva cu numele Roodveldt a sosit la teatru, iar eu îmi doream cumplit să fi fost o greşeală.

— Sunt sigură. A murit fiindcă a pretins c-ar fi fost tu, zic eu.

N-am vrut să sune brutal. Am spus-o doar pentru că încă mai încerc cu disperare să înțeleg cum s-a întâmplat.

Ochii i se umplu de lacrimi.

— Ai avut vreodată un prieten foarte apropiat?

Aprob din cap. Mi se pune un nod în gât.

— Cândva. Nu mai am.

— Atunci, ştii. Ştii cum e să iubeşti o persoană ca pe tine însăți şi apoi s-o pierzi.

Nu ştiu dacă s-o las cu durerea ei sau să insist, dar am ajuns până aici şi nu mă pot abține să merg mai departe.

— Ce s-a întâmplat în seara aceea, Mirjam? În seara când ați schimbat identitățile?

Ea îşi lasă bărbia în piept. Nu vrea să povestească, ori nu vrea să-şi amintească, şi o vreme cred că nu-mi va răspunde deloc.

— Am avut la dispoziție doar câteva minute. Fugeam de la magazinul de mobilă, nu ştiam încotro, iar Amalia era *acolo* cu mine, pe stradă. Ea plângea deja; avea părul despletit, bluza ieşită în afară, iar când m-a văzut m-a apucat atât de strâns, că abia mai puteam răsufla. Era înainte de oprirea circulației şi străzile erau pline de oameni grăbiți să ajungă acasă; nimeni nu ne-a dat nici pic de atenție. I-am spus ce se întâmplase – că ai mei erau morți –, iar ei nici măcar nu i-a trebuit timp de gândire, că s-a şi dezbrăcat de palton. Mi-a zis că eu mă voi da drept ea, că aveam acte de identitate şi bani în buzunare. Ea tot trebuia să se urce în tren în noaptea aceea. Ca să vină aici. Rezervase deja biletul. Mătuşa n-o mai văzuse de când era mică. Aşa că m-a instruit să merg acasă la mătuşă-sa, promițând că nu va dezvălui unde sunt sau ce se întâmplase până n-o anunț că sunt în siguranță.

— Şi asta a fost tot?

— Aproape.

Mă priveşte din nou, dar cu ochi parcă mai aspri, îngustați şi prudenți.

Acest *aproape* mă tot frânează, m-a frânat toată săptămâna. Mi-am zis de atâtea ori că parcă înțeleg ceva,

doar ca să-mi dau seama că n-am priceput absolut nimic.

— Mirjam, Amalia avea un secret. I l-a destăinuit lui Christoffel. Din cauza asta a plecat ea de la el. El fost atât de furios, încât Amalia s-a temut de el. Ştii care era acest secret? Ce i-a putut spune Amalia ca să-l supere atât de tare încât s-o gonească dintr-un loc unde se afla în siguranță?

Ea se ciupeşte de buze şi-şi fereşte privirea.

— Nu ştiu nimic.

— Te rog. Doar încerc să înțeleg ce s-a întâmplat. Habar n-ai cât de mult doreau oamenii să te găsească. Doamna Janssen ar îl dat orice ca să ştie ce s-a întâmplat.

Vrea să-mi spună. Îmi dau seama că şi ea vrea la fel de mult ca mine să se termine tot, astfel încât s-o putem lua de la zero.

— Mirjam. Spuneai că Amalia plângea deja când v-ați întâlnit. De ce o fi plâns? Şi în primul rând, de ce era pe stradă în seara aia?

Spune-mi. Spune-mi şi hai să terminăm odată.

Încet, cu grijă, Mirjam îşi strecoară mâna într-un buzunar al rochiei. Scoate de-acolo ceva în formă de stea.

— În buzunarul de la paltonul Amaliei, când am făcut schimbul… în buzunar erau banii cu care am ajuns aici. Şi asta.

Iau din mâna ei scrisoarea şi o despăturesc. Mirjam se ridică de pe scaun şi se duce la fereastră, privind departe, spre mare.

Scumpă Elizabeth,

Iartă-mă. Iartă-mă. Iartă-mă, deşi ce am făcut eu nu poate fi iertat.

Scriu asta în tramvai, şi dacă ajung la tine la timp, nici nu va mai trebui să ți-o dau. O scriu pentru orice eventualitate. O scrisoare pentru orice eventualitate.

T. şi cu mine ne-am apropiat de când eşti tu plecată. Acum mă ascultă când îi vorbesc. Râde la glumele mele.

Parcă mă vede cu adevărat, pentru întâia oară, şi ştiu că n-o să te superi, căci tu nu l-ai iubit la fel de mult ca mine, de vreme ce spuneai mereu că ți-ai dori ca el să simtă pentru mine ceea ce simte pentru tine. Am crezut că începe să-mi împărtăşească dragostea. Dar nu. Nu, pentru că azi după-amiază s-a uitat la mine şi mi-a zis: „Ar trebui să-ți prinzi părul ca Mirjam. Al ei e aşa frumos. Poate că după război îți va arăta şi ție cum să te coafezi." Iar eu am citit pe fața lui că nu mă va iubi niciodată, în vecii vecilor.

Îți spun toate astea fiindcă vreau să înțelegi că aveam inima frântă. Deşi nu e o scuză, vreau să ştii că mi se rupea inima când am ajuns acasă şi l-am găsit pe unchiul meu, care ne făcea o vizită şi care m-a întrebat de ce sunt neagră de supărare. Vreau să înțelegi că nu m-am gândit când i-am răspuns că sunt tristă fiindcă băiatul pe care-l iubesc preferă să tânjească după fata care trebuie să stea ascunsă în atelierul de mobilă până la sfârşitul războiului decât să fie cu mine. Unchiul a râs. Mi-a spus că băiatul acela e un nerod. Mi-a cerut mai multe detalii despre fata respectivă. I le-am dat. I-am povestit despre tine. Uitasem că se înscrisese în NSB.

Sau nu? Scumpă Elizabeth, mă tot gândesc la asta din momentul în care mi-am dat seama ce-am făcut, din momentul în care am fugit la tramvai. Uitasem cu adevărat că era membru NSB? Sau o parte din mine îşi amintea şi ştia exact ce făceam? Voi încerca să pun capăt chestiei ăsteia. Dacă pot, am să îndrept lucrurile, iartă-mă. Iartă-mă. Iartă-mă.

— Te-a turnat, zic eu. Din cauza ei au percheziționat naziştii ascunzătoarea voastră.

Mirjam se întoarce cu fața la mine:

— N-ai citit? A regretat imediat ce şi-a dat seama ce-a făcut. De asta se afla afară pe stradă în seara aia. Fugea ca să ne avertizeze pe toți că ciripise. Spera că vom mai avea timp să dispărem.

— Dar era prea târziu.

Ochii lui Mirjam sunt împăienjeniți de lacrimi. Nici nu-mi pot imagina cum trebuie să fi fost seara respectivă pentru ea. Două prietene de suflet întâlnindu-se pe stradă ca să-şi spună atâtea lucruri dintr-un suflu: te-am trădat, te iubesc, vreau să te salvez, îmi pare rău. În toată Europa, oamenii mor cu sutele de mii. Iar aici, în oraşul meu, naziştii au lichidat o familie din cauza unor evenimente care au pornit de la iubire şi gelozie, de la cineva pe care l-a luat gura pe dinainte.

— O să vrei s-o urăşti, spune Mirjam privind în jos, la mâinile ei împreunate în poală. Eu am urât-o. Mai tare decât am urât vreodată pe cineva. Dar ea n-a ştiut ce face. Trebuie să cred asta acum. Când i-a spus unchiului ei, cred că a făcut-o fără să-şi dea seama de consecințe. Nu intenționat.

Se uită în sus spre mine cu nişte ochi mari.

— Mă crezi când îți spun asta?

— Te cred, dacă şi tu crezi.

Nu înțeleg de ce i-ar păsa lui Mirjam ce gândesc despre Amalia, de bine sau de rău. Nici măcar nu ne cunoaştem.

Doar că – îmi trece prin minte – mie mi-ar păsa, dacă ar fi vorba despre mine şi prietenii mei. De noi toți – Bas, Elsbeth, Ollie, eu. M-ar interesa ca cineva să înțeleagă că eram cu toții imperfecți şi răniți şi că ne străduiam să ne purtăm cât mai bine în războiul ăsta. Eram băgați până-n gât în lucruri mult mai mari decât noi înşine. Nu ştiam. Nu aveam intenții rele. Nu eram noi de vină.

Mirjam se îndreaptă spre pat şi se aşază, iar eu iau loc lângă ea, fără ca vreuna dintre noi să spună ceva. Doar ne uităm afară pe fereastră, la valurile care se izbesc de malul baricadat.

TREIZECI ŞI PATRU

Până la urmă nu rămân peste noapte la pensiunea mătuşii Amaliei. Mirjam nu mă cunoaşte suficient de bine ca s-o liniştească prezența mea şi-mi dau seama după o vreme că nu ştiu ce să spun. Îi zic că mă întorc la Amsterdam, unde, dacă vrea, poate avea un cămin la doamna Janssen, dar adevărul e c-ar fi probabil mai bine să rămână aici până se termină războiul, ascunsă într-un hotel fără clienți, cu documente valabile.

Mă întorc la gară pe jos şi-l bat la cap pe casier până îmi face rost de un loc în primul tren de Amsterdam. Femeia de pe locul alăturat îmi şopteşte că bătălia Stalingradului s-a terminat cu înfrângerea naziştilor – prima lor capitulare oficială din acest război.

— Slavă Domnului, zic eu.

Îmi dau seama imediat că am riscat: dacă e o colaboraționistă, ar fi trebuit să-i dau un răspuns neutru sau disperat. Dar nu e, pentru că îmi caută mâna pe furiş şi mi-o strânge, împărtăşind cu mine mulțumirea. Apoi punem capăt conversației, fiindcă nu ştim cine ne poate auzi, şi ne cufundăm în noi înşine în timp ce trenul ne duce acasă. Sunt obosită. Mai obosită decât mă aşteptam să fiu după atâta înverşunare. Poate că nu putem scăpa de sentimente, schimbând faptele rele pe fapte bune şi aşteptându-ne să redevenim întregi.

Când voi ajunge acasă, mama şi papa mă vor întreba unde am fost. Voi lua cina cu Ollie, Willem şi Sanne. Când pot, îi voi face o vizită Minei. Mă va mai durea inima uneori. Mai des decât nu mă va durea. Cred că e posibil să te vindeci şi fără să te simți întreagă.

Am găsit altă fată decât cea pe care o căutam. M-am despărțit de un prieten de care mi-e dor în fiecare zi. Mă voi întoarce la muncă. Mă voi înzdrăveni, mă voi înzdrăveni încet-încet. Voi descoperi toate lucrurile ascunse, secrete.

* * *

Prima oară când mi-am dat seama că-l iubesc pe Bas:

El avea şaisprezece ani, eu cincisprezece. Nu a fost în după-amiaza petrecută în casa lui, când am ascultat radioul. Atunci am înțeles că el mă iubeşte. Eu de fapt îmi dădusem seama cu o săptămână înainte. În curtea şcolii. Cineva spunea că-i place foarte mult să citească mai întâi ultima pagină a unui roman, ca să ştie că totul se sfârşeşte cu bine. Bas a zis că era cea mai mare prostie pe care o auzise vreodată. Bas a cerut cartea în chestiune şi, după ce a primit-o, a frunzărit-o până la ultima pagină şi a început să scrie ceva. Credeam că va scrie „Totul s-a terminat cu bine”, dar când a înapoiat cartea am văzut că scrisese de fapt „Toate lumea a fost sfâşiată de un urs, a fost foarte trist, hai să ne cumpărăm înghețată”.

Apoi m-a prins de mână, m-a tras în picioare de unde stăteam şi mi-a zis: „Pe tine poate că ursul nu te-a sfâşiat. Doar te-a zgâriat puțin.” Eu m-am strâmbat şi el m-a sărutat, după care ne-am dus să ne luăm înghețată, într-o relație aflată la începutul ei minunat, într-o lume mai apropiată de sfârşit decât ştiuserăm noi vreodată.

NOTĂ PRIVIND ACURATEŢEA ISTORICĂ

Deşi toate poveştile şi personajele din cartea aceasta sunt ficționale, locurile şi evenimentele istorice menționate au fost locuri şi întâmplări reale din Olanda celui de-al Doilea Război Mondial. Olanda a fost invadată în mai 1940. Peste două mii de ostaşi olandezi au fost ucişi în bătălia Olandei, iar ocupanții germani au implementat o serie de restricții de o severitate crescândă asupra populației evreieşti.

În Holocaust au murit circa o sută de mii de evrei olandezi – aproape trei pătrimi din populația iudaică, un procent mult mai mare decât în țările vecine. Au fost multe speculații cu privire la cauze: Olanda era o țară dezvoltată de câmpie, fără multe păduri sau alte ascunzişuri naturale. Statele învecinate erau şi ele cotropite, limitându-se astfel numărul căilor de fugă. Rezistența s-a organizat lent – Olanda fusese neutră în Primul Război Mondial, deci cetățenii nu aveau infrastructura sau ştiința necesare pentru a crea rețele ilegale. Rata de colaborare cu duşmanul a fost comparativ înaltă, şi până şi celor care dezaprobau ocupația li s-a inoculat un fals sentiment de siguranță, prin modul gradual în care au fost aplicate restricțiile naziste. Țara era o broască într-o apă care fierbea încet.

Consiliul evreiesc, format din lideri ai comunității, a crezut la început că rolul lui de a face legătura între nazişti şi populația iudaică va îmbunătăți felul în care erau tratați evreii olandezi. În loc de asta, mulți cred astăzi că acțiunile Consiliului au uşurat în mod nechibzuit urmărirea, persecutarea şi deportarea evreilor pentru a fi ucişi.

Totuşi, în țară s-au petrecut şi extraordinare acte de eroism. Ollie, Judith şi prietenii lor reprezintă un amalgam de

tipuri diferite de rezistență, dar faptele lor se bazează îndeaproape pe acțiunile Grupului Studențesc Amsterdam, o organizație a studenților specializată în salvarea copiilor, şi ale lucrătorilor, în majoritate evrei, repartizați să muncească la Hollandsche Schouwburg. Schouwburg a fost un cuib al terorii, dar şi una dintre cele mai curajoase operațiuni de salvare din Amsterdam. Se estimează că aproximativ şase sute de copii evrei au fost scoşi pe furiş din creşa de peste drum: uneori ascunşi în coşuri cu rufe, alteori escortați în văzul tuturor de lucrători care, în mod convenabil, „numărau greşit” copiii pe care se presupunea că-i îngrijesc. Acțiunile personajelor mele mi-au fost inspirate de lectura şi ascultarea cazurilor de istorie orală privind mulți oameni asociați într-un fel sau altul cu teatrul. Ca să numesc câțiva: Piet Meerburg, cofondatorul Grupului Studențesc Amsterdam; Henriette Pimentel, conducătoarea creşei, omorâtă la Auschwitz în 1943; Walter Suskind, care a falsificat dosarele copiilor în timp ce conducea Schouwburg şi a fost ucis în 1945.

Opoziția fotografilor este reală: o rețea încropită de fotografi profesionişti a fost recunoscută în mod oficial drept Camera subterană în 1944. Aceştia şi-au riscat viețile făcând pe ascuns fotografii cu militari şi civili, imaginile surprinse de ei rămânând unele dintre cele mai edificatoare documente ale vieții olandezilor sub ocupația nazistă. Femeile-fotograf, mai ales, deveniseră experte: îşi ascundeau aparatele în poşete şi genți. Lydia van Nobelen-Riezouw, deşi nu a fost o membră a Camerei subterane, locuia într-un apartament învecinat curții din spate a clădirii Schouwburg şi a început să-i fotografieze pe deținuții evrei când şi-a recunoscut printre ei o prietenă din copilărie. Povestea Minei se trage din această experiență.

Het Parool a fost un ziar real; de fapt, el există şi astăzi. Cei care-l publicau şi-au riscat viețile ca să tipărească fiecare ediție. Treisprezece lucrători ai săi au fost executați în februarie 1943, la doar câteva zile după încheierea evenimentelor din acest roman.

Sunt de profesie jurnalistă şi am crezut întotdeauna că poveştile adevărate ale oamenilor sunt mai mişcătoare, mai interesante şi mai răscolitoare decât orice aş putea născoci în ficțiune. Interesul meu pentru acest proiect a fost stârnit inițial de o vacanță la Amsterdam, când am vizitat anumite locuri care aveau o legătură cu Holocaustul. Ulterior am făcut multă documentare şi le sunt datoare multor persoane care m-au ajutat să descopăr povestiri reale din Amsterdamul anului 1943.

În timpul unor vizite repetate, bibliotecarii de la US Holocaust Memorial Museum din Washington, DC, m-au ajutat să găsesc teancuri de cărți şi DVD-uri cu subiecte de la cartelele de rații la ce fel de limbaj codificat ar fi folosit luptătorii din Rezistență când vorbeau între ei la telefon.

Greg Miller, de la Film Rescue Internațional, a avut câteva discuții răbdătoare cu mine privind dificilul proces de developare a filmelor color în anii 1940. Paul Moody, regizorul documentarului *Camera subterană*, a purtat cu mine o corespondență la fel de răbdătoare despre rolul fotografilor în timpul războiului; el mi-a recomandat cartea *De illegale camera (1940–1945),* o colecție de fotografii de război conținând multe dintre imaginile descrise de mine şi atribuite Minei. Istoricul militar Allert Goossens şi-a răscolit fişele ca să mă ajute să înjgheb un scenariu plauzibil care să-i permită lui Bas să se înscrie în marină la şaptesprezece ani, sub vârsta oficială de recrutare. În oraşul Holland din Michigan, oamenii de la Nelie's Dutch Village m-au hrănit cu multe feluri de mâncare olandeze, inclusiv *banketstaaf* şi lemn-dulce sărat, care se numără printre favoritele lui Hanneke. Pat Boydens, vorbitor nativ de olandeză, acum locuitor al Virginiei, a citit manuscrisul, verificând exactitatea lingvistică, ajutându-mă, de pildă, să determin ce fel de înjurături ar fi folosit o adolescentă. Laurien Vastenhout, o meticuloasă verificatoare a faptelor, mi-a examinat în amănunt manuscrisul în vederea acurateței istorice, iar angajații de la agenția literară Sebes &

Van Gelderen mi-au pus la dispoziție neprețuite date istorice privind numele personajelor şi cultura olandeză în general.

Totuşi, există în cartea mea câteva derapaje de la cărțile de istorie. Iată câteva exemple: am închis creşa de la Schouwburg în ianuarie, când de fapt ea a tras obloanele abia câteva luni mai târziu. *Het Parool* nu avea anunțuri de mică publicitate, cel puțin nu în iarna lui 1943 şi, din câte ştiu, nu publica mesaje secrete ale indivizilor. Aceste decizii, împreună cu alte abateri de la adevărul istoric, au fost luate numai şi numai din motive artistice şi sper că nu sunt impardonabile.

Hanneke Bakker nu a fost, la urma urmei, o persoană reală. Nici Bas şi Ollie Van de Kamp, Mirjam Roodveldt sau alte personaje ale căror nume apar în carte. Dar întrucât lumea continuă să se întrebe cum a fost posibil să se întâmple un eveniment de o atrocitate monumentală ca Holocaustul, am vrut să spun o poveste despre mici trădări în mijlocul unui război mare. Am vrut să ilustrez cum luăm decizii într-o zecime de secundă, din curaj sau laşitate morală, şi faptul că suntem cu toții eroi şi ticăloşi.

MULŢUMIRI

Scrisul este întrucâtva un proces singuratic, pentru că în cele din urmă o singură pereche de mâini încape pe laptop, şi aproape tot timpul – mai cu seamă în mijlocul proiectului – aş fi vrut să fie ale altcuiva, nu ale mele. Pentru această carte le sunt recunoscătoare celor care, metaforic vorbind, au împărțit tastatura cu mine, făcând scrisul să pară un sport de echipă.

Agenta mea, Ginger Clark, a citit trei paragrafe dintr-un rezumat timpuriu al intrigii şi m-a informat imediat că romanul pe care îl conturam trebuia să fie cu adolescenți, nu cu adulții la care mă gândisem. A avut dreptate, ca mai totdeauna.

Editoarea mea, Lisa Yoskowitz, mi-a fost de mare ajutor, sugerând atâtea dezvoltări ale intrigii şi personajelor, încât ezit să le enumăr, ca nu cumva să reiasă că sunt o tâmpită irecuperabilă.

Robert Cox, soțul meu, a făcut adnotări scrupuloase pe multiple versiuni şi mi-a făcut cinste cu clătite la restaurantul IHOP când acestea deveneau necesare. Nu mi-aş fi putut dori un lector mai inteligent ori un partener mai bun.

Este înfricoşător şi poate cam prezumțios să narezi o poveste dintr-o țară şi o epocă ce nu îți aparțin. Dar am ştiut de la început că vreau ca ea să se petreacă în Amsterdam, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi am dorit să fie percepută drept autentic olandeză. Să folosesc corect geografia şi datele a fost o problemă relativ uşoară, dar să nimeresc sensibilitatea tipic olandeză a pretins un nivel cu totul diferit de nuanțare. Îi sunt recunoscătoare ghidului turistic din Amsterdam de la care am auzit prima oară fraza „Dumnezeu a creat lumea, dar olandezii au creat Țările de

Jos”. Le sunt recunoscătoare bicicliştilor din oraş, care m-au dojenit blând când n-am înțeles regulile culturii cicliste. Sunt recunoscătoare pentru colecțiile exhaustive, captivante, ale muzeelor şi le mulțumesc acelor cetățeni care şi-au dat osteneala să creeze site-uri web – în englezeşte! – despre subiecte mergând de la pronunțarea numelor olandeze până la soarta fiecărui torpilor naval în timpul invaziei germane.

La nivel literar şi uman, le sunt profund recunoscătoare luptătorilor din Rezistența olandeză care şi-au aşternut ulterior pe hârtie experiențele, punându-mi la dispoziție relatări atât de bogate şi de bine structurate despre acel loc şi acea perioadă. Citind memoriile lui Miep Gies, Corrie ten Boom, Hanneke Ippisch şi Dier Eman, am învățat, printre altele, multe despre ce a însemnat să treci prin al Doilea Război Mondial în Amsterdam. Şi în final: atât de mult din ce se ştie despre război, despre oraş şi despre experiența umană se datorează unei anumite cărți, scrisă într-o mansardă, în plină ocupație. Îi port o profundă recunoştință Annei.

Unul dintre cele mai bune romane YA din 2016
conform *Entertainment Weekly* și *Booklist*

Amsterdam, 1943. Hanneke procură și livrează mărfuri de pe piața neagră, le ascunde părinților îngrijorați adevărata natură a ocupației sale și-n fiecare clipă e cu gândul la iubitul ei ucis pe front când nemții au invadat țara.

După o livrare obișnuită, o clientă îi cere ajutorul. Așteptându-se ca doamna Janssen s-o roage să obțină carne sau cafea veritabilă, Hanneke este șocată să audă că i se cere să găsească o adolescentă evreică evaporată ca prin farmec din cămăruța unde bătrâna doamnă o ascundea. Inițial, Hanneke nu vrea să se implice într-o misiune atât de periculoasă, dar este atrasă curând într-un păienjeniș de mistere și de descoperiri uimitoare care o conduc în interiorul Rezistenței, îi deschid ochii în fața mașinăriei de război naziste și o obligă să acționeze.

Fata cu palton albastru este un roman extraordinar despre curaj, durere și dragoste în niște vremuri imposibile.

„O carte minunat scrisă, cu o eroină pe care n-o s-o uitați prea ușor."
The Guardian

„Palpitant și inteligent. Contextul istoric este redat cum numai un expert ar fi putut s-o facă."
The Washington Post

youngart

PREMIUL EDGAR | 14+

MYSTERY *captivant* & MAREA ISTORIE *vs. istoriile personale*

[1] Mişcarea Național-Socialistă din Țările de Jos (n. red.).
[2] În olandeză, Sfântul Nicolae (n. tr.).
[3] Joc de cuvinte: *tulip* (lalea), *two lips* (două buze) (n.tr.).